

نزول په بحث کې ثابتې سوله چې دخمر لفظ عام دی وهرهغه شی ته ویل کیږي چې
دنشی په وجه عقل گډوډ کوي اود خپلې اصلی وظیفې څخه معطل کوي.

تریاق اوافیون

دویم: نشه کونکي شی افیون دی، لکه څرنګه چې مومخکې دخمر په بحث
کې لیکلې دی چې نبی کریم صلی الله علیه وسلم دخمر په هکله فرمایلي وه: چې
خمر دټولو خرابیو مور اودټولو شرونو کیلی ده، همدا رنگه دافیون په هکله ویل
کیږي چې دټولو نشیې شیانو مورده، ځکه دافیون څخه هم ډیر مهلک نشیې شیان
په مختلفو نومونو او شکلونو جوړیږي.

د تریاق معنی په عربی لغت کې

تریاق دتا په زیر سره ویل کیږي فارسی لفظ دی په عربی لغت کې هم
استعمالیږي، اودغه لفظ په حدیث کې هم استعمال سوی دی.

۱- التریاق: بِكَسْرِ التَّاءِ: مَعْرُوفٌ، فَارِسِيٌّ مُعَرَّبٌ، هُوَ دَوَاءُ السُّمُومِ، لُغَةً فِي الدَّرِّيَاقِ،
وَالْعَرَبُ تُسَمِّي الْخَمْرَ تَرِيَاقًا وَتَرِيَاقَةً.

التریاق: مَا يُسْتَعْمَلُ لِدَفْعِ السَّمِّ مِنَ الْأَدْوِيَةِ وَالْمَعَاجِينِ، وَيُقَالُ دَرِّيَاقٌ، بِالذَّالِ أَيْضًا. (۱)
ترجمة: دتریاق کلمه دتا په زیر سره یوه فارسی کلمه ده، معربة یعنی په عربی
لغت کې هم استعمال سوی ده، تریاق هر هغه دواء اومعجون ته ویل کیږي چې
دزهرود علاج لپاره استعمالیږي، دغه لفظ په دال سره دریاق هم ویل کیږي. اوعرب
خمر ته هم تریاق یا تریاقه وايي.

۲- التریاق مادة يضاد عمل السم في المعدة والأمعاء. (۲)

ترجمة: تریاق هغه ماده ده چې په معده او کلمو کې دزهر و اثر ختموي.

۱- لسان العرب في كلمة التریاق تحت باب ترقى ج ۱۰ ص ۳۲ - ۲- المعجم الوسيط ج ۱ ص ۸۵

۳- الترياق: بالكسرة دواء مركب من أجزاء كثيرة، ويُقال بالدال أيضا بدل التاء،

الترياق دواء السموم.

وفي حديث ابن عمر: (مَا أَبَالِي مَا أَتَيْتَ إِنْ شَرِبْتَ تَرِياقًا) إِنَّمَا كَرِهَهُ مِنْ أَجْلِ مَا يَقَعُ فِيهِ مِنْ لُحُومِ الْأَفَاعِي وَالْخَمْرِ، وَهِيَ حَرَامٌ نَجِسَةٌ وَالتَرِياقُ أَنْوَاعٌ فَإِذَا لَمْ يَكُنْ فِيهِ شَيْءٌ مِنْ ذَلِكَ فَلَا بَأْسَ بِهِ. (۱)

ترجمة: ترياق دتا په زیر سره دواء ده چی د پیرو اجزاؤ څخه جوړیږی، او دغه دتا پر ځای په دال سره هم ویل کیږی «درياق» اودا د زهرو دواء ده.

په یو حدیث کی د ابن عمر رضی الله تعالی عنهما څخه روایت دی چی ماد رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه داسی واوریدل چی فرمایلی: «زما هیڅ پروا نسته ددی چی زه ترياق وچینم» بلکی د ناخوښی وجه داده چی په دی کی دآپی مار غوښی او شراب گدیږی، اودغه دواړه نجس دی. د ترياقو څو ډوله دی، که په دغه دواء کی ددغو څخه شی نه وی نو هغه پروانلری.

۴- وفي معجم بوشر: إلى أن يجي الترياق من العراق يكون الملسوع مات. (۲)

په بوشر نومی دلغتو په کتاب کی یوه مقوله لیکلی ده: «ترڅو چی ترياق د عراقه راوړل کیږی، مارچیچلی به مړسی».

همداسی مقوله په فارسی ژبه کی هم ویلی سوی ده «تاترياق از عراق آورده میشود، مارگزیده مرده میشود».

۵- عَنْ عَائِشَةَ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «إِنَّ فِي عَجْوَةِ الْعَالِيَةِ شِفَاءً

أَوْ إِلَهًا تَرِياقًا-أَوَّلَ الْبُكْرَةِ». (۳)

ترجمة: عائشة رضی الله تعالی عنها روایت کوی چی رسول الله صلی الله

۱- تاج العروس ج ۲۵ ص ۱۱۳ -- ۲- تکملة المعاجم العربية ج ۲ ص ۴۳

۳- صحيح مسلم كتاب الأشربة

عليه وسلم وفرمايل: بیشکه دعالية دمنطقی په عجوة نامی خرماکې شفاء ده او یا دغه عجوة داول سهار تریاق ده.

عالية دمدینی منوری هغه منطقه ده چې دنجد طرف ته پرلاری دمدینی منوری څخه ددرو څخه بیا تر اته کیلومتري باندې پرته ده.

۵- عَامِرُ بْنُ سَعْدٍ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ تَصَبَّحَ كُلَّ يَوْمٍ سَبْعَ ثَمَرَاتٍ عَجْوَةً، لَمْ يَضُرَّهُ فِي ذَلِكَ الْيَوْمِ سُمْ وَلَا سِحْرٌ». (۱)

ترجمة: عامر بن سعد دخپل پلار څخه روایت کوی چې رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل: چا چې هره ورځ په سهارکې د عجوة قسم اوه دانې خرماوې وخورلی نو په دغه ورځ به پرده باندې زهر او سحر تاثیر نه کوی.

دغه پورته لیکلی سوی دترياق دلفظ لغوی معناګانی دی، دغه موجوده چې زموږ په علاقو کې د ترياق په نوم یادېږي، په اوسني عربي ژبه اوزموږ د فقهې په کتابونو کې دافيون په نامه یادېږي. خوافيون هم خپله عربي کلمه نه ده بلکه لاتنی یا انگریزی لفظ دی خو په عربي کې هم استعمالېږي.

دافيون معنی په عربي لغت کې

۱- الأفيون (باللاتينية) (Opium): هو مادة مخدرة، تستخرج من نبات الخشخاش، وتستخدم لصناعة الهيروين.

ترجمة: افیون په انگریزی ژبه کې هغه نشه کونکې ماده ده چې دخشخاشو دکوکړې څخه راوړی اودهیروینو دجوړیدلو لپاره استعمالېږي.

۲- الأفيون: عصارة الخشخاش تستعمل للتويم والتخدير. (۲)

ترجمة: افیون دخشخاشود (کوکړې) شیرده، چې دنشی اودردونو دآرامولو لپاره استعمالېږي.

۱- رواه صحيح البخاري كتاب الأطعمة -- ۲- معجم الوسيط ج ۱ ص ۲۲

۳- الأفيون مادة مخدرة تستخرج من الخشخاش، يستعملها المدمنون للتخدير

ويستعملها الطب للتسكين والتنويم. (۱)

ترجمة: افیون یونشه کونکې ماده ده چې نشیان یی دنشی لپاره استعمالوی او طبیبان یی د سکون او خوب لپاره استعمالوی.

۴- أفيون مادة عبارة عن عصارة تستخرج من الخشخاش تخدر الجسم والعقل،

لا تقترب من الأفيون لكي لا تخرب عقلك وصحتك. (۲)

ترجمة: افیون یوه داسې ماده ده چې عبارت دی دهغه شیري څخه چې د خشخاشو د (کوکړي) څخه راوړی جسم او عقل نشه کوی، افیون ته مه نژدې کیږی چې عقل او صحت دی در خراب نه کړی.

۵- أفيون عصارة ثمرة الخشخاش، ويستعمل للتخدير وتسكين الآلام، كما يستعمله

المدمنون. (۳)

ترجمة: افیون د خشخاشو د (کوکلې) شیره ده، چې دنشی او دردونو د آرامولو

لپاره استعمالیږی، لکه څرنګه چې نشیان یی استعمالوی.

۶- أفيون: عصارة الخشخاش تستعمل للنوم والتخدير، مسمى كذلك نسبة إلى

موطنه الأصلي وهو مدينة في تركيا. (۴)

ترجمة: د خشخاشو شیره ده چې د خوب او نشی لپاره استعمالیږی، یاد اچې

ودی ته افیون ویل کیږی ددی وجهی چې و خپل اصلی وطن ته یی نسبت دی چې په ترکیا کې دی.

۷- وَالْخَشْخَاشُ ثَبْتُ يُسْتَخْرَجُ مِنْهُ الْأَفْيُونُ. (۵)

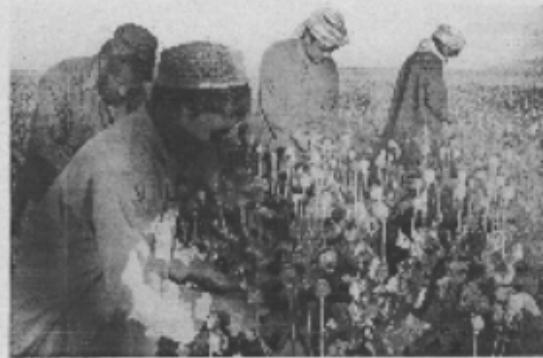
ترجمة: خشخاش داسی و ابنه دی چی دهغوی څخه افیون استل کیږی.

۱- الرائد معجم لغوی عصری ص ۱۰۴ -- ۲- المعجم الغنی -- ۳- المعجم اللغة العربية المعاصر

۴- المعجم مصطلحات فقهية --- ۵- مختار الصحاح ج ۱ ص ۹۱

۸- والافیون هو عصاره الخشخاش يکرب ويسقط الشهوتين إذا تمودی علیه، ويقتل إلى درهمين، ومتى إزداد أكله على أربعة أيام ولأءا إعتاده بحيث يفضی تركه إلى موته، لأنه يحرق الأغشية خروفا لا يسدها غيره. (۱)

ترجمة: افیون دخشخاشود (کوکلی) را ایستل سوی شیره ده. ک له چي ورسره عادت سی نودوه شهوتونه (دجماع او خوراک) یی لمنخه وړی، اوچي تردوه درهمه وزن زیات وخورل سی سړی وژنی، که څوک یی څلور ورځی پرلپسی وڅوری نو عادت یی جوړیږی، او که یی بیا پرینودل مرکيږی، ځکه دغه په کولموکي داسې پرهارونه زخمونه جوړوی چي بل څه یی نسی دکولای اونه یی روغولای سی.

پورته تصویر کي دخشاشو دکوکلی څخه شیره اخیستل کیږی

۱- رد اختار ج ۱۰ ص ۴۱

د ترياق او افیون ترمنځ فرق

که د ترياق او افیون ولغوی تعریفونو او معنی گانوته وگورو نو په ښکاره ډول معلومیږي چې د ترياق لفظ عام دی او د افیون لفظ خاص دی، ځکه ترياق وهر هغه دواته ویل کیږي چې د زهرو علاج په کول کیږي هغه که دغه افیون، عجوه خرما او که داسې نور شيان وی.

او د افیون لفظ خاص دی یوازې او یوازې د خشخاشو د کولکي شیري ته ویل کیږي چې دنشی او دردونو د دفع کولو لپاره استعمالیږي، لکه څرنگه چې د پورتنیو ذکر سوی ټولو لغوی تعریفونو څخه معلومیږي، دا چې زموږ په علاقه کې وافیون ته ترياق وایي دغه غلط مشهور دی، نو ځکه یې په حلال والی او حرام والی کې څه علماء اختلاف کوي، څوک ورته ترياق حلال او مباح وایي او څوک بیا ورته افیون او حرام وایي.

دا چې د نبی کریم صلی الله علیه وسلم او صحابه کرامو رضوان الله تعالی علیهم او متقدمینو فقهاؤ رحمة الله تعالی علیهم په زمانو کې د افیون وجود نه وو، او د دوی تر زمانه ډیر وروسته پیدا سوی ماده ده، نو ځکه زموږ د متاخرینو فقهاؤ په ټولو کتابونو کې د افیون لفظ استعمال سوی دی او بحث ځنی سوی دی، نو که څوک په دی هکله ډیر معلومات غواړي نو د فقهی په کتابونو کې دی د افیون تر لفظ لاندې تحقیق او حکم وگوري، نویي به په ښه تفصیل پوه او خبرسي، دا چې ترياق په اصل کې یو داسې مباح شی ته ویل کیږي چې د زهرو علاج په کول کیږي او هغه نشه نلري، نو ځکه فقهاء د ترياق څخه نور بحث کولو ته ضرورت نه دی محسوس کړي او نه بحث ځنی کوي.

دافیون حکم دمحدیثونو اوفقهاؤ په نظر حرام دی

دپورته ذکرسوی تعریفونو پر بنیاد ویلای سو چې افیون یونشه کونکې ماده ده، اودهغو حدیثونو په استدلال چې دهغوی معنی داده چې هر نشه کونکې شی حرام دی اودهغه تحقیق لمخې چې هر نشه کونکې خمر دی، نوځکه ډیر علماء داسې حکم کوی چې دافیونو، چرسو، هیروینو اوداسې نشه کونکې شیانو خوړل او نور استعمال حرام دی، ځکه دافیون دتولو تعریفونو څخه ثابته سوله چې افیون نه یوازې داچې خپله نشه لری بلکې نور ډیردنشی شیان (لکه هیروین اوداسی نور....) دده څخه جوړیږی، نوهرشی چې نشه لری دهغه خوړل حرام دی، ځکه چې دشرابو دنشی په شان دانسان پر عقل پرده اچوی او دی دخپل کارڅخه بیکاره کوی.

اوپه دی هکله دنبی کریم صلی الله علیه وسلم هغه حدیثونه چې مخکې تیرسوله اونور ډیر حدیثونه راغلی دی چې دهغوی دعموم څخه دافیون سره دتولو نشی شیانو حرام والی په ثابتیږی، که څه هم څه دلیلونه دخمر په بحث کې ذکر سوی دی، خوددی دپاره دلته څه ذکرکوم چې څه کسان مطالعه د کتاب دمنځ څخه کوی، اویادخپل مطلب دپاره خاصه موضوع گوری، نودهغوی دپاره ددغو دلیلونو ذکرکول ضروری دی که نه نوبیا وایی دافیون حرمت یی په قیاس ثابت کړی دی.

دهغوی دجملی څخه په دی ډول دی: ۱- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «كُلُّ مُسْكِرٍ، حَرَامٌ، وَمَا أَسْكَرَ كَثِيرُهُ، فَقَلِيلُهُ حَرَامٌ» (۱)

ترجمة: عبد الله بن عمر رضي الله تعالى عنهما دخپل پلار څخه روایت کوی چې دی وایی: رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرماییل: هر نشه کونکې شی حرام دی، اوهرهغه شی چې ډیری نشه کونکې وی دهغه لږ هم حرام دی.

يعنى چي دديرو په استعمال يي انسان نشه كيږي نو دهغه لږ هم حرام دي كه
خه هم په لږو نه نشه كيږي.

۲- عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ عَائِشَةَ، قُبُلُغَ بِهِ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «كُلُّ شَرَابٍ
أُسْكِرَ، فَهُوَ حَرَامٌ». (۱)

ترجمة: ابي سلمة دعائشي رضي الله تعالى عنها خخه روايت كوي: هغه
دغه حديث تر نبي صلى الله عليه وسلم پوري رسوي، او فرمايي: هر شراب چي
نشه كونكي وي نو هغه حرام دي.

۳- عَنْ ابْنِ عُمَرَ قَالَ: «كُلُّ مُسْكِرٍ خَمْرٌ، وَكُلُّ مُسْكِرٍ حَرَامٌ». (۲)

ترجمة: دابن عمر رضي الله تعالى عنه خخه روايت دي، چي دي وايي: هر
نشه كونكي شي حرام دي او هر نشه كونكي شي خمر دي.

۴- عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: «كُلُّ مُسْكِرٍ
حَرَامٌ». (۳)

ترجمة: ابي سلمة رضي الله تعالى عنه دابن عمر رضي الله تعالى عنهما خخه
روايت سوي دي: نبي صلى الله عليه وسلم وفرمايل: هر نشه كونكي شي حرام دي.

۵- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «كُلُّ مُخْمَرٍ خَمْرٌ، وَكُلُّ
مُسْكِرٍ حَرَامٌ». (۴)

ترجمة: ابن عباس رضي الله تعالى عنهما روايت كوي چي نبي صلى الله
عليه وسلم وفرمايل: هر شي چي عقل پټوي او پر عقل پرده اچوي هغه خمر دي،
او هر نشه كونكي شي حرام دي.

۶- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الصَّامِتِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «يَشْرَبُ نَاسٌ

۱- سنن ابن ماجه كتاب الأشربة --- ۲- سنن النسائي وابن ماجه كتاب الأشربة

۳- سنن النسائي كتاب الأشربة --- ۴- رواه ابو داود كتاب الأشربة

مِنْ أُمَّتِي الْخَمْرُ، بِاسْمِ يُسْمُوْنَهَا إِيَّاهُ» (۱)

ترجمة: عبادة بن صامت رضی اللہ تعالیٰ عنہ دینی صلی اللہ علیہ وسلم خخہ روایت کوی چي زمادامت خخہ به خه خلگ شراب چینی پیه داسی نومونو چي دوی پر ایبسی وی.

ددغه حدیث خخه هم ثابتہ سوله چي خمر یوازی هغه نه دی چي دانگورو خخه جوریری، بلکه تول هغه خه چي نشه لری پیه هر نوم چي وی خمر او حرام دی.

۶- أَلَا إِنَّ كُلَّ مُسْكِرٍ عَلَى كُلِّ مُؤْمِنٍ حَرَامٌ. عَنْ مُعَاوِيَةَ. (۲)

ترجمة: دمعایوه رضی اللہ تعالیٰ عنہ خخه روایت دی چي وایی: خبر اوسی چي هر نشه کونکي شی پر هر مومن باندی حرام دی.

۷- أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مِنْ أَشْرَاطِ السَّاعَةِ، أَنْ يُرْفَعَ الْعِلْمُ، وَيَثْبَتَ الْجَهْلُ، وَتُشْرَبَ الْخُمُورُ، وَيَظْهَرَ الزُّنَا». (۳)

ترجمة: انس بن مالک رضی اللہ تعالیٰ عنہ روایت کوی چي رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایل: دقیامت دعلامو خخه دادی چي علم پورته سی او جهل پاته سی، او شرابونه چینسل کیپی، او زنا پیه بیکاره کیپی.

۸- عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: فِي هَذِهِ الْأُمَّةِ خَسْفٌ وَمَسْخٌ وَقَذْفٌ، فَقَالَ رَجُلٌ مِنَ الْمُسْلِمِينَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، وَمَتَى ذَلِكَ؟ قَالَ: إِذَا ظَهَرَتِ الْقَيْنَاتُ وَالْمَعَارِفُ وَشُرِبَتِ الْخُمُورُ. (۴)

ترجمة: عمران بن حصین روایت کوی چي رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایل: پیه دغه امت کی د خسف، مسخ او قذف عذاب راخی، دمسلمانانو خخه یوسری وویل ای دالله تعالیٰ رسوله دغه به کله وی؟ ده ورته وویل چي کله دغزلو او

۱- سنن ابن ماجه وکثر العمال ج ۵ ص ۳۶۷ -- ۲- کثر العمال ج ۵ ص ۳۶۸

۳- رواه مسند احمد بن حنبل مسند انس بن مالک -- ۴- سنن الترمذی کتاب الفتن

باجو رواج و سی او شرابونه چینبل کیری.

په دغه پورتنیو دواړو حدیثونو کې دخمور لفظ جمع راغلی دی معنی دا چې
خمر یوشی نه دی بلکې ډیر دی، نو دهغوی دجملی ټول نشه لرونکی شيان دی.

د نشه لرونکو شيانو

په هکله دفقهاؤ قولونه

د پورتنیو دلایلو پربنا ډیرو فقهاؤ خصوصاً د حنفی مذهب فقهاؤ وټولون نشه
لرونکو شيانو ته حرام ویلی دی، یو عالم د تصحیح په دوران کې دخپل ملاحظاتو
څخه د اهم لیکلی دی، چې د دغه نشی شيانو د حرمت په هکله په قرآن او حدیث
کې صریح دلیل نسته، او حرمت صریح دلیل غواړي، نو د داسی توجیهاتو په
جواب کې پورته ذکرسوی ټول بحث او دلایل اولاندی ذکرسوی دفقهاؤ د حرمت
قولونه ددی د پاره وړاندی کیری چې د داسی علماؤ د پاره د اطمینان وړ وگرځي.

۱- ويحرم أكل البنج والحشيشة والأفيون، لأنه مفسدة للعقل، ويصد عن ذكر الله

وعن الصلوة. (۱)

ترجمة: د بنجو، چرسو او افیونو خوړل یا څکول حرام دی، ځکه دغه عقل
فاسد کوی او د الله تعالی د ذکر اولمانځه څخه منع کونکی دی.

۲- أما آراء الفقهاء في حكم تعاطي هذه المخدرات من الحشيشة، والأفيون،
والمورفين، والكوكاين، والهيروين، والبنج، والعنبر، والزعفران، فإن فقهاء المذاهب الأربعة
متفقون على تحريم القدر المغيب للعقل من هذه المواد، وما أشبهها من كل ما يغطي العقل،
ويضر البدن. (۲)

ترجمة: دفقهاؤ آراء د دغه نشه کونکو شيانو د حکم په باره کې لکه چرس،

۱- الدر المختار شرح تنوير الأبصار ص ۶۷۸

۲- تعليق علي ردالمحتار على درالمختار، كتاب الحدود ج ۶ ص ۷۶

افیون، کوکاین، هیروین، بنج، عنبر اوزعفران، بیشکه دخلورو مذهبونو فقهاء اتفاق لری چې ددغو موادو اوددی په شان نورو دومره اندازه حرامه ده چې پر عقل پرده اچوی او بدن ته ضرر رسوی.

۳- فإن المخدرات بجميع أنواعها كالخشيشة، والأفيون، والهيروين وغيرها محرمة، لأنها مسكرة تغيب العقل، وإنما يتناولها الفجار لما فيها من النشوة والطرب، فهي تجمع الخمر المسكر في ذالك.

والتحقيق: أن هذه المخدرات بعد الإتفاق على تحريمها، لها حكم الخمر بالنص، فلا وجه للتفريق بينها وبين الخمر، فهي وإن كانت تجمع الخمر المسكر في تغيب العقل والنشوة والطرب، فإنها تشتمل على ضرر في دين المرء، وعقله وخلقه، وتفسد الأمزجة حتى جعلت خلقا كثيرا مجانين، ففيها من المفسد ما ليس في الخمر، فهي بالتحريم أولى. (۱)

ترجمة: بیشکه دنشه کونکو شيانو ټول قسمونه لکه چرس، افيون، هيروين اوداسې نور حرام دی، ځکه دوی نشه لری او عقل غائب کوی، او فاجران خلگ یی خوری ځکه په دوی کې خوند اونشه سته، دهمدغه نشی په وجه دوی دنشه کونکې شرابو سره یوځای کیږی.

تحقیق دادی: چې دغه نشه کونکې شيان وروسته تر اتفاق پردی چې حرام دی، نو ددلیل پر بنیاد ددوی حکم دخمر په شان دی، ددوی او خمر ترمنځ دجلاوالی هیڅ وجه نسته، دغه شيان که دیوه طرفه په نشه اومستی کې دشرابو سره یوځای کیږی خودبله طرفه دانسان په دین، عقل، اخلاقو، او طبیعت کې ضرر پیدا کوی، میزاجونه دومره خرابوی چې ډیر خلگ یی لیونیان کړی دی، په دوی کې هغه مفسد سته چې په خمر یا شرابو کې نسته، نو ددوی ته حرام ویل ډیره ښه دی.

۴- وَاسْتَدِلَّ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْمُبَارَكِ بِمُطْلَقِ قَوْلِهِ كُلُّ مُسْكِرٍ حَرَامٌ عَلَى تَحْرِيمِ مَا يُسْكِرُ

۱- صحيح فقه السنة وأدلته ج ۴ ص ۷۷

وَلَوْ لَمْ يَكُنْ شَرَابًا فَيَدْخُلُ فِي ذَلِكَ الْحَشِيشَةُ وَغَيْرُهَا وَقَدْ جَزَمَ النَّوَوِيُّ وَغَيْرُهُ بِأَنَّهَا مُسْكِرَةٌ. (۱)

ترجمة: عبد الله بن مبارک دینی کریم صلی الله علیه وسلم په دغه قول سره (چې هر نشه کونکې حرام دی، دلیل وایی چې ټول هغه څه چې انسان نشه کوی حرام دی، که څه هم شراب نه وی، نو په دغه کې چرس او داسې نور داخل سوله، اونووی (دمسلم شارح) یقین کوی چې چرس نشه لری.

۵- ولا يجوز أكل البنج، والحشيش، والأفيون، وذلك كله حرام، لأنه يفسد العقل ويصد عن ذكر الله وعن الصلاة. (۲)

ترجمة: دبنج، چرسو، اوافیون خوړل جایز نه دی ځکه دغه ټول حرام دی، ځکه دغه عقل خرابوی، دالله تعالی د ذکر اولمانځه څخه منع کوی.

۶- المخدرات والمسکرات أنواع متعددة، وكلها تغطي العقل، وتفسد الجسم. وكلها محرمة؛ لما فيها من الضرر المؤكد الحصول.

ومن أشهر أنواع المخدرات: الحشيش، والأفيون، والكوكايين، والمورفين، ونحو ذلك مما يغطي العقل، ويغدر البدن، ويورث الفتور والكسل، ويفسد الجسم.

ترجمة: مخدرات اومسکرات څو قسمونه لری، ټول پر عقل باندی پرده اچوی، جسم بدن خرابوی، او ټول حرام دی، ځکه په دوی کې ضرر ثابت دی. دمخدراتو مشهور قسمونه: چرس، افيون، کوکاین، مورفین اوددوی په شان نور هم دی چې پر عقل پرده اچوی، بدن نشه کوی، سستی او کمزوری پیدا کوی، اوبدن فاسد کوی.

دحرمت دلايل يی دغه لاندی دوه حديثونه دی چې ددواړو ترجمه مخکې ليکلی سوی ده: ۱- عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ

۱- فتح الباری کتاب الأشربة باب ماجاء فی أن الحمر ما خمر العقل ۲- الباب فی شرح الكتاب ج ۳ ص ۲۱۷

عليه وسلم: «مَا أَسْكَرَ كَثِيرُهُ فَقَلِيلُهُ حَرَامٌ». ٢ - وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «كُلُّ مُخْمِرٍ خَمْرٌ وَكُلُّ مُسْكِرٍ حَرَامٌ». (١)

يقصد بالمخدرات ما يغشي العقل والفكر، ويصيب متعاطيها بالكسل، والثقل، والفتور، من البنج والأفيون والحشيش ونحوها. والمخدرات حرام كيفما كان تعاطيها؛ لحديث عائشة رضي الله عنها: أن رسول الله صَلَّى الله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قال: (كل شراب أسكر فهو حرام) ولحديث ابن عمر رضي الله عنهما، أن رسول الله صَلَّى الله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قال: (كل مسكر خمر، وكل مسكر حرام...) الحديث، ولعظم خطر هذه المواد المخدرة، وشدة إفسادها. (٢)

ترجمة: دمخدراتو خخه مراد هغه څه دى چى پرعقل اوفكر پرده اچوى، ددوى دعملى يا عاډى انسان په جسم كې سستى راولى، دروند والى او كمزورى پيدا كوى، اودغه مخدرات عبارت دى دبنج، افیون، چرس اوداسى نورو څخه، اومخدرات ټول حرام دى، چى په هرډول يا طريقه استعمالیږي، دليل يى دعائشى صديقى رضى الله تعالى عنها حديث دى چى داوايى: رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايى: هر شراب چى نشه لرى هغه حرام دى. اوبل دليل: دابن عمر رضى الله تعالى عنهما حديث دى چى داوى رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل: هرشى چى نشه لرى هغه خمر دى اوهرشى چى نشه لرى هغه حرام دى. بل داچى په دغه مخدراتو كى لوى خطر اوډير سخت فساد سته.

١- الْبَنْجُ: بِفَتْحِ الْبَاءِ فِي اللَّغَةِ وَالْإِصْطِلَاحِ: ثَبَاتٌ مُخَدَّرٌ، غَيْرُ الْحَشِيشِ، مُسَكِّنٌ

لِلْأَوْجَاعِ.

٢- الْأَفْيُونُ: عُصَارَةٌ لَيِّنَةٌ يُسْتَخْرَجُ مِنَ الْخَشْخَاشِ، وَيَحْتَوِي عَلَى ثَلَاثِ مَوَادٍّ مُنَوَّمَةٍ مِنْهَا الْمُرْفِينُ.

١- موسوعة الفقه الاسلامى ج ٥ ص ١٥٠

٢- الفقه الميسر فى ضوء الكتاب والسنة ج ١ ص ٣٧٤

۳- الْحَشِيشَةُ: نَوْعٌ مِنْ وَرَقِ الْقَنْبِ الْهِنْدِيِّ يُسَكَّرُ جِدًّا إِذَا تَنَاوَلَ مِنْهُ قَدَرٌ دِرْهَمٍ. (۱)
 ترجمه: بنج دبا په زور سره په لغت او اصطلاح کی بيله چرسو یوبل داسی
 وابسه دی چی نشه لری دزدونو ارامونکی دی.
 افیون: نرمه شیره ده چی دخشخاشو څخه استل کیږی، اودا پردرو خوب
 لرونکو موادو مشتمل دی، چی یودهغوی څخه مورفین دی.
 چرس: دقنب هندی دپانویوه قسم دی، چې دیوه درهم په اندازه استعمال
 سی ډیره زیاته نشه لری.

المخدرات بجميع أنواعها وأصنافها محرمة. فيحرم تعاطيها بأي وجه من الوجوه، أكلاً،
 أو شرباً، أو شماً، أو تدخيناً، أو حقناً أو غير ذلك؛ وذلك لضررها البالغ العظيم على الجسم
 والعقل .. ولما يترتب عليها من آثار سيئة ومفاسد أشد من آثار المسكرات .. من إضاعة
 الأوقات والأموال .. ومن إثارة العداوة والبغضاء .. ومن الصد عن ذكر الله وعن الصلاة. (۲)
 ترجمه: دمخدراتو ټول قسمونه اوصنفونه حرام دی، داستعمال هره طریقه
 چې وی، خوړل کیږی، چینل کیږی، په پوزه کول کیږی، څکول کیږی، په
 پیچکاری لگول کیږی، اویانورو طریقوسره وی، داڅکه چی جسم اوعقل ته ډیر
 ضرررسوی، اوبل داچی ډیر بد مفاسد پرمربت کیږی، دنشی دشیانو اثرات دادی:
 داوقاتو اومالونو ضایع کیدل دی، عداوت اودبشمنی پیداکیدل دی، دالله تعالی
 دذکر اولمانځه څخه منع کیدل دی.

الْخِذْرُ: السِّتْرُ. وَجَارِيَةٌ مُخْدَرَةٌ، إِذَا لَازِمَتِ الْخِذْرَ. وَأَخْذَرَفُلَانٌ فِي أَهْلِهِ، أَيِ أَقَامَ فِيهِمْ. (۳)
 ترجمه: مخدرات دخدر جمع ده: دستر په معنی دی، ویل کیږی: (انجلی
 مخدره) یعنی پټه ده، یا ویل کیږی: (خدر فلان) یعنی په خپل اهل کې پټ دی.

۱- الموسوعة الفقهية الكويتية ج ۸ ص ۲۱۸ -- ۲- موسوعة الفقه الاسلامي ج ۴ ص ۳۲۴

۳- الصحاح تاج اللغة وصحاح العربية ج ۲ ص ۶۴۳

إن الخمر يدخل فيها كل مسكر، مائعاً كان، أو جامداً، عصيراً، أو مطبوخاً، فيدخل فيها الحشيشة والأفيون لأن هذا كله خمر بنص رسول الله صلى الله عليه وسلم الصريح، الذي لا مطعن في سنده، ولا إجمال في متنه. إذ صح عنه قوله: (كل مسكر خمر). (۱)

ترجمة: بیشکه دخمر په تعریف کې ټول نشه کونکي شيان داخل دي، خټه وی که بهیدونکي وی، اومه وی که پاخه، نوپه دغه کی چرس، افيون اوداسی نور هم داخل دي، ځکه دغه ټول در رسول الله صلى الله عليه وسلم په صريح نص سره خمر دي، داسی نص دي چې نه دهغه په سند کې څه طعن سته اونه یی په متن کی څه اجمال سته، ځکه صحیح حدیث نقل سوی دی، چې (هرنشه لرونکي شی خمر دي).

داچې دټول عالم حاکمانو مسلمان او کافر منع کړی دی اوددوی پراستعمال، تجارت، اوزراعت بندیز لگولی دی ددی معنی لری چې ډیر خطرناک اوضرر مند دی اوه رشی چې انسان ته په دین، عقل، جسم، مال اونسب ته ضرر رسوی هغه داسلام په مبارک دین کې ترهر وضعی قانون د مخه حرام بلل سوی دی، او کافرانو په دی وجه بندیز پرلگولی دی چې ډیره زمانه پس دوی ته د تجربی لمخی ثابته سوله چې نشه اونشه کونکي شيان ضرر لری اودخالص ضرر پر بنیاد یی بندیز پرولگول.

پورتنی ذکر سوی حدیثونه، داصحاب کرامو آثار اودفقهاؤ اقوال ټول پر دغه دلیل دی چې دبنج، چرس، افيون، اوداسي نورو نشه کونکي شيانو خوړل ځکول اونور استعمال حرام دی، نه یوازی داچې په آخرت کې سزاورکول کیږی بلکه په دنیاکی هم سزا ورکول کیږی چی شرعی حد دی، داچې څوک یی نه اجرا کوی ددی دلیل نه دی چې مباح یا حلال دی، بله مهمه خبره داده چې اجراء کونکي یادوخت حاکمان پخپله په دغه جرم اونشه څه ناڅه اخته دي.

دهرشی پرنشه باندې حد سته

دپورتنیو ذکرسوی آیاتونو او حدیثونو د عام والی په استدلال ټولو فقهاؤ حکم کړی دی چې هر نشه کونکې شی حرام دی. یوشی چی په شریعت کې حرام وی نو دهغه فعل کول جرم دی، اود هر جرم دپاره په اسلامی شریعت کې د جرم د کوچنی والی اولوی والی په اندازه سزا مقررده، ددغو سزاگانو مختلفې اندازی اونومونه دی، داچې نشه کول جرم دی اود دغه جرم دپاره نه یوازی داچی په آخرت کې سزا مقررده، بلکه په دنیاکی هم سزا ورته مقررده او ثابتده، هغه داچی د اسلامی حکومت د حاکم اوقاضی لخوا په اتیا درو وهل کیږی.

خودلته هم دمخکنی بحثونو په شان د جمهورو فقهاؤ او علماؤ په نزد د نیشی شی په مطلق استعمال باندی حد سته نشه سی او که نه، دهرشی چې وی، خود حنفی مذهب فقهاؤ او علماؤ په نزد د خمر پر شرابو لږوی که ډیر نشه سی که نه حد باندی واجب دی، خو په نورو نیشی شیانو کی لکه: چرس، افیون، هیروین، تمباکو اوداسې نور که نشه وو نو حد باندی سته که نه نونسته.

مطلب داچې دغه اختلاف هم دهغه اختلاف څخه اخستل سوی دی چې د خمر لفظ عام دی که خاص دی، یا بیله انګورو دنورو شیانو څخه جوړ سوی شرابوته هم خمر ویل کیږی که نه؟ اودغه بحث مخکې په ډیر تفصیل سره وسو او ثابتده سوله چې د خمر لفظ عام دی وهر نشه کونکې شی ته خمر ویل کیږی، نوڅه هغه فقها، او علما، چې د خمر لفظ خاص بولی نو هغوی وایی د خمر په چپینلو کې حد سته لږوی که ډیر، نشه سی او که نه، او په نورو نشه کونکو شیانو کې چې نشه سی نو حد سته، که نه نونسته، البته د حنفی فقهاؤ ترمنځ په دغه قول کی هم یو نظر نه معلومیږی، ځکه په یو قول کې وایی حد سته خو په بل قول کې وایی تعزیر یا جر سته، د بحث په تفصیل کی به دواړه قولونه راسی.

په دی هکله دنبی کریم صلی الله علیه وسلم یو حدیث رانقل کوم ترڅو معلومه سی چی نشه ته سزا ورکول سوی ده: عَنْ عُقْبَةَ بْنِ الْحَارِثِ: «أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَتَى بُنْعِيمَانَ، أَوْ بَابِنِ نُعَيْمَانَ، وَهُوَ سَكْرَانٌ، فَشَقَّ عَلَيْهِ، وَأَمَرَ مَنْ فِي الْبَيْتِ أَنْ يَضْرِبُوهُ، فَضْرَبُوهُ بِالْجَرِيدِ وَالنَّعَالِ، وَكُنْتُ فِيمَنْ ضَرَبَهُ». (۱)

ترجمة: دعقبة بن عامر خخه روایت سوی دی: چی نبی صلی الله علیه وسلم ته نعیمان یادنعمیمان زوی په داسی حال کی راوستل سو چی نشه وو، پرنبی صلی الله علیه وسلم داډیره سخته سوله، نوپه دغه کور کی چی څوک وه هغوی ته یی دوهلو امر وکړی، نوهغوی دخرما دونی په پانو اوچوتو واهه، دی وایی زه هم په هغوی کی وم، یعنی ماهم وواهه.

په دغه حدیث کی یوازی وهل ثابت سول داچی څومره وهل کیږی مقدار او عدد معلوم نه سو، نوځکه دلته اجتهاد ته لاره خلاصه سوله، ترڅودوخت حاکمان دحالاتومطابق ورته عدد او مقدار تعین کړی، نوځکه په مختلفو وختونو کی مختلف عدد نقل سوی دی.

ددغه حدیث په شرح کی په عمدة القاری شرح صحیح البخاری کی چی یو حنفی عالم دی لیکلی دی: وَاجْتِزَ أَصْحَابُنَا بِهَذَا الْحَدِيثِ: أَنَّ حَدَّ السَّكَرَانِ مِنْ شَرْبِ الْخَمْرِ وَغَيْرِهَا مِنَ الْأَنْبِذَةِ ثَمَانُونَ جَلْدَةً.

وَقَالَ الشَّافِعِيُّ: أَرْبَعُونَ جَلْدَةً، وَبِهِ قَالَ أَحْمَدُ فِي رِوَايَةٍ، لِأَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، ضَرَبَ فِي الْخَمْرِ بِالْجَرِيدِ وَالنَّعَالِ، وَضَرَبَ أَبُو بَكْرٍ أَرْبَعِينَ.

قُلْنَا: مَا رَوَاهُ كَانَ بِجَرِيدَتَيْنِ وَالنَّعْلَيْنِ، فَكَانَ كُلُّ ضَرْبَةٍ بِضَرْبَتَيْنِ، وَالَّذِي يَدُلُّ عَلَى هَذَا قَوْلُ أَبِي سَعِيدٍ: جُلِدَ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ، صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فِي الْخَمْرِ بِنَعْلَيْنِ، فَلَمَّا كَانَ فِي زَمَنِ عُمَرَ، رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ، جَعَلَ بَدَلَ كُلِّ نَعْلٍ سَوْطًا. رَوَاهُ أَحْمَدُ. (۲)

ترجمة: زمور (حنفی) ملگری په دغه حدیث دلیل وایی چی د نشه انسان حد اتیا دوری دی دخمر په چینیلو سره نشه وی که په نورو شیانو سره وی.

امام شافعی رحمه الله تعالی علیه وایی: خلویینت دوری دی، همدغه قول دامام احمد بن حنبل رحمه الله تعالی علیه هم دی، ځکه په یور وایت کې راغلی دی چی نبی صلی الله علیه وسلم دخمر د شرابو چیشونکی د خرما دونی په پانو او چوتو وواهه، ابوبکر صدیق رضی الله تعالی عنه خلویینت دوری وواهه.

زمور احنافو دلیل هغه حدیث دی چی روایت سوی دی «دهغه څخه دوی بناخلي اودوی چوتی مراد دی، اود هر وار وهلو څخه دوه واره مراد دی» پر دغه توجیه باندی دابی سعید خدری رضی الله تعالی عنه دا حدیث دلیل دی چی وایی: عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ: «جُلِدَ عَلَى عَهْدِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الْخَمْرِ بِنَعْلَيْنِ أَرْبَعِينَ، فَلَمَّا كَانَ زَمَنُ عُمَرَ جُلِدَ بِدَلِّ كُلِّ نَعْلٍ سَوْطًا». (۱)

ترجمة: ابوسعید خدری رضی الله تعالی عنه وایی: در رسول الله صلی الله علیه وسلم په زمانه کې دخمر حد په دوو چوتو خلویینت ووهل سویاچی د عمر فاروق (رض) زمانه سوله نو د چوتی وهل په چلاخه یا دوره بدل سوله.

د عمدة القاری د عبارت څخه یو د حد اندازه معلومه سوله چې اتیا دوری دی، او بل داچی د جمهورو فقهاؤ او حنفی فقهاؤ یونظر معلومیږی هغه داچی دهرشی پر نشه باندی حد سته.

خود حنفی فقهی په کتابونوکی څه داسی لیکلی دی: ۱- یحد مسلم ناطق، فلا یحد أخرس للشبهة، مکلف، شرب الخمر ولوقطرة بلاقید سکر، اوسکر من نیذ ما، وبه یفتی. (۲)

ترجمة: مسلمان خبری کونکې په حد کیږي، گونگي نه په حد کیږي، ځکه په ده کې شبهه سته (اوحد په شبهه نړیږي) مکلف یعنی بالغ به وی (پرنابالغ نسته) شراب به یی چینبلی وی که څه هم یوه قطره وی، دنشی قید ورسره نسته، او دهر نبیذ پرنشه باندې حد سته کله چې نشه سی، دنورو شیانو څخه ده په (نبیذ ما) سره تعبیر کړی دی، اودحنفی مذهب مطابق پردغه قول فتوی کول کیږي.

په پورته ذکرسوی عبارت کې دخمر اونورو ترمنځ داسې فرق سوی دی، چې خمر لږوی که ډیر اونشه وی که نه حدپرسته، اوپه نورو کې دومره اندازه شرط سوی ده چې په نشه سی نوبیا حدپرسته.

خودداغه کتاب په شرح ردالمحتارکې بیا داسې لیکي: ۲- ونقل فی الأشربة عن الجوهرة حرمة أكل بنج وحشيشة وأفیون لكن دون حرمة الخمر، لوسکر بأكلاها لا یحد بل یعذر. (۱)

ترجمة: دجوهره نومی کتاب څخه داشربة په بحث کې نقل سوی دی، چې دبنجو، چرسو او افیونو خوړل حرام دی، خوددوی حرام والی دخمر تحرام والی کم دی، که ددوی په خوړلو نشه سی نو پرده باندې حد نسته بلکې زجر ورکول کیږي. دلته وایی ددوی حرام والی ترخمر کم دی، اودنورو په نشه کې تعزیر یا زجر سته، معنی دا که نشه سی نوهم تعزیر یا زجر سته حد نسته، دغه ددوی دخپل منځ اختلاف دی، په پورته عبارت کې وایی که نشه سونوبیا حد سته، خودلته وایی که نشه سوبیا هم حد نسته بلکې زجر یا تعزیر سته. خودغه عالم په دغه خپله خبره هیڅ شرعی دلیل نه دی لیکلی.

دحد او تعزیر ترمنځ فرق دادی: چې حد یو شرعی سزاده چی په هغه کی کمبود اوزیاتوب کول جایز نه دی، البته په تعزیر کی دحاکم اوقاضی اختیار دی لږ ورکوی

که دیر، خوبیا هم تر شرعی حد زیات نسی ورکولای.

۳- یحرم کل ما یزیل العقل من غیر الأشربة المائعة کالبنج والحشيشة والأفيون ، لما فيه من ضرر محقق، ولا ضرر ولا ضرار فی الاسلام، ولكن لا حد فيها، لأنها ليست فيها لذة ولا طرب، ولا يدعو قليله إلى كثيرها، وإنما فيها التعزير. (۱)

ترجمة: دهر هغه شی خوړل حرام دی چې عقل زائل کوی، که څه هم هغه د بهیدونکو شرابو څخه نه وی، لکه بنج، چرس او افیون، ځکه په دوی کې ضرر ثابت دی، او په اسلام کې رسول الله صلی الله علیه وسلم داسې عام قانون راکړی دی چې نه به خپل ځان ته ضرر رسوی اونه به وبل ته ضرر رسوی. خو په دوی کې حد نسته، بلکې بیشکه په دوی کې تعزیر سته، ځکه په دوی کې هغه خوند او مستی نسته کوم چې په شرابو کې سته، اونه داسې دی چې لږی وډیروته دعوت ورکوی لکه شراب، بلکې په دوی کې پر نشه باندې تعزیر سته. مطلب دا چې حرام دی خو شرعی حد نسته، بلکې تعزیر سته.

خو څه نور فقهاء او علماء بیاد دوی درای سره موافقه نلری او فرمایي: ۱- وقال ابن حجر الهيتمي: واعلم أن الحشيشة المعروفة حرام كالخمر. يحد آكلها قال به جماعة من أهل العلم، كما يحد شارب الخمر. وهي أخبث من الخمر من جهة أنها تفسد العقل والمزاج. إفساداً عجباً حتى يصير في متعاطيها تخنث قبيح وديانة عجيبة وغير ذلك من المفاسد. فلا يصير له من المروءة شيء البتة، ويشاهد من أحواله خنوثة الطبع وفساده وانقلابه إلى أشر من طبع النساء.. وكذا متعاطي نحو البنج والأفيون. (۲)

ترجمة: ابن حجر هیتمی وایی: پوه سی: دغه معلوم چرس داسی حرام دی لکه خمر، پر استعمال کونکی حد جاری کیږی، په دغه باندی د علماؤ یو جماعت قول کړی دی، داسی حد پر جاری کیږی لکه د شرابو (یعنی اتیادوری) او دغه تر

۱- فقه اسلامی وأدلته جلد ۶ ص ۱۶۶ -- ۲- المسكرات والمخدرات ج ۱ ص ۳۸

شرابو په دې وجه ډیر بد دې چې عقل او مزاج عجیب ډول فاسد او خرابوی، چې د چرسو عادی انسان لکه نرېنځی داسې جوړېسي، دوس مزاجه سی، هېڅ غیرت او میرانه پکښې نه وي، او دغه حال په مشاهده وهرچاته معلوم دې، بلکې دېنځو ترمزاج هم بد وي، همدغه طبیعت دېنځو او افیونو د عادی خلکو هم دې.

۲- وما تقدّم من نصوصٍ في الخمر؛ يمضي في المخدرات وكل ما يزيل العقل ويُسكر.

کالبنج، فإن المسکر يجب فيه الحدّ، وغير المسکر يجب فيه التعزیر.

قال شيخ الإسلام رحمه الله: "وأما 'الحشيشة' الملعونة المسكرة: فهي بمنزلة غيرها من المسكرات، والمسکر منها حرام باتفاق العلماء؛ بل كل ما يزيل العقل فإنه يُحرم أكله ولو لم يكن مسكراً.

وأما قليل 'الحشيشة' المسكرة فحرام عند جماهير العلماء، كسائر القليل من المسكرات، وقول النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "كل مسكر حمر، وكل حمر حرام". يتناول ما يُسكر، ولا فرق بين أن يكون المسكر مأكولاً، أو مشروباً؛ أو جامداً، أو مائعاً.

ونبيّنا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بُعثَ بجوامع الكلم، فإذا قال كلمة جامعة كانت عامة في كل ما يدخل في لفظها ومعناها، سواء كانت الأعيان موجودة في زمانه أو مكانه، أو لم تكن، فلما قال: "كل مسكر حرام" تناول ذلك لجميع أنواع المسكر. (۱)

ترجمة: کوم نصوص او دلايل چې دخمر په هکله مخکې ذکر سوله، هغه د ټولو مخدراتو او ټولو هغو شيانو په باره کې هم دې چې عقل زایل کوي او نشه کوي، شيخ الاسلام رحمه الله تعالى عليه فرمايي: هغه ملعون نشه کونکي چرس داسې دې لکه نور نشه کونکي شيان، د علماؤ په اتفاق حرام دې، بلکې ټول هغه څه چې عقل خرابوي دهغوی خوړل او استعمال حرام دې که څه هم دې نشه نکړي،

او بیشکه که نشه سی نوحد باندی سته، که نشه نسی نو تعزیر پروا جب دی.
دجمهورو علماؤ په نزد دنشه کونکو چرسو لږ هم داسی حرام دی لکه
دنورو نشه کونکو شیانولږ چی حرام دی، دنبی کریم صلی الله علیه وسلم دا قول
چی فرمایي: هر نشه کونکی شی خمر دی، او هر خمر حرام دی، وټولو نشه کونکو
شیانوته شامل دی، دافرق نلری نشه کونکی شی خوړل کیږی که چینیبل کیږی،
خته وی که نرم.

زمونږ نبی صلی الله علیه وسلم ته جامع کلمات او الفاظ ورکول سوی دی،
کله چې دی یوه کلمه یا لفظ وایی نو وټول هغه څه ته عام او شامل دی چی په دغه
لفظ او معنا کی داخل وی، دافرق نلری چی دده په زمانه او ځای کی موجود وی
او که نه وی موجود، نو چی ده وفرمایي: (هر نشه کونکی شی حرام دی) نو دغه حکم
دنشه لرونکو شیانو وټولو انواعو او قسمونوته شامل دی.

۳- وَاخْتَلَفَ الْعُلَمَاءُ فِي مَنْ شَرِبَ النَّبِيذَ وَهُوَ مَسْوَى عَصِيرِ الْعِنَبِ مِنَ الْأُبْذَةِ الْمُسْكِرَةِ
فَقَالَ الشَّافِعِيُّ وَمَالِكٌ وَأَحْمَدُ رَحِمَهُمُ اللَّهُ تَعَالَى وَجَمَاهِيرُ الْعُلَمَاءِ مِنَ السَّلَفِ وَالْخَلَفِ هُوَ
حَرَامٌ يُجْلَدُ فِيهِ كَجَلْدِ شَارِبِ الْخَمْرِ الَّذِي هُوَ عَصِيرُ الْعِنَبِ سَوَاءً كَانَ يَعْتَقِدُ إِبَاحَتَهُ أَوْ
تَحْرِيمَهُ، وَقَالَ أَبُو حَنِيفَةَ وَالْكَوْفِيُّونَ رَحِمَهُمُ اللَّهُ تَعَالَى لَا يَحْرُمُ وَلَا يُحْدُ شَارِبُهُ وَقَالَ أَبُو ثَوْرٍ
هُوَ حَرَامٌ يُجْلَدُ بِشَرْبِهِ مَنْ يَعْتَقِدُ تَحْرِيمَهُ دُونَ مَنْ يَعْتَقِدُ إِبَاحَتَهُ وَاللَّهُ أَعْلَمُ. نووي. (۱)

ترجمه: د علماؤ دهغه چا په حکم کې اختلاف دی چی نبیذ یی چینیلی
وی، (د انګورو د شرابو نه بغير نور ټولو نشه لرونکو شرابونوته نبیذ وایی) امام
شافعی، امام مالک، امام احمد بن حنبل، او مخکنی او وروستی جمهور علما
رحمة الله تعالى عليهم وایی: دغه د نبیذ چینیونکی داسی په درو وهل کیږی لکه

دهغه خمر چيبنونکی چي دانگورو څخه جوړ سوی وی، دافرق نلری چي داباحت عقیده لری که دحرمت، امام ابو حنیفة اودکوفی نور علماء وایی نه حرام دی اونه حدباندی سته، ابو ثور وایی: نبیذ حرام دی خوپه چيبنلو پر هغه انسان باندی حد سته چي دحرمت عقیده ولری، چي دحرمت عقیده نلری پر هغه حد نسته.

۴- وأما حد شرب المُسکر فعلى وَجْهَيْنِ: أحدهما أن يشربه دون السكر، والآخر أن يشربه إلى السكر فيسكر.

أما إذا شربه دون السكر فلا حد عليه في قول أبي حنيفة وصاحبيه، وفي قول الشافعي ومالك عليه الحد وإن شرب جرعة واحدة، وإذا شربه إلى السكر فعليه الحد متفقاً. إلا أن في ماهية السكر اختلاف: قال أبو حنيفة هو أن لا يعرف الرجل من المرأة ولا السماء من الأرض ولا الزوجة من الأم ولخوه.

وفي قول أبي يوسف ومحمد إذا غلب على عقله حتى خلط في كلامه، ولم يتم صلاته واستحق الاسم حتى قيل سكران فإنه يحد.

وَقَالَ بَعْضُهُمْ هُوَ أَنْ لَا يَقْدِرَ أَنْ يَمْشِيَ مُسْتَوِيًا وَيَمِيلَ عَلَى يَمِينِهِ وَشِمَالِهِ. (۱)

ترجمة: دمسكر دچيبنلو حد پردوه وجهی دی: یوداچی مسکردومره وچيبنی چي نشه نسی، بل داچی دومره وچيبنی چي نشه سی.

هغه انسان چي مسکر وچيبنی خونشه نسی پر هغه باندی دامام ابوحنیفة رحمة الله عليه په نزد حد نسته، دامام شافعی، امام مالک، امام احمد بن حنبل رحمة الله تعالى عليهم په نزد پرده باندی حد واجب دی که څه هم یوغورف وی، او که دومره وچيبنی چي نشه سی نوبیا دتولو په اتفاق حد پرواجب دی، خودلته دنشی په تعریف کی دامام صاحب اودهغه دیارانو ترمنځ اختلاف سته لکه

مخکی هم ددی څخه بحث سوی دی، هغه داچی امام صاحب وایی نشه انسان هغه دی چی نارینه دښځی، آسمان دمخکې اوماندينه دمور څخه نه پیژنی، دامام ابو یوسف اوامام محمد رحمة الله تعالی علیهما په نزد نشه هغه انسان دی چی دده پرعقل غلبه سوی وی، آن تردی چی ډیری خبری یی گلوی ووی، لمونځ نسی پوره کولای، اوداچی وده ته نشه ویل کیدلای سی، نوبیا پرده حد جاری کیدای سی. څه داوسنی عصر علماء چی دنشیی موادو فساد اوضررونه یی مشاهده کړی دی دسزا په هکله داسی فرمایي: وتختلف عقوبة أهل المخدرات بحسب شدة جرمهم كما يلي: ۱ - مهرب المخدرات عقوبته القتل؛ لعظیم شره وضرره.

۲ - مروّج المخدرات بالبيع والشراء، أو الإهداء، أو التصنيع، أو الاستيراد: في المرة الأولى يعزر تعزيراً بليغاً بالحبس، أو الجلد، أو الغرامة المالية، أو بما كلها حسب رأي الحاكم بما يحقق المصلحة، ويدفع المفسدة.

وإن تكرر منه ذلك يعزر بما يقطع شره عن الأمة، حتى ولو كان ذلك بالقتل؛ لأنه بفعله هذا من المفسدين في الأرض. (۱)

ترجمة: دنشیی توکو دځاوندانو سزا دهغوی دجرم په اندازه مختلفه ده،
۱- دهغه انسان سزا قتل دی چې دیوه ځایه څخه بل ځای ته په قاچاق اوگوریزی باندی وړی اونورخلگ په اخته کوی ځکه دده شر اوضرر ډیرلوی دی.
۲- دهغه انسان سزاچی نشی شیانونته په خرڅولو، رانیولو، تحفه ورکول، جوړول، په تجارتی ډول راوړلو سره رواج ورکوی، نوداول ځل دپاره سخت تعزیر ورکول کیږی، هغه په بندی کیدلو، په درووهلو سره، په نقدی جریمه سره، او یاپه دغو ټولو سره، څنگه چی دوخت حاکم مناسب بولی، داسی چی مصلحت په راسی اوفساد ورک سی.

که بیاتکرارسی نوداسی سزادی ورکول سی چی امت دده دشرخه وساتل سی، که خه هم دده په وژلو سره وی، خکه په دغه عمل سره دی دمفسیدینو خخه دی. اوخوک چی په مخکه کی فساد کوی دهغوی په هکله رب العالمین فرمایي: *إِنَّمَا جَزَاءُ الَّذِينَ يُحَارِبُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَسْعَوْنَ فِي الْأَرْضِ فَسَادًا أَنْ يُقَتَّلُوا أَوْ يُصَلَّبُوا أَوْ تُقَطَّعَ أَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُمْ مِنْ خِلَافٍ أَوْ يُنْفَوْا مِنَ الْأَرْضِ ذَلِكَ لَهُمْ خِزْيٌ فِي الدُّنْيَا وَلَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ*. (۱)

بیشکه دهغو کسانو سزاچی دالله تعالی اودهغه درسول سره جنگ کوی، او په مخکه کی دفساد کوشش کوی، دادی چی ووژل سی، وځړول سی، لاس او پنبه یی مخالف (یعنی راسته لاس اوچپه پنبه، یاراسته پنبه اوچپه لاس) پری کړل سی، اویادمخکې خخه وشرل سی، دغه ددوی دپاره په دنیاکی خواری او سزاده، اوددوی دپاره په آخرت کی لوی عذاب دی.

په اولنیو وختونو کی دنشی یاشرابو دچینسلو سزادومره سخته وه چی دجرم په تکرار سره سزاهم سختیدله، په حدیث کې راغلی دی: *عَنْ مُعَاوِيَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ شَرِبَ الْخَمْرَ فَاجْلِدُوهُ، فَإِنْ عَادَ فِي الرَّابِعَةِ فَاقْتُلُوهُ»*. (۲)
ترجمه: دمعاویة رضی الله تعالی عنه خخه روایت دی چی رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل: چاچی شراب وچینسل نوهغه په درو ووهی، اوکه څلورم وار یی بیا وچینسل نو مریی کړی.

په پورتنی حدیث کی دخمر لفظ راغلی دی، خوپه یو بل روایت کی دسکر لفظ راغلی دی، معنا داچی خمر اوسکر دواړه په یوه معنادی، لکه چی فرمایي: *عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِذَا سَكَرَ فَاجْلِدُوهُ، ثُمَّ إِنْ سَكَرَ فَاجْلِدُوهُ، ثُمَّ إِنْ سَكَرَ فَاجْلِدُوهُ، فَإِنْ عَادَ الرَّابِعَةَ فَاقْتُلُوهُ»*. (۳)

ترجمة: دابوهريرة رضى الله تعالى عنه خخه روايت دى چى رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل: كه نشه سو نوپه درو يى ووهى، كه بيا نشه سو نوپه درويى ووهى، كه بيا نشه سو نوپه درويى ووهى، كه خلورمه وار بيا نشه سو نومر يى كړى.

البتہ دغه دخلورم وارد چينبلو حکم چي قتل يا وژنه ده منسوخ سوى دى حكه په يوبل حديث كې راخى: عَنْ قَبِيصَةَ بْنِ ذُوَيْبٍ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «مَنْ شَرِبَ الْخَمْرَ فَاجْلِدُوهُ، فَإِنْ عَادَ فَاجْلِدُوهُ، فَإِنْ عَادَ فِي الثَّلَاثَةِ أَوْ الرَّابِعَةِ فَاقْتُلُوهُ»، فَأَتَى بِرَجُلٍ قَدْ شَرِبَ فَجَلَدَهُ، ثُمَّ أَتَى بِهِ فَجَلَدَهُ، ثُمَّ أَتَى بِهِ فَجَلَدَهُ، وَرَفَعَ الْقَتْلَ، وَكَانَتْ رُخْصَةً. (۱)

ترجمة: دقبيصة بن ذؤيب خخه روايت دى چي نبي عليه السلام وفرمايل: چاچي شراب وچينبل نو هغه په درو ووهى، كه يى بيا وچينبل نوپه درو يى ووهى، كه يى بيا وچينبل نوپه درو يى ووهى، او كه يى دريمه يا خلورمه دفعه وچينبل نومر يه كړى، نويوسرى ورته راوستل سو چي شراب يى چينبلى وه نوده په درو ووهى، بيا ورته راوستل سو په درويى ووهى، بيا ورته راوستل سو نوده په درو ووهى، بيا ورته راوستل سو نوده په درو ووهى، او قتل يا وژنه پورته سوله او دغه رخصت سو. په بل خاى كى امام ترمذى نقل كوى او فرمايى: وَإِنَّمَا كَانَ هَذَا فِي أَوَّلِ الْأَمْرِ ثُمَّ لُسِخَ بَعْدُ، هَكَذَا رَوَى عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «إِنْ مَنْ شَرِبَ الْخَمْرَ فَاجْلِدُوهُ، فَإِنْ عَادَ فِي الرَّابِعَةِ فَاقْتُلُوهُ»، قَالَ: ثُمَّ أَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعْدَ ذَلِكَ بِرَجُلٍ قَدْ شَرِبَ الْخَمْرَ فِي الرَّابِعَةِ فَضَرَبَهُ وَلَمْ يَقْتُلْهُ. (۲)

ترجمة: دغه حکم په اولو وختونو كې وو خو وروسته منسوخ سو، همداسى يو حديث د جابر رضى الله تعالى عنه خخه روايت دى، چي نبي صلى الله عليه وسلم

و فرمايل: بيشكه څوڪ چي شراب وچينبي نوهغه په درو ووهي، او كه يي څلورم ځل وچينبل نومړي يي كړي، دي وايي: بيا نبي صلي الله عليه وسلم ته تردغه وروسته يوسړي راوستل سو چي هغه څلورم ځل چينبلي وه، خوهغه يي وواهه اومړي يي نكړي.

درد المحتار په عبارت كي ليكلي وه چې ددوي حرام والي تر شرابو كم دي، داسي عبارت يوازي داحنافو په مخكني كتابونو كي ليدل كيږي، كيداي سي دهغوي په زمانه كې دغه اوسني منشييات نه وه، اويادوي د ضررونو مشاهده نوي كړي، كه نه نو د شرابو په هكله رب العالمين فرمايي: (يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ قُلْ فِيهِمَا إِثْمٌ كَبِيرٌ وَمَنَافِعُ لِلنَّاسِ وَإِثْمُهُمَا أَكْبَرُ مِنْ نَفْعِهِمَا). (۱)

ترجمة: څلگ ستاڅخه د شرابو او قمار په هكله پوښتنه كوي، نو ته وژته ووايه، چي په شرابو او قمار كي د څلگو دپاره څه منافع سته خو گناه يي تر نفع زياته ده.

خود اوس زماني نشه لرونكي شيان لكه چرس، افيون، هيروين، تباكو، نسوار، چيلم، سگريت او داسي نور انسان ته هيڅ نفع نلري، بلكي خالص ضرر دي، او دغه مشاهده او تجربه تقريبا هر انسان كولاي سي، نه پوهيږم چي يو عالم به پر كوم بنياد داسي ويلاي سي چي اوسني منشييات تر شرابو كم دي، اودوي هم پر خپل دغه قول داسي يو منقول يا معقول دليل نه دي ليكلي.

داچې په فقه اسلامي كي ليكلي دي: په نورو نشيي شيانو كي حد نسته تعزير سته او دليل وايي: دانگورو د شرابو نه بغير په دغه نورو كې حد نسته ځكه په دوي كې خوند او مستي نسته، سوال دادې: كه په دغو شيانو كي خوند او مستي نه وي نو دكومي فايدې دپاره يي څلگ استعمال كوي؟ بل داكه د خوند او مستي څخه نشه مراد نه سي نو يوازي خوند او مستي چې پر عقل تاثير نه كوي يا نشه نلري

حرامه نه ده، ځکه حد دهمدی دپاره دی چې دی دغه نشه پریرېدی اودده عقل سالم پاته سی، ترڅو دالله تعالی ذکر او عبادت وکړی.

بل دلیل داوایی چې لږیږی ډیروته بلنه نکوی دتجربې څخه خلاف معلومیرې ځکه دانگورو شراب په شپه او ورځ کی یویدوه ځله چپېنل کیږی، خونسوار، سیگریټ، چرس اوداسی نور گړی په گړی استعمالیږی، داپه خپله ددی معنی ده چی لږیږی ډیروته بلنه کوی.

بل داچې په شریعت کی پرنشه حد ورکول کیږی، وډیروته دعوت یابلنه دحد دپاره شرط نه ده، بلکی داسی نشه شرط ده چی هغه دالله تعالی دذکر اودلمانځه څخه منع کونکی وی، او که نشه نلری نوولی څوک پرینودلای نسی؟.

داچې پورته ذکرسوی ټولو دلایلوکی موږ ولوستل چې دشرابو ه حراموالی علت نشه ده، اودغه علت چې په هر شی کې پیدا سې نو د هغه داغه حکم دی یعنی حرام دی اوسزایی حد ده، نودلته خاص وجه نسته چی علت یو وی او حکم سره جداوی، بل داچې څه اصحابو کرامو صراحت کړی دی چی نبیذ یعنی بیله دانگورو دشرابو څخه دنورو منشیاتو سزا هم اتیا دوری دی:

۱- عن علی: قال حد النبيذ ثمانون.

۲- عن الحسن في السكران أن من النبيذ قال يضرب ثمانين.

۳- عن بن عباس قال في السكر من النبيذ ثمانون. (۱)

ترجمة: ۱- دعلی رضی الله تعالی عنه څخه روایت دی چی دی وایی: دنبیذ حد اتیادوری دی.

۲- دحسن رضی الله تعالی عنه څخه دنبیذ دنشی په هکله پوښتنه وسوه نوده وویل: اتیادوری وهل کیږی.

۱- مصنف بن ابی شیبة ج ۵ ص ۵۰۲ کتاب الحدود

۳- ابن عباس رضی الله تعالی عنهما دنیږ دنشی په باره کې وایی:
اتیادوری دی.

پورتنی ذکرسوی آثار په وضاحت او صراحت سره دلالت کوی چې بيله خمر
څخه په نورو کې هم نه یوازی داچې حدسته بلکې اندازه یی هم هغه اتیا دوری دی،
او داچې د حنفی فقهاؤ په نزد نیږد د خمر څخه جلا شی دی، د خمر نوم نیږد ته شامل
نه دی، نوځکه ددوی په سزا کې هم جلا والی کوی، د پورتنیو آثارو څخه معلومه
سوله چې د جلا والی هیڅ دلیل نسته دهرنشه کونکې شی پر خورلو یا استعمال
کولو اتیا دوری شرعی حد منصوصی دی.

د پورتنی تحقیق څخه معلومه سوله که د خمر پرچینلو اتیادوری شرعی
حدسته نودنورو منشیاتو پر خورلو اوشه باندې هم شرعی حد سته، ځکه چې
نه یوازی داچې د خمر لفظ عام دی وهرنشه کونکې شی ته خمر ویل کیږی، بلکې
د حدیثونو، آثارو او فقهاؤ د قولونو څخه هم ثابته سوله چې دهرنشه لرونکی شی
پر استعمال اوشه باندی شرعی حد اوسزا ورکول واجب دی، داچې دوخت
حاکمان او قاضیان خپله څه ناڅه په دغه جرم اخته دی نوبل ته به څنگه سزا
ورکړی، اوبل دغه څه د فقهی کتابونو هم بهانه ورجوره کړی ده.

موږ مخکې ولوستل چې پرنشه باندی د ټولو مذهبونو د فقهاؤ په اتفاق
حد واجب دی، خوبیا هم دوخت علماء او حاکمان نه یوازی داچې حد نه پر جاری
کوی بلکې هغه زجر هم نه ورکوی کوم چې د حنفی مذهب فقهاؤ ورته تعین کړی
دی، خصوصاً په دی هکله په افغانستان کی د اسلامی امارت د کارکنانو او
مجاهدینو ډیره لویه زمه ده چې په خپلو منطقو کی د دغه مفاسدو مخه ونیسی
لکه څرنگه چې دنورو شرعی حکمونو د نافذ کولو دپاره قربانی ورکوی دغه هم
یو شرعی امر دی چې پردوی یې تنفیذ واجب دی.

چې ډیر یی نشه لری دهغه لږ هم حرام دی

ترهرڅه دمخه ددی مسئلې بنیاد در رسول الله صلی الله علیه وسلم هغه حدیثونه دی چې په هغوی کې راغلی دی: عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَا أَسْكَرَ كَثِيرُهُ، فَقَلِيلُهُ حَرَامٌ». (۱)

ترجمه: جابر بن عبد الله رضي الله تعالى عنهما وایی: رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل: د کوم شی چې ډیر نشه لری دهغه لږ هم حرام دی. په بل حدیث کې راغلی دی: عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: كُلُّ مُسْكِرٍ حَرَامٌ، مَا أَسْكَرَ الْفَرْقُ مِنْهُ فَمِلُّهُ الْكَفُّ مِنْهُ حَرَامٌ. (۲)

ترجمه: عائشة رضي الله تعالى عنها وایی رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل: هر نشه کونکې شی حرام دی، او هغه چې فرق (یعنی دری کاسی یا پیمانی) یې نشه کوی نو دهغه یو ورغوی (نیمه لپه) هم حرام دی.

په دغه مسئله کې هم د حنفی او جمهورو فقهاؤ ترمنځ اختلاف نقل سوی دی، هغه دا چې د حنفی فقهاؤ په نزد دانگورو او خرماد نشه کونکو شرابو لږ او ډیر دواړه حرام دی او حد باندې سته، او د دوی نه بغیر د نورو نشه کونکو شیانو لږ مباح او ډیری یی حرام دی، که نشه سوئو حد باندې سته که نه نونسته، یعنی د جمهورو فقهاؤ په نزد ټول نشه کونکي شیان یو ټول دی، لږ او ډیر یی فرق نلری، ټول یو شانته حرام او حد پرسته، د دغه اختلاف هم یوه وجه هغه ده چې د جمهورو فقهاؤ په نزد د خمر لفظ عام دی و هر نشه کونکي شی ته ویل کیږی، نو د خمر په اړه ټول حکمونه وټولو نشه کونکو شیانوته ثابت دی، دا چې دڅه احنافو په نزد د خمر لفظ خاص دی یوازې دانگورو او خرماڅخه جوړ سوی شرابوته خمر ویل کیږی نوڅکه نور نشه کونکي شیان: لکه هغه شراب چې د غنمو، اوربشو، عسلو او داسی نورو څخه جوړ

سوی وی، او ییاددوی نه علاوه نور دنشی شیان لکه: نسوار، سیگریټ، چیلیم، افیون، چرس، هیروین اوداسی نور دخمر څخه جلا ځانته حکمونه لری.

دحنفی مذهب فقهاء نه یوازی داچې دجمهورو فقهاؤ سره اختلاف لری بلکې ددوی خپل په منځ کی هم ډیر ژور اختلاف نقل سوی دی، هغه داچې امام ابوحنیفه اوامام ابویوسف رحمة الله تعالی علیهما یو طرف اوامام محمد رحمة الله تعالی علیه بل طرف دی، او تقریبا په ټولو کتابونو کی لیکلی دی چې فتوی دامام محمد صاحب رحمة الله تعالی علیه پر قول ده.

دغه مسئله او اختلاف دحنفی مذهب په کتابونو کی څه داسی لیکلی ده:

۱- وما سوی ذلك من الأشرية فلا بأس به" وهو نص على أن ما يتخذ من الخنطة

والشعير والعسل والذرة حلال عند أبي حنيفة، ولا يحد شاربیه عنده وإن سكر منه،

وعن محمد أنه حرام ويحد شاربیه ويقع طلاقه إذا سكر منه كما في سائر الأشرية

المحرمة. (۱)

ترجمة: دانگورو دشرابونه بغیر نور شرابونه پروا نلری، اودا دلیل دی چې هغه څه چې دغنمو، اوربشو، عسلو، جوارو څخه جوړیږی دامام ابوحنیفه رحمة الله علیه په نزد حلال دی، که څه هم ددغه څخه نشه سی.

دامام محمد رحمة الله تعالی علیه قول دی: چې دغه حرام دی اوددغه پر چیشنونکی باندي حد جاری کیږی، او که ددغه څخه نشه سی اودطلاق الفاظ وواپی طلاق یی واقع کیږی لکه دنورو حرامو شرابونو په شان.

ملاحظة: دپورتنی کتاب هدایی عبارت که په سطحی نظر وڅیړو نوهم څو ټکی ځنی معلومیږی، یوداچې دامام ابوحنیفه (رح) اوامام محمد (رح) ترمنځ اختلاف دحلال او حرام په هکله نقل سوی دی، لکه داچې امام ابوحنیفه (رح) په

نزد دځمر نه بغير ټولو شرابونو ته حلال ويل سوي دي كه څه هم په نشه سي، خو امام محمد صاحب بيا وټولوته حرام ويلى دي، كه په نشه سي نوحد پر جاري كيدل واجب دي، او طلاق يې واقع كيږي، داچي اختلاف په حلال او حرام كي دي خو بيا هم د كتاب مصنف د يوه دليل هم نه دي ليكلي ترڅو موږ دهغوي ترمنځ دراجح او مرجوح فيصله وكړو، حال داچي يوشى په يوه حال كي حرام او حلال نسي كيدلای، ځكه په حديث كي راغلي دي: عَنْ أَبِي الْجَوَيْرِيَةِ قَالَ: سَأَلْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ، عَنْ الْبَازِقِ فَقَالَ: سَبَقَ مُحَمَّدٌ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْبَازِقَ: «فَمَا أَسْكَرَ فَهُوَ حَرَامٌ» قَالَ: الشَّرَابُ الْحَلَالُ الطَّيِّبُ، قَالَ: «لَيْسَ بَعْدَ الْحَلَالِ الطَّيِّبِ إِلَّا الْحَرَامُ الْحَيْثُ». (۱)

ترجمة: ابوالجويرية وايي ما دابن عباس رضي الله تعالى عنهما څخه د باذق «باذق دانگورو هغه شيره ده چې جوش کړل سي او دنشي حالت ته ورسېږي» په باره کې پوښتنه وکړله، نوده راته وويل: چې محمد صلى الله عليه وسلم د باذق تر پيدا کيدلو دمخه د دنيا څخه رخصت سو، نوده وويل هرشي چې نشه لري هغه حرام دي، ابوجويرية وايي ما ورته وويل: چې باذق يعنې دانگورو شيره خو حلاله او پاکه ده، ده راته وويل: چې انگور خو حلال او پاک دي خو کله چې نشه ځني جوړه سوه نو حرام او خبيث سوله، ځکه د حلال او طيب څخه وروسته نسته مگر حرام او خبيث دي.

دويم: داچي دامام ابو حنيفة (رح) ته دغه قول منسوب کړي دي چې هغه وايي: ما يتخذ من الخنطة والشعر والعسل والذرة حلال عند أبي حنيفة، ولا يحد شاربها عنده وإن سكر منه حال داچي دغه حکم هم د صريح او مرفوع حديثونو خلاف دي، لکه داچي فرمايي: عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ: مَنْ

الْحِنْطَةَ خَمْرًا، وَمِنَ التَّمْرِ خَمْرًا، وَمِنَ الشَّعِيرِ خَمْرًا، وَمِنَ الزَّبِيبِ خَمْرًا، وَمِنَ الْعَسَلِ خَمْرًا. (۱)
عن الثَّعْمَانِ بْنِ بَشِيرٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «مِنَ الْحِنْطَةِ خَمْرًا، وَمِنَ
الشَّعِيرِ خَمْرًا، وَمِنَ الزَّبِيبِ خَمْرًا، وَمِنَ الْعَسَلِ خَمْرًا». (۲)

وَرَوَى أَيْضًا عَنِ ابْنِ عُمَرَ، قَالَ: خَطَبَ عُمَرُ عَلَى مَنبَرِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
وَسَلَّمَ، فَحَمِدَ اللَّهَ وَأَثْنَى عَلَيْهِ، ثُمَّ قَالَ: "أَمَّا بَعْدُ، أَلَا وَإِنَّ الْخَمْرَ نَزَلَ تَحْرِيمُهَا يَوْمَ نَزَلَ وَهِيَ
مِنْ خَمْسَةِ أَشْيَاءَ مِنَ الْحِنْطَةِ، وَالشَّعِيرِ، وَالتَّمْرِ، وَالزَّبِيبِ، وَالْعَسَلِ وَالْخَمْرُ: مَا خَامَرَ الْعَقْلَ.
وَهُوَ (أَيُّ عُمَرُ) مِنْ أَهْلِ اللُّغَةِ. (۳)

ترجمه: عبداللہ بن عمر اوہغہ دخیل پلار عمر رضی اللہ تعالیٰ عنہما خخہ
روایت کوی چہ نبی صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایل: دغنمو خخہ خمر دی، دخرما
خخہ خمر دی، داربشو خخہ خمر دی، دممزو خخہ خمر دی، دعسلو خخہ خمر دی.
پہ یوبل روایت کی نعمان بن بشیر (رض) روایت کوی، چہ نبی صلی اللہ
علیہ وسلم وفرمایل: دغنمو خخہ خمر دی، دخرما خخہ خمر دی، داربشو خخہ
خمر دی، دمميزو خخہ خمر دی، دعسلو خخہ خمر دی.

ہمدارنگہ دعبد اللہ بن عمر رضی اللہ تعالیٰ عنہما خخہ روایت دی: چہ
عمر رضی اللہ تعالیٰ عنہ دمنبر دیاسہ پہ خطبہ کی وفرمایل: پوہ سی چہ خمر
حرام سول اوہغہ دپنخو شیانو چہ انگور، خرما، شات، غنم اربشو خخہ جو پیری.
اوبیا پہ آخر کی تعمیم کوی او فرمایہ: خمر ہغہ خہ دی چہ عقل پتیوی. او عمر
رضی اللہ تعالیٰ عنہ خو د عربی لغت د خاوندانو خخہ دی.

دداسی صریح او واضح حدیثونو سرہ بہ خنکہ ددغو حدیثونو پہ خلاف

۱- مسند احمد حنبل ج ۱۰ ص ۱۹۷ - ۲- المعجم الکبیر للطبرانی ج ۲۱ ص ۸۷

۳- صحیح مسلم ج ۴ ص ۲۳۲۲

یوحکم کوی، که نه نوضرور به ددغو حدیثونو یوتوجیه کری وای، اوده دایې مصنف به هم هغه نقل کری وای ترڅو حکم نور هم ښه واضح سوی وای.

۲- (قَوْلُهُ وَيَحْرُمُ أَكْلُ الْبَنْجِ) هُوَ بِالْفَتْحِ: ثَبَاتٌ يُسَمَّى فِي الْعَرَبِيَّةِ شَيْكَرَانَ، يُصَدَّغُ وَيَخْلَطُ الْعَقْلُ. وَزَادَ فِي الْقَامُوسِ: وَأَخْبَثُهُ الْأَحْمَرُ ثُمَّ الْأَسْوَدُ وَأَسْلَمَهُ الْأَبْيَضُ.

وَفِي الْقَهْطَانِي: هُوَ أَحَدُ نَوْعِي شَجَرِ الْقَنْبِ، حَرَامٌ لِأَنَّهُ يُزِيلُ الْعَقْلَ، وَعَلَيْهِ الْفَتْوَى، بِخِلَافِ نَوْعٍ آخَرَ مِنْهُ فَإِنَّهُ مُبَاحٌ كَالْأَفْيُونِ لِأَنَّهُ وَإِنْ اخْتَلَّ الْعَقْلُ بِهِ لَا يَزُولُ، وَعَلَيْهِ يُحْمَلُ مَا فِي الْهِدَايَةِ وَغَيْرِهَا مِنْ إِبَاحَةِ الْبَنْجِ كَمَا فِي شَرْحِ اللَّبَابِ.

أَقُولُ: هَذَا غَيْرُ ظَاهِرٍ، لِأَنَّ مَا يَخْلُ الْعَقْلُ لَا يَجُوزُ أَيْضًا بِلَا شُبْهَةٍ فَكَيْفَ يُقَالُ إِنَّهُ مُبَاحٌ: بَلِ الصَّوَابُ أَنَّ مُرَادَ صَاحِبِ الْهِدَايَةِ وَغَيْرِهِ إِبَاحَةُ قَلِيلِهِ لِلتَّدَاوِي وَنَحْوِهِ، وَمَنْ صَرَّحَ بِحُرْمَتِهِ أَرَادَ بِهِ الْقَدَرِ الْمُسَكَّرَ مِنْهُ، يَدُلُّ عَلَيْهِ مَا فِي غَايَةِ الْبَيَانِ عَنْ شَرْحِ شَيْخِ الْإِسْلَامِ: أَكْلُ قَلِيلِ السَّقْمُونِيَا وَالْبَنْجِ مُبَاحٌ لِلتَّدَاوِي، مَا زَادَ عَلَى ذَلِكَ إِذَا كَانَ يَقْتُلُ أَوْ يُذْهِبُ الْعَقْلَ حَرَامٌ. (۱)

ترجمه: (ددرمختار مصنف) دا قول چی دبنج خوړل حرام دی، بنج په زور سره داسی وایښه دی چی په عربی کی ورته (شیکران) وایی، دسر درد لری، او عقل گړوډ کوی، دلغتو په قاموس نومی کتاب کی دا هم ورسره اضافه سوی دی چی هغه بد قسم یی تور اوبیا سره دی اوښه یی سپین دی.

په قهستانی نومی کتاب کی لیکلی دی: چی دغه دچرسو یو قسم دی، حرام دی، ځکه دغه عقل زایل کوی، او پرغه فتوی ده، خوددی حکم دهغه بلی نوع څخه خلاف دی بیشکه هغه مباح دی لکه افیون، ځکه هغه که څه هم عقل مختل کوی خو نه زایلیری، دهادی مصنف چی و(بنج) ته مباح ویلی دی دهغه مطلب همدغه دی، لکه څنگه چی دلباب په شرح کی دی.

(دردالمحتار مصنف) زه وایم دانبنکاره نه ده: ځکه هغه څه چې عقل ته خلل رسوی هغه بېله شکه جایز نه دی، نوڅنگه ورته مباح ویل کیږي؟ بلکې ښه داده چې د هدایي اونورو مطلب داوی چې دلېر اباحت یی ددواء اوداسی نورو دپاره دی، اوچاچي په حرمت تصریح کړی ده دهغه مراد هغه اندازه ده چې په نشه سی، پردغه توجیه باندی دلیل دغایة البیان قول دی چې دشیخ الاسلام څخه نقل سوی دی، وایی (دجمال کوتی اوبنج لږ خوړل ددواء دپاره جایز دی) او هغه چې دومره زیات سی چې څوک وژنی او یا عقل ور خرابوی نوحرام دی.

ملاحظة: که درد المحتار پورتنی عبارت مطالعه کړو نوښکاره معلومیږي چې درد المحتار مصنف ددر مختار عبارت چې وایی (دبنج خوړل حرام دی) دبنج ترتعریف وروسته دحرمت دلیل لیکلی دی چې چې دغه عقل خرابوی، بیا لیکلی دی چې پردغه فتوی ده، اویا لیکلی دی چې افیون مباح دی که څه هم عقل خرابوی، اویا د هدایي د کتاب د عبارت توجیه کوی اولیکی چې کیدایسی د هدایي دمصنف لږ ددواء دپاره خوړل مراد وی، او په آخرکی لیکلی دی چې هر شی چې عقل خرابوی یا څوک وژنی هغه حرام دی.

یوه نکته داده: یوحای لیکلی دی: (شَجَرُ الْقَنْبِ، حَرَامٌ لِأَنَّهُ يُزِيلُ الْعَقْلَ، وَعَلَيْهِ الْفَتْوَى) اوبل حای لیکلی دی: (فَإِنَّهُ مُبَاحٌ كَالْأَفْيُونِ لِأَنَّهُ وَإِنْ اخْتَلَّ الْعَقْلُ بِهِ لَا يَزُولُ) او بل حای لیکلی دی: (أَكُلُ قَلِيلِ السَّقْمُونِيَا وَالْبَنْجِ مُبَاحٌ لِلتَّداوِي، مَا زَادَ عَلَى ذَلِكَ إِذَا كَانَ يَقْتُلُ أَوْ يُذْهِبُ الْعَقْلَ حَرَامٌ) پورته ذکر سوی عبارتونه یو دبل سره ټکر معلومیږي، ځکه زموږ د فقهی اصولو مطابق دیوشی دحرمت دپاره قطعی دلیل ضروری دی، نوپه کوم دلیل چې بنج اوچرس حرام دی په هغه دلیل افیون هم حرام دی، ځکه کوم علت چې په بنج اوچرس کی سته لکه نشه هغه په افیون کی هم سته، بلکې

ترهغه ډیر، اوداچی ده لیکلی دی چی دسقمونیا اوبنج ددواء دپاره لږخوړل مباح دی دغه هم دصریح حدیث څخه خلاف معلومیږی هغه داچی: عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّ اللَّهَ أَنْزَلَ الدَّاءَ وَالذَّوَاءَ، وَجَعَلَ لِكُلِّ دَاءٍ دَوَاءً فَتَدَاوَوْا وَلَا تَدَاوَوْا بِحَرَامٍ». (۱)

ترجمة: ابودرداء رضی الله تعالی عنه روایت کوی چې رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل: بیشکه الله تعالی مرض اودواء نازل کړی دی، خودهر مرض لپاره یی دوا راستولی ده، نو تاسو دوا کوی خوتاسو په حرامو سره دوا مکوی. په بل حدیث کی فرمایي: عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: «نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ الدَّوَاءِ الْحَبِيثِ»: يَعْنِي السُّمَّ. (۲)

ترجمة: ابو هريرة رضی الله تعالی عنه وایی رسول الله صلی الله علیه وسلم نهی یامنع کړی ده دخبیث اوحرام دوا څخه، یعنی دزهرو څخه.

دلته دخبیث څخه مراد حرام دی، ځکه دحلال نه وروسته حرام دی بل شی په منځ کې نسته ځکه دمتشابها تو څخه هم ځان ساتنه لازم ده نوځکه هغه هم په حرام کی حسابل کیږی. نویو ځل بنج ته حرام وایی اوبیا ددواء دپاره دلږخوړل مباح بولی. ۳- قَوْلُهُ: (وَكَيْدُ الْعَسَلِ، وَالْحِنْطَةُ، وَالشَّعِيرِ، وَالذَّرَّةُ حَلَالٌ وَإِنْ لَمْ يُطْبَخْ) هَذَا عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ وَأَبِي يُوسُفَ إِذَا شَرِبَهُ مِنْ غَيْرِ لَهْوٍ وَلَا طَرَبٍ. لِقَوْلِهِ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ «الْخَمْرُ مِنْ هَاتَيْنِ الشَّجَرَتَيْنِ وَأَشَارَ إِلَى الْكَرْمَةِ، وَالنَّخْلَةِ»

ثُمَّ إِذَا سَكَرَ مِنَ الْأَشْرِبَةِ الْمُتَّخَذَةِ مِنَ الْجُوبِ لَا يَقَعُ طَلَاقُهُ عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ بِمَنْزِلَةِ الثَّأَمِ وَذَاهِبِ الْعَقْلِ بِالْبَنَجِ.

وَقَالَ مُحَمَّدٌ: يَقَعُ طَلَاقُهُ كَمَا فِي سَائِرِ الْأَشْرِبَةِ الْمُحَرَّمَةِ وَهَذَا الْخِلَافُ فِيمَا إِذَا شَرِبَهُ

لَلتَّادَوِي، أَمَّا إِذَا شَرِبَهُ لِلْهُو، وَالطَّرَبِ فَإِنَّهُ يَقَعُ طَلَاقُهُ بِالْإِجْمَاعِ. (۱)

ترجمة: (دقدوری) دغه قول چي وایی: دغسلو، غنمو، اوربشو، اوجوارو شراب که خه هم پاخه سوی نه وی دامام ابوحنيفة اوامام ابویوسف رحمة الله عالیهما په نزد حلال دی، که یی دمستی اوعبث دپاره نه وی چینبلی، خکه په حدیث کی راغلی دی: چي خمر ددغه دوو درختو یا ونو خخه دی دانگورو او خرما ودرختو ته یی اشاره وکړه.

او که دهغو شرابونو په چینبلو نشه سی چي ددانو خخه جوړ سوی وی او د طلاق الفاظ ووايي نو دامام ابوحنيفة رحمة الله تعالى علیه په نزد یی طلاق نه واقع کیږي، لکه دبیده اویا دهغه چا چي په بنج یی عقل تللی وی.

امام محمد رحمة الله تعالى علیه وایی: طلاق یی واقع کیږي لکه په نورو حرامو شرابو کی، دغه اختلاف دهغه چا په باره کی دی چي ددواء دپاره یی چینبلی وی، که دمستی اونشی دپاره یی چینبلی وی نوهغه دتولو په اجماع یی طلاق واقع کیږي.

ملاحظة: که پورتنی کتاب جوهره نيرة په عبارت کې وگورو نو په هغه کې لیکلی دی چي دغسلو، غنمو، اربشو اوجوارو شراب حلال دی، که خه هم پاخه سوی نه وی، خو په دی شرط چي دمستی اوساتیری دپاره په یی نه وی چینبلی، اودغه مخکی موږ په صحیح حدیثونو ثابته کړل چي دغه ټوله خمر دی اوددغو ټولو خخه شراب جوړیږي، په آخرکی بیا دامام صاحب اوامام محمد صاحب و اختلاف ته اشاره سوی ده چي امام محمد صاحب ټول نشه لرونکی شیان مطلق حرام بولي، اوبیا دا اختلاف وجه لیکلی ده هغه داکه دواء دپاره چینبلی وه نو دامام ابوحنيفة (رح) په حرام نه دی که دمستی اوساتیری دپاره وه نو بیا دتولو

په اتفاق حرام دی. داغه هم موږ مخکې په حدیثونو ثابته کړل چې یوشی یوځل حرام سی نوپه هغه باندی علاج اوددواء دپاره خوړل هم حرام دی لږوی که ډیر.

۴- ویقال: إن هذا اللفظ، أعني الخمر، غير معلول: حتى لا يتعدى حكمه وهو الحرمة (إلى سائر المسكرات) أي إلى قليل سائر المسكرات، حتى لا يجب الحد بشراب قطرة من غير الخمر من المسكرات.

والشافعي رَحِمَهُ اللَّهُ يعديه إليها: أي تعدي هذا اللفظ إلى المسكرات، لأن الخمر اسم لما يخامر العقل، ولهذا لا يسمى العصير خمرًا قبل التخمر ولا بعد التخلل. وكل مسكر مخامر فيكون خمرًا، وهذا بعيد أي قول الشافعي بعيد، لأنه خلاف السنة المشهورة، وهي ما روي عن ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا «حرمة الخمر لعينها، والسكر من كل شراب».

عن ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا قال: «حرمت الخمر لعينها قليلها وكثيرها، والسكر من كل شراب». (۱)

ترجمة: ویل کیږی چی دخمر لفظ معلول په علت نه دی، یعنی دده حکم چی حرمت دی ونورو مسکراتو ته تجاوز نه کوی، داسی چی دنورو مسکراتوپر لږ هم حد واجب سی، یعنی دیوڅاڅکی په چینبلو حد نه پرواجبیږی لکه دخمر.

دامام شافعی رحمه الله تعالی علیه په نزد تجاوز کوی، یعنی دخمر لفظ ونورو مسکراتو ته تجاوز کوی، ځکه خمر دهغه څه نوم دی چی عقل گډوډ کوی، همد اوجه ده چی دانگوروشیری ته ترنشی دمخه اویاسرکی ته خمر نه ویل کیږی، نوهرمسکر چی عقل گډوډ کوی هغه خمر دی، اودغه دامام شافعی رحمه الله تعالی علیه قول د(حق څخه) ډیر لیری دی، ځکه دغه قول دمشهور سنت یا حدیث څخه خلاف دی، هغه داچی دابن عباس رضی الله تعالی عنهما څخه روایت دی:

چی دخمر عین یا ذات حرام دی اودنورو خخه نشه حرامه ده.

داغه حدیث دابن عباس رضی الله تعالی عنهما خخه په بل روایت کی داسی راغلی دی: دخمر لږ او ډیر عین یا ذات یی حرام دی، اودنورو نشه لرونکو شیانو خخه دنشی په اندازه حرام دی.

ملاحظة: دپورتنی کتاب البناية شرح الهداية په عبارت کی لیکلی دی چې دخمر حرمت په علت سره معلول نه دی چې دخمر دحرمت حکم ونورو نشه کونکو شیانو ته تجاوز وکړی، دلته باید ووايو چې دغه خبره بی دلیل معلومیږي، ځکه خپله په قرآن کریم کی دخمر ترآیت وروسته په (۹۱) آیت کی الله تعالی دخمر دحرمت علت بیانوی او فرمایي: **إِنَّمَا يُرِيدُ الشَّيْطَانُ أَنْ يُوقَعَ بَيْنَكُمْ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ فِي الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ وَيَصُدَّكُمْ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَعَنِ الصَّلَاةِ فَهَلْ أَنْتُمْ مُنْتَهُونَ**. تقریباً دتولو مفسرینو اوداصول فقه دعلماؤ په نزد همدغه دخمر دحرمت علتونه دی، او دغه دهرشی دنشی خخه په انسان کی پیدا کیږي، اودغه بحث به په خپل ځای کی په تفصیل سره راسی.

په آخرکی دابن عباس رضی الله تعالی عنه په داسی اثر باندی دلیل لیکلی دی چې هغه پرده موقوف دی یعنی دغه دده خپله رایه کیدلایسی، دحنفی فقهی داصولو مطابق ودغه ته اثر ویل کیږي، او اثر د رسول الله صلی الله علیه وسلم دصریح اوصحیح حدیث په مقابل کی ددلیل قابل نه دی، ځکه رسول الله صلی الله علیه وسلم خخه ډیر مرفوع حدیثونه نقل سوی دی: **عَنِ ابْنِ عُمَرَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «كُلُّ مُسْكِرٍ خَمْرٌ، وَكُلُّ مُسْكِرٍ حَرَامٌ**. رواه مسلم کتاب الاشربة

ترجمة: ابن عمر رضی الله تعالی عنه روایت کوی چې رسول الله صلی الله

عليه وسلم وفرمايل: هر نشه کونکې شی خمر دی او هر نشه کونکې شی حرام دی.
په بل حدیث کی فرمایې: عَنْ عَائِشَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «كُلُّ
شَرَابٍ أَسْكَرَ فَهُوَ حَرَامٌ». البخاری کتاب الوضوء

ترجمة: عائشة صدیقه رضی الله تعالی عنها د نبی صلی الله علیه وسلم څخه
روایت کوی: چې ده ویل هر هغه نشه چې نشه لری نو هغه حرام دی.

په بل روایت کی څه په تفصیل سره دغه حدیث راغلی دی چې فرمایې: عَنْ
سَعِيدِ بْنِ أَبِي بُرْدَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ، قَالَ: لَمَّا بَعَثَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَمُعَاذُ
بْنُ جَبَلٍ، قَالَ لَهُمَا: «يَسْرًا وَلَا تُعْصِرَا، وَيَسْرًا وَلَا تُنْفِرَا، وَتَطَاوَعًا» قَالَ أَبُو مُوسَى: يَا رَسُولَ
اللَّهِ، إِنَّا بِأَرْضٍ يُصْنَعُ فِيهَا شَرَابٌ مِنَ الْعَسَلِ، يُقَالُ لَهُ الْبِثْعُ، وَشَرَابٌ مِنَ الشَّعِيرِ، يُقَالُ لَهُ
الْمِزْرُ؟ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «كُلُّ مُسْكِرٍ حَرَامٌ». صحيح البخاری کتاب الادب
ترجمة: ابی برده دخپل پلار او هغه دخپل نیکه څخه رایت کوی دی وایی چې
کله رسول الله صلی الله علیه وسلم زه او معاذ بن جبل (یمن ته) استولو نوموړې ته یی
وویل تاسو دخلگو سره آسانی کوی سختی مه ورسره کوی، او خلگو ته د جنتونو
زیری ورکوی، او د دین څخی مه متنفر کوی، ابو موسی ورته وویل ای د الله رسوله
موږ په داسې محکه کې یو چې هلته د عسلو څخه شراب جوړیږی بتع ورته وایی او
داربشو څخه شراب جوړیږی مزر ورته وایی، نور رسول الله صلی الله علیه وسلم
وویل هر نشه کونکې شی حرام دی.

نود داسی صریحو حدیثونو په مقابل کی د صحابی د قول څه اهمیت نسته
۵- وعن أبي حنيفة رَحِمَهُ اللَّهُ: أن من زال عقله بالبنج إن علم أنه بنج فحينئذ لا يقع
طلاقه وعتاقه، وإن لم يعلم يقع، ثم قال: والسكر من هذه الأشربة، وأشار إلى الأشربة المتخذة
من الحبوب كالحنطة والشعير والذرة والشهد والعسل وغيرها حرام بالإجماع؛ لأن السكر من

البنج حرام، لأنه مأكول غير مشروب، بعض المشايخ، قالوا في زماننا الفتوى على ما إذا سكر من البنج يقع طلاقه ويحد. (۱)

ترجمة: دامام ابو حنیفة رحمۃ اللہ علیہ قول دی: هغه څوک چی عقل یی په بنجو زایل سی نوکه دی په خبروو طلاق یی نه واقع کیږی اوکه په خبر نه وو نو طلاق یی واقع کیږی، اوبیا وایی: ددغو شرابونو نشه: وهغه شرابونو ته یی اشاره وکړله چی ددانو لکه غنم، اربشی، جوار، عسل اوداسی نورو څخه چی جوړیږی، په اجماع حرام دی، ځکه دبنجو نشه حرامه ده، ځکه دغه خوړونکی دی چیبسونکی نه دی، څه مشایخو ویلی دی چی زموږ په زمانه کی فتوی پردغه ده که په بنجو نشه سی نو طلاق یی واقع کیږی اوحد پرجاری کیږی.

ملاحظة: دبنایی پورته ذکرسوی عبارت که دمخکنی کتاب (الجوهرۃ النيرة علي مختصر القدوري) د عبارت اود وروستنی کتاب المبسوط للسرخسی د عبارت سره په غور مطالعه سی نو خپل په منع کی ډیر تعارض او ټکر سره لری. نور تفصیل ته یی ضرورت نسته ځکه هر د علم خاوند یی مطالعه کولای سی.

۶- (أَلَا تَرَى) أَنَّ الْعَصِيرَ الْخُلُولَ يُسَمَّى خَمْرًا، وَإِنَّمَا تَسْمِيَّتُهُ بِالْخَمْرِ لِمَعْنَى مُخَامَرَتِهِ الْعَقْلَ، وَذَلِكَ مَوْجُودٌ فِي سَائِرِ الْأَشْرِبَةِ الْمُسْكِرَةِ، وَقَدْ جَاءَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ «كُلُّ مُسْكِرٍ خَمْرٌ».

وَلَوْ سَمَّاهُ أَحَدٌ مِنْ أَهْلِ اللُّغَةِ خَمْرًا لَكَانَ مُسْتَدَلًّا بِقَوْلِهِ عَلَى إِبْطَاتِ هَذَا الْإِسْمِ لَهُ، فَإِذَا سَمَّاهُ صَاحِبُ الشَّرْعِ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ بِهِ وَهُوَ أَفْصَحُ الْعَرَبِ أَوَّلَى، يُوضِّحُهُ أَنَّ الْكَثِيرَ مِنْ هَذِهِ الْأَشْرِبَةِ مُسَاوٍ لِلْكَثِيرِ مِنَ الْخَمْرِ فِي حُكْمِ الْحُرْمَةِ، وَوُجُوبِ الْحَدِّ، فَكَذَلِكَ الْقَلِيلُ، وَبِهَذَا تَبَيَّنَ أَنَّ الْقَلِيلَ فِي الْحُرْمَةِ كَالْكَثِيرِ؛ لِأَنَّ شَرْبَ الْقَلِيلِ مِنْهُ لَوْ كَانَ مُبَاحًا لَمَّا، وَجِبَ

الْحَدُّ، وَإِنْ سَكِرَ مِنْهُ؛ لَأَنَّ السُّكْرَ إِذَا حَصَلَ بِشَرْبِ الْحَلَالِ وَالْحَرَامِ جَمِيعًا، فَبِاعْتِبَارِ جَانِبِ الْحَلَالِ يُمْنَعُ وَجُوبُ الْحَدِّ عَلَيْهِ.

وَإِذَا اجْتَمَعَ الْمُوجِبُ لِلْحَدِّ، وَالْمُسْقِطُ لَهُ تَرْجِيحُ الْمُسْقِطِ عَلَى الْمُوجِبِ.
وَأَبُو حَنِيفَةَ وَأَبُو يُوسُفَ اسْتَدْلَا بِقَوْلِ الرَّسُولِ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ «حُرِّمَتِ الْخَمْرُ لَعَيْنِهَا، وَالْمُسْكِرُ مِنْ كُلِّ شَرَابٍ» وَبِهَذَا تَبَيَّنَ أَنَّ اسْمَ الْخَمْرِ لَا يَتَنَاوَلُ سَائِرَ الْأَشْرِيَةِ حَقِيقَةً؛ لَأَنَّ عَطْفَ الشَّيْءِ عَلَى نَفْسِهِ لَا يَلِيقُ بِحُكْمَةِ الْحَكِيمِ. (۱)

ترجمه: ته نه گوری چی خوږی شیری ته خمر نه ویل کیږی، داچی خمر ورته ویل کیږی په دی وجه چی نشه لری او عقل گډوډ کوی، اودغه په ټولو نشه کونکو شرابونو کی سته، اودرسول الله صلی الله علیه وسلم خخه حدیث رانقل سوی دی چی (هرنشه لرونکی شی خمر دی)

که دلغت دعلماؤ خخه یوچا خمر ورته ویلی وای نو دا قول به داثبات دپاره دلیل وای چی دغه دده نوم دی (دبل شی نسی کیدلای) داچی دشریعت خاوند صلی الله علیه وسلم نومولی دی او په دغه نامه یې ورته ویلی دی، اوهغه دټولو عربوفصیح او بنه دی، نودا بنسکاره ده چی ددغو شرابونو ډیر دخمر دډیرو سره دحرمت په حکم کی، اودحد په واجب کیدلو کی یوبرابر دی، همدارنگه لږ یی دلږو سره یو برابر دی، نوپه همدی سره بنسکاره سوله چی لږ په حرمت کی لکه ډیر داسی دی، ځکه ددوی لږ که مباح وای نو حد به نه پرواجب کیدلای، که څه هم په نشه سی، ځکه دغه نشه دحلال او حرام دوجهی راغلی ده، نودحلال په اعتبار دحد وجوب ځنی منع اوساقطیږی.

نوچی کله دحد موجب اومسقط سره یوځای سی نومسقط ته پرموجب ترجیح ورکول کیږی (یعنی حد ساقطیږی).

داچی امام ابو حنیفہ او امام ابو یوسف رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہما (پہ نزد خمر
اونور نشہ کونکی یو دبل سرہ جدا دی، در رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم پہ دغہ قول
سرہ دلیل وایی: «دخمر عین او ذات حرام دی اودنورو خخہ نشہ حرامہ ده) ددغہ
حدیث خخہ ددلیل وجہ داده چی خمر معطوف اومسکر معطوف علیہ دی، دعربی
قانون دمخی معطوف دمعطوعلیہ خخہ جداوی، کہ نہ نوبیا عطف دشی پرخپل
خان راخی اوداسی جایزنہ دی، نوپہ ہمدی سرہ بنکارہ سولہ چی دخمر نوم ونورو
شرابونوتہ حقیقہ شامل نہ دی، خکہ عطف دشی پرخپل خان راخی، اودا دحکیم
د حکمت سرہ مناسب نہ دی.

ملاحظہ: دغہ پورته ذکر سوی حدیث در رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم حدیث
نہ دی بلکی د عبد اللہ بن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما قول او اثر دی، اودغہ تحقیق
موږ پہ خلورم نمبر کی دالبنایہ شرح الہدایہ پہ حوالہ کی پہ تفصیل سرہ ذکر کرل
چی دغہ دیو صحابی قول دی اود اصول فقہی دنظرہ د صحابی قول د صحیح
حدیث پہ مقابل کی داستدلال وړ نہ دی، اوہلته موږ حدیثونہ ہم لیکلی دی،
اودغہ اثر د حدیثو پہ یو کتاب کی داسی نقل سوی دی:

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ شَدَّادٍ، قَالَ: قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: حُرِّمَتِ الْخَمْرُ لِعَيْنِهَا، قَلِيلُهَا وَكَثِيرُهَا،
وَالْمُسْكِرُ مِنْ كُلِّ شَرَابٍ. "فَمِنْ هَذَا وَمَا أَشْبَهَهُ وَقَعَتْ شُبُهَةٌ مِنْ أَبَاحِ الْقَلِيلِ مِنْ سَائِرِ
الْأَشْرِبَةِ، وَأَمَّا نَحْنُ فَلَا نُبَيِّحُ شَيْئًا مِنْهُ إِذَا أَسْكَرَ كَثِيرُهُ، لِمَا رَوَيْنَا، عَنْ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ،
وَأَبْنِ عُمرَ وَغَيْرِهِمَا، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "أَلْهَاكُمْ عَنْ قَلِيلٍ مَا أَسْكَرَ كَثِيرُهُ"،
وَقَالَ: "مَا أَسْكَرَ كَثِيرُهُ فَقَلِيلُهُ حَرَامٌ"، وَقَالَ: "كُلُّ مُسْكِرٍ خَمْرٌ، وَكُلُّ مُسْكِرٍ حَرَامٌ"
وَرَوَيْنَا فِي حَدِيثِ ابْنِ عَبَّاسٍ هَذَا أَنَّهُ قَالَ: "وَالْمُسْكِرُ مِنْ كُلِّ شَرَابٍ". (۱)

۷- وَفِي قَوْلِ أَبِي حَنِيفَةَ وَالشَّافِعِيِّ وَمَالِكٍ مَا أَسْكَرَ مِنْ شَرَابٍ قَلِيلُهُ وَكَثِيرُهُ فَهُوَ حَرَامٌ

لَقَوْلِهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا اسْكُرَ كَثِيرُهُ فَقَلِيلُهُ حَرَامٌ. (۱)

ترجمة: دامام ابوحنيفة، امام شافعي او امام مالک رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہم قول دی: دھغو شرابو چی ڊیر اولڙی نشه لری نوهغه حرام دی، ځکه رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمایي: هغه چی ڊیر یی نشه لری دھغه لږ هم حرام دی. ملاحظه: که ددغه کتاب عبارت او مطلب په غور مطالعه کړو نو دمخکنیو ټولو کتابونو د عبارتونو سره تضاد او ټکر په ښکاره معلومیږي، دمخکنی کتابونو په عبارتونو کی مودامام ابوحنيفة او امام شافعي رحمۃ اللہ تعالیٰ علیهما ترمنځ ښکاره مخالفت ولوستی او دلته په کتاب کی چی دغه هم دحنفی فقهی کتاب دی بل کل دنظریو والی لیکلی دی.

تقریادحنفی فقهی په ټولو کتابونو کی لیکلی دی چی فتویٰ دامام محمد رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ پر قول ده لکه داچی په یو کتاب کی لیکلی دی:

۸- (وَحَرَمَهَا مُحَمَّدٌ) أَيِ الْأَشْرِبَةِ الْمُتَخَذَةِ مِنَ الْعَسَلِ وَالتِّينِ وَنَحْوِهِمَا قَالَهُ الْمُصَنِّفُ (مُطْلَقًا) قَلِيلَهَا وَكَثِيرَهَا (وَبِهِ يُفْتَى) ذِكْرُهُ الزَّيْلَعِيُّ وَغَيْرُهُ؛ وَاخْتَارَهُ شَارِحُ الْوَهْبَانِيَّةِ، وَذَكَرَ أَنَّهُ مَرْوِيٌّ عَنِ الْكُلِّ.

قُلْتُ: وَقَالَ مُحَمَّدٌ مَا اسْكُرَ كَثِيرُهُ فَقَلِيلُهُ حَرَامٌ، وَهُوَ نَجِسٌ أَيْضًا، وَلَوْ سَكِرَ مِنْهَا الْمُخْتَارُ فِي زَمَانِنَا أَنَّهُ يُحَدُّ. زَادَ فِي الْمُتَلَقَى: وَقَوْعُ طَلَاقٍ مِنْ سُكْرِ مِنْهَا تَابِعٌ لِلْحُرْمَةِ، وَالْكُلُّ حَرَامٌ عِنْدَ مُحَمَّدٍ وَبِهِ يُفْتَى. (۲)

ترجمة: یعنی هغه شرابونه چی د عسلو، انځرو، اوداسی نورو څخه جوړ سوی وی، امام محمد حرام بللی دی، بیامصنف وایی مطلقا، یعنی لږ او ډیر ټول حرام دی، بیا وایی چی پردغه فتویٰ ده، یعنی دغه قول ذیلعی اونورو ذکر کړی

۱- الننف في الفتاوى للسندی فی الفقه الحنفی ج ۱ ص ۲۴۷

۲- الدر المختار وحاشية ابن عابدين رد المحتار ج ۶ ص ۴۵۶

دی، دوهبانیة شارح غوره کړی دی، اودایه ذکر کړی دی چی دغه دتولو څخه روایت سوی دی.

درد المحتار مصنف وایی: زه وایم امام محمد وایی هغه چی ډیری نشه لری دهغه لږهم حرام دی، خوهغه داغه ډول نجس هم دی، که په دوی سره نشه سی نو زموږ په زمانه کی مختار قول دادی چی په حد کیږی، په ملتقی نومی کتاب کی داهم ورسره اضافه سوی ده، که په دغونشه سی نوطلاق یی واقع کیږی دامعنی لری چی حرام دی، اودامام محمد په نزد ټول حرام دی، اوپه داغه باندی فتوی ورکول کیږی.

یعنی که په اوس زمانه کی څوک دیوعالم څخه ددغو شیانو په هکله دحنفی مذهب مطابق فتوی وغواړی نو هغه به دامام محمد رحمة الله تعالی په قول فتوی اوحکم ورکوی.

دحنفی فقهی په یوبل کتاب کی هم ودغه ته ورته عبارت لیکلی دی:

۹- (قَوْلُهُ وَبِهِ يُفْتَى) أَيُّ بِقَوْلِ مُحَمَّدٍ، وَهُوَ قَوْلُ الْأَئِمَّةِ الثَّلَاثَةِ لِقَوْلِهِ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ «كُلُّ مُسْكِرٍ خَمْرٌ وَكُلُّ مُسْكِرٍ حَرَامٌ» رَوَاهُ مُسْلِمٌ، وَقَوْلُهُ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ «مَا أَسْكَرَ كَثِيرُهُ فَقَلِيلُهُ حَرَامٌ» رَوَاهُ أَحْمَدُ وَابْنُ مَاجَةَ وَالدَّارَقُطْنِيُّ وَصَحَّحَهُ.

(قَوْلُهُ غَيْرُهُ) كَصَاحِبِ الْمُتَقَى وَالْمَوَاهِبِ وَالْكَفَايَةِ وَالنَّهَايَةِ وَالْمِعْرَاجِ وَشَرْحِ الْمَجْمَعِ وَشَرْحِ دُرَرِ الْبَحَارِ وَالْقَهْصَتَيْنِ وَالْعَيْنِي، حَيْثُ قَالُوا الْفَتْوَى فِي زَمَانِنَا بِقَوْلِ مُحَمَّدٍ لِقَلْبَةِ الْفَسَادِ. وَعَلَّلَ بَعْضُهُمْ بِقَوْلِهِ لِأَنَّ الْفُسَاقَ يَجْتَمِعُونَ عَلَى هَذِهِ الْأَشْرَبَةِ وَيَقْصِدُونَ اللَّهْوَ وَالسُّكْرَ بِشُرْبِهَا. أَقُولُ: وَالظَّاهِرُ أَنَّ مُرَادَهُمُ التَّحْرِيمُ مُطْلَقًا وَسَدُّ الْبَابِ بِالْكُلِّيَّةِ. (۱)

ترجمة: داچی ددرمختار مصنف رحمة الله تعالی علیه وایی:وبه یفتی یعنی

دامام محمد پر قول فتویٰ ده، اودغه ددرو امامانو قول هم دی لکه (امام شافعی، امام مالک او امام احمد بن حنبل، ځکه رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایي: هر نشه کونکی شی خمر دی او هر نشه کونکی شی حرام دی، اودغه حدیث صحیح مسلم روایت کړی دی.

اوبل دلیل دعليه الصلوة وسلام دغه قول دی چی فرمایي: هغه چی ډیری نشه لری دهغه لږ هم حرام دی. اودغه حدیث امام احمد، ابن ماجه اودار قطنی روایت کړی دی او صحیح یی بللی دی.

د اچی ددر مختار مصنف وایی: غیره یعنی دده نه علاوه دغه قول دصاحب ملتقی، مواهب، کفایه، نهایه، معراج، شرح مجمع، شرح درر بحار، قهستانی او عینی قول دی، یعنی دغو ټولو ویلی دی چی زموږ په زمانه کی فتویٰ دامام محمد پر قول ده، ځکه د فاسقانو غلبه ده، څه کسانو علت دا ویلی دی چی فاسقان پر دغو شرابونو یوځای کیږی، اوددی په چينبلو ددوی مقصد فسق اونشه ده.

درد المحتار مصنف وایی: زه وایم په ښکاره ددوی مقصد مطلق حرمت دی ترڅو دفسق اوفساد دروازه بالکل بنده سی.

درد مختار پر کتاب باندی یو عالم تحقیق کړی دی هغه دپورته ذکرسوی عبارت په تحقیق کی داسی لیکلی دی:

۱۰- وقال بعض الخنابلة وكثير من الفقهاء إن القليل والكثير سواء في التحريم واستدلوا بالسنة ما رواه الإمام أحمد في مسنده وأبوداود في سننه عن أم سلمة رضي الله عنها قالت هي رسول الله صلى الله عليه وسلم عن كل مسكر ومفتر.

وجه الاستدلال: أن النبي صلى الله عليه وسلم سوى بين المسكر والمفتر في النهي، وحقيقة النهي التحريم فيحرم الكثير منهما والقليل من غير فرق.

والنهي حقيقة التحريم ولم يوجد له صارف، وليس المراد من المسكر أو المفتر في الحديث

ماحصل السكر والتفتير عنده، بل المراد منهما مافيه صلاحية الاسكار أو التفتير بحسب الشان. والنصوص صريحة في تحريم القليل باعتبار أنه صفة لجنس المسكر لصفة لقدره، كما يقال للماء أنه مروي وللطعام مشبع، وإن كان الشبع والرئ لا يتحققان بالقليل، وهو مع ذلك موصوف به كالكثير، أو باعتبار أنه مقدمة للكثير المحرم فيكون حراما، لأن مقدمة الحرام حرام. (۱)

ترجمة: دامام احمد بن حنبل دمذهب خه علماء او ډير نور فقهاء وايي چې لږ او ډير په حراموالي کې برابر دی، دوی په حديث دليل وايي، هغه حديث امام احمد په خپل مسند کې او ابوداود په خپل سنن کې دام سلمة رضي الله تعالى عنها څخه روايت کړی دی، چې رسول الله صلى الله عليه وسلم دهرنشه کونکې اوضعیف کونکې څخه منع کړی ده.

ددغه حديث څخه داستدلال وجه داده چې نبی صلی الله عليه وسلم مسکر او مفتړ دواړه په حکم کې سره برابر کړی دی، یعنی ددواړو څخه یی منع کړی ده.

اونهی دحراموالي حقیقت یعنی حقیقی معنی ده، اوپه حقیقی معنی کې لږ او ډیر دواړه مراد دی نوځکه دواړه حرام دی، اوبل داسې قوی دلیل نسته چې دغه حديث دخپل حکم څخه واړوی، اوپه حديث کې دمسكر او مفتړ څخه مراد داسې نه دی چې دده څخه نشه اوضعیف بالفعل حاصل سی، بلکې مراد دادی چې په ده کې عادة دنشی اوضعیف صلاحیت موجود وی.

شرعی نصوص اودلائل په صراحت سره دلږو پرحراموالي دلالت کوی، ځکه دغه اسکار او ضعف دجنس صفت دی داندازی صفت نه دی، لکه داچې ویل کیږي اوبه اوبونکې دی، یاخواړه مړونکې دی، که څه هم په لږباندې اوبیدل یا مړیدل نه کیږي خوبیا هم دلږو دپاره هم داغه صفت ثابت دی لکه دډیرو دپاره، اوپه دی

اعتبار چي لږ ډډيرو دپاره مقدمه ده نودغه لږهم حرام دي ځكه دحرامو مقدمه هم حرامه ده. لكه دزنا دواعي كتل، مچه خلوت اوداسي نور.

۱۱- دبحث په شروع كې يو حديث موږ ليكلي دي: عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «مَا أَسْكَرَ كَثِيرُهُ فَقَلِيلُهُ حَرَامٌ». (۱)

ددغه حديث تشرېح دهندوستان يوعالم دترمذي په شرح تحفة الاحوذى كې داسې كوي اوفرمايي: قَوْلُهُ (مَا أَسْكَرَ كَثِيرُهُ فَقَلِيلُهُ حَرَامٌ) فِيهِ رَدٌّ عَلَى مَنْ قَالَ مِنَ الْحَنْفِيَّةِ إِنَّ الْخَمْرَ يَحْرُمُ قَلِيلُهُ وَكَثِيرُهُ وَغَيْرُهُ مِنَ الْمُسْكِرَاتِ يَحْرُمُ قَدْرُ الْمُسْكِرِ مِنْهُ دُونَ الْقَلِيلِ وَهُوَ بَاطِلٌ يُبْطِلُهُ الْأَحَادِيثُ الْكَثِيرَةُ الصَّحِيحَةُ الصَّرِيحَةُ. (۲)

ترجمة: دغه قول چي وايي (هغه چي ډيري نشه لري دهغه لږ هم حرام دي) په دغه قول سره پر هغه حنفي عالمانو رد دي چي وايي: دخمر لږ اوډير دواړه حرام دي او دنورو نشه كونكو شيانو هغه اندازه حرامه ده چي نشه كونكي وي، تر هغه كم مقدار حرام نه دي، دغه قول باطل دي، اوډير صحيح او صريح حديثونه دغه قول باطلوي.

چي دهغوي دجملي څخه څه داسي راغلي دي: ۱- عَنْ عَامِرِ بْنِ سَعْدٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «أَلْهَاكُمْ عَنْ قَلِيلٍ مَا أَسْكَرَ كَثِيرُهُ». النسائي كتاب الأشربة
ترجمة: عامر بن سعد دخپل پلار څخه روايت كوي چي نبي صلي الله عليه وسلم وفرمايل: زه تاسو منع كوم دهرهغه لږ شي څخه چي ډيري نشه كونكي وي.
۲- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «كُلُّ مُسْكِرٍ، حَرَامٌ، وَمَا أَسْكَرَ كَثِيرُهُ، فَقَلِيلُهُ حَرَامٌ».

شارح محمد فؤاد عبد الباقي (ما أسكر كثيره فقليله حرام) أي ما يحصل السكر بشرب

کثیره فهو حرام قليله وکثیره وإن کان قليله غير مسکر. (۱)

ترجمة: د عبدالله بن عمر رضی الله تعالی عنه خخه روایت دی چی رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل: هر نشه کونکی شی حرام دی، اوهغه چی ډیر یی نشه لری دهغه لږ هم حرام دی.

ددغه حدیث په شرح کی علامه محمد فؤاد عبدالباقي لیکلی دی: د «ما أسکر کثیره فقليله حرام» معنی داده چی د ډیرو په چيښلو نشه پیدا کیږی نو دهغه لږ او ډیر حرام دی، که څه هم په لږو نه نشه کیږی.

۳- عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «كُلُّ مُسْكِرٍ حَرَامٌ، مَا أَسْكَرَ الْفَرْقُ مِنْهُ فَمِلْءُ الْكَفِّ مِنْهُ حَرَامٌ». وَفِي حَدِيثٍ: «الْحَسَوَةُ مِنْهُ حَرَامٌ». (۲)

ترجمة: د عائشة رضی الله تعالی عنها خخه روایت دی چی رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل: هر نشه کونکی شی حرام دی، اوهغه چی یو فرق (پیمانه) یی نشه کوی نو دهغه یو ورغوی (نیمه لپه) هم حرام دی، په بل حدیث کی راغلی دی یو غږ یی هم حرام دی.

د تحفة الاحوذی مصنف ددغه حدیث په شرح کې لیکلی دی: قَوْلُهُ (مَا أَسْكَرَ الْفَرْقُ) بِفَتْحِ الرَّاءِ وَسُكُونِهَا وَالْفَتْحُ أَشْهَرُ وَهُوَ مِكْيَالٌ يَسَعُ سِتَّةَ عَشَرَ رَطْلًا وَقِيلَ هُوَ بِفَتْحِ الرَّاءِ كَذَلِكَ فَإِذَا سُكُنَتْ فَهُوَ مِائَةٌ وَعِشْرُونَ رَطْلًا (منه) أَيِ مِنْ كُلِّ مُسْكِرٍ (فَمِلْءُ الْكَفِّ مِنْهُ حَرَامٌ) قَالَ الطَّبِيُّ الْفَرْقُ وَمِلْءُ الْكَفِّ عِبَارَتَانِ عَنِ التَّكْثِيرِ وَالتَّقْلِيلِ لَا التَّحْدِيدِ. (۱)

ترجمة: فرق درا په سکون سره خو په زور سره ډیر شهرت لری، دغه یو داسی پیمانه ده چی (۱۶) رطل ځایه وی، چاویلی دی چی درا په زور سره خوداغه معنی ده مگر درا په سکون سره داسی پیمانه ده چی (۱۲۰) رطل ځایه وی، د (منه) ضمیر وکل

۱- سنن ابن ماجه كتاب الأشربة ۲- الجامع الترمذی كتاب الأشربة

۱- تحفة الأحوذی شرح الجامع الترمذی ج ۵ ص ۴۹۳

مسکرته راجع دی، دملء الکف څخه یوه لپه، یا یوغرف، یا لکه دنسوارو سوغ مراد دی، طبیی ویلی دی: چی دفرق اوملء الکف څخه ډیروالی اولږوالی مرادی داندازی تحدید مراد نه دی.

لکه څرنگه چې په حدیثونو ثابته سوله دکوم شی چې ډیر حرام وی دهغه لږ هم حرام دی، همدارنگه دعقل هم دغه تقاضاده لکه چې وایی: وأما المعقول: قالوا إن هذه الأشياء تفسد البدن، وتغطي العقل كالحمر أو أكثر، فوجب أن يحرم كثيرها لضرره وقليلها لأنه داعية الكثير ومقدمة له، ومقدمة الحرام حرام. (۱)

ترجمه: په عقلی دلیل کې دوی وایی: بیشکه دغه نشه کونکی شیان بدن فاسدوی اوپر عقل پرده اچوی بلکې تر شرابو ډیر زیات، نو ډیرو حرامیدل واجب دی ځکه ضرر لری، اولږ په دی وجه حرام دی چې ډیروته بلنه ورکوی او ډیرو دپاره مقدمه ده، او دحرامو مقدمه هم حرامه ده.

دپورتنی ټولو حدیثونو اودفقهاؤ دا قوالو څخه ثابته سوله دکوم شی چې ډیر نشه لری دهغه لږ هم حرام دی، کوم فقهاء اوعلماء چې فرق ورکوی دهغوی هم په ډیر ښه مدلل اومفصل انداز خپله دحنفی فقهی دکتابونو څخه جواب وسو.

کیدای سی چی دغه موضوع به نوره روښانه سوی وی نور تفصیل ته به ضرورت نه لری، داچی زموږ په معاشره اوتولنه کی څه خواص اوعوام په څه ناڅه نشه اخته دی، لکه دتمباکو استعمال: څوک دنسوارو په شکل، څوک دسگریټو په شکل او څوک دچلم اوبیری په شکل، او ډیر سپک عمل ورته معلومیږی، دغه ټول تردغه حکم لاندی دی یعنی حرام دی، څو کله چې دهغوی سره دحراموالی په هکله خبره وسی نودی وایی زه خودومره لږ کوم چې مانه نشه کوی، نو دهغوی په جواب کې اول داسې عرض دی چې دا خو تر عادت وروسته ته وایی، او په حدیث کې تر

عادت دمخه حالت مراد دی چې په عادت سوی نه وی، یعنی په اول ځل چې دیو شی ډیر انسان نشه کوی نودهغه لږ هم حرام دی، تر عادت وروسته حالت مراد نه دی. اوبل دا چې تر عادت وروسته دخمر او شرابو لږ هم عادی سړی نه نشه کوی نو ددی معنی داسوله چې دهغوی هم لږ حلال دی. نعوذ بالله من هذا القول.

دا چې ورته ووايي پریږده نودی وایی نیسم پریښودلای، دا پخپله ددی معنی ده چې دی نشه کوی اودنشی دوجهی نسی پریښودلای، اوبل دا چې داغه عادی انسان چې خو ورځی پریږدی اوبیایي وکړی نشه کوی یی، لکه په روژه کې چې دڅو ساعتونو لپاره پاته سی بیایي هم په روژه ماتی داسی نشه کړی وی چی محکه او آسمان خوڅه کوی خپل دکور لاره ځینی ورکه وی.

ټول دنشی شیان نجس دی

دخمر په آیت کی رب العالمین فرمایي: يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَلْسَابُ وَالْأَزْلَامُ رِجْسٌ مِّنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ (۹۰)

ددغه آیت ترجمه او تفسیر مخکی تیر سوی دی، په دغه آیت کی الله تعالی خمر ته رجس ویلی دی، اود (رجس) دلفظ معنی دلغتو، فقهی او تفسیر په کتابونو کی په نجس او قدر سره سوی ده. دلغتو په څه کتابونو کی لیکلی دی:

۱- رجس الشيء: نجس وقدر. (۱)

۲- الرجس: بكسر الراء من رجس، القدر والنجس. (۲)

۳- الرَّجْسُ النَّتْنُ وَالرَّجْسُ الْقَدْرُ، قَالَ الْفَارَابِيُّ وَكُلُّ شَيْءٍ يُسْتَقْدَرُ فَهُوَ رِجْسٌ، وَقَالَ النَّقَّاشُ الرَّجْسُ النَّجْسُ. (۳)

۴- (الْقَدْرُ) ضِدُّ النَّظَافَةِ وَشَيْءٌ (قَدِرٌ) بَيْنُ (الْقَدَارَةِ) . وَ (قَدِرْتُ) الشَّيْءَ مِنْ بَابِ

۱- معجم اللغة العربية المعاصرة ج ۲ ص ۸۵۹ -- ۲- معجم اللغة الفقهاء ج ۱ ص ۲۲۰

۳- المصباح المنير في غريب شرح الكبير ج ۱ ص ۲۱۹

طَرِبَ وَتَقَدَّرَتْهُ) وَ(اسْتَقْدَرَتْهُ) أَيُ كَرِهَتْهُ. (۱)

۵- (القاذورة) الوسخ والفعل القبيح واللفظ السيء، (القدر) الوسخ والغائط. (۲)

دپورتنيو لغوی تعریفونو څخه ثابته سوله چی رجس دنجس، قدر، پلیت او غائط په معنی دی اود فقهاؤ په نزد غائط حقیقی نجاست دی.

په څه تفسیرونو کی هم درجس معنی په قدر سره سوی ده لکه تفسیر مظهری: (رجس ای قدر) تفسیر المراغی: (رجس ای قدر قبیح). صفوة التفسیر فإنه قدر ونجس.

داچی د فقهاؤ په نزد نجاست پردوه ډوله دی: نجاست حقیقی اونجاست حکمی، نجاست حکمی هغه دی چی خپله نجس وی خوبل شی نه مرداره وی، او نه مردارشی پاکوی، نجاست حقیقی هغه دی چی خپله نجس وی اوبل شی هم نجس کوی لکه بولی، غایط، وینه اوداسی نور.

دغه تقسیم ځکه سوی دی چی دلغتوپه څه کتابونواوپه تفسیرونوکی درجس اونجس څه داسی معناگانی هم سوی دی چی دهغوی څخه نجاست حکمی هم اخستل کیدای سی لکه داچی دلغتوپه څه کتابونوکی لیکي:

۱- (الرجس) القدر والشئ القدر، والفعل القبيح، والحرام، واللعة، والكفر، والعذاب، وفي التزليل العزيز {ويجعل الرجس على الذين لا يعقلون} ورجس الشيطان وسوسه. (۳)

په پورتني تعریف کی بدکار، حرام، لعنت، کفر، عذاب، اود شیطان وسوسی ته رجس ویل سوی دی، او دقرآن کریم په آیت کی راغلی دی چی فرمایي:

وَيَجْعَلُ الرُّجْسَ عَلَى الَّذِينَ لَا يَعْقِلُونَ. (۴)

دپورتني آیت په تفسیر کی دتفسیر مظهری مفسر لیکي: ای يجعل الله الرجس

۱- مختار الصحاح ج ۱ ص ۳۴۹ ۲- معجم الوسيط ج ۲ ص ۷۲۱

۳- معجم الوسيط ج ۱ ص ۳۳۰ ۴- سورة يونس آیت ۱۰۰

أى العذاب او الخذلان فانه سببه عَلَى الَّذِينَ لَا يَعْقِلُونَ الحق من الباطل، يعنى الكفار لما على قلوبهم من الطبع ولعدم تعلق مشية الله تعالى بتعقلهم. (۱)

او دتفسير المراغى مفسر ليكى: (وَيَجْعَلُ الرَّجْسَ عَلَى الَّذِينَ لَا يَعْقِلُونَ) اي ويجعل الخذلان والخزي المرجح للكفر والفجور على الذين لا يعقلون ولا يتدبرون، اذ هم يرجحون الكفر على الإيمان والفجور على التقوى. (۲)

پورتنی دوارو تفسیرونو کی درجس معنی په داسی شیانو سوی ده چی هغوی ته نجاسات حکمی ویل کیدای سی.

په یو بل آیت کی ومشرکانوته نجس ویل سوی دی لکه چی فرمایي: قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {إِنَّمَا الْمُشْرِكُونَ نَجَسٌ}. سورة التوبة: ۲۸

ددغه آیت په تفسیر کی دروح المعانی مفسر لیکی: أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْمُشْرِكُونَ نَجَسٌ، النجس بفتحين مصدر بمعنى النجاسة، وصفوا بالمصدر مبالغة كأنهم عين النجاسة، يجب الاجتناب عنهم والتبري منهم وقطع مودتهم. (۳)

او دمظهری مفسر لیکی: يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْمُشْرِكُونَ نَجَسٌ، مصدر من نجس ينجس، ضد الطاهر، قلت: وهو ما يستقذره الطبع السليم، ويطلق عليه النجاسة الحقيقية كما لقاذورات والدم، والحق بها الشارع النجاسات الحكمية من الحدث والجنابة وانقطاع الحيض والنفاس فهو ما يستقذره الشرع، فالكافر نجس شرعاً لانه خبيث خبث باطنه ليستقذره الشرع، ويجب الاجتناب عنه كما يجب على المصلي الاجتناب عن النجاسة الحقيقية. (۴)

ترجمة: نجس مصدر دی دنجس ینجس دباب خخه دی، دپاک ضد دی، زه وایم: داهغه شی دی چی سالم طبیعت یی بدگنی، او پردغه دحقیقی نجاست

۱- تفسیر مظهری ج ۵ ص ۵۹ ۲- تفسیر المراغی ج ۱۱ ص ۱۵۸

۳- تفسیر روح المعانی ج ۳ ص ۴۱۰ ۴- تفسیر المظهری ج ۴ ص ۱۷۶

اطلاق کیږي، لکه قاذورات، وینه، اوشارع په دغه پوری حکمی نجس هم یوځای کړی دی لکه بی اودسیا، جنابت، حیض اونفاس، داهغه شی دی چی شریعت یی بد گڼی، نوکافر شرعا نجس دی، ځکه دده باطن نجس دی، ځکه دی شریعت بد گڼی، نودده څخه داسی ځان ساتنه په کارده لکه لمونځ کونکی چی دحقیقی نجاست څخه ځان ساتی.

په دقرآن کریم کی څوځایه نور هم درجس لفظ په څوآیتونو کی راغلی دی او هرځای ورڅخه دمفهوم اومطلوب مطابق مختلفی معناگانې اخستل سوی دی، چی دهغوی ټولو ذکر کول داوړد والی باعث گرځی. دڅه تفصیل نه وروسته خپل مطلب ته راځو هغه داچی دخمر په آیت کی درجس څخه کوم نجس مراد دی؟

دقرآن کریم په یوآیت کې الله تعالی فرمایي: ۱- (قُلْ لَا أَجِدُ فِي مَا أُوْحِي إِلَيَّ مُحَرَّمًا عَلَى طَاعِمٍ يَطْعَمُهُ إِلَّا أَنْ يَكُونَ مَيْتَةً أَوْ دَمًا مَسْفُوحًا أَوْ لَحْمَ خِنْزِيرٍ فَإِنَّهُ رِجْسٌ.. الآية). (۱) ترجمه: دوی ته ووايه ای محمد (صلى الله عليه وسلم) چی زه نسیم پیدا کولای په هغه کی چی وحی کړه سوی دی ماته (قرآن) دخوړو څخه چی خوړل کیږی حرام کړه سوی، مگر که وی مرداره یا بهیدونکی وینه، یادخنزیر غوښه ده، بیشکه دغه پلټیت اومردار دی.

په پورته ذکرسوی آیت کی ومردار سوی حیوان، بهیدونکی وینه اودخنزیر غوښوته رجس ویل سوی دی، نوځکه دفقهاؤ په نزد دغه ټولو ته حقیقی اوغلیظ نجس ویل کیږی، ددوی څخه دبدن، جامو اوځای پاکول دلمونځ کونکی دپاره لازم دی، که دیوه درهم تراندازه ډیر ورسره وی نودهغه لمونځ نه صحیح کیږی

راگر خول بی واجب دی

اود خمریہ آیت کی ہم خہ مفسرینو در جس خخہ حقیقی نجاست اخستی دی
لکہ چی وایی: قَوْلُهُ تَعَالَى: "رَجَسٌ" يَدُلُّ عَلَى نَجَاسَتِهَا، فَإِنَّ الرَّجْسَ فِي اللِّسَانِ النِّجَاسَةُ. (١)
قَوْلُهُ مِنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ وَهَذَا أَيْضًا مُكْمَلٌ لِكَوْنِهِ رَجَسًا لِأَنَّ الشَّيْطَانَ نَجَسٌ خَبِيثٌ
لَأَنَّهُ كَافِرٌ وَالْكَافِرُ نَجَسٌ لِقَوْلِهِ إِنَّمَا الْمُشْرِكُونَ نَجَسٌ [التَّوْبَةُ: ٢٨] وَالْخَبِيثُ لَا يَدْعُو إِلَّا
إِلَى الْخَبِيثِ. (٢)

{رَجَسٌ} نجس أو خبيث مستقذر {مِنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ}. (٣)

رجس، "یقول: اثم وثمن سخطه الله وكرهه لكم" من عمل الشيطان". (٤)

وَالرَّجْسُ يُطْلَقُ عَلَى الْعُذْرَةِ وَالْأَقْدَارِ. (٥)

رَجَسٌ مَنْ عَمِلَ الشَّيْطَانُ { أي قدر ونجس تعافه العقول، وخبث مستقذر من تزيين
الشيطان. (٦)

رَجَسٌ خبيث مستقذر حسا أو معنى، إما من جهة الطبع أو من جهة العقل، أو من
جهة الشرع. (٧)

رَجَسٌ قدر يعاف عند العقول أي تكرهه وتنفر منه العقول السليمة. والرجس بمعنى
النجس إلا أن النجس يقال في المستقذر طبعاً والرجس أكثر ما يقال في المستقذر عقلاً وسميت
هذه المعاصي رجساً لوجوب اجتنائها. (٨)

وقوله: (رَجَسٌ مِنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ) وقوله: "اللهم إني أعوذ بك من الرجس" النجس

١- تفسير القرطبي ج ٦ ص ٢٨٩ ٢- تفسير كبير ج ١٢ ص ٩

٣- تفسير مدارك النسفي ج ١ ص ٤٧٣ ٤- تفسير الطبري ج ١٠ ص ٥٦٤

٥- تفسير فتح القدير للشوكاني ج ٢ ص ٨٤ ٦- صفوة التفاسير ج ١ ص ٣٣٦

٧- تفسير المنير ج ٧ ص ٣٤ ٨- تفسير روح البيان ج ٢ ص ٤٣٥

الخبث المخبث من الشيطان الرجيم". (۱)

دیورتنی تحقیق مطابق ددیرو فقهاؤ خصوصاً دحنفی مذهب دفقهاؤ په نزد دخمر په آیت کی درجس خخه حقیقی او غلیظ نجاست مراددی، خکه خو وخر ته غلیظ نجس وایپو په دی هکله په خه کتابونو کی داسی لیکلی دی:

۱- أما الخمر فيتعلق بها أحكام منها إنها نجسة غليظة، بمعنى أنها نجسة العين كالبول وغيره من الأعيان النجسة، وإنها محرمة ويحكم على مستحلها بالكفر. (۲)

ترجمة: دشرا بویه اړه ډیر حکمونه تعلق لری، دهغوی خخه یودادی چی غلیظ یاسخت نجس او مردار دی، معنی داچی نجس العین دی لکه بولی اونور نجس العین شیان، اوبل داچی حرام دی که څوک حلال ورته وواپی پر هغه دکفر حکم کول کیږی.

داچی مخکی ثابته سوله چی دخمر لفظ اومعنی عامه ده نوڅکه دهر نشه کونکی شی هم هغه حکم دی کوم چی دخمر دی، یعنی هغوی هم داغسی نجس او مردار دی، په دی هکله په تفسیر روح المعانی کی لیکلی دی: ۲- وعندی أن الذي لا ينبغي العدول عنه أن الشراب المتخذ مما عدى العنب، كيف كان، وبأى اسم سمي متى كان، بحيث يسكر من لم يتعوده حرام، وقليله ككثيره، ويحد شاربه، ويقع طلاقه، ونجاسته غليظة. (۳)

ترجمة: اوزماید نزد حق دادی: چی دهغه خخه مخ اړول مناسب نه دی، بیشکه هغه شراب چی دانگورو خخه بغیر دبل شی خخه جوړسوی وی، هرڅنگه چی وی، اوپه هر نامه چی وی، اوهرکله چی وی، دعادت نه بغیر چی څوک نشه کوی هغه ټول حرام دی، لږی لکه ډیر، چیسونکې یی په حد کیږی، که دنشی په حال کې دطلاق لفظ وواپی طلاق یی واقع کیږی، او غلیظ نجس اومردار دی.

۱- تفسیر الماتریدی ج ۴ ص ۴۷۶ ۲- بدائع الصنائع للکاسانی، ج ۵ ص ۱۱۲

۳- روح المعانی للألوسی ج ۲ ص ۱۱۳

دحنفی فقہی یوبل ډیر مشهور او معتمد کتاب درمختار کی لیکي: وَقَالَ مُحَمَّدٌ مَا سُكَّرَ كَثِيرُهُ فَقَلِيلُهُ حَرَامٌ، وَهُوَ نَجَسٌ أَيْضًا، وَلَوْ سَكَّرَ مِنْهَا الْمُخْتَارُ فِي زَمَانِنَا أَلَّهُ يُحَدِّثُ زَادَ فِي الْمُلْتَقَى: وَقُوْعُ طَلَاقٍ مِنْ سَكَّرٍ مِنْهَا تَابِعٌ لِلْحُرْمَةِ، وَالْكُلُّ حَرَامٌ عِنْدَ مُحَمَّدٍ وَبِهِ يُفْتَى. (۱)
ترجمة: امام محمد رحمة الله تعالى عليه وايي: هغه څه چي ډیر يی انسان نشه کوي دهغه لږ هم حرام دی، اودغه نجس هم دی، او که ددغه څخه نشه سو زموږ په زمانه کي غوره اومختار قول دادی چي حد پرجاري کيږي، په ملتقي نومي کتاب کی داهم اضافه سوي ده: داچي دنشي په حال کی يی طلاق واقع کيږي دغه ددی معنی ده چي حرام دی، اودامام محمد په نزد ټول حرام دی، او پردغه قول فتوی کول کيږي.

په ردالمحتار نومي کتاب کی ليکلی دی: وهي أي الخمر نجسة بنجاسة مغلظة كالبول ويكفر مستحلها. (۲)

ترجمة: دغه خمر نجس دی مغلظ نجس دی لکه بولي، حلال ورته ويونکي کافر کيږي.

دحنفی مذهب یوبل ممتاز فقيه، محدث اودخپل وخت ډیر ښه عالم په خپله فتوی کی ليکي: مسألة: حكم صلاة من في ثوبه مایسکر کثیره. قال أبو جعفر: قال هشام وكان محمد يقول: من صلي وفي ثوبه مایسکر کثیره من مقدار درهم أعاد الصلاة.

(هشام بن عبيد الله الرازي، فقيه حنفي، أخذ عن أبي يوسف، ومحمد، وكان يقول: لقيت ألفاً وسبعمائة شيخ، وقال أبو حاتم: صدوق، ما رأيت أعظم قدراً منه بالرى.

وعن ابن حبان قال: كان هشام ثقة. ميزان الاعتدال، الفوائد البهية، الأعلام النبلاء قال أبو بكر: وذلك لأنه محرم عنده؛ لأن كل شراب محرم، فهو نجس كالخمر.

۱- الدر مختار وحاشية ابن عابدين ج ۶ ص ۴۵۶

۲- حاشية ابن عابدين رد المختار ج ۱۰ ص ۳۳

والدليل علي نجاسة الخمر قوله تعالى: ((يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ
وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْلَامُ رِجْسٌ مِّنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ)) (المائدة)

فلزم اجتنابها بظاهر الآية في سائر الأحوال، فهو مأمور بإذالتها عن ثوبه وبدنه كسائر
النجاسات. (۱)

ترجمة: مسئله: دهغه چادلمانخه حکم چي په جاموکی هغه څه وي چي ډير
بي نشه لري، ابوجعفر وايي هشام ويل: چي امام محمد رحمة الله تعالى عليه
ويل: چاچي لمونځ وکړي اودده په جاموکی داسي دنشي شي وو چي دهغه په
ډيرو انسان نشه کيدی اودغه تريوه درهم ډيرو نو دې به لمونځ راگرځوي.

هشام بن عبيد الله رازی يوحنفی فقيه عالم دی، چي دابويوسف اومحمد
رحمهما الله څخه يي علم اخستی دی، اوده به ويل: زما ديوزر او اوه سو ه شيخانو
سره ملاقات سوي دی، ابو حاتم وايي: رشتيا ويونکی دی، په ري کي ماترده
دلوي مرتبي څوک نه دی ليدلی.

ابن حبان وايي: هشام ثقه وو. دغه دهشام دژوند حالات ميزان اعتدال،
فوايد بهية او سير اعلام نبلاء نومي کتابونو کي نقل سوي دی.
ابوبکر وايي: داځکه چي دده په نزد حرام دی، اوبل داچي ټول حرام شرابونه
داسي نجس دی لکه خمر.

اودخمر پر نجاست دغه آيت دليل دی: ((يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ
وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْلَامُ رِجْسٌ مِّنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ)). دايت دظاهر په
استدلال په ټولو حالتونو کي ځان ساتنه ځني لازم ده، دهمدي وجهي څخه په دي
امر سوي دی چي دغه به د بدن او جامو څخه داسي ليري کوي لکه نور نجاست.

داوسنی عصر يوبل مفسر ليکي: ورتب الجمهور على رأيهم أن كل المسكرات

۱- شرح مختصر الطحاوي في الفقه الحنفي للإمام أبي بكر الرازي الجصاص

نجسة بقوله تعالى: رَجَسَ وَأَنْ فِيهَا الْخَمْرُ، وكذلك يرى الحنفية أن المسكر غير المطبوخ وهو السكر والفضيخ النيء، والباق: أي النصف المطبوخ، ونقيع الزبيب والتمر غير المطبوخ نجس نجاسة مغلظة كالخمر وهو رأي أبي حنيفة في رواية راجحة عنه لأنه يحرم شرب قليلها وكثيرها، فلا يعفى عنها أكثر من قدر الدرهم. (١)

ترجمة: دجهمورو فقهاؤ رايه داده چي قول نشه لرونكي شيان نجس دي، د الله تعالى په قول، اوپه دغو كي حد واجب دي، اودغه رايه دحنفي فقهاؤ ده، چي هغه نشه لرونكي شيان چي پاخه سوي نه وي، چي هغه سكر، تازه فضيخ، بازق يعنى نيم پاخه، داوڅكو اوخرما اومه چي پاخه سوي نه وي، نجس دي، مغلظ نجس، اودغه دامام ابوحنيفة رحمة الله تعالى عليه يوه رايه ده، اوداغه راجح ده، څكه دهغو شرابو دلر اوډيرو چينبل حرام دي، اوددوي څخه تر درهم زياته اندازه نسي معاف كيدلاي.

قال شيخ الاسلام ابن تيمية رحمه الله: والحشيشة المسكرة حرام ومن استحل المسكر منها فقد كفر بل هي في اصح القولين العلماء نجسة كالخمر فالخمر كالبول والحشيشة كالعذرة. (٢)

ترجمة: شيخ الاسلام ابن تيمية رحمه الله ويلى دي: نشه كونكي چرس حرام دد، څوك چي نشه لرونكي شي ته حلال وايي نوبيشكه كافر دي، بلكي دعلماؤ په صحيح قول كي نجس دي لكه شراب، نونشه لكه بولي اودغه نورنشه كونكي شيان لكه قازورات يا پاخانه.

فكل مسكر مطرب من أى نوع كان من الأنبذة والأشربة محرم العين، نجس الانتفاع، فإزالتها دليل على أنها لا تصلح لأى استعمال، وهذا ما فهمه الصحابة رضى الله عنهم، والقول

١- تفسير المنير ج ٧ ص ٤٠

٢- مجموع الفتاوى لابن تيمية ج ٣٤ ص ٢٠٤

بطهارتها لم يقل به أحد منهم. (۱)

ترجمة: نوهرنشه کونکې اومستونکې شی دهری نوع چې وی لکه نشه کونکې شیري او شربتونه عین حرام دی، اوثفع پراخستل نجس دی، داچې نبی کریم صلی الله علیه وسلم ددوی دتویدلو حکم کړی دی ددی دلیل دی چې دهیڅ ډول استعمال صلاحیت نلری، صحابه کرامو همدغه معنی فهولی ده، یوه هم ددوی څخه په پاکوالی قول نه دی کړی.

ونقل عن الجامع وغيره أن من قال بجل البنج والحشيشة فهو زنديق مبتدع، بل قال نجم الدين الزاهدي أنه يكفر ويباح قتله. (۲)

ترجمة: دجامع اونورو کتابونو څخه نقل سوی دی: هغه څوک چې بنج اوچرسو ته حلال وایی نو هغه زنديق اومبتدع دی، بلکې نجم الدين زاهدي یولوی حنفی عالم اوفقیه دی وایی: بیشکه دغه کافر اومرگ یی جائز دی.

دپورتنی تحقیق اوتولو علمی اوفقهی حوالو څخه ثابته سوله چې دنشی هرشی غلیظ اوسخت نجس دی، نوځکه دحنفی فقهی مطابق که دیولمونځ کونکی سره تر درهم زیات دنشی شی ورسره وی لکه نسوار، سگریټ، بیړی، چرس، افیون اوداسی نور نولمونځ ورسره صحیح نه دی، دوباره دلمانځه راگرځول پر واجب دی، ځکه دی حامل نجاست دی، یعنی دده سره نجس شی ورسره دی، اودغه حکم دامام اومقتدی دواړو دپاره دی، نوپرتولو مسلمانانو فرض دی چی دداسی حرامو او ناپاکو شیانو څخه خپل ځانونه دالله تعالی دحکم مطابق لیری وساتی اوپرهیز ځنی وکړی، خاص دلمانځه په حال کی دځان څخه لیری کړی، ځکه لمونځ فاسد کوی، داسی دی لکه دده چی بدن یا جامی مرداری وی، یا هغه ځای چی دی لمونځ پرکوی نجس اومردار وی، ځکه دنجاست څخه پاکی دلمانځه دشرطونو څخه دی.

۱- البیوع المحرمة والمنهی عنها. ص ۲۱۵ - ۲- الدر المختار شرح تنویر الابصار ص ۶۷۸

افیون او چرس تر شرابو بد دی

ددین او شریعت څه علماؤ چې ددوی په زمانه کې ددغه شیانو ضررونه د طبیبانو ډاکترانو په حواله مطالعه کړی یا اوریدلی دی، اویا پخپله په دغو شیانو اخته او عادی کسانو حالت یې په کلی او کوڅو کې په مشاهده لیدلی دی نو دپورته ذکر سوی شرعی دلائلو په رڼا کې فیصله او حکم کړی دی چې دغه پورتنی شیان تر شرابو بد او ضررمن دی، د مثال په ډول دڅه علماؤ په معتبرو کتابونو کې داسې لیکلی دی: ۱- ونقل عن ابن بيطار من الاطباء: وان الحشيشة التي توجد في مصر مسكرة جدا، اذا تناول الانسان قدر درهم او درهمين .

وقبائح خصاها كثيرة وقد عد منها بعض العلماء مائة وعشرين مضرّة دينية ودنيوية، وقبائح خصاها موجودة في الأفيون، وفيه زيادة مضار. (۱)

ترجمه: ابن بيطار دڅه طبیبانو څخه نقل کړی دی وایی هغه چرس چې په مصر کې پیدا کیږي ډیر نشه کونکې دی، چې انسان دیوه درهم یادوه درهم په اندازه واخلي.

اوددی بد خصلتونه یا عادتونه ډیر دی، څه علماؤ یوسل اوشل (۱۲۰) دیني او دنیاوی ضررونه شمیرلي دی، او ټول هغه بدی چې په چرسو کې دی هغه ټولی په افیونو کې موجود اوسته، بلکه په ده کې زیات ضررونه دی.

۲- وما قالها شيخ الاسلام ابن تيمية وتلميذه ابن القيم ، وغيرهما من العلماء هو الحق الذي يسوق اليه الدليل وتطمنن به النفس، وإذ تبين أن النصوص من الكتاب والسنة تتناول الحشيش، فهي تتناول أيضا الأفيون الذي بين العلماء أنه أكثر ضررا، ويترتب عليه من المفاسد، ما يزيد على مفاسد الحشيش، وتتناول أيضا سائر المخدرات التي حدثت، ولم تكن معروفة من قبل، إذ هي كالخمر من العنب مثلا في أنها تخامر العقل وتغويه، وفيها مافي هذه

الخمر، من مفسد ومضار، وتزید علیها بمفسد أخرى، كمافی الحشیش، بل أعظم، كما هو مشاهد ومعلوم ضرورته، ولا يمكن أن تبيح الشريعة الإسلامية شيئاً من المخدرات. (۱)

ترجمة: اوهغه څه چې شیخ الاسلام ابن تیمیة اودده شاگرد ابن قیم اونورو علماؤ (رحمة الله تعالى عليهم) ویلی دی هغه حق دی، داسې حق چې پر هغه باندې دلیل سته اونفس هم په مطمئن کیږي، ځکه چې بیشکه دقرآن اوسنت ددلائلو حرمت په ښکاره ډول چرسوته شامل دی، همدغه دلائل افیون ته هم شامل دی، هغه افیون چې علماؤ بیان کړی دی چې ډیر ضرر من دی، او پرده باندې مفسد مرتب کیږي چې ترچرسو یی مفسد ډیر دی، همدارنگه د(دغه دلائل) وټولو هغو نشی شیانو ته شامل دی چې نوی پیدا سوی دی، اومخکې نه پیژندل کیدل، لکه مصنوعی نشی شیان لکه هیروین کواکین اوداسې نور، ځکه دغه ټول هاسې دی لکه دانگورو څخه جوړ سوی شراب، دعقل په پټولو، پرده اچولو یا خرابولو کې، په دغه افیون کې هغه څه مفسد او ضررونه سته چې په شرابو کې سته، بلکه ترهغه هم زیات اولوی سته لکه په چرسو کې، لکه چې ددی ضررونه په مشاهده لیدل کیږي، امکان نلری چې اسلامی شریعت دی وداسې نشی شیانوته دروا والی اجازت ورکړي.

د نشه کونکو په خلاف

مبارزه کول

داچې په اسلامی شریعت کې ټول نشه لرونکی شیان حرام کړل سوی دی دا ښکاره حقیقت او واضح دلیل دی چې دغه دین داحکم الحاکمین، رحمان اورحیم رب، اوعالم الغیب خالق لخوا وخپل نازولی بندگانوته رالیږل سوی دی، اودرحمة للعلمین لخوا وخپل امت ته په مکمل اوصاف ډول تشریح سوی دی، ځکه کوم

نشیی توکې او ضررناکه شیان چې جوړېږي او خلک په اخته دي او ټولنه ځني په عذاب ده، او په مليونونو انسانان نارینه او ښځي په اخته دي، نه يوازي اسلامي نړۍ بلکې ټوله دنيا کافر او مسلمان په اخته دي، او دليونيو په شان خپل کورونه او ټولنه ځني په عذاب دي، ددغو ضررونه، حکمونه او سزاګانې اسلامي شريعت څوارلس سوه کاله مخکې خلکو ته په واضح ډول بيان کړي دي، نه يوازي دابېلکې وټول اسلامي امت ته دامر بالمعروف او نهی عن المنکر دنده ورکړې ده، او د وخت عالمان او حاکمان مکلف دي چې دداسې منکراتو او ټولنيزو خرابيو مخه ونسي، او دداسې خلکو سره جنگ او جهاد وکړي ځکه داسلام پيغامبر محمد مصطفی صلی الله عليه وسلم و خپل امت ته داسې حکم کړيدی:

عَنْ دَيْلَمِ الْحَمِيرِيِّ، قَالَ: سَأَلْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّا بِأَرْضٍ بَارِدَةٍ نَعَالِجُ فِيهَا عَمَلًا شَدِيدًا، وَإِنَّا نَتَّخِذُ شَرَابًا مِنْ هَذَا الْقَمْحِ نَتَّقَوِي بِهِ عَلَى أَعْمَالِنَا وَعَلَى بَرْدِ بِلَادِنَا، قَالَ: «هَلْ يُسْكِرُ؟» قُلْتُ: نَعَمْ، قَالَ: «فَاجْتَنِبُوهُ» قَالَ: قُلْتُ: فَإِنَّ النَّاسَ غَيْرَ تَارِكِيهِ، قَالَ: «فَإِنْ لَمْ يَتْرُكُوهُ فَقَاتِلُوهُمْ» (۱)

ترجمه: ديلم حميري وايي: ما د رسول الله صلی الله عليه وسلم څخه پوښتنه وکړلې چې دالله رسوله موږ په يخه مځکه کې اوسېږو، او هلته ډير سخت کارونه کوو، او موږ ددغو غنمو څخه شراب جوړوو. په دغه موږ پر خپلو کارونو او خپل د وطن پر يخ باندې قوت پيدا کوو، ده صلی الله عليه وسلم وويل ايا دغه نشه لري؟ ما ورته وويل هو، ده وويل ددغه څخه ځانونه وساتي، ما ورته وويل خلک يې نه پرېږدي، نو ده صلي الله عليه وسلم وفرمايل: که دوی نه پرېښودل نو ددوی سره جنگ وکړي. بل دا چې دغه داوسنی وخت منشييات لکه چرس، افیون او دهغه څخه جوړ سوی شیان لکه هیروین کوکاین او داسې نور په ټوله نړۍ کې په عامه توګه او په

اسلامی نړۍ کې په خاصه توګه ډیر فساد جوړ کړی دی، اوڅوک چې په مخکې فساد جوړوی دهغوی سره مبارزه او جهاد کول فرض دی. ځکه الله تعالی په خپل لوی کتاب قرآن مجید فرقان حمید کې داسې امر کوی:

إِنَّمَا جَزَاءُ الَّذِينَ يُحَارِبُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَسْعَوْنَ فِي الْأَرْضِ فَسَادًا أَنْ يُقَتَّلُوا أَوْ يُصَلَّبُوا أَوْ تُقَطَّعَ أَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُمْ مِّنْ خِلَافٍ أَوْ يُنْفَوْا مِنَ الْأَرْضِ ذَلِكَ لَهُمْ خِزْيٌ فِي الدُّنْيَا وَلَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ. (۱)

ترجمه: بیشکه دهغو کسانو چې دالله تعالی ددوستانو (مؤمنانو) سره اودده درسول سره جنگ کوی (دهغوی حکمونه نه منی اودهغوی دحکمونو خلاف کوی، اوپه مخکې فساد کوی جزا اوسزا داده: چې ووژل سی، یاوڅړول سی، یادی مخالف لاسونه اوپښی پریکړل سی، یادی ددغه مخکې څخه وشړل سی، چې بندی سی اویابلی علاقې ته جلاوطن سی، دغه سزاګانی ددوی دپاره په دنیا کې رسوایی ده، اوپه آخرت کې ددوی دپاره سخت عذاب سته.

تفسیر: ډیرمفسرین ددغه فساد څخه غلا اولاروهنه شکونه اخلی، مګرکه داصول تفسیر مطابق چې وایی (مورد خاص اوحکم عام) که دغه الفاظ پرخپل عموم پاته سی نوددی معنی عامیږي اوهرنوع فساد ځنی اخستل کیږي، په دغه آیت کې دوه عملونه داسې ذکرسوی دی چې دهغوی کونکې ددغو سزاګانو مستحق دی، یودالله تعالی اودهغه درسول سره جنگ اوجګړه کول اوبل په مخکې فساد خپرولوکوشش کول دی، اودغه دواړه ډیرعام مفهوم لری، ځکه دالله تعالی اودهغه درسول سره دجنگ کولو مطلب دادی چې دهغوی حکمونه نه منی. اودهغوی دحکمونو په خلاف عمل کوی، نوپه دغه کې هرقسم مخالفت راځی، اوفسادهم دومره عام لفظ دی چې هرقسم فساد لکه لارشکونه، ناحقه

قتل، غصب، ضررناکه تبلیغات اونشرات، دنشه کونکو شیانو کرل، خرخول رانیول، استعمال کول اوداسې نور ټول ځنی اخستل کیږی.

که غور وکړو نوښکاره معلومیږی چې ددغه ټولو ترفساد دمنشیاتو فساد په زرگونو زیات دی، ځکه غل، قاتل، غاصب اوداسې نور به څومره فساد وکړی، په زرگونو په لکونو؟ خود منشیاتو کرونکې او تجارت کونکې په اربونو خلگ او کورنی په فساد اخته کوی، بل داچې دغله او داسې نورو فساد په یوه علاقه او منطقه پوری محدود وی خود منشیاتو فساد ټول جهان ته رسیږی.

لکه څرنگه چې فساد عام دی همدارنگه دالله تعالی اودهغه درسول د حکمونو مخالفت پکښی ږیردی. ځکه پورته ذکرسوی آیتونه او حدیثونه ټول دمنشیاتو پر حراموالی دلالت کوی، او څوک چې مخالفت کوی هغه دالله تعالی اودهغه درسول سره جنګ کوی. همداوجه ده چې رب العالمین دوی یوازی د آخرت سزاته نه پرېښودل بلکې په دنیاکی هم ددوی دپاره سختی سزاګانی مقرری کړی دی.

مهمه خبره داده چې دهری گناه کونکې مسلمان هغه گناه بولی تر گناه وروسته پرېښیمانه وی او توبه باسی استغفار وایی، خود منشیاتو کاروبارې او استعمال کونکې خلگ دغه کار گناه نه بولی اونه دتوبی او استغفار ضرورت محسوس کوی، بلکې دغه جائز عمل بولی اود ثواب په کارونو کې دغه مالونه لگوی او ثواب پر غواړی. نعوذ بالله.

دامام غزالی رحمه الله تعالی علیه څخه یو قول نقل سوی دی چې دی وایی: چې هیڅ غلطی نسی کولای هغه ملائکه دی، او چې غلطی کوی او پر هغه باندې قائم او ثابت وی هغه شیطان دی، او چې غلطی کوی او پر هغه توبه باسی هغه

انسان دی، اوچې پر توبه قائم او ثابت وی هغه دالله تعالیٰ محبوب بنده دی. که دغه خلک دغه کار گناه یا غلطی و بولی او توبه و باسی الله تعالیٰ توبه قبلونکې دی توبه قبلوی، دهمدی دپاره درب العالمین په صفتونو کې دغفار او تواب صفتونه راغلی دی، ځکه هر بنی آدم خطاء کونکې دی، نوده لره په کارده چې تر خطاء وروسته توبه و باسی، ځکه نبی کریم صلی الله علیه وسلم فرمایي: عَنْ أَنَسٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «كُلُّ ابْنِ آدَمَ خَطَّاءٌ، فَخَيْرُ الْخَطَّائِينَ التَّوَّابُونَ، وَلَوْ أَنَّ لَابْنَ آدَمَ وَادِئِينَ مِنْ مَالٍ، لَأَبْتَغَىٰ لَهُمَا ثَالِثًا، وَلَا يَمْلَأُ جَوْفَ ابْنِ آدَمَ إِلَّا التَّوَّابُ». (۱)

ترجمه: دانس رضی الله تعالیٰ عنه څخه روایت دی چې رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل: هر بنی آدم خطاء کونکې دی خو خیر دخطاء کونکو توبه کونکې دی، او که ابن آدم ته دوه شیلی دمال ورکړل سی خودی به بیا هم دریمه غواړی، اود ابن آدم نس نه ډکوی مگر نه خاوری.

په بل حدیث کې فرمایي: عَنْ أَبِي عُبَيْدَةَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «التَّائِبُ مِنَ الذَّنْبِ، كَمَنْ لَا ذَنْبَ لَهُ». (۲)

ترجمه: ابی عبیده بن عبد الله دخپل پلار څخه روایت کوی چې رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل: دگناه څخه توبه کونکی داسې دی لکه هغه څوک چې گناه نلری.

پورتنی دوه حدیثونه موږ ته دتوبی ترغیب او تلقین راکوی، اودادرس راکوی چې کومه گناه موږ دمال دډیرولو یا دنفس د خوشحاله کولو دپاره کوو نو زموږ هیڅ کله دغه خواهش نه پوره کیږی، ځکه دانسان حرص دومره ډیر دی

که دوی شلی دمال ورکړل سی خویبهاهم دی دبلی شلی خواهش کوی، ترخوپه دغه ارمان اوخواهش کې ددنياخه بيله توبی ولاړسی، اوهغه ټول کړی مال یی هم بل ته پاته سی اودده صرف حساب او عذاب په برخه سی.

دافیون دپاره دخشخاشو

کرل حرام دی

داچې دخمر په بحث کې په دلایلول ثابتې سوله چې دخمر لفظ اومعنا عامه ده، یعنی هر نشه لرونکی شی خمر دی، اودا دعربی لغت دنظره، دحدیث دنظره، دتفسیر دنظره، داوصول فقه دنظره اودفقاؤ دنظره خویبهاهم یوعالم دتصحیح په وخت کې داسی ملاحظه لیکلی ده چې داته په قیاس ثابتوی اودحل اوحرمت دپاره دلیل قطعی غواړی، ځکه دافیون اوداسی نورو ذکر په قرآن اوحدیث کې صراحت نسته، نودده دملاحظی په جواب کې داسی عرض دی، چې دخمر دحرمت قطعی ټول دلایل دنشی دشیانو دحرمت دلایل دی، معنی داچې په کوم قطعی دلیل خمر حرام دی په هغه دلیل دغه ټول نشه لرونکی شیان حرام دی.

دپورتنی اوداسی نورو دلائلو پربنیاد دفقه علماؤ اتفاق کړی دی چې دچرسو اوافیونو لپاره کنبت کول حرام دی: ۱- اتفق الأئمة على تحريم زراعة الحشيش، والخشخاش، لاستخراج المادة المخدرة منها لتعاطيها أو الإتجار فيها، وحرمة زراعتها من وجوه: (۱)

ترجمة: امامانو اتفاق کړی دی چې دچرسو اوخشخاشو کنبت ددی دپاره چې نشیې ماده ځنی راوباسی دخورلو یا تجارت دپاره حرام دی، اودغه دڅو وجهو څخه اوله وجه: داچې ددغه نشیې شیانو کرل پر گناه باندي تعاون اومددکول

دی، پر گناه باندې تعاون اومددکول پخپله گناه ده اوالله تعالى موږ دداسې کار څخه منع کوی اوفرمايی: وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ. (۱)

ترجمة: تاسو پر گناه او ظلم باندې تعاون مه کوی، اوتاسو دالله تعالى څخه وبیريږی. بيشکه دالله تعالى عذاب ډیر سخت دی مخالفت کونکو لره.

دوهمه وجه: داچې څوک دغه کسبت کوی نوهغه په دغه خوښ دی چې خلک په دغه گناه اوحرامو اخته سی، معنی داچې دی په دغه گناه خوښ دی، په گناه خوښی عین گناه ده، ځکه په حدیث کې راغلی دی:

عَنِ الْغُرَسِ ابْنِ عَمِيرَةَ الْكِنْدِيِّ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: " إِذَا عُمِلَتِ الْخَطِيئَةُ فِي الْأَرْضِ، كَانَ مَنْ شَهِدَهَا فَكْرَهَا وَقَالَ مَرَّةً: «أَلَكْرَهَا» كَانَ كَمَنْ غَابَ عَنْهَا، وَمَنْ غَابَ عَنْهَا فَرَضِيهَا، كَانَ كَمَنْ شَهِدَهَا. (۲)

ترجمة: عرس بن عميرة کندی روایت کوی چې نبی صلی الله علیه وسلم وفرمايل: کله چې په مخکه کې یو منکر یا گناه کول کیږي نو څوک چې حاضر وی او انکار پروکړی نوداسې دی لکه دی چې ځنی غائب وی، او څوک چې ځنی غائب وي او په راضی وی نوداسې دی لکه دی چې پکښی حاضر وی. اوملا علی قاری دغه اکبر په شرح کې لیکلی دی:

(وکذا لو امر رجلا أن يكفر بالله او عزم على أن يأمره بالكفر، لأنه رضى بالكفر، والرضى بالكفر كفر، سواء كان يكفر نفسه او يكفر غيره). (۳)

ترجمة: اوهمدارنگه کافر دی هغه څوک چې بل سړی ته امر وکړی چې په الله باندې کافرسه، اوياداسې عزم او قصد وکړی چې دی به په کفر امر کوم، ځکه چې

۱- سورة المائدة آیت ۲ ۲- سنن أبي داود كتاب الملاحم

۳- شرح فقه أكبر لملاعلی قاری صفحه ۱۵۴

دغه په کفر باندې رضاده او په کفر رضا کفر دی، دافرق نلری خپل خان کافر کوی او که بل څوک کافر کوی.

نودا قانون دی چې رضا په کفر کفر ده اورضا په گناه گناه ده، حال داچې منکرته بد ویل یا دا چې منکر تغیر کول او یا په زړه باندې بد ځنی وړل پر هر مسلمان خاص بیا پر عالمانو او طالبانو په هر حال کې فرض دی، ځکه دوی ته حلال او حرام ښه معلوم دی، بل داچې ددوی په هر عمل پسې خلک اقتداء کوی اوددوی په وجه خلک ودغه حرامو ته حلال وایی، وایی ملا صاحب یې زکوة اخلی او طالب صاحب یې نینس وهی نودغه حلال دی دعوامو بس دغه اندازه دلیل دی، اوبل دا چې دوی خپل ځانونه ددین دزدکړی اوبیا بل ته ددعوت دپاره وقف کړی دی، خو افسوز صد افسوز چې عالمان او طالبان نه یوازی داچې خلکو ته ددغه حرامو شیانو دحراموالی حکم نه بیانوی بلکې ملایان عالمان یې زکات خیرات اخلی او طالبان یې نینس اومزدوری کوی.

حالانکې نبی کریم صلی الله تعالی علیه وسلم وټول امت ته په عامه توگه او عالمانو او پوهانو ته په خاصه توگه دمنکر دتغیر امر کوی او فرمایي:

۱- عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، يَقُولُ: «مَنْ رَأَى مِنْكُمْ مُنْكَرًا، فَاسْتَطَاعَ أَنْ يُغَيِّرَهُ بِيَدِهِ، فَلْيُغَيِّرْهُ بِيَدِهِ، فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ، فَلْيَسَانِهِ، فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ، فَلْيَقُلْ، وَذَلِكَ أَوْفَرُ الْإِيمَانِ». (۱)

ترجمه: ابی سعید خدری رضی الله تعالی عنه وایی ما واوریدل چې رسول الله صلی الله علیه وسلم ویل: هرچا چې ستاسو څخه یو منکر ولیدی نو که یې طاقت وو چې په لاس یې بدل کړی نو هغه دی په لاس تغیر یابدل کړی، او که یې طاقت نه وو نو هغه دی په ژبه تغیر کړی، او که یې دغه طاقت هم نه درلودی بیادی په زړه کې

بد ځنی وړی، اودغه نو دایمان هغه ضعیف ترینه درجه ده.

په یوبل حدیث کې رسول الله صلی الله علیه وسلم دمنکر دنه بندولو اویانه تغیر کولو عذاب بیانوی او فرمایي:

عَنْ حُذَيْفَةَ بْنِ الْيَمَانِ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَتَأْمُرُنَّ بِالْمَعْرُوفِ وَلَتَنْهَوُنَّ عَنِ الْمُنْكَرِ أَوْ لَيُوشِكَنَّ اللَّهُ أَنْ يَنْعَثَ عَلَيْكُمْ عِقَابًا مِنْهُ ثُمَّ تَدْعُوهُ فَلَا يُسْتَجَابُ لَكُمْ». (۱)

ترجمه: حذیفه بن الیمان رضی الله تعالی عنه روایت کوی چې رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایي: زما دی په هغه ذات قسم وی چې زما نفس دهغه په لاس او قدرت کې دی، تاسو به امر بالمعروف اونهی عن المنکر کوی، که نه نونزدې ده چې الله تعالی به پر تاسو عذاب راوړی، اوبیا به تاسو دهغه الله تعالی څخه دعا غواړی خو هغه به ستاسو دعا نه قبلوی.

داچې ددیره وخته زموږ معاشره اوتولنه د جنگونو، د بښنیو او بد بختیو سره مخامخ ده د پورتنیو حدیثونو په استدلال ویلای سو چې کیدایسی هم دغه ناولی او حرام کښت او روزی ده چې ټول عوام او خواص په اخته دی، نه یوازی داچې منع یی نه کوی او حرام نه ورته وایی بلکه د حلال په شان زکاتونه او خیراتونه ورکوی او پردغه زکاتونو او خیراتونو د الله تعالی څخه ثوابونه هم غواړی، او پر حرامو باندې ثواب غوښتل کفردی، ځکه خودی حلال ورته وایی که نه نو هر څوک په دغه پوهیږي چې پر حرام باندې ثواب نسته، اوبل داچې دغه پر الله تعالی باندې بهتان ویل دی چې الله تعالی پر حرام باندې هم ثواب ورکوی، الله تعالی پاک دی بيله پاکه پلیت شی نه خوښوی اونه یی قبلوی، نو چې قبول نسی نویا ثواب څنگه پر ورکوی بل داچې الله تعالی و خپل ټولو بندگانو او رسولانوته د پاک خوړلو حکم ورکوی، اود

حرامو څخه یی منع کوی نوییا څنگه خپله حرام قبلوی او پرحرامو ثواب ورکوی ورکوی؟ لکه داچې یوسړی غلا، سود، زنا او قمار کوی اوروپی خیرات کوی او یا بل د خیرکار په کوی او پر هغه ثواب غواړی، یا یو بښځه زنا کوی او په روپویی خیرات کوی او ثواب پر غواړی.

دریمه وجه: داچې د دنیا په ټولو ملکونو کې د چرسو، افیون، هیروین، کوکاین او داسې نورو منشیاتو کښت او تجارت ممنوع دی، نو هر څوک چې ددی کښت کوی هغه داوولی الامر یا دخپل حاکم د حکم مخالفت کوی، او په اسلامی شریعت کې چې د شریعت مخالفت نه وی دامیر د حکم اطاعت کول واجب دی، ځکه الله تعالی په قرآن کریم کې موږ ته امر کوی او فرمایي:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ فَإِنْ تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ، إِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ذَلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا. (۱)
ترجمه: ای هغو کسانو چې ایمان یی راوړی دی، تاسو د الله حکم ومني او د الله در رسول حکم ومني او دخپلو حاکمانو حکم ومني، که ستاسو او حاکمانو په منځ کې اختلاف راسی نو په داسې حال کې تاسو د الله کتاب او دهغه در رسول حدیثونو ته مراجعه وکړی، که رشتیا تاسو په اخلاص سره پر الله تعالی او د قیامت پر ورځ ایمان لری، او دغه خیر او ښه تاویل یا دخلاصون لاره ده.

تفسیر: یعنی که ستاسو او د حاکم په منځ کې اختلاف راسی نو تاسی دغه د حاکم حکم د الله تعالی پر کتاب او دهغه در رسول پر حدیثونو عرض کړی که دهغوی سره موافق وو اطاعت یی وکړی او وی منی، که دهغوی څخه مخالف وو اطاعت یی مکوی، ځکه دغه دا اختلاف د ختم کولو طریقه هم الله تعالی راښودلی ده.

د پورتنیو حدیثونو پر بنیاد ویلای سو هر حاکم چې د چرسو او افیونو او نورو

منشیاتو د بندولو حکم وکړی نو هغه د الله تعالی د کتاب او دهغه در رسول د حدیثونو سره برابر حکم دی منل یی فرض دی.

څه وخت چې امیر المؤمنین په افغانستان کې د افیون د کښت د بندولو حکم صادر کړی، نو ټولو علماؤ او عوامو دده د حکم اطاعت وکړی او په مکمل ډول بند سول، نه یو هیڅ چې بیا ولی په ډیرو منطقوکې په پراخه پیمانه کرل کيږي؟ ایا د امیر المؤمنین لخوا د کرلو بل حکم صادر سوی دی چې د اول لپاره ناسخ وبلل سی، او که څنگه؟ خوددی صحیح جواب ماته چانه دی را کړی، صرف یوه خبره کيږي هغه دا چې دغه وخت ضرورت دی بل کار او کښت نسته او بل شی فائده نکوی

د مسلمانو حاکمانو او دهغوی د وزیرانو، قاضیانو او د لښکر د مشرانو حکم منل ترڅو چې د قرآن او حدیث په صریح مخالفت کې نه وی ضروری او فرض دی، ځکه دلته د حاکم اطاعت د الله تعالی او دهغه در رسول د اطاعت سره یوځای ذکر سوی دی، د الله او دهغه در رسول اطاعت فرض دی نو د مسلمان حاکم اطاعت هم فرض دی.

بل دا چې د ټول دنیا حاکمانو او علماؤ د منشیاتو کښت او تجارت حرام بللی دی نو دغه په خپله د امت مرحومه اجماع ده او اجماع د اسلامی فقه د اصولو څخه یو قطعی اصل او دلیل دی، نو د کښت حرمت په قطعی دلیل ثابت سو.

د مخکنی ټول تحقیق څخه وروسته ویلای سو چې د افیون د پاره کښت کول، او یا دهغوی نیښ وهل او دهغوی د حصول د پاره مزدوری کول حرام دی، ځکه چې د افیون حرام والی د حدیثونو د عموم په استدلال او همدارنگه د نشی په وجه د خمر تر لفظ لاندی شامل سو، هغه خمر چې دهغه حراموالی په قرآن او حدیث او د فقهاؤ په اقوالو ثابت سو، نو حکم یی د خمر یا د شرابو بلکی تر هغه هم بد دی، لکه څرنگه چې نشه د انسان پر عقل پرده اچوی او عقل دخپل استعداد څخه معطل کوی همدارنگه افیون هم انسان نشه کوی او په نشه سره عقل دخپل کار څخه معطل

کوی، اود الله تعالی د ذکر اولمانخه څخه بندوی اونور ډیر مفسد پربنادی. نوڅکه کوم حکم چې د شرابودی هغه حکم دافیون هم دی، څکه د شرابو د حرام والی علت هم نشه ده، اودا موږ مخکی ثابته کړله چې د فقه د اصولو مطابق یو ځای چې حکم پر علت بناوی نو ترڅو چې هغه علت موجودوی نو حکم به موجود وی، اوداغه علت چې په هرشی کې پیدا سو نودهغه هم داغه حکم دی، لکه د لمانخه قصر چې پرسفر بنادی، تر څو چې سفر موجودوی د اقامت نیت یی نه وی کړی نو حکم یعنی قصر موجود دی، مسافرنارینه وی او که بنځه، اویالکه د لاس ډیر یکیدلو حکم چې پرغلا بنادی نودغه غلا چې هر مسلمان او په هرځای کې وکړی نودهغه لاس پری کیږی.

نوپه همدی بنیاد د نبی کریم صلی الله علیه وسلم دغه لاندینی حدیثونه که څه هم دخمر په هکله راغلی دی خودافیون حکم هم په ثابتیږی. څکه چې دافیون حرام والی دنشی په علت دخمر په معنی کې شامل دی، نو کوم حکمونه چې دخمر دی هغه د ټولو منشیاتو دی، لکه چې فرمایي:

۱- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، يَقُولُ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: " أَتَانِي جِبْرِيلُ، فَقَالَ: يَا مُحَمَّدُ، إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ لَعَنَ الْخَمْرَ، وَغَاصِرَهَا، وَمُعْتَصِرَهَا، وَشَارِبَهَا، وَحَامِلَهَا، وَالْمَحْمُولَةَ إِلَيْهِ، وَبَائِعَهَا، وَمُبْتَاعَهَا، وَسَاقِيَهَا، وَمُسْتَقِيَهَا ". (۱)

ترجمه: ابن عباس رضی الله تعالی عنهما وایی مادر رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه ووریدل: چې ویلی: ماته جبریل علیه السلام راغلی اوراته وی ویل: ای محمد؛ الله عزوجل لعنت ویلی دی پر شرابو او پر هغه نستیرونکې اود چادپاره چې نستیرل کیږی، اود شرابو پرچینونکې، پر بار وړونکې اود چادپاره چې بارکړه سوی وی، پر خرڅونکې اود چادپاره چې خرڅیږی، او پر ساقی یعنی چې ورچینسی یی او پر هغه چې دچینلو غوښتنه ځنی کیږی.

مطلب داچي افیون، چرس، هیروین اوداسی نور حرام دی، نو دحرامو ذریعه اوسبب هم حرام وی لکه دواعی دزنا، یادظالم سره پرظلم مدد اوکومک کول، یاومحرم ته دبنکار وربښودل، اوداسی نور چې هغه دتعاون اومدد په په جمله کې راځی، ځکه رب العالمین خپل بندگان پرگناه باندې دتعاون کولو څخه منع کوی، نو داچي دافیون کرل یاخرخول یا مزدوری پکښی کول پرگناه باندې تعاون کول دی اویادظالم مدد کول دی نوځکه ویلای سو چې دافیون کښت اوتجارت هم حرام دی.

حلال دحرام مقصد دپارحرام دی

په مخکنی بحث کی مو ولوستل چې دحرام شی کښت دحرام دپاره حرام دی، خوددی دپاره چې دمخکنی بحث تایید په وسی اودهغو کسانو جواب په وسی چې وایی دافیون، چرسو، هیروینو تنباکو اوداسی نورو نوم په قرآن کی صریح نسته، اودحرمت داثبات دپاره دصریح دلیل ضرورت سته، نوځکه په دی بحث کی موږ گورو چې داسلام پیغامبرمحمد مصطفی صلی الله علیه وسلم موږ دداسی کار څخه منع کوی چې حلال دحرام مقصد دپاره استعمال کړو، لکه حلال مال دسروذ، زنا، قمار، یا حرام رانیولو کې استعمال کړو یاداچي حلال انگور دحرام دپاره خرڅ کړو، ځکه په حدیث کې راغلی دی:

۱- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ بُرَيْدَةَ، عَنْ أَبِيهِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ حَبَسَ الْعَنْبَ أَيَّامَ الْقَطَافِ حَتَّى يَبِيعَهُ مِنْ يَهُودِيٍّ أَوْ نَصْرَانِيٍّ، أَوْ مِمَّنْ يَتَّخِذُهُ خَمْرًا، فَقَدْ تَقَحَّمَ النَّارَ عَلَى بَصِيرَةٍ» . (۱)

ترجمه: عبد الله بن بریده دخیل پلار څخه روایت کوی چې رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل: که چا دتولیدلو په وخت کې انگور پریښودل ترهغو چې پر یهودی یا نصرانی باندې اویا پر هغه چا خرڅ کړی چې هغه شراب ځنی جوړ کړی، نو

بیشکه ده دیوهی سره ددو زخ اور اختیار کړی.

۲- عَنْ ابْنِ طَاوُسٍ، عَنْ أَبِيهِ، «أَنَّه كَانَ يَكْرَهُ أَنْ يَبِيعَ الزَّيْبَ لِمَنْ يَتَّخِذُهُ لَيْبًا» (۱).

ترجمة: ابن طاووس دخپل پلار څخه روایت کوی چې دده پلار (تابعی) دغه خوښ نه بلل چې انگور پرداسې چا خرڅ کړی چې هغه شراب ځنی جوړوی.

دپورتنیو حدیثونو اوداسی نورو په استدلال فقهاء داسې حکم کوی او فرمایي: قال جمهور من الفقهاء: أنه إذا بيع العنب لمن يعصره خمرًا حرم أكل ثمنه، بخلاف ما إذا بيع لمن يأكله، وكذلك السلاح إذا بيع لمن يقاتل به مسلماً حرم أكل ثمنه، وإذا بيع لمن يغزوه في سبيل الله فثمنه من الطيبات، وكذلك ثياب الحرير إذا بيعت لمن يلبسها ممن يحرم عليه حرم أكل ثمنها، بخلاف بيعها ممن يحل له لبسها. (۲)

ترجمة: دیرو فقهاؤ ویلی دی: بیشکه که پرداسې کس انگور خرڅ کړل سی چې هغه شراب ځنی جوړول نوددغه قیمت خوړل حرام دی، او که پرداسې چایی خرڅ کړل چې خوری یی نوبیا حلال دی، همدا رنگه که سلاح پرداسې چایی خرڅه کړل سی چې هغه دمسلمانانو سره جنگ په کوی نوددغه قیمت خوړل حرام دی، او که پرداسې چایی خرڅه کړل چې هغه دالله پلاره کې جهاد په کوی نوبیا د قیمت خوړل حلال دی، که دورینموکالی پرداسې چایی خرڅ کړل چې پر هغه باندې اغوستل حرام وی لکه نارینه مسلمان نودقیمت خوړل حرام دی او که پرداسې کس خرڅ کړی چې هغه ته اغوستل حلال وی لکه ښځی نوبیا د قیمت خوړل حلال دی.

دا چې حلال دحرام مقصد دپاره حرام دی نو حرام هم دحلال مقصد دپاره حرام دی، لکه دعیال نفقه اونور دثواب کارونه، افسوس عوام خوڅه عالمان افیون دزکات په نیت قبلوی او دپوډرو یا هیروینو پرکارخانه والایي خرڅوی ترڅو هغه هیروین ځنی جوړ کړی. اول خوافیون حرام، دوهم هیروین حرام، دریم په حرامو کې

زکات اخستل حرام، خلورم دحرام شی قیمت خوړل حرام، بیادثواب په کارکې استعمالول حرام.

دمنشیاتو تجارت حرام دی

پرڅه خلگو باندې ددنیا محبت دومره غالب سې چې دمال په لاست راوړلو کې دهیڅ شی څخه دریغ نه کوی، دکومی لاری چې لاس ته راځی هغه لاره اختیار کوی، داتمیز نه کوی چې په شریعت کې ددغی لاری څخه دمال راوړل روادی که نه؟ ځکه خوپه حدیث کې راځی:

۱- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: «يَأْتِي عَلَى النَّاسِ زَمَانٌ، لَا يُبَالِي الْمَرْءُ مَا أَخَذَ مِنْهُ، أَمِنَ الْحَلَالِ أَمْ مِنَ الْحَرَامِ». (۱)

ترجمه: ابو هریره رضی الله تعالی عنه روایت کوی چې نبی صلی الله علیه وسلم وفرمایل: پرخلگو داسې زمانه راتلونکې ده، چې سړی به ددی پروانه کوی هغه چې ده واخستی دمال څخه چې دغه دحرامو څخه دی اوکه دحلال څخه دی.

۲- عَنْ أَبِي بَرْزَةَ الْأَسْلَمِيِّ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَا تَزُولُ قَدَمَا عَبْدٍ يَوْمَ الْقِيَامَةِ حَتَّى يُسْأَلَ عَنْ عُمُرِهِ فِيمَا أَفْنَاهُ، وَعَنْ عِلْمِهِ فِيمَا فَعَلَ، وَعَنْ مَالِهِ مِنْ أَيْنَ اكْتَسَبَهُ وَفِيمَا أَنْفَقَهُ، وَعَنْ جِسْمِهِ فِيمَا أَبْلَاهُ. (۲)

ترجمه: ابو برزه اسلمی رضی الله تعالی عنه روایت کوی چې رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل: دقیامت په ورځ هیڅ بنده دالله تعالی ددربار څخه نسی بنوریدلای ترڅو چې دده څخه د عمر په باره کې پوښتنه کیږی چې تاپه چشی کې صرف کړی، اودعلم په باره کې چې څومره عمل دی په وکړی، اودمال په باره کې چې دکومی لاری دی حاصل کړی اویا په چشی کې دی زور کړی.

۱- صحیح البخاری کتاب المیوع -- ۲- سنن الترمذی باب فی القيامة

۳- من لم يبال من أين يكسب المال لم يبال الله من أين أدخله النار. الديلمي عن ابن

عمر. (۱)

ترجمة: ابن عمر رضی الله تعالی عنه وای: خوک چې ددی پروانلری چې دکومه ځایه مال کسب کړی، نوالله تعالی هم ددی پروانلری چې دی دوزخ ته دکومی لاری دننه کړی.

اوالله تعالی په قرآن کریم کې موږ مسلمانان ته خطاب کوی اودداسې مال دخوړلو څخه منع کوی او فرمایي: وَلَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ. (۱)

ترجمة: تاسو په خپلو منځو کې خپل مالونه په باطله لاره مه سره خوری. تفسیر: ددی آیت څخه مخکې دروژی بحث تیرسوی دی چې په هغه کې دروژی په حال کې دحلال مال خوړل جایز نه وو، خو په دی آیت کې الله عزوجل موږ ته دمالونو دپاکوالی بیان کوی، چې حرام مال خوړل بيله ضرورته چې هغه دژوند دبقا ضرورت دی په ټول عمر کې خوړل جایز نه دی.

دباطل څخه مراد دغلا، خیانت، رشوت، غصب، قمار، سود، ناروا بیع لکه دحرام شی خرڅول اوداسې نور دی چې په پاک شریعت کې ورته ناجایز ویل سوی وی حرام دی، ځکه دهغه شی خرڅول حرام دی چې دهغه څخه نفع اخستل حرام وی لکه شراب، افیون، هیروین، چرس او داسې نور دنشی شیان، ځکه رسول الله صلی الله علیه وسلم په حدیث کې مسلمانانو ته عام قانون ورکړی دی هغه داچې: دکوم شی خوړل حرام وی دهغه شی ثمن اوقیمت خوړل هم حرام دی.

۱- عَنْ بَرَكَةَ أَبِي الْوَلِيدِ، أَخْبَرَنَا ابْنُ عَبَّاسٍ، قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَاعِدًا فِي الْمَسْجِدِ مُسْتَقْبِلًا الْحُجَرَ، قَالَ: فَنَظَرَ إِلَى السَّمَاءِ، فَضَحِكَ، ثُمَّ قَالَ: «لَعَنَ اللَّهُ الْيَهُودَ، حُرِّمَتْ عَلَيْهِمُ الشُّحُومُ فَبَاغَوْهَا، وَأَكَلُوا أَمْوَالَهُمْ، وَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ إِذَا حَرَّمَ

عَلَى قَوْمٍ أَكَلَ شَيْءٌ حَرَّمَ عَلَيْهِمْ ثَمَنَهُ» (۱)

ترجمه: ابن عباس رضی الله تعالی عنهما وایی: رسول الله صلی الله علیه وسلم په مسجد حرام کې و حطیم ته مخامخ ناست وو، دی وایی داسمان طرفته یی وکتل او وی خندل او بیا یی وفرمایل: الله تعالی پریهودو لعنت ویلی دی، ځکه پر دوی دوازگو خوړل حرام سول، نودوی هغه خرڅی کړلی او ثمن یا قیمت یی و خوری، بیشکه الله عزوجل چې کله پریوقوم دیوشی خوړل حرام کړی نودهغه قیمت یا ثمن هم حرام کړی.

دپورتنی حدیث په آخرکې رسول الله صلی الله علیه وسلم و خپل امت ته یو عام قانون ورکړی هغه داچې: الله عزوجل د کوم شی چې خوړل حرام کړی وی دهغه شی خرڅول او قیمت اخستل یی هم حرام دی.

تشریح: دلته مراد دوه شیان دی اول داچې دیوشی عین حرام وی او نفع پر اخستل هم حرام وی، لکه خمر، مرداره، دښارگ وینی، دنشی شیان، دشرک آلات لکه بوتان اوداسې نور، نوددغو شیانو قیمت په هرحال حرام دی، دخوړلو لپاره وی او که دنور استعمال دپاره وی.

دوهم هغه شیان دی چې بیله خوړلو نوره نفع پراخستل جایز وی لکه دمردار سوی حیوان څرمن ترپخیدلو وروسته نوره نفع پراخستل جایز دی خو خوړل یی جایز نه دی، نوځکه دخوړلو دپاره یی خرڅول او قیمت اخستل جایز نه دی خودنوری نفع اخستلو دپاره یی خرڅول او نفع پراخستل جایز دی، همدا رنگه کورنی خره، غاثر اوداسې نور حیوانان چې خوړل یی جایز نه دی خونوره نفع پراخستل جایز دی، لکه سپریدل، باروړل اوداسې نور نوځکه دداسې شیانو خرڅول دنوری نفع اخستلو دپاره جایز دی خودخوړلو دپاره یی خرڅول او قیمت اخستل جایز نه دی، ځکه د

داسې شيانو خوړل حرام دی، نودلته په حديث کې مراد هغه شيان دي چې مطلق حرام وي يعنې هر نوع نفع پراخستل حرام وي لکه شراب، افیون، چرس او داسې نور. ځکه په لاندني حديثونو کې رسول الله صلی الله عليه وسلم فرمایي:

۱- عَنْ جَابِرٍ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَامَ الْفَتْحِ يَقُولُ: «إِنَّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ حَرَّمَ بَيْعَ الْخَمْرِ، وَالْخَنَازِيرِ، وَالْأَصْنَامِ، وَالْمَيْتَةِ». (۱)

ترجمة: جابر رضي الله تعالى عنه روايت کوي چې مادر رسول الله صلی الله عليه وسلم څخه دمکې دفتح په کال واوریدل چې ویلي: بیشکه الله تعالى اودهغه رسول دشرابو، خنزيرانو اومردار سوی حیوان غوښي خرڅول حرام کړی دی.

په پورتنی حديث کې لکه څرنگه چې دمیتة په لفظ کې ټول هغه حلال حیوانات شامل دي چې په غیر شرعی توگه مړه سوی وي، اوپه دغه کې دمرداری ټول اجزاء شامل دي، لکه وازگه اوداسې نور، دلته صحابه کراموته څه داسې فکر پیدا سوچې دمرداری په وازگه کې منفعت سته چې ددروازو، کښتيو لرگی او داسې نور په غوړپړی، نوکیدایسی چې دوازگی استعمال به دداسې شيانو دپاره جایز وي، نور رسول الله صلی الله عليه وسلم ددوی دغه فکر په لاندني حديث کې داسې وړ رد کړی.

۲- عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ عَامَ الْفَتْحِ وَهُوَ بِمَكَّةَ: «إِنَّ اللَّهَ حَرَّمَ بَيْعَ الْخَمْرِ وَالْمَيْتَةِ، وَالْخَنَازِيرِ، وَالْأَصْنَامِ» فَقِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَرَأَيْتَ شُحُومَ الْمَيْتَةِ فَإِنَّهُ يُطْلَى بِهَا السُّفْنُ وَيُذْهَنُ بِهَا الْجُلُودُ، وَيَسْتَصْبَحُ بِهَا النَّاسُ، فَقَالَ: «لَا هُوَ حَرَامٌ»، ثُمَّ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عِنْدَ ذَلِكَ: «قَاتِلَ اللَّهُ الْيَهُودَ، إِنَّ اللَّهَ لَمَّا حَرَّمَ عَلَيْهِمْ شُحُومَهَا أَجْمَلُوهُ ثُمَّ بَاعُوه فَآكَلُوا ثَمَنَهُ». (۲)

ترجمة: ابو هريرة رضي الله تعالى عنه روايت کوي چې رسول الله صلی الله عليه وسلم

عليه وسلم دمکی مکرمی دفتح په کال وفرمايل: بیشکه الله تعالى دشرابو خرڅول حرام کړی دی، اومردار سوی حیوان، اوسرکوزی اوبتان یی حرام کړی دی، نویوچا ورته وویل: ای دالله تعالى رسوله دمرداری دوازگو څه حکم دی؟ په هغوی سره کښتی غوړپړی اوڅرمنی په غوړپړی، اوخلگ یی په څراغانو کی لگوی رونا په حاصلوی، نورسول الله صلی الله علیه وسلم ورته فرمايل: یا هغه حرام دی، بیا رسول الله صلی الله علیه وسلم په دغه وخت کی وفرمايل: الله تعالى دی یهود مړه کړی، بیشکه چی کله الله تعالى پردوی وازگي حرامی کړلی نودوی هغه ویلی کړی، اوبیایي خرڅی کړی اودهغوی ثمن اوقیمت یی وخوړی.

۳- عَنْ عَائِشَةَ، قَالَتْ: «لَمَّا أُنْزِلَتِ الْآيَاتُ مِنْ آخِرِ سُورَةِ الْبَقَرَةِ، قَامَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَرَأَهُنَّ عَلَيْنَا، ثُمَّ حَرَّمَ الشَّجَارَةَ فِي الْخَمْرِ» (۱).

ترجمة: عائشة رضي الله تعالى عنها روايت کوی چې کله دسورت بقرة آخرنی آیتونه نازل سوله نورسول الله صلی الله علیه ولاړسو او هغه یی موږته تلاوت کړله اوبیایي په شرابو کې تجارت حرام کړی.

۴- عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ وَغْلَةَ، قَالَ سَأَلْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ عَنْ بَيْعِ الْخَمْرِ، فَقَالَ: كَانَ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَدِيقٌ مِنْ ثَقِيفٍ، أَوْ مِنْ دَوْسٍ فَلَقِيَهُ بِمَكَّةَ عَامَ الْفَتْحِ بِرَأْوِيَةٍ مِنْ خَمْرٍ يُهْدِيهَا لَهُ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «يَا فُلَانُ أَمَا عَلِمْتَ أَنَّ اللَّهَ تَعَالَى قَدْ حَرَّمَهَا؟» قَالَ: فَأَقْبَلَ الرَّجُلُ عَلَى غُلَامِهِ فَقَالَ: اذْهَبْ، فَبِعْهَا. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: بِمَاذَا أَمَرْتُهُ يَا فُلَانُ؟ قَالَ أَمَرْتُهُ بِبَيْعِهَا. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ الَّذِي حَرَّمَ شَرْبَهَا حَرَّمَ بَيْعَهَا، فَأَمَرَ بِهَا فَأُكْفِفَتْ فِي الْبَطْحَاءِ. (۲)

ترجمة: عبد الرحمن بن وعلة روايت کوی چې دابن عباس رضي الله تعالى عنهما څخه د شرابو دخرڅولو په هکله پوښتنه وسوله نوده ورته وویل: درسول الله

صلی الله علیه وسلم یودوست وو (د ثقیف او که داوس د قبیلې څخه وو) دمکې معظمی دفتح په کال د نبی علیه السلام سره ملاقات وکړی، د شرابو څه هدیه یی ورکړله، نورسول الله صلی الله علیه وسلم ورته وویل ای فلانیه ایا ته نه یی خبر چې الله تعالی شراب حرام کړی دی؟ دی وایی نوده پرمیری مخ راواړوی او ورته ویی ویل چې ولاړ سه خرڅ یی کړه، رسول الله صلی الله علیه وسلم ورته وویل چې په چشی دی امر کړی ای فلانیه؟ څه دی ورته وویل: دی وایی ماورته وویل چې خرڅ یی کړه، نو رسول الله صلی الله علیه وسلم ورته وویل: بیشکه دکوم شی چې خوړل حرام دی دهغه خرڅول هم حرام دی، نو امر یی ورته وکړی چې په شیله کې توی کړه.

۵- عَنْ أَنَسٍ قَالَ: فَجَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: إِنَّهُ كَانَ عِنْدِي مَالٌ يَتِيمٍ فَاشْتَرَيْتُ بِهِ خَمْرًا، أَفْتَأْذَنُ لِي أَنْ أَبِيعَهُ، فَأَرَدْتُ عَلَى الْيَتِيمِ مَالَهُ؟ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «قَاتِلَ اللَّهُ الْيَهُودَ حُرِّمَتْ عَلَيْهِمُ الثُّرُوبُ فَبَاغَوْهَا، وَأَكَلُوا أَمْثَالَهَا» وَلَمْ يَأْذَنْ لَهُمُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي بَيْعِ الْخَمْرِ. (۱)

ترجمه: انس رضی الله تعالی عنه روایت کوی چې نبی علیه السلام ته یو سړی راغلی او ورته وی ویل چې زما سره دیتیم مال پروت وو نو ما په هغه شراب رانیول، ایا ته ماته اجازت راکوی چې هغه خرڅ کړم اودیتیم مال ورواپس کړم؟ نو نبی علیه السلام وفرمایل: الله تعالی دی یهود مړه کړی، پردوی باندې وازگې حرامی سولی نودوی هغه خرڅی کړلی اوقیمت یی وخورې، نبی علیه السلام ودوی ته د شرابو د خرڅولو اجازت ورنکړی.

پورتنی ذکرسوی ټول حدیثونه پردغه دلیل دی چې دحرام شی خرڅول او د هغه قیمت خوړل حرام دی، ځکه دکوم شی چې استعمال حرام وی دهغه خرڅول او د قیمت خوړل هم حرام دی، او همدغه د فقهی عالمانو په نزدیو عام قانون دی اودغه

د پورته ذکر سوي حدیثونو مضمون هم دی.

د پورتنیو حدیثونو څخه لکه څرنگه چې د شرابو د خرڅولو حرام والی ثابت سو
همدارنگه د ټولو نشه لرونکو شيانو لکه افیون، چرس، هیروین، تنباکو او داسې نور
دهغوی څخه جوړ سوي شيان ټوله حرام دی، نود هغوی تجارت خرڅول او رانیول
هم ټول حرام دی. ځکه چې مخکې په ډیر تفصیل سره ولیکل سوله چې هر نشه
لرونکې شی خمر او هر خمر حرام دی.

د نشه لرونکو شيانو تجارت

د فقهاؤ په نزد حرام دی

په پورته ذکر سوي ټول تحقیق څخه معلومه او ثابته سوله چې ټوله نشی
توکې داسې حرام دی لکه خمر او شراب، ځکه موږ وویل چې د خمر د حرام والی
علت یوازی او یوازی نشه ده که دنشی د حالت څخه ووزی بیا حلال دی، نواصل
علت نشه ده دا چې په هر شی کې پیدا سې هغه حرام دی. نود همدغه قانون او قاعدی
لمخی د فقهی عالمانو د دوی د تجارت کولو د حراموالی حکم کړی دی او فرمایي:
۱- ان المقرر لدى الفقهاء المذاهب الاربعة وغيرهم تحريم المخدرات تحريما قاطعا قياسا على
تحريم الخمر، لاتحادهما في علة التحريم وهي الاسكار، والمراد بالاسكار هنا هو تغطية العقل
لامع الشدة المطربة، لانها من خصوصيات المسكر المانع، فضلا عن الضرر الفردية والجماعية
التي لاتخفى لمافيها من ضرر، وقد قال النبي صلى الله عليه وسلم لا ضرر ولا ضرار. (۱)

ترجمة: بیشکه د څلورو مذهبونو د فقهاؤ او نورو په نزد ټول نشه لرونکی
شیان قطعی حرام دی، ځکه چې دوی د خمر پر حراموالی قیاسوي، ځکه د ټولو
د حرمت علت یو دی چې نشه ده، او دنشی څخه مراد د عقل پوټیدل دی که څه هم
ډیره مستی ورسره نه وي، ځکه چې دغه دنرم نشه کونکې شی خصوصیت دی،

دنشی نه علاوه په دوی کې فردی او اجتماعی ضررونه هم سته چې دهیچا څخه پټ نه دی، او حال داچې نبی کریم صلی الله علیه وسلم (داسلامی ټولنی دساتلو دپاره یو عام قانون ورکړی دی) او فرمایي: نه به خپل ځان ته ضرر رسوی اونه به وبل ته.

۲- لقد علم أن بيع هذه المخدرات حرام، فيكون الثمن الناتج من هذا التجارة حراما، لقوله تعالى: (وَلَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ) أي لا ياخذ ولا يتبادل بعضكم مال بعض بالباطل.

وذلك من وجهين: الأول أخذه على وجه الظلم، والسلب، والسرقة، والخيانة، والتدليس، وما جرى مجرى ذلك.

الثاني: أخذه من جهة محظورة، كأخذه بلعب القمار، وبطريق غير شرعي، كالعقود المخرمة، كما في المعاملة بالربا، وبيع ما حرم الله الانتفاع به، كالخمر المتناولة للمخدرات المذكورة، فإن هذه كله حرام مثل السرقة سواء بسواء، وإن كان بطيب نفس من مالك. (۱) ترجمة: په تحقيق دامعلومه سوله چې دغه نشه لرونکي شيان حرام دي، نو هغه روپي او قيمت چې ددوی د تجارت څخه لاسته راوړل کېږي هغه هم حرامه ده، ځکه الله تعالی په قرآن مجید کې فرمایي: «تاسو خپل مالونه په خپل منځو کې په باطل یا ناحق مه سره خوري، يعنی تاسو مالونه په باطل مه سره تبادله کوي.

اودغه باطله لاره پر دوه ډول ده: اول داچې دبل مال په ظلم، زور، غلا، خیانت، ښه او خراب سره گډولو او ددی په شان نورو طریقو سره واخستل سي.

دوهم داچې په حرامه لاره سره واخستل سي: لکه دخمار بازی، یا په غیر شرعی طریقو سره لکه حرام عقدونه، لکه د سود معامله یا کاروبار، دهغو شيانو خرڅول چې پر هغوی باندې په شریعت کې نفع اخستل حرام وي لکه خمر چې دهغه حکم وټولو ذکر سوی نشه لرونکو شيانو ته شامل دی، ځکه دغه ټول حرام دي، ځکه

دغلا سره یو برابر دی، که څه هم دغه بیع اوسودا دمالک په خوښه سره وی.

۳- فَأَمَّا تَحْرِيمُ بَيْعِ الْخَمْرِ، فَيَدْخُلُ فِيهِ تَحْرِيمُ بَيْعِ كُلِّ مُسْكِرٍ، مَائِعًا كَانَ، أَوْ جَامِدًا، عَصِيرًا، أَوْ مَطْبُوعًا، فَيَدْخُلُ فِيهِ عَصِيرُ الْعَنْبِ، وَخَمْرُ الزَّيْبِ، وَالتَّمْرُ، وَالذَّرَّةُ، وَالشَّعِيرُ، وَالْعَسَلُ، وَالْحِنْطَةُ، وَاللُّقْمَةُ الْمَلْعُونَةُ، لُقْمَةُ الْفَسَقِ وَالْقَلْبِ الَّتِي تُحَرِّكُ الْقَلْبَ السَّاكِنَ إِلَى أَخْبَثِ الْأَمَاكِنِ، فَإِنَّ هَذَا كُلَّهُ خَمْرٌ بِنَصِّ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الصَّحِيحِ الصَّرِيحِ الَّذِي لَا مَطْعَنَ فِي سَنَدِهِ، وَلَا إِجْمَالَ فِي مَتْنِهِ، إِذْ صَحَّ عَنْهُ قَوْلُهُ: («كُلُّ مُسْكِرٍ خَمْرٌ»).

وَصَحَّ عَنْ أَصْحَابِهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ الَّذِينَ هُمْ أَعْلَمُ الْأُمَّةِ بِخَطَابِهِ وَمُرَادِهِ: أَنَّ الْخَمْرَ مَا خَامَرَ الْعَقْلَ فَدُخُولُ هَذِهِ الْأَنْوَاعِ تَحْتَ اسْمِ الْخَمْرِ كَدُخُولِ جَمِيعِ الْأَنْوَاعِ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ، وَالْبُرِّ وَالشَّعِيرِ، وَالتَّمْرِ وَالزَّيْبِ، تَحْتَ قَوْلِهِ: (لَا تَبِيعُوا الذَّهَبَ بِالذَّهَبِ، وَالْفِضَّةَ بِالْفِضَّةِ، وَالْبُرَّ بِالْبُرِّ، وَالشَّعِيرَ بِالشَّعِيرِ، وَالتَّمْرَ بِالتَّمْرِ، وَالْمِلْحَ بِالْمِلْحِ، إِلَّا مِثْلًا بِمِثْلٍ).

فَكَمَا لَا يَجُوزُ إِخْرَاجُ صِنْفٍ مِنْ هَذِهِ الْأَصْنَافِ عَنْ تَنَاوُلِ اسْمِهِ لَهُ، فَهَكَذَا لَا يَجُوزُ إِخْرَاجُ صِنْفٍ مِنْ أَصْنَافِ الْمُسْكِرِ عَنْ اسْمِ الْخَمْرِ. (۱)

ترجمة: داچې دشرابو خرڅول حرام دی، نو ددی په حکم کې دټولو نشه لرونکو شيانو دخرڅولو حکم هم ثابت سو، نرم وی، وچ وی، شیره وی، پاخه وی، نو ددی په حکم کې دانگورو شیر، دکشمیشو شراب، دخرما، دجوړو، داربشو، دعسلو اودغنمو، دشرابو حرمت پکښی داخل سو.

هغه گوله چې لعنت پر ویل سوی دی هغه دفسق گوله ده، چې بیده زړه ته داسې حرکت ورکوی چې بدو اوبیکاره دگناه ځایونو ته بیایي، نو دغه ټول شراب دی، درسول الله صلی الله علیه وسلم په هغه صریح اوصحیح دلیل سره چې نه یی په سند کې څه اشکال سته اونه یی په متن کې څه اجمال او پوشیدگی سته، ځکه درسول الله صلی الله علیه وسلم دغه قول ثابت دی چې وایی (هرنشه کونکې شی

خمر دی. نوچی خمر سو نو خکه دشرابو ټول حکمونه ددوی هم دی. اودغه صحیح ده چی اصحاب کرام رضی الله تعالی عنهم دټول امت خبرداره دی، دنبی کریم صلی الله علیه وسلم په خطاب او مراد ډیر ښه پوهیدل، چی خمر هغه دی چی پر عقل پرده اچوی، نودغه ټول نشه لرونکی شیان دخمر په نوم کی داخل دی، لکه څرنګه چی دسرو اسپینو زرو، دغنمو اواربشو، دخرما اوممیزو ټول قسمونه په دغه قول کی داخل دی، چی وایی: تاسو سره زر په سرو زرو، سپن زر په سپینو زرو، غنم په غنمو، اربشی په اربشو، خرما په خرما، مالګه په مالګه مه خرڅوی مګر مثل په مثل.

لکه څرنګه چی ددغو صنفونو څخه دیوصنف وتل جایز نه دی، چی دغه نوم ورته شامل نه دی، نو همدارنګه جایز نه دی چی دنشه لرونکو شیانو یو قسم هم دخمر دلفظ دنوم څخه ووزی.

پورته ذکر سوی فقهاء چی ټول نشه لرونکې شیان دشرابو په شان حرام بولی یو دلیل دادی چی دخمر لفظ اومعنی عامه ده ټول نشه لرونکو شیانونه شامل دی، بل داچی ددواړو دحرمت علت یودی چی نشه ده، بل داچی دواړه خبیث اونا پاک دی، خبیث اونا پاک الله تعالی په قرآن کریم کې حرام کړی دی اوفرمایی: وَيَحِلُّ لَهُمُ الطَّيِّبَاتُ وَيُحَرِّمُ عَلَيْهِمُ الْخَبَائِثَ. (الأعراف) پاک اوګټور شی دوی ته حلال دی او ناپاک اوضرر لرونکې شی پردوی حرام دی، داچی نشه او ټول نشه لرونکې شیان ناپاک اوعقل اوجسم ته ضرر کونکې دی، نو ځکه په اسلامی شریعت کې حرام کړه سوی دی، ځکه دانسانانو د عقل اوجسم ساتنه په اسلامی شریعت کې لازم دی. همدا وجه ده الله تعالی مومنان دهلاکت دخای څخه منع کوی اوفرمایی: وَلَا تُلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ (البقرة) تاسو په خپل لاسونو خپل ځانونه دهلاکت ځایونو ته مه اچوی او دټولو نشه کونکو شیانو داستعمال څخه په ملیونونو انسانان دهلاکت کندی ته لویږی

مال څه ته وایی

په مخکنې بحث کې دحرام شی دتجارت حکم بیان سوخودلته داسلامی
فقهی دفقهاؤ او علماؤ دڅه اختلاف څخه بحث کول کیږي هغه داچې څه فقهاء او
علماء دحرام شی تجارت په دی وجه جائز بولی چې دغه مال دی اوبیع (د مال بدلول
دی په مال سره) اوڅه بیا حرام شی مال نه بولی، نوځکه موږ دلته دغه اختلاف ته
اشاره کوو ترڅو ثابتہ سی چې حرام شی دمسلمان دپاره مال کیدایسی که نه؟ دا
ځکه چې ډیر خلک ددغه اختلاف څخه استفاده کوی اودحراموشیانو په تجارت
اخته دی او وایی جائز دی، دا اختلاف اصلی وجه دغه ده چې دغه حرام شی مال دی
که نه دی، څوک چې مال بولی دهغوی په نزد جایز اوڅوک چې مال نه بولی دهغوی
په نزد جایز نه دی.

مال څه ته وایی؟ دمال په تعریف کی ویل کیږي: المال ما یمیل الیه الطبع ویمكن
ادخاره لوقت الحاجة. (۱)

مال هغه شی دی چې دانسان طبیعت میلان ورته کوی اودحاجت لپاره یی
زخیره کیدل ممکن وی.

دشریعت دفقهاؤ په نزد مال پردوه قسمه دی، یوهغه دی چې طبیعت میلان
ورته کوی اوپه شریعت کې نفع پراخستل هم جایزوی لکه غنم، انگور اوداسې
نور، ودغه ته دفقهاؤ په اصطلاح کې مال متقوم وایی، دوهم قسم هغه دی چې
طبیعت خومیلان ورته کوی خو په شریعت کې پر هغه نفع پراخستل جایز نه وی لکه
شراب، چرس، افیون اوداسې نور، نودغه ته مال غیر متقوم وایی.

دپورته څه تشریح څخه وروسته دڅه فقهاؤ په نزد دغیرمتقوم مال بیع یا
خرڅول جایز نه ده دهغوی دجملی څخه یوقول په دی ډول دی: ۱- ویطل بیع مال غیر

مقوم کخمر و خمر، فان المال المتقوم هو المال المباح الانتفاع به شرعاً. (۱)
 ترجمة: دمال غير متقوم لکه خمر او خنزیر بیع یا خرخول باطله ده، څکه متقوم
 مال هغه دی چې پر هغه باندې شرعاً نفع اخستل مباح او جایز وی.
 اود باطلی بیعی په هکله خپله دردالمختار مصنف داسې لیکي: ۱- البیع
 الباطل حکمه عدم ملک المشتري اياه اذا قبضه، فلا ضمان لوهلك المبيع عنده لأنه أمانة. (۲)
 یعنی د باطلی بیعی حکم دادی: که د باطلی بیع په صورت کې مشتری یا
 رانیو نكې هغه شی قبض کړی نودغه دده ملک نه گرځي، او که دده پلاس کې تلف
 یا هلاک سی نو پرده باندې ضمان یا تاوان هم نسته، څکه دغه دده پلاس کې
 امانت دی او امانت چې هلاک سی تاوان نلری.

۲- المال المتقوم كل مال ماكان محرزاً بالفعل وأباح الشرع الانتفاع به، وغير المتقوم
 مالم يحرز بالفعل ومالا يباح الانتفاع به شرعاً الا في حالة الاضطرار. (۳)
 ترجمة: مال متقوم هغه مال دی چې ساتل سوی وی او په شریعت کې پر هغه
 باندې نفع اخستل جایز وی، غیر متقوم مال هغه دی چې ساتل سوی نه وی او شرعاً
 پر هغه باندې نفع اخستل جایز نه وی، مگر نه د ضرورت په حال کې.

۳- وقال الصاحبان لا يجوز بيعها أصلاً، ولا يضمن متلفها لعدم كونهما مالا متقوماً،
 لأن المال المتقوم هو ما يباح الانتفاع به حقيقة وشرعاً وهي لا يباح الانتفاع بها. (۴)
 ترجمة: دامام صاحب یاران (امام محمد او امام ابو یوسف رحمۃ الله تعالی
 علیهما) وایی: د حرام شی بیع اصلاً جایز نه ده، او که چا هلاک کړی پر هغه باندې
 ضمان نسته، څکه دغه مال متقوم نه دی، څکه متقوم مال هغه دی چې پر هغه باندې
 حقیقه او شرعاً نفع اخستل جایز وی، او پر حرامو نفع اخستل شرعاً جایز نه ده.

۱- رد المختار ج ۴ ص ۱۱۳ ۲- رد المختار کتاب البیوع - ج ۷ - ص ۲۴۶

۳- الفقه الاسلامی وأدلته ج ۴ ص ۴۴ ۴- الفقه الاسلامی وأدلته ج ۶ ص ۱۶۳

۴- یعنی أن المال المتقوم ماخوذ في مفهومه كلا المعنيين ، فيعرف بأنه المال المخز الذي يمكن ادخاره مع اباحة الانتفاع به شرعا وما يتمول بلا اباحة الانتفاع لا يكون متقوما كالخمر. (۱)

ترجمة: یعنی دمال متقوم په مفهوم کې دواړی معناوی سته، نودمال متقوم تعریف داسې کیږي: چې دغه هغه ساتل سوی مال دی چې ذخیره کیدل یی ممکن وی، او شرعا نفع پراخستل مباح وی، او هغه مال چې دانسان طبیعت خومیلان ورته کوی خونفع پراخستل جایز نه وی نوهغه متقوم نه دی لکه شراب.

۵- اذا كان احد العوضين او كلاهما محرما فالبیع فاسد، (ای باطل وقد يطلق المصنف الفاسد على الباطل لأنه اعم، إذ كل باطل فاسد) كالبيع بالمیة او بالخمر او الخنزیر او بالدم. (۲)
ترجمة: کله چې یو ددواړو عوضینو یا دواړه حرام وی نوبیع فاسده ده، (یعنی باطله ده، ځکه مصنف کله کله پر باطلی باندې د فاسدی اطلاق کوی. ځکه دغه ترباطل عام دی. ځکه چې هر باطل ته فاسد ویل کیږي، لکه د مرداری بیع په شرابو، خنزیر، یا وینوسره.

۶- فيجوز بيعها، وتضمن بالاتلاف، خلافا لهما لانه حرام فلايجوز بيعه كالخمر. ولايى حنيفة انه مال متقوم، ومادل الدليل على سقوط تقومها بخلاف الخمر، ثم يجب بالاتلاف عنده القيمة دون المثل، لانه ممنوع من الانتفاع بها للحرمة. (۳)

ترجمة: امام ابو حنیفة رحمه الله تعالی علیه ته داسې قول منسوب سوی دی، چې دی وایی بیله خمر دنورو حرامو شیانو بیع او خرڅول روادی، او که تلف سی نو ضمان یی هم سته، خو دامام صاحب ددغه قول څخه دده شاگردان امام محمد او امام ابو یوسف رحمه الله تعالی علیهما دواړه مخالفه کوی او فرمایي: چې دغه

۱- شرح المجلة ماد: ۱۲۷- ص ۱۸- ج ۲ -- ۲- الباب فی شرح الکتاب جلد ۲ ص ۲۴

۳- الاختیار لتعلیل المختار جلد ۳ ص ۵۱۱

حرام دی نوددوی بیع او خرڅول هم جایز نه ده لکه دخمر نوچې جایز نسی نوپر اتلاف باندې ضمان هم نسته.

دامام صاحب دطرفه یو عقلی دلیل ویل سوی دی چې دغه مال متقوم دی، او پردغه باندې چې مال متقوم نه دی دلیل نسته، نوځکه ددی حکم دخمر څخه مخالف دی، خودی بیا دضمان په صورت کې وایی چې قیمت به ورکوی مثل به نه ورکوی، ځکه په مثل باندې نفع اخستل جائز نه ده ولی چې حرام دی.

که په پورتنی ټولو عبارتونو کې غور وسی نو اول خوداشی معلومیږي چې زموږ دفقهاؤ بردغه اتفاق دی چې غیر دخمر څخه دانور نشی شیان هم دشرابو په شان حرام دی، اودشرابو ټول حکمونه ددوی دپاره هم دی، اوددوی په حرام والی باندې په هغو دلائلوسره دلیل وایی چې دخمر دحرام والی لپاره دلائل دی، خو اختلاف په دغه کې دی چې مال متقوم دی او که نه، که دچاپه لاس کې هلاک سی پر هغه ضمان سته او که نه، که سته نوپه چشی به وی؟.

دویم داچې کوم قول و امام صاحب ته منسوب سوی دی یادده لخواکوم عقلی دلیل ویل سوی دی په ښکاره ډول ډیر ضعیف اومتضاد معلومیږي چې دده یارانو هم ورسره اختلاف کړی دی، ځکه دیوه طرفه یی بیع صحیح (روا) بولی اوضمان پروایی معنی داچې حلال دی، خودبله طرفه یی حرام بولی وایی ضمان په مثل به نه ورکوی بلکی قیمت به ورکوی، ځکه چې پردغه باندې نفع اخستل جائز نه ده، نو دغه دواړه قولونه سره مخالف معلومیږي.

دلته ویلای سو چې دیارانو قول قوی اوراجح دی، ځکه چې په حراموالی یی خپله امام صاحب هم قایل دی، نودحرام شی خرڅول حرام دی که هلاک سی ضمان یی نسته.

بل داچې حرام دمسلمان په هکله مال نسی کیدلای، ځکه چې دمسلمان

وحرام ته میل کول هم حرام دی، ځکه چې په داسې میل کولو کې دالله تعالی اود هغه در رسول صلی الله علیه وسلم دهغو حکمونو نافرمانی راځی کوم چې پورته په ډیر تفصیل ذکر سوله، اودهغوی دحکم نافرمانی کول یانه منل کفر دی.

څه فقهاء او علماء دجواز دپاره په لاندنی عبارتونو دلیل وایی:

۱- وصح یبع غیر الخمر ای عنده خلافا لهما فی البیع والضمان، لکن الفتوی علی

قوله فی البیع وعلی قولهما فی الضمان، ثم ان البیع وان صح لکنه یکره. (۱)

ترجمة: بیله خمر دنورو حرامو شیانو بیع دامام صاحب په نزد صحیح ده، دده یاران وایی بیع هم صحیح نه ده اونه یی ضمان یا تاوان سته، خو په بیع کې فتوی دامام صاحب پر قول ده او په ضمان کې فتوی دیارانو پر قول ده، خوبیا هم که بیع صحیح سی نومکړه ده.

۲- وصح یبع غیر الخمر لما مر، ومفاده صحة بیع الخشیش والافیون، قلت وقد سئل

ابن نجیم عن بیع الخشیش هل یجوز؟ فکتب لایجوز، فیحمل علی ان مراده بعدم الجواز عدم الحل. (۲)

ترجمة: بیله خمر دنور ونشه لرونکو شیانو بیع صحیح ده لکه څرنګه چې مخکې تیر سوله، نوددی فایده داسوله چې دچرسواو افیون بیع صحیح ده، زه وایم: چې دابن نجیم څخه دچرسو دخرڅولو په هکله پوښتنه وسوله چې ایا دغه جایز ده؟ نوده ولیکل چې جایز نه ده، نودده دعدم جواز څخه نه حلال والی مراد دی.

که په پورته ذکر سوی عبارتونو کې غور وکړو نو اول خو په دغو عبارتونو کې پردغه حکم باندې دشریعت ددلائلو څخه هیڅ دلیل نه لیدل کیږی، دویم دغه عبارتونه دهغو حدیثونو سره تضاد لری کوم چې مخکې ذکر سوی دی، چې دهغوی مطلب داوو پر کوم شی چې په شریعت کې نفع اخستل جایز نه وی دهغه خرڅول او

۱- رد المختار علی در مختار ج ۵ ص ۳۲۳ -- ۲- رد المختار علی در مختار کتاب الأشربة ج ۱۰ ص ۳۵

قیمت خوړل هم جایز نه دی، دریم داچې خپله درد المحتار مصنف په بل ځای کې لیکلی دی: هغه مال چې په شریعت کې نفع پراخستل جایز نه وی هغه مال غیر متقوم دی، اود غیر متقوم مال بیع باطله ده؛ وییطل بیع مال غیر متقوم کخمر وختیر، فان المال المتقوم هو المال المباح الانتفاع به شرعا. (۱)

ترجمة: د مال غیر متقوم لکه خمر او خنزیر بیع باطله ده، ځکه متقوم مال هغه دی چې پر هغه باندې شرعا نفع اخستل مباح او جایز وی.

اودغه ښکاره ده چې چرس، افیون، اودهغه څخه جوړسوی نشه کونکې شيان ټوله داسې دی چې په اسلامی شریعت کې نفع پراخستل جایز نه دی، ځکه دوی نشه لری اوهرشی چې نشه لری هغه حرام دی، چې حرام سونو مال متقوم نه دی، چې متقوم نسی نومال نه دی، چې مال نسی نو خپله درد المحتار مصنف دمخکنی عبارت دمخې بیع یی باطله ده، اوپه بیع باطله کې مبیعه دمشتري ملک نه ده بلکې امانت ده او امانت ضمان نلری.

حرام دمسلمان دپاره مال نه دی

دحنفی فقه دعلماؤ په نزد داسې حرام چې پر هغه باندې په شریعت کې نفع اخستل جایز نه وی دمسلمان دپاره مال نه دی، ځکه مال هغه دی چې زړه میلان ورته کوی، دمسلمان زړه به حراموته میلان نه کوی بلکې دنفرت په سترگوبه ورته گوری، اوپرمسلمان باندې دحرام مال ملکیت هم حرام دی. په دی هکله په بدائع الصنائع کې لیکې: ومنها أنه يحرم على المسلم تملكها وتملكها بسائر اسباب الملك، من البيع والشراء وغير ذلك، لأن كل ذلك انتفاع بالخمر، وإنها محرمة الانتفاع على المسلم. (۲)

ترجمة: دشرابو دحکمونو څخه یودادی چې پرمسلمان باندې ملکیت اوچاته په ملک ورکول په ټولو اسبابو دملکیت حرام دی، لکه خرڅول رانیول اوداسې نور،

ځکه دغه ټوله پر شرابو نفع اخستل دی، او پر مسلمان باندې پر شرابو نفع اخستل حرام دی.

بل دا چې نبی کریم صلی الله علیه وسلم د شرابو د توپیدلو امر کړی دی د خرڅولو او چاته د ورکولو څخه یی منع کړی ده.

۱- عَنْ نَافِعِ بْنِ كَيْسَانَ، أَنَّ أَبَاهُ أَخْبَرَهُ، أَنَّكَ كَانَ يَتَجَرُّ بِالْخَمْرِ فِي زَمَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَأَنَّهُ أَقْبَلَ مِنَ الشَّامِ وَمَعَهُ خَمْرٌ فِي الزَّقَاقِ، يُرِيدُ بِهَا التَّجَارَةَ، فَأَتَى رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنِّي جِئْتُكَ بِشَرَابٍ جَيِّدٍ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «يَا كَيْسَانُ، إِنَّهَا قَدْ حُرِّمَتْ بَعْدَكَ» قَالَ: أَفَأَبِيعُهَا يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّهَا قَدْ حُرِّمَتْ، وَحُرِّمَ ثَمْنُهَا». فَاطْلَقَ كَيْسَانُ إِلَى الزَّقَاقِ فَأَخَذَ بَارِجُلَهَا، ثُمَّ أَهْرَاقَهَا. (۱)

ترجمه: نافع بن کيسان دخپل پلار څخه روایت کوی چې ده در رسول الله صلی الله علیه وسلم په زمانه کې د شرابو تجارت کوی، نو دی د شام څخه راغلی دده سره په بنیبنو کې شراب وه چې ده د تجارت دپاره راوړی وه، نو دی رسول الله صلی الله علیه وسلم ته راغلی، او ورته وی ویل: ای دالله رسوله ماته ډیر ښه شراب راوړی دی، رسول الله صلی الله علیه وسلم ورته وویل: ای کيسان تر ټولو وروسته دغه حرام سوی دی، ده ورته وویل ای دالله رسوله نوزه دغه خرڅ کړم؟ رسول الله صلی الله علیه وسلم ورته وویل بیشکه دغه حرام سوی دی اوددغه ثمن اوقیمت هم حرام دی، نو کيسان ولاری وکوڅوته اودغه بوتلان یی په پښو ووهل اوبیایي ټول شراب توی کړل.

۲- عَنْ أَبِي سَعِيدٍ قَالَ: كَانَ عِنْدَنَا خَمْرٌ لَيْتِيْمٌ فَلَمَّا نَزَلَتِ الْمَائِدَةُ سَأَلْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْهُ، وَقُلْتُ: إِنَّهُ لَيْتِيْمٌ، فَقَالَ: «أَهْرِيقُوهُ». (۲)

۱- رواه امام احمد بن حنبل في مسنده -- ۲- سنن الترمذي كتاب البيوع

ترجمة: ابی سعید رضی اللہ تعالیٰ عنہ روایت کوی چې زموږ سره دیتیم شراب وه، نو کله چې دالمائده سورت نازل سو، ماده رسول الله صلى الله عليه وسلم څخه پوښتنه وکړله چې دغه خو دیتیم دی نوده راته وویل: چپه یی کړی.

۳- عَنْ أَبِي سَعِيدٍ، قَالَ: قُلْنَا لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمَّا حُرِّمَتِ الْخَمْرُ: إِنَّ عِنْدَنَا خَمْرًا لَيْتِمُ لَنَا «فَأَمَرَنَا فَأَهْرَقْنَاهَا». (۱)

ترجمة: ابی سعید رضی اللہ تعالیٰ عنہ روایت کوی چې موږ رسول الله صلى الله عليه وسلم ته وویل: چې کله شراب حرام سوله، بیشکه زموږ سره دیتیم شراب دی، نوده موږ ته امر وکړی او موږ هغه توی کړل یا وبهیول.

دپورتنیو حدیثونو څخه داستدلال وجه داده که حرام دمسلمان دپاره مال وای نونبی علیه السلام به دوی ته دتویدلو ضایع کولو حکم نه ورکولای، دخرخیدلو یا چاته دبخنبلو بی ویلی وای. معلومه سوله چې حرام شی دمسلمان دپاره مال نه دی، که مال وای نودمال ضائع کیدل جائز نه دی. ځکه په حدیث کې دمال دضایع کیدلو څخه منع راغلی ده:

عَنِ الْمُغِيرَةِ بْنِ شُعْبَةَ، قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّ اللَّهَ حَرَّمَ عَلَيْكُمْ: عُقُوقَ الْأُمَمَاتِ، وَوَادَ الْبَنَاتِ، وَمَنْعَ وَهَاتٍ، وَكَرَةَ لَكُمْ قِيلَ وَقَالَ، وَكَثْرَةَ السُّؤَالِ، وَإِضَاعَةَ الْمَالِ. (۲)

ترجمة: مغیره بن شعبه رضی اللہ تعالیٰ عنہ روایت کوی چې رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمایل: بیشکه الله تعالی پرتاسو حرام کړی دی، دمندو آزاریدل، دلونیو وژل، چاته څه نه ورکول، اوډیر غوښتل. اوډیر بللی دی ستاسو دپاره بی ځایه سوال او جواب کول، اوډیر سوال کول، او دمال ضائع کیدل.

بل داچې دشرابوتویدل ددوی دپاره اهانت دی، اوخرخیدل یا چاته بخنبل ددوی عزت دی، نودحرام شی اهانت پکاردی عزت یی نه دی پکار، (وفی حاشية ابن

عابدین... ولا يجوز بيعها، لأن الله تعالى لما نجسها فقد أهانها والتقوم يشعروها بعزتها. (۱)
ترجمة: دابن عابدین په حاشیه نومې کتاب «ردالمحتار» کې لیکلی دی
«د شرابو خرڅیدل جائز نه دی، ځکه الله تعالی نجس بللی دی، نو د دوی اهانت یی
وکړی، او خرڅیدل او رانیول د دوی عزت دی.»

معلومه سوله چې د شرابو لکه څرنګه چې چپنېل خرڅول حرام دی، همداسې
یی وکافرته بخښل هم حرام دی ځکه خورسول الله صلی الله علیه وسلم دهغوی
د توبیدلو حکم وکړی، د همدغه پورتنیو دلائلو او داسې نورو پر بنیاد فقهاء رحمة الله
تعالی علیهم حکم کوی، چې د حرام شی بیع باطله ده، که چا په باطله بیع شی
رانیوی نو هغه دده ملک نه ګرځي. او که دده پلاس کې هلاک سو یا ورک سو نو پر
ده باندې دهغه عوض او ضمان نسته.

حرام پر کافر خرڅول حرام دی

د منطقی څه خلګ دلیل وایی چې موږ دغه افیون او نور منشیات د کافرانو
د پاره کړو او هغوی ته یی وراستوو، ځکه موږ بله سلاح نلرو، یا دا چې دوی موږ ته
شراب او داسې نور منکرات رالیري نو موږ دوی ته دغه منشیات ورلیرو، معنی
دا چې دغه حرام کار د ځان د پاره نه یوازې دا چې حلال بولی، بلکې دا وایی چې په
دغه چرس، افیون او پوډرو د کافرانو سره جهاد کوو، او په دغه دوی ته ضرر رسوو،
نعوذ بالله د جهاد په نیت یی کوی او ثواب پر غواړی.

په داسې غیر شرعی دلیل سره د حرام شی د جواز لاره نه پیدا کیري، یوشی
چې په شریعت کې حرام وی هغه په داسې دلائلو نه حلالیري، بلکه حلال او حرام
هغه دی چې الله تعالی او دهغه رسول صلی الله علیه وسلم ورته حلال یا حرام ویلی
وی موږ دخپله ځانه په داسې بي ځایه توجیهاتو یوشی ته حلال یا حرام نه سوویلاي

اوداسې عمل نبی کریم صلی الله علیه وسلم د جاهلانو عمل بللی دی.
 ځکه په حدیث کې راغلی دی: عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: «كَانَ أَهْلُ الْجَاهِلِيَّةِ يَأْكُلُونَ
 أَشْيَاءَ وَيَتْرَكُونَ أَشْيَاءَ تَقْدُرُ،» فَبَعَثَ اللَّهُ تَعَالَى نَبِيَّهُ، صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَنْزَلَ كِتَابَهُ،
 وَأَحَلَّ حَلَالَهُ، وَحَرَّمَ حَرَامَهُ، فَمَا أَحَلَّ فَهُوَ حَالِلٌ، وَمَا حَرَّمَ فَهُوَ حَرَامٌ. الحدیث. (۱)

ترجمة: ابن عباس رضی الله تعالی عنه روایت کوی چې د جاهلیت د زمانې
 خلگوبه (په خپل طبیعت) څه شیان خوړل او څه شیان به یې پرېښودل بد به یې گڼل،
 نوالله تعالی خپل نبی راولیږي او خپل کتاب یې رانازل کړی، او په هغه کې خپل
 حلال او حرام بیان کړله، نو کوم ته چې حلال ویل سوی دی هغه حلال او کوم ته چې
 حرام ویل سوی دی هغه حرام دی.

په یو بل حدیث کې راغلی دی: عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى
 اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ قَرَأَ الْقُرْآنَ وَاسْتَظْهَرَهُ، فَأَحَلَّ حَلَالَهُ، وَحَرَّمَ حَرَامَهُ أَدْخَلَهُ اللَّهُ بِهِ الْجَنَّةَ
 وَشَفَعَهُ فِي عَشْرَةِ مِنْ أَهْلِ بَيْتِهِ كُلِّهِمْ قَدْ وَجَبَتْ لَهُ النَّارُ. (۲)

ترجمة: دعلی بن ابی طالب رضی الله تعالی عنه څخه روایت دی چې رسول
 الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل: چا چې قرآن کریم په حاضر دماغی سره تلاوت
 کړی او د هغه حلال یې حلال وبلل او د هغه حرام یې حرام وبلل نوالله تعالی به دی
 جنت ته داخل کړی، او د لسو داسې کسانو په حق کې به دده شفاعت قبول کړی چې
 د دوزخ مستحق وي.

د پورتنیو حدیثونو څخه معلومه سوله چې یوشی ته حلال یا حرام ویل
 د طبیعت یا خپل د خوښی کارنه دی، بلکې د ايو شرعی امر دی چې شارع وکوم شی
 ته حلال یا حرام ویلی وی نو هغه حلال یا حرام دی، موږ که یوشی ته حلال یا حرام
 وایو نو د شریعت د څلورو دلائلو څخه به یو دلیل خامخا ورسره لرو، ځکه د حلال او

حرام خبره دومره آسانه اوساده نه ده اونه دطبیعت اوخوبی خبره ده.

اورسول الله صلی الله علیه وسلم په دغه لاندنی حدیثونو کې په ډیر صراحت سره امرکوی چې دخمر یا شرابو تجارت حرام دی د کافر اومسلمان فرق یی نه دی بیان کړی او فرمایي:

۱- عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَخْطُبُ بِالْمَدِينَةِ، قَالَ: «يَا أَيُّهَا النَّاسُ، إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى يُعَرِّضُ بِالْخَمْرِ، وَلَعَلَّ اللَّهَ سَيَنْزِلُ فِيهَا أَمْرًا، فَمَنْ كَانَ عِنْدَهُ مِنْهَا شَيْءٌ فَلْيَبِيعْهُ وَلْيَتَّقِ بِهِ»، قَالَ: فَمَا لَبِثْنَا إِلَّا يَسِيرًا حَتَّى قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى حَرَّمَ الْخَمْرَ، فَمَنْ أَذْرَكَهُ هَذِهِ الْآيَةُ وَعِنْدَهُ مِنْهَا شَيْءٌ فَلَا يَشْرِبْ، وَلَا يَبِيعْ»، قَالَ: فَاسْتَقْبَلَ النَّاسُ بِمَا كَانَ عِنْدَهُ مِنْهَا فِي طَرِيقِ الْمَدِينَةِ فَسَفَكُوهَا. (۱)

ترجمه: ابوسعید خدری رضی الله تعالی عنه روایت کوی چې مادرَسُول الله صلی الله علیه وسلم څخه واوړیدل، چې په مدینه منوره کې دخطبی په حال کې ویله ای خلگو بیشکه الله تعالی دشرابو دحرامیدلو اشاره کوی، کیدای سی دشرابو په هکله څه حکم راسی، نوکه دچاسره شراب وی نوهغه دی خرڅ کړی اوفائده دی ځنی واخلي، ابوسعید وایی څو لږ ورځی تیری سولی چې نبی صلی الله علیه وسلم وویل: الله تعالی شراب حرام کړل، اوس که دچاسره شراب وی اوهغه ته دغه دحرمت آیت ورسیري نوهغه دی نه چینی اونه دی خرڅوی، ابوسعید وایی: نو دچاسره چې شراب وه هغه یی دمدينی کوڅوته راوړل اوچپه یی کړل وبهیول.

۲- عَنْ نَافِعٍ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ، أَنَّ رَجُلًا، مِنْ أَهْلِ الْعِرَاقِ قَالُوا لَهُ: إِنَّا نَبْتَاعُ مِنْ ثَمَرِ النَّخْلِ وَالْعِنَبِ فَنَبْغِصُهُ خَمْرًا فَنَبِيعُهَا، فَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ: " إِنِّي أَشْهَدُ اللَّهَ عَلَيْكُمْ وَمَلَاحِكَتَهُ وَمَنْ سَمِعَ مِنَ الْجَنِّ وَالْإِنْسِ، أَنِّي لَا أَمُرُكُمْ أَنْ تَبِيعُوهَا، وَلَا تَبْتَاعُوهَا، وَلَا تَعْصِرُوهَا، وَلَا تَسْقُوَهَا، فَإِنَّهَا رِجْسٌ مِنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ ". (۲)

۱- صحيح مسلم كتاب المساقاة باب تحريم بيع الخمر - ۲- رواه امام مالك في مؤطا كتاب الأشربة والبيهقي في سننه

ترجمة: مالک دنافع څخه روايت کوي چې د عراق دخلگو څخه څه کسانو د ابن عمر رضی الله تعالیٰ عنهما څخه پوښتنه وکړله، اودوی وویل: چې موږ دخرما او انگورو څخه شیره باسو شراب ځنی جوړوو او خرڅوو یی، نوده ورته وویل: چې زه الله تعالیٰ شاهد کوم اودده ملائکې اوهغه پیریان اوانسانان شاهدان کوم چې دغه زما خبره اوری، هغه داچې تاسوبه دغه نه خرڅوی اونه به یی رانسی، اونه به یی نستیرې، اونه به یی خپله چینی اونه به یی بلته ورچینی، ځکه دغه نجس دی اود شیطان دعمل څخه دی.

۳- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ بُرَيْدَةَ، عَنْ أَبِيهِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ حَسَّ الْعَنْبَ أَيَّامَ الْقَطَافِ حَتَّى يَبِيعَهُ مِنْ يَهُودِيٍّ أَوْ نَصْرَانِيٍّ، أَوْ مِمَّنْ يَتَّخِذُهُ خَمْرًا، فَقَدْ تَقَحَّمَ النَّارَ عَلَى بَصِيرَةٍ» (۱).

ترجمة: عبد الله بن بريده دخپل پلار څخه روايت کوي چې رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل: که چا دټوليدلو په وختکې انگور پريښودل ترڅو چې پر يهودي يا نصراني باندې اويا پر هغه چا خرڅ کړي چې هغه نشه ځنی جوړ کړي، نو بيشکه ده ددو زخ اور اختيار کړي.

دغه حديث ډير صراحت کوي چې انگور به هم پرکافرانو دشرابو دپاره نه خرڅوي، اونه به یی ددوی دپاره زخیره کوي.

موږ مخکې وليکل چې ټول نشه لرونکي شيان دخمر حيثيت لري دخمر ټول حکمونه ددوی دپاره دي، نوځکه دپورتنیو اوداسی نورو دلایلو په استدلال علماء ليکي: فقد دلت هذه النصوص مجمعة على عدم جواز بيع الخمر وما في حكمها من المسكرات المحرمة، حيث صرحت بالنهي عن التعامل بشاتها واعتبارها محلا للتصرفات بالاتجار ونحوه، بناء على حرمة تناولها ولنجاسة عينها، مع عدم ماليتها، حتى أن بعض النصوص صرحت

يلعن من ابتاعها كما هو الحال في حديث ابن عمر رضي الله تعالى عنهما. (۱)

ترجمة: دغه پورتنی ټول حدیثونه دلالت کوی چې دخمر اودهغه شی چې دخمر حکم لری لکه حرام نشه کونکې شیانو تجارت جائز نه دی، ځکه په حدیثونو کې په نهی صراحت سوی دی چې دغه شیان دتصرف قابل نه دی لکه تجارت اوداسې نور، ځکه چې ددوی خوړل اونفع پراخستل حرام دی، ځکه چې ذات یی نجس دی، اوبل داچې مال نه دی، ان تردی چې په څه حدیثونو کې پرخر خونکو باندې لعنت ویل سوی دی لکه څرنگه چې دابن عمر رضي الله تعالى عنهما په حدیث کې.

عَنِ ابْنِ عُمَرَ يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَعَنَ اللَّهُ الْخَمْرَ، وَشَارِبَهَا، وَسَاقِيَهَا، وَبَائِعَهَا، وَمُبْتَاعَهَا، وَعَاصِرَهَا، وَمُعْتَصِرَهَا، وَحَامِلَهَا، وَالْمَحْمُولَةَ إِلَيْهِ». (۲)

ترجمة: ابن عمر رضي الله تعالى عنهما روایت کوی چې رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل: الله تعالى لعنت ویلی دی پرخمر اودشرابو پرچنبونکې او ورچنبونکې، پرخر خونکې اورانیونکې، پرستیرپونکې، پریار وړونکې اودچادپاره بارسوی وی.

دپورته ذکرسوی حدیثونوڅخه داستدلال بله وجه داده چې دخمریا شرابو دخرڅولو څخه منع راغلی ده خودکافر اومسلمان ذکر پکښی نسته، ټول الفاظ عام دی، که دکافراومسلمان فرق پکښی وای نو ضروربه رسول الله صلی الله علیه وسلم واضح کړی وای، اویابه اصحابو کراموڅنی پوښتلی وای چې موږپه یی پرکافرانو خرڅ کړو، داصول فقه یوقانون داسې هم سته چې «دبیان په ځای کې سکوت عین بیان دی» یعنی داچې رسول الله صلی الله علیه وسلم دکافر اومسلمان فرق بیان نکړی معنی داسوله چې فرق نلری، بل داچې موږ مخکې په ډیر تفصیل سره ثابته کړله چې دخمر لفظ عام دی وهرنشه کونکې شی ته ویل کیږی یوازی دانگورو شیری ته نه

ویل کیری نوڅکه دتولو همدغه یوحکم دی.

بله خبره دا کوی: کافران موږ ته حرام رالیری نوموړې هم باید حرام ورواستوو دغه بهانه په خپله دشریعت داصولو خلاف ده، ځکه رب العالمین په خپل هغه کتاب کې چې موږ ایمان پرراوړی دی په ډیر صراحت سره فرمایي چې بدی په نیکې سره لیری کړه: وَلَا تَسْتَوِي الْحَسَنَةُ وَلَا السَّيِّئَةُ ادْفَعْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ فَإِذَا الَّذِي بَيْنَكَ وَبَيْنَهُ عَدَاوَةٌ كَأَنَّهُ وَلِيٌّ حَمِيمٌ. (۱)

ترجمه: نیکې اوبدی یو دبله سره برابر نه دی، (دالله تعالی په نزد) نوتاسو بدی په نیکې سره دفع کوی، نو هغه کسان چې ستاسو اودهغوی ترمنځ عداوت او دښمنی وی، دوی به ستاسو ډیر مهربانه دوستان وگرځي.

په دغه آیت کې الله تعالی ورشتمنی مسلمان ته د دعوت یو زرین اصل او قانون بیانوی او دښو اخلاقو تعلیم ورکوی، یعنی ښه وپوهیږی چې نیکې اوبدی یو دبله سره برابر نه دی، نوڅکه دمخلص مومن خوی او عادت به داوی چې دبدی جواب په بدی نه ورکوی، ترڅو چې ممکنه وی د بدی جواب دی په نیکې ورکړی، مثلاً د سختی جواب په نرمی او مهربانی سره ورکړی، چې ددی په نتیجه کې به ډیر ژر درته ښکاره سی چې ډیر سخت دښمن به ستا دوست او خیر غوښتونکي وگرځي.

په بل آیت کې الله تعالی فرمایي: عَسَى اللَّهُ أَنْ يَجْعَلَ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَ الَّذِينَ عَادَيْتُمْ مِنْهُمْ مَوْدَّةً وَاللَّهُ قَدِيرٌ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ. (۲)

ترجمه: کیدایسی الله تعالی ستاسو اودهغو کافرانو چې ستاسو سره دښمنی لری ترمنځ دوستی پیدا کړی، او الله تعالی پره رشی ښه قدرت لری چې اراده وکړی، چې یودهغوی څخه دښمنی په دوستی بدلول دی، او الله تعالی ښه بخښونکي او ډیر رحم کونکي دی.

تفسیر: دالله تعالی د قدرت څخه لیری اوبعیده نه ده چې دنن ورځی کلک دښمن دسباورځی پوخ اومخلص دوست اومسلمان وگرځوی، اوپه داډول ستاسو اود هغوی په منځ کې ددوستی تعلقات جوړسی، لکه چې دمکې معظمی په فتح کې نبی کریم صلی الله علیه وسلم اومسلمانانودمکې دکفارو څخه انتقام نه واخستی نوټول کافران مسلمان سوله، هغه کسان چې مخکې به یی یوپربل توری کشولی نن یوپربل ځانونه قربانوی. (۱)

په بل آیت کې رب العالمین تردی نه هم وضاحت کوی او فرمایي: يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ لِلَّهِ شُهَدَاءَ بِالْقِسْطِ وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَاَنُ قَوْمٍ عَلَىٰ أَلَّا تَعْدِلُوا اعْدِلُوا هُوَ أَقْرَبُ لِلتَّقْوَىٰ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ. (۲)

ترجمة: ای هغه کسانو چې ایمان یی راوړی دی، تاسو دالله دپاره په حق باندې محکم او ثابت اوسی، اوتاسو په عدل اوانصاف سره شاهدان اوسی، دیوچا سره دښمنی دی تاسو پردی باعث نکړی چې عدل اوانصاف پریرېدی، تاسو عدل کوی همدغه عدل تقوی ته نزدې دی، اودالله تعالی څخه وبیریرې بيشکه الله تعالی ښه عالم دی په هغو اعمالو چې تاسوی کوی.

تفسیر: په دغه آیت کې الله تعالی مسلمانانو ته دالله تعالی د حقوقو دادا کولو وروسته د بندگانو د حقوقو دپوره ادا کولو لارښودنه کړی ده، درب العالمین دپوره لارښودنی د تقاضا په منظور دلته د قوم لفظ ذکر سوی دی (وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَاَنُ قَوْمٍ) معنی دیو قوم دښمنی دی تاسو دی ته نه هڅوی چې عدل اوانصاف پریرېدی، په قوم کې کافر اومسلمان دواړه داخل دی، بل دلته د عدل اوقسط دواړه لفظونه راغلی دی په دغه کې اشاره ده چې ددوست اودښمن دواړو سره یوشانته معامله کول اود حق په معامله کې دمحبت اوعداوت د جذباتو تر تاثیر لاندی نه راتلل د تقوی

۱- تفسیر کابلی په اختصار سره جلد ۲ ص ۱۴۰۹
۲- سورة المائدة آیت ۸

د حصول د ډیرو موثر و اسبابو څخه ده، نوځکه (هُوَ أَقْرَبُ لِلتَّقْوَى) یی وفرماییل، یعنی دغه عدل چې حکم یی در کړه سو تقوی ته ډیر نژدې دی.

یعنی داسې عدل او انصاف وکړی چې مخ یی هیڅ ډول دوستی او دښمنی نسی نیولای، او د داسې عدل او انصاف په کولو سره انسان په اسانۍ سره متقی کیدایسی، همد اوجه وه چې رسول الله صلی الله علیه وسلم دمکې مکرمی دفتح په وختکې د ټولو دښمنانو سره د عفو لاره اختیار کړه، ترڅو په نتیجه کې ټول مخلص مسلمانان سوله، د آیت په آخرکې الله تعالی وایی زه ستاسو په ټولو عملونو باندې علم لرم او خبریم، و دی ته اشاره ده چې کله د انسان په ذهن کې دا خبره ټینګه سی چې رب العالمین زما په هر عمل عالم دی، نو دی بیا هیڅکله د عدل او انصاف لاره نه پرېږدی، او د الله تعالی ټول حکمونه به پرځای کوی.

په یو بل آیت کې الله تعالی فرمایي: وَالَّذِينَ صَبَرُوا ابْتِغَاءَ وَجْهِ رَبِّهِمْ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَأَنفَقُوا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا وَعَلَانِيَةً وَيَدْرُءُونَ بِالْحَسَنَةِ السَّيِّئَةِ أُولَٰئِكَ لَهُمْ عُقْبَى الدَّارِ (۱)

ترجمه: او هغه کسان چې دخپل رب درضا دپاره (په جانی، مالی، شرعی تکالیفو او جهادی مشکلاتو باندې صبر کوی، اولمونځ دټولو شرائطو او آدابو سره کوی، او د الله په لاره کې دهغه پاکو او حلالو مالونو څخه نفقه زکاتونه او خیراتونه ورکوی چې الله تعالی دوی ته ورکړی دی په پټه او بڼکاره، او په نیکې سره بدی لیری کوی، نو دغو کسانو لره چې دغه پورتنی صفتونه ولری دا آخرت ښه کور اوځای دی. چې هغه د عدن جنت دی.

دلته د صبر څخه مراد هغه دی چې خاص د الله تعالی دپاره وی، ددی دپاره نه وی چې خلګ ورته ښه صابرو وایی، اونه ددی دپاره وی چې بیله صبره بله لاره نلری نومجبورا صبر کوی.

په بل آیت کې الله تعالی فرمایي: **أُولَٰئِكَ يُؤْتَوْنَ أَجْرَهُمْ مَرَّتَيْنِ بِمَا صَبَرُوا وَيَدْرَءُونَ بِالْحَسَنَةِ السَّيِّئَةَ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ.** (۱)

ترجمه: اودغو کسانوته دوه اجرونه او ثوابونه ورکول کېږي، یو پردی چې دوی صبرکړی دی، دوهم پردی چې دوی بدی په نیکې سره لیری کوی، اود هغو پاکو او حلالو مالونو څخه چې موږ دوی ته په رزق ورکړی دی دالله تعالی په لاره کې نفقه او خیرات ورکوی.

یعنی چې کله دده سره څوک بد وکړی نو دوی د بدو پرځای دهغه سره ښه وکړي یا دا چې کله دده څخه بد کاروسی نو دوی سمډلاسه نیکې پسی وکړي ترڅو د نیکې پله درنه سی.

په بل آیت کې الله عزوجل داسې فرمایي: **قَالَ يَا قَوْمِ لِمَ تَسْتَعْجِلُونَ بِالسَّيِّئَةِ قَبْلَ الْحَسَنَةِ لَوْلَا تَسْتَغْفِرُونَ اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ.** (۲)

ترجمه: ده وویل: ای زما قومه ولی تاسو تلوار کوی په بدی سره، مخکې تر نیکې، ولی بخښنه نه غواړی تاسو دالله څخه، کیدای سی پرتاسو رحم وسي. دپورتنی آیت څخه داستدلال وجه داده چې صالح علیه السلام و خپل قوم ته وایی تاسو ولی په بدی تلوار کوی تر نیکې دمخه، یعنی اول دبدی خواست مکوی یعنی عذاب مه غواړی، بلکه اول باید نیکې وکړی ایمان راوړی.

نودلته هم موږ ته پکار ده چې موږ دوی ته دین ورسوو چې نیکې ده په بدی باندې تلوار ونکړو چې دوی ته افیون، چرس، اوهیروین ورواستوو چې دوی نورهم په نشو اخته سی نه یوازی زموږ دپاره بد بلکې دټول دنیا دانسانانو اومسلمانونو دپاره تربدو لاهم بدسی.

په یو بل آیت کې الله تعالی موږ ته د نیکې د ترغیب دپاره فرمایي: **مَنْ جَاءَ**

بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ عَشْرُ أَمْثَالِهَا وَمَنْ جَاءَ بِالسَّيِّئَةِ فَلَا يُجْزَى إِلَّا مِثْلَهَا وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ. (۱)
ترجمه: څوک چې نیکې وکړي نو ده ته د لسو نیکو ثوابونه ورکول کیږي، او
څوک چې بدې وکړي نو ده ته دهغې په مثل دیوې بدې جزاء ورکول کیږي، او پر
دوی به ظلم نه کول کیږي نه د ثوابونو په کموالی اونه د عذاب په زیاتوالي کې.
د پورتنۍ ټول تفصیل څخه مطلب دا چې کافران موږ ته کوم شی رالېږي نوموړې
دوی ته دهغه په مقابل کې افیون، چرس او پوډر نه وراستوو ځکه موږ الله تعالی
د ټولو امتونو خیر پیدا کړي یو اوزموږ په غاړه یې د دعوت لویه زمه داری راکړي
ده، موږ به د دوی د اصلاح او ایمان راوړلو کوشش کو.

بل که موږ په خپله معاشره او ټولنه کې وگورو نو تر دوی ډیر زموږ خلک نارینه
او ښځې په اخته دي، د پاکستانی اخبارونو د اطلاع مطابق یوازی په پاکستان کې
دوه ملیونه داسې انسانان په اخته دي چې دوی په په ټولنه کې د لیونیانو په شان
ژوند کوي، هر څه کورکلی ترینه پاته دي، تخمینا دورځي دیرش زره کیلو یوازی
هیروین استعمالیږي، چرس، افیون، شراب ددی نه علاوه دي، تقریباً یوزر
د خرڅلاو اډې سته، ددی څخه موږ د نوری اسلامي نړۍ اندازه هم په آسانی سره
لگولای سو، خاص په افغانستان کې به څومره وی چې هلته کرل کیږي او جوړیږي،
نوموږ ته لازمه ده چې دخپلو اولادنو او خپلوانو هم خیال وساتو.

حرام شی کافر ته بڅښل حرام دی

مخکې موږ دا حدیثو په استدلال ثابته کړله چې هر نشه لرونکې شی ته خمر
ویل کیږي، نو لکه څرنگه چې په شرابو کې هر ډول تصرف کول حرام دی نو همداسې
په هر نشه لرونکې شی کې هم هر ډول تصرف حرام دی، لکه خوړل، خرڅول، چاته
بڅښل، لکه څرنگه چې پر کافرانو خرڅیدل حرام دی همدارنگه کافرانو ته بڅښل هم

حرام دی خکه په حدیث کې راغلی دی: ۱- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ رَجُلًا كَانَ يُهْدِي لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كُلَّ عَامٍ رَاوِيَةً مِنْ خَمْرٍ، فَأَهْدَاهَا إِلَيْهِ عَامًا، وَقَدْ حُرِّمَتْ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِلَيْهَا قَدْ حُرِّمَتْ»، فَقَالَ الرَّجُلُ: أَفَلَا أُبِيعُهَا؟ فَقَالَ: «إِنَّ الَّذِي حَرَّمَ شُرْبَهَا حَرَّمَ بَيْعَهَا»، قَالَ: أَفَلَا أَكْرِمُ بِهَا الْيَهُودَ؟ قَالَ: «إِنَّ الَّذِي حَرَّمَهَا حَرَّمَ أَنْ يُكَارَمَ بِهَا الْيَهُودُ»، قَالَ: فَكَيْفَ أَصْنَعُ بِهَا؟ قَالَ: «شُنْهَا فِي الْبَطْحَاءِ». (۱)

ترجمة: دابو هريرة رضي الله تعالى عنه خخه روايت دی چې یوسړی به هر کال رسول الله صلی الله علیه وسلم ته د شرابو تحفه ورکوله نو د فتح مکې په کال یی هم تحفه ورکړله او دغه وخت شراب حرام کړل سوی وه، نونبی علیه السلام ورته وویل: بیشکه شراب حرام کړل سوی دی، نو دغه سړی ورته وویل ایا خرڅ یی کړم؟ نبی علیه السلام ورته وویل بیشکه د کوم شی چې چینبل حرام وی دهغه خرڅول هم حرام دی، دغه سړی ورته وویل ایا پدغه سره د یهودانو اکرام کولای سم؟ نبی علیه السلام ورته وویل بیشکه کوم شی چې حرام وی نو په هغه باندې د یهودو اکرام کول هم حرام دی، نو دغه سړی ورته وویل څه په وکړم؟ نبی علیه السلام ورته وویل چې په دغه شیله کې توی کړه.

په دغه حدیث کې رسول الله صلی الله علیه وسلم په صراحت سره حکم کړی دی چې د شرابو چینبل، خرڅول، اوچاته په تحفه کې ورکول ټوله حرام اونا جازیز دی، نو معلومه سوله چې هیڅ نوع نفع پراخستل جایز نه دی، نولکه څرنگه چې د شرابو حکم دی همداسې دنورو منشیاتو حکم دی، ځکه د ټولو منشیاتو حرام والی د شرابو د حرام والی په دلائلو ثابت دی، که څه هم دغه موجوده منشیات په هغه وخت کې نه وه، خوداچې ددوی او د شرابو علت د حرام والی یودی چې هغه نشه ده، یاداچې دخمر لفظ او معنی عامه ده ټول نشه لرونکی شیان ځنی مراد دی.

په حرام شی علاج کول حرام دی

دلته یوه مهمه مسئله داده چې دمنطقی څه علماء عامو خلکو ته داسې تبلیغ کوی او وایی چې دافیون کښت او تجارت جایز دی ځکه ددوی څخه دوا جوړیږي او یاد دوا لپاره استعمالیږي.

دلته باید ووايو چې دمخکني ټول تحقیق څخه ثابته سوله چې افیون حرام دی ځکه نشه لری او هرشی چې نشه لری هغه خمر دی او خمر حرام دی، بل دا چې داغه علماء دامنی چې افیون نشه لری خود حلال والی دپاره دغه دلیل وایی چې دوا ځنی جوړیږي نو حلال او مباح دی، خو دوی ته داباید واضح سی چې په حرام باندې علاج کول هم حرام دی، ځکه په دی هکله دنبی کریم صلی الله علیه وسلم حدیثونه اود فقهاؤ ډیر قولونه راغلی دی چې په حرام شی علاج کول حرام دی چې څه په لاندی ډول دی: ۱- عَنْ أَبِي الدُّدَاءِ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّ اللَّهَ أَتَزَلَ الدَّاءَ وَالدَّوَاءَ، وَجَعَلَ لِكُلِّ دَاءٍ دَوَاءً فَتَدَاوَوْا وَلَا تَدَاوَوْا بِحَرَامٍ». (۱)

ترجمه: دابودرداء رضی الله تعالی عنه څخه روایت دی چې رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل: بیشکه الله تعالی مرض اودوا نازل کړی دی، خودهر مرض لپاره یی دوا راستولی ده، نو تاسو دوا کوی خوتاسو په حرامو دوا مکوی. په بل حدیث کی فرمایي: ۲- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: «نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ الدَّوَاءِ الْحَبِيثِ»: يَعْنِي السُّمَّ. (۲)

ترجمه: ابو هریره رضی الله تعالی عنه وایی رسول الله صلی الله علیه وسلم نهی یامنع کړی ده دخبیث او حرام دوا څخه، یعنی دزهرو څخه.

دلته دخبیث څخه مراد حرام دی، ځکه دحلال نه وروسته حرام دی بل شی په

منځ کي نسته ځکه دمتشابها تو څخه هم ځان ساتنه لازم ده نو ځکه هغه هم په حرام کي حسابل کيږي، په دې هکله په يواثر کي راغلي دي: عَنْ أَبِي الْجَوِيرِيَّةِ، قَالَ: سَأَلْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ، عَنِ الْبَازِقِ فَقَالَ: سَبَقَ مُحَمَّدٌ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْبَازِقَ: «فَمَا أَسْكَرَ فَهُوَ حَرَامٌ» قَالَ: الشَّرَابُ الْحَلَالُ الطَّيِّبُ، قَالَ: «لَيْسَ بَعْدَ الْحَلَالِ الطَّيِّبِ إِلَّا الْحَرَامُ الْخَبِيثُ». (۱)

ترجمة: ابوالجویریة وایی ما د ابن عباس رضی الله تعالی عنهما څخه د بازق (بازق دانگورو هغه شیرده چې جوش کړل سی او دنشی حالت ته ورسیږي) په باره کي پوښتنه وکړله، نوده راته وویل: چې محمد صلی الله علیه وسلم د بازق تر پیدا کیدلو دمخه د دنیا څخه رخصت سو، نوده وویل هر شی چې نشه لری هغه حرام دی، ابوجویریة وایی ما ورته وویل: چې بازق یعنی دانگورو شیرده خو حلاله او پاکه ده، ده راته وویل: چې انگور خو حلال او پاک دی خو کله چې شراب ځنی جوړه سوله نو حرام او خبیث سوله، ځکه د حلال او طیب څخه وروسته نسته مگر حرام او خبیث دی.

۳- وَقَالَ ابْنُ مَسْعُودٍ، فِي السُّكْرِ: «إِنَّ اللَّهَ لَمْ يَجْعَلْ شِفَاءَ كُمُ فِيمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمْ». (۲)
ترجمة: ابن مسعود رضی الله تعالی عنه د سکر په باره کي وویل: بیشکه الله تعالی ستاسو شفاء په هغه شی کي نه ده ایښی کوم شی چې پرتاسو حرام کړی دی.
(سکر: د خرما شیرده چې جوش کړل سی او نشه پیدا کړی نو حرام سی).

۴- عَنْ طَارِقِ بْنِ سُوَيْدٍ الْجُعْفِيِّ، أَنَّهُ سَأَلَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ الْخُمْرِ، فَتَنَاهَا أَوْ كَرِهَ أَنْ يَصْنَعَهَا، فَقَالَ: «إِنَّمَا أَصْنَعُهَا لِلدَّوَاءِ، فَقَالَ: «إِنَّهُ لَيْسَ بِدَوَاءٍ، وَلَكِنَّهُ دَاءٌ». (۳)
ترجمة: طارق بن سويد الجعفي د نبی صلی الله علیه وسلم څخه د شرابو په باره کي پوښتنه وکړله، نو هغه دې ځنی منع کړی او یایی بد وبلل چې جوړی کړی، نوده

۲- صحيح البخارى كتاب الأشربة

۱- رواه صحيح البخارى كتاب الأشربة

۳- رواه مسلم فى صحيحه كتاب الأشربة

ورته وویل بیشکه زه دغه ددواء لپاره جوړه وم، نو علیه الصلوة والسلام ورته وویل چې دغه دوا نه ده بلکې داء یعنی مرض دی.

۵- عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عُثْمَانَ قَالَ: ذَكَرَ طَبِيبٌ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دَوَاءً، وَذَكَرَ الصُّفْدَعُ يُجْعَلُ فِيهِ فَتَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ قَتْلِ الصُّفْدَعِ. (۱)
ترجمة: عبدالرحمن بن عثمان وایی در رسول الله صلی الله علیه وسلم په مخکې یو طبیب د دواء ذکر وکړی اوبیایي ذکر وکړی چې په دغه دواء کې چنگبڼه استعمالیږي، نور رسول الله صلی الله علیه وسلم دی د چنگبڼی د وژلو څخه منع کړی. ددی حدیث څخه دامعلومه سوله چې چنگبڼه حرام حیوان دی بیا هم ددواء لپاره یی وژل جائز نه دی.

۶- عَنِ الزُّهْرِيِّ، أَنَّ عَائِشَةَ، كَانَتْ تَقُولُ: «مَنْ تَدَاوَى بِالْخَمْرِ فَلَا شِفَاءَ لِلَّهِ». (۲)
ترجمة: دزهري څخه روایت دی چې عائشة رضی الله تعالی عنها به ویل: څوک چې په شرابو علاج یا تداوی کوی الله تعالی هغه ته شفاء نه ورکوی.
۷- نَافِعٌ يَقُولُ: " كَانَ ابْنُ عُمَرَ إِذَا دَعَا طَبِيبًا يُعَالِجُ بَعْضَ أَهْلِهِ اشْتَرَطَ عَلَيْهِ، أَنْ لَا يُدَاوِيَ بِشَيْءٍ مِمَّا حَرَّمَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ ". (۳)

ترجمة: نافع روایت کوی چې ابن عمر رضی الله تعالی عنهما چې به کله دخپلی کورنی دڅه ناروغانو د علاج دپاره طبیب راوغوښتی نو پر هغه بی شرط کړل چې په هغه شی به علاج نه کوی چې الله عزوجل حرام کړی دی.
دپورتنیو حدیثونو او آثارو د عموم په استدلال دڅلورو مذهبونو امامان، فقهاء او عالمان دلیل وایی چې په حرامو شيانو سره علاج کول حرام دی.

د فقهاء اقوال څه په لاندی ډول دی: ۱- قال أئمة المذاهب الاربعة: يحرم على

۱- رواه امام احمد بن حنبل في مسنده ۲- المصنف لابن أبي شيبة جلد ۵ ص ۳۸

۳- السنن الكبرى للبيهقي ج ۱۰ ص ۹

الراجح الانتفاع بالخمر وسائر المسكرات للمداواة وغيرها، لقوله عليه السلام ((ان الله لم يجعل شفاءكم فيما حرم عليكم)). (۱)

ترجمة: دڅلورو مذاهبو امامانو ویلی دی چې راجح قول دادی چې په شرابو او ټولو نشه لرونکو شيانو باندې د علاج او دواء د پاره نفع اخستل حرامه ده، ځکه چې نبی کریم صلی الله علیه وسلم فرمایلی دی: بیشکه الله تعالی ستاسو شفاء په هغه شی کې نه ده ایښی چې پرتاسویي حرام کړی وی.

۲- مسألة: وأما تداوی فالمشهور من المذهب أنه لا یحل ذالک لان التداوی لا یقین

البرء به، فلم یجوز أن یستعمل المخطور فیہ. (۲)

ترجمة: مسئله ددواء په باره کې د مذهب مشهور قول دادی چې دغه جایزه نه دی، ځکه چې په دواء سره جوړیدل یقیني نه دی، نو د دغه د پاره د حرام او ممنوع استعمال جایزه نه دی.

په حرامو باندې تداوی او علاج کول لکه څرنګه چې شرعا جائزه ده همدا رنګه د عقل د نظره هم جائزه دی، ځکه الله تعالی چې پردغه امت کوم شيان حرام کړي دی یاد نجاست د وجهی او یا د ضرر د وجهی چې انسان ته په جسم، نسل، مال، عقل او دین کې ضرر کوي، او په اسلام کې د ضرر څخه ځان ساتنه تر هر څه د مخه ده. بل دا که نشه لرونکي شيان ددواء او علاج د پاره مباح سی نو هغه ددی باعث ګرځي چې انسان ورسره عادي سی او بیا د خوند اولذت د پاره هم استعمالوی، ځکه ددی لږ بیا دیروته دعوت ورکوي خاص بیا په داسې حال کې چې انسان ته دا معلومه سی چې دغه زما علاج او وماته ګټه رسوي، او په شریعت کې ډیر داسې سته چې یوشی حرام وی نو د هغه دواغی او بلونکي هم حرام وی لکه هغه څه چې زناته بلنه ورکوي نو هغه هم حرام دی لکه د نامحرم ښځی سره یوازې خلوت کول، ورته کتل،

ساتیری ورسره کول، مچه خنی اخستل اوداسې نور.

اوبل داچې نور حرام که ضرورت په حال کې و خوړل سی نه په عادت کېږي،
دنشی شيان که يوځل ضرورت دپاره و خوړل سی نودهغه لږوډيروته بلنه ورکوي
اوپه عادت کېږي.

اوبل داچې دنورو حرامو خوړل پردماغ او عقل تاثیر نه کوي، اودنشی شيان
ډير ژر پردماغ او عقل تاثیر کوي، نوکه ديوه مرض دپاره علاج سی خود عقل اودماغ
دپاره ضرر دی، او د خرابولو باعث دی اودغه داسې ضرر دی چې علاج يی کول ډير
مشکل نه بلکې ناممکن دی.

اوبل داچې مريض اوناړوغ چې په کوم شی علاج کوي نو داسې يقين به کوي
او عقیده به لري چې په دغه شی کې شفاء سته اوزه په جوړېږم، پر حرام شی دشفاء
عقیده اويقين کول نه يوازی داچې جائز نه دی بلکې گناه ده، ځکه مخکې موپه
حديث کې ولوستل چې نبی کریم صلی الله عليه وسلم فرمایي: الله تعالى په
حرامو کې شفاء نه دايښی.

څه علماء په حرامو

علاج کول جایز بولي

څه علماء وايي: که څه هم افیون نشه لري او حرام دی خو ضرورت دپاره د
حرامو خوړل جایز او مباح دی، نوځکه د علاج اودواء دپاره دافیون خوړل، کرل او
تجارت کول مباح او جایز دی، ځکه دوی مرض اوناړوغی هم دهغه ضرورت څخه
بولی دکوم دپاره چې د حرامو خوړل جایز دی اودوی په دغه آیت سره دلیل وايي:
إِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ وَالدَّمَ وَلَحْمَ الْخِنْزِيرِ وَمَا أُهْلَ بِهِ لِغَيْرِ اللَّهِ فَمَنْ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا
عَادٍ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ. (۱)

ترجمة: الله تعالى فرمائی: ما پرتاسو حرام کړی دی، مرداره، دښارګ وینه، دخنزیر غوښی او هغه مذبوحه چې دحلالیدلو په وخت کې دالله دنوم نه بغیر دبل چا نوم پر ویل سوی وی او یا هېڅ نه وی پرویلی، نو هغه څوک چې ددغه حرام خوړلو ته ضرورت پیدا کړی، په داسې حال کې چې دی ظلم کونکې نه وی او تر اندازه دکفاف تجاوز کونکې نه وی، نو پر ده باندې گناه نسته، بېشکه الله بڅښونکې اورحم کونکې دی.

تفسیر: یعنی دغه پورته ذکر سوی شیان حرام دی خو که څوک دلورې دوجهی مرګ ته نزدې سوی وی، اودناچاری په وخت کې وځوری، په داسې انسان باندې ممانعت نسته، خو په دی شرط چې ترحد به تجاوز نه کوی، یعنی دومره به ځوری چې صرف دمرګ څخه راوگرځی داسې نه چې گیده په ډکه کړی.

دپورتني آیت څخه ددوی داستدلال وجه (فَمَنْ اضْطُرَّ) دلفظ څخه دی، هغه دا چې په دغه آیت کې داضطرار یا ضرورت حالت مراد دی، اوددوی په نزد ضرورت عام دی علاج او غیرعلاج دواړو ته شامل دی، نو لکه څرنګه چې لوږه او تنده یو ضرورت دی اودهغوی ددفعه کولو دپاره دحرامو خوړل جایز دی همدا رنگه ناروغی هم یو ضرورت دی ددغه ضرورت دپاره هم دحرامو خوړل او علاج په کول جائز دی.

ضرورت څه ته وایی؟

ددوی تر جواب دمخه به دضرورت تعریف وکړو چې ضرورت څه ته وایی؟ هی الخوف علی النفس من الهلاک علما ای قطعیا او ظنا، فلا یشرط ان یصیر حتی یشرف علی الموت. (۲)

ترجمة: ضرورت دادی چې انسان دنفس پر هلاک وبیرېږي په علم یقین یا په گمان سره، خودا شرط نه دی چې ددی انتظار وکړی چې دی مرګ ته نزدې سی.

اول جواب: د ضرورت تر تعریف وروسته څه علماء ددوی په جواب کې

وايي: ضرورت عام نه دی چې خوړل، چيښل او مرض ته شامل سی، ځکه لوږه، تنده او مرض فرق سره لری، اول دا چې الله تعالی خپل حیوانی مخلوق خوړلو اوغذاته محتاج گرځولی دی چې بيله خوړلو اوغذا څخه عاده تر ډیره وخته ژوندی نسی پاته کیدلای، د لوږی او تندی ضرورت بيله څه خوړلو یا چيښلو نسی دفع کیدلای، نو ځکه الله عزوجل دخپل رحمت پر بنیاد وخیلو بندگانو ته لار ښودنه وکړله که څه هم ماڅه شيان پرتاسو حرام کړی دی خوبياهم دخپل نفس د ساتلو په اندازه اود مرگ څخه دخلاصون لپاره تاسوته دڅوگولو حرام خوړل نه یوازی داچې جائز دی بلکه فقهاؤ واجب بللی دی، که یی نه و خوری او مړسی هغه گناه کار دی.

بل فرق دادی چې د لوږی او تندی درفع کولو دپاره د ضرورت په اندازه د حرام خوړل واجب دی که یی نه و خوری گناه کاره دی ځکه د واجب پر ښودل گناه ده، خوددواء خوړل واجب نه دی نوددواء دپاره حرام خوړل واجب نه دی لکه چې وایی: وحکمها فی المذاهب الاربعة وجوب الاکل من المحرم، بمقدار ما یسد رمقه ای بقیة حیاته، ویامن معه الموت، لقوله تعالی (فَمَنْ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادَ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ) وقوله تعالی (وَلَا تُلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ وَأَحْسِنُوا) وقوله تعالی (وَلَا تَقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ)

فان ترک الاکل والشرب حتی هلک فقد عصی، لان فیہ القاء النفس الی التهلکة، وهو منہی عنه فی محکم التزیل، ولانه قادر علی احیاء نفسه بما احله الله له، فلزمه، کما لوکان معه طعام حلال.

بخلاف من امتنع عن التداوی حتی مات، لایجب علیه، ولا یعصى بالترک، اذ

لا یتیقن ان الدواء یشفیہ. (۱)

ترجمة: په څلورو مذهبونو کې داسې حکم سوی دی چې پرده باندې واجب دی چې د حرام څخه دومره وځوری چې دده ژوند په راوگرځی اودمرگ څخه په امن سی، ځکه په قرآن کریم کې الله تعالی فرمایي: (فَمَنْ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ) نوهغه څوک چې ددغه حرام خوړلو ته ضرورت پیدا کړی، په داسې حال کې چې دی ظلم کونکې نه وی او تراندازه دکفاف تجاوز کونکې نه وی، نو پرده باندې گناه نسته. او په بل آیت کې فرمایي: تاسو خپل ځانونه په خپلو لاسونو دهلاک وځای ته مه اچوی. په بل آیت کې فرمایي: تاسو خپل ځانونه مه وژنی.

څوک چې خوړل اوچینسل ترهغو پریرې چې مړسی نوهغه گناه کاره دی ځکه ده په دغه عمل سره خپل ځان وهلاک ته واچوی، او خپل ځان دهلاک ځای ته اچول دالله تعالی په نازل سوی کتاب قرآن کریم کې ممنوع دی، بل داچې دی دالله تعالی په حلال شی سره دخپل ځان پرساتلو قادردی، لکه داچې دده سره حلال خواړه وی اودی یی نه خوری اومړسی.

خوددواء دخوړلو حکم ددی څخه خلاف دی، یعنی که څوک ددواء خوړلو څخه منع وکړی ترڅو هلاک سی نودی دنه خوړلو په وجه گناه کاره نه دی، اونه پرده باندې ددواء خوړل واجب دی، ځکه په دواء کې شفاء یقینی نه ده.

دپورتنی آیت په تفسیر کې ابن کثیر مفسر لیکي: قال ابن کثیر: اذا وجد المضطر مية وطعام الغير بحيث لا قطع فيه ولا اذى، فانه لا يحل له اكل المية، بل ياكل طعام الغير بغير خلاف. (۱)

ترجمة: امام ابن کثیر وایی: که د ضرورت لرونکې سره مرداره او ورسره دبل چا خواړه هم وه چې دهغه په خوړلو کې غلا اوازار نه وو، نوده ته دمرداری خوړل جائز نه دی بلکې دی به دغه دبل خواړه خوری او په دی کې هیڅ خلاف نسته.

مطلب داکه دبل حلال مال ورته پیدا کیدی نوبیا به هم حرام یا مردار شی نه خوری.

په بل خای کې دخوړلو او چيښلو حکم فرض بلل سوی دی: الاکل للغذاء والشرب للعطش ولومن حرام او میتة اوماال غیره وان ضمنه فرض یثاب علیه، بحکم الحديث، ولكن مقدار مايدفع الانسان الهلاك عن نفسه، وماجور علیه وهو مقدار مايمكن به من الصلوة قائما ومن صومه. (۱)

ترجمة: دغذاء دپاره خوړل اودتندی دپاره چيښل فرض دی، ثواب ورکول کيږي، دحديث په حکم، که څه هم دحرامو، مرداري اودبل دمال څخه وي، او که څه هم ضمان ولري، خوپه هغه اندازه چې دهلاک څخه خپل ځان په ساتي، اوپردغه ده ته ثواب ورکول کيږي، اندازه داده چې انسان په ولاړه لمونځ کولای سي او روژه نيولای سي.

خوددواء استعمال اوخوړل واجب نه دی، که څوک دواء نه وخوري اومرسي هغه گناه کاره نه دی، بلکه ددواء پرته خوړلو اوپرمرض صبرکولو کې ثواب سته ځکه په حديث کې راغلي دي: عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَزْهَرَ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: إِنَّمَا مَثَلُ الْمُؤْمِنِ حِينَ يُصِيبُهُ الْوَعْكُ أَوْ الْحُمَّى كَمَثَلِ حَدِيدَةٍ تُدْخَلُ النَّارَ فَيَذْهَبُ خَبَثُهَا وَيَبْقَى طَيِّبُهَا. (۲)

ترجمة: دعبدالرحمن بن ازهر څخه روايت دی چې رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل: دهغه مومن مثال چې په تکليف ياتبه اخته سي لکه دهغه اوسپنی چې اورته واچول سي نو هغه زنگ يی ولاړسي او پاک اوښه يی پاته سي.

بل داچې دمرض ياناروغی شفاء بيله حراموپه نورو پاكو اوحلالوشيانو سره هم کيدايسى ځکه په حديث کې راځي: ۱- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، عَنِ النَّبِيِّ

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «مَا أُنْزِلَ اللَّهُ دَاءً إِلَّا أُنْزِلَ لَهُ شِفَاءٌ». (۱)

ترجمة: ابوهريرة رضى الله تعالى عنه روايت كوي چې نبی صلی الله عليه وسلم وفرمايل: الله تعالى هيڅ داسې ناروغی نه ده نازل کړی مگر نه دهغه دپاره یی شفاء هم نازل کړی ده.

۲- عَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَبْلُغُ بِهِ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " مَا أُنْزِلَ اللَّهُ مِنْ دَاءٍ إِلَّا وَأُنْزِلَ لَهُ شِفَاءٌ، عِلْمُهُ مَنْ عِلْمُهُ، وَجَهْلُهُ مَنْ جَهْلُهُ. (۲)

ترجمة: دابن مسعود رضى الله تعالى عنهما څخه روايت دی اودی دغه حديث نبی صلی الله عليه وسلم ته رسوی: چې الله تعالى هيڅ داسې ناروغی یا مرض نه دی رالیرلی مگرد هغه دپاره یی شفاء هم رالیرلی ده، چاچې زده کړه هغه ته معلومه ده او چاچې نکهړه زده هغه ته نه ده معلومه.

په بل حديث کې راغلی دی: ۳- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: فِي الْحَبَّةِ السَّوْدَاءِ شِفَاءٌ مِنْ كُلِّ دَاءٍ إِلَّا السَّامَ. قَالَ ابْنُ شِهَابٍ: وَالسَّامُ الْمَوْتُ. (۳)

ترجمة: ابو هريرة رضى الله تعالى عنه روايت كوي چې مادرسول الله صلی الله عليه وسلم څخه واوریدل چې ویلی: په توره دانه کې دهر مرض شفاء سته بيله مرگه څخه، ابن شهاب وایی: سام مرگ ته وایی.

اوبل دانه ده معلومه چې دغه ناروغی به په دغه حرامه دواء سره ښه کیږي، ځکه په صحراء او کلیو کې ډیر ناروغان بيله دواء څخه په هغه جسماني طاقت سره جوړ سوی دی کوم چې الله تعالى دهر انسان په وجود کې ایښی دی.

څه کسان الله تعالى دقرآنی آیتونو په دم سره جوړ کړی دی. ځکه په قرآن کریم کې الله تعالى فرمایي: وَنُزِّلُ مِنَ الْقُرْآنِ مَا هُوَ شِفَاءٌ وَرَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ. (۴)

۱- صحيح البخارى كتاب الطب -- ۲- السنن الكبرى للبيهقي ج ۹ ص ۵۷۷ واخرجه ابن ماجة

۳- رواه صحيح البخارى كتاب الطب -- ۴- سورة الأسراء آيت ۸۲

ترجمة: اونازل کوو موږ پرتاباندې دقرآن څخه هغه چې شفاء ده دظاهري اوبا طني امراضو لپاره اودمومنانو لپاره رحمت دی.

لکه چې په حدیث کې راغلی دی: عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ عُمَيْرٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «فِي فَاتِحَةِ الْكِتَابِ شِفَاءٌ مِنْ كُلِّ دَاءٍ». (۱)

ترجمة: عبد الملك ابن عمر رضی الله تعالی عنه روایت کوی چې رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل: په الحمد لله یا سورة فاتحة کې دهر مرض شفاء ده.

په دم سره شفاء په عملی ډول ثابتہ سوی ده لکه داچې په حدیث کې راغلی دی: عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ: بَعَثَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي سَرِيَّةٍ فَتَزَلْنَا بِقَوْمٍ، فَسَأَلْنَاهُمْ الْقَرَىٰ فَلَمْ يَقْرُوا، فَلَدَغَ سَيْدُهُمْ فَأَثَوْنَا فَقَالُوا: هَلْ فِيكُمْ مَنْ يَرْقِي مِنَ الْعَقَرِ؟ قُلْتُ: نَعَمْ أَنَا، وَلَكِنْ لَا أَرْقِيهِ حَتَّىٰ تُعْطُونَا غَنَمًا، قَالُوا: فَإِنَّا نُعْطِيكُمْ ثَلَاثِينَ شَاةً، فَقَبِلْنَا فَقَرَأْتُ عَلَيْهِ: الْحَمْدُ لِلَّهِ سَبْعَ مَرَّاتٍ، فَبَرَأَ وَقَبَضْنَا الْغَنَمَ، قَالَ: فَعَرَضَ فِي أَنْفُسِنَا مِنْهَا شَيْءٌ فَقُلْنَا: لَا تُعْجَلُوا حَتَّىٰ تَأْتُوا رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: فَلَمَّا قَدِمْنَا عَلَيْهِ ذَكَرْتُ لَهُ الَّذِي صَنَعْتُ، قَالَ: «وَمَا عَلِمْتُ أَنَّهَا رُقِيَّةٌ؟ اقْبِضُوا الْغَنَمَ وَاضْرِبُوا لِي مَعَكُمْ بِسَهْمٍ». (۲)

ترجمة: دابی سعید خدری رضی الله تعالی عنه څخه روایت دی چې موږ رسول الله صلی الله علیه وسلم په یولنسکر کې ولیرلو نو موږ یو قوم ته راغلو او دهغوی څخه موږ دمیل مستیا غوښتنه وکړله خو هغوی زموږ دمه مانداری څخه انکار وکړی، نو ددوی سردار لرم وچچې، نودوی موږ ته راغله او ویل په تاسو کې داسې څوک سته چې دلرم دم کوی؟ ما ورته وویل زه یم خوزه ترهغو دم نه کوم ترڅو تاسو موږ ته پسونه رانکړی، ده وویل زه دیرش پوسونه درکوم، نوموږ قبوله کړله، نو ما پر ده باندې اوه واره الحمد لله وویل نو هغه جوړ سو او موږ ددوی څخه پوسونه واخستله بیا زموږ په زړونو کې څه راگرځیدل نوموږ وویل تلواره به نکوو، ترڅو چې درسول

الله صلى الله عليه وسلم څخه پوښتنه کړه، کله چې موږ رسول الله صلى الله عليه وسلم ته راغلو، نو ما ټوله قصه ورته بیان کړله، نو ده راته وویل تاته څنگه معلومه سوله چې په سورة فاتحه سره دم کول کیږي؟ پسونه واخلی اوما ته هم حصه راکړی. بل داچې په دعا، ښه توکل اوداسې نورو حلالو اسبابونو باندې هم بېله دوا مریضان جوړ سوی دی لکه دایوب علیه السلام صبر، چې هېڅ ډول سبب یی استعمال نکړی او الله تعالی بېله دوا او علاج څخه جوړ کړی او په حدیث کې هم راغلی دی: عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " قَالَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى: " إِذَا ابْتَلَيْتُ عَبْدِي الْمُؤْمِنَ فَلَمْ يَشْكُنِي إِلَى عَوْدِهِ أَطْلَقْتُهُ مِنْ أَسَارِي، ثُمَّ أَبْدَلْتُهُ لَحْمًا خَيْرًا مِنْ لَحْمِهِ، وَدَمًا خَيْرًا مِنْ دَمِهِ، ثُمَّ يَسْتَأْنِفُ الْعَمَلَ ". (۱)

ترجمه: دابوهريرة رضي الله تعالى عنه څخه روایت دی چې رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمایل: الله تعالی وایی: کله چې زه خپل مومن بنده په تکلیف مبتلا کړم اودی و خپل عیادت کونکو ته زما شکایت ونکړی نودی زه دخپل بند څخه آزاد کړم اوبیادده دغوښو په بدل کې خیر غوښی ورکړم، اودده دویښوپه بدل کې خیر وینی ورکړم اوبیادی خپل عمل اوکار دسره شروع کړی.

یعنی هغه کسانوته زما شکایت ونکړی کوم چې دده پوښتنی ته راځی، نو کومی غوښی چې دناروغی په وجه کمی سوی وی ترهغو به خیر غوښی ورکړم، او کومه وینه چه دناروغی په وجه کمه سوی وی ترهغه به ښه وینه ورکړم.

په بل حدیث کې راغلی دی: عَنْ جَابِرٍ قَالَ: جَاءَتِ الْحُمَيُّ تُسْتَأْذِنُ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: " مَنْ أَتَتْ " قَالَتْ: الْحُمَيُّ، قَالَ: " أَتَعْرِفِينَ أَهْلَ قُبَاءٍ؟ " قَالَتْ: نَعَمْ، قَالَ: " اذْهَبِي إِلَيْهِمْ " فَذَهَبَتْ إِلَيْهِمْ فَلَقُوا مِنْهَا شِدَّةً، فَشَكُّوا ذَلِكَ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: " إِنْ شِئْتُمْ دَعَوْتُ اللَّهَ فَكَشَفَهَا عَنْكُمْ، وَإِنْ شِئْتُمْ كَانَتْ كَفَّارَةً وَطَهُورًا "

فَقَالُوا: بَلْ تَكُونُ كَفَّارَةً وَّطَهُورًا " (۱)

ترجمة: دجابر رضی اللہ تعالیٰ عنہ خخہ روایت دی چې تبه راغله د نبی صلی اللہ علیہ وسلم خخہ یی اجازه غوښتله، نبی علیه السلام ورته وویل ته څوک یی؟ هغی ورته وویل تبه یم، نبی علیه السلام ورته وویل ایا ته د قباء خلگ پیژنی؟ هغی ورته وویل هو، ده ورته وویل هغوی ته ولاړه سه، نو داهغوی ته ولاړله او هغوی ددی خخه ډیر په تکلیف سوله نوددی خخه یی نبی صلی اللہ علیہ وسلم ته شکایت وکړی، نوده ورته وویل که ستاسو خوښه وی نوزه به اللہ تعالیٰ ته خواست وکړم ستاسو خخه به یی لیری کړی او که ستاسو خوښه وی نو دابه ستاسو دپاره کفاره او پاکونکې وی، هغوی وویل بلکې کفاره او پاکونکې دی وی.

په صدقه او خیرات سره هم علاج کیږی: عَنْ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: ذَاوُوا مَرْضَاكُمْ بِالصَّدَقَةِ، وَحَصِّنُوا أَمْوَالَكُمْ بِالزَّكَاةِ، وَأَعِدُّوا لِلْبَلَاءِ الدُّعَاءَ. (۲)
ترجمة: د عبد اللہ رضی اللہ تعالیٰ عنہ خخه روایت دی چې رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایل: په صدقه او خیرات سره دخپلو مریضانو دواء او علاج وکړی، او خپل مالونه په زکات سره پاک کړی، او بلاوی په دعاء سره لیری کړی.

په حجامت او وینو کښلو سره علاج کول کیږی ځکه په حدیث کی راغلی دی:
عَنْ مَعْقِلِ بْنِ يَسَارٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: " مَنْ احْتَجَمَ يَوْمَ الثَّلَاثَاءِ لِسَبْعِ عَشْرَةَ مِنَ الشَّهْرِ كَانَ دَوَاءً لِدَاءِ السَّنَةِ " (۳)

ترجمة: معقل دیسار زوی روایت کوی چې نبی صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایل: چا چې دسه شنبی په ورځ دمياشتی په اولسم تاریخ حجامت یا وینی وکښلی نو دا دده دپاره دټوله کال دواء ده.

۱- سنن الکبریٰ للبيهقي ج ۳ ص ۵۲۵ -- ۲- سنن الکبریٰ للبيهقي ج ۳ ص ۵۳۶

۳- السنن الکبریٰ للبيهقي ج ۹ ص ۵۷۲

په بل حدیث کې راغلی دی: عَنْ سَمُرَةَ بْنِ جُنْدُبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كُنْتُ قَاعِدًا عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: فَدَعَا الْحَجَّامَ فَعَلَّقَ عَلَيْهِ مَحَاجِمَ قُرُونٍ ثُمَّ شَرَطَهُ بِشَفْرَةٍ، فَدَخَلَ عَلَيْهِ أَغْرَابِيٌّ مِنْ بَنِي فِزَارَةَ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا هَذَا يَقْطَعُ جِلْدَكَ؟ قَالَ: " هَذَا الْحَجَمُ ". قَالَ: وَمَا الْحَجَمُ؟ قَالَ: مِنْ خَيْرِ دَوَاءٍ يَتَدَاوَى بِهِ النَّاسُ. (۱)

ترجمة: سمرة بن جندب روایت کوی چې زه در رسول الله صلى الله عليه وسلم سره ناست وم، او نبی علیه السلام وینی کنبونکې راوغوښتلی او هغه پرده باندې دوینی کنبلو ښکرونه وتړل، اودی یی په تیغ وهی، په دغه وخت کې دفزاره دقبیلې یوصحرایی سړی راغلی، نو وی ویل ای دالله رسوله دغه څه دی چې ستاپوستوکې پریکوی؟ نبی علیه السلام ورته وویل دغه حجم دی، هغه ورته وویل حجم څه شی دی؟ نبی علیه السلام ورته وویل: دغه خیر اوغوره دواء ده چې خلک په دغه سره دواء اوعلاج کوی.

دغوا په شیدو سره علاج کول: عَنْ مُلَيْكَةَ بِنْتِ عَمْرِو الْجُعْفِيَّةِ، أَنَّهَا قَالَتْ لَهَا: عَلَيْكَ بِسْمَنِ الْبَقَرِ مِنَ الذُّبْحَةِ أَوْ مِنَ الْقَرَحَتَيْنِ، فَإِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: إِنْ أَلْبَأْتَهَا أَوْ لَبَأَتْهَا شِفَاءً، وَسَمْنَهَا دَوَاءً، وَلَحْمَهَا أَوْ لَحُومَهَا دَاءً. (۲)

ترجمة: ملیکه بنت عمرجعفی روایت کوی چې بیسکه رسول الله صلى الله عليه وسلم ورته وویل: چې دغوا شیدو شفاء ده اوغورپی یی دواء ده اوغوښی مرض دی. دغه پورته ذکرسوی ټول حدیثونه دلالت کوی چې ناروغی یامرض داسې ضرورت نه دی لکه لوړه یاتنده، ځکه دناروغی علاج په ډیرو حلالو اومباح شیانو ممکن دی ترڅوچې حلال اومباح شیان وی نودحرامو خوړل جائز نه دی، اونه په حرامو کې شفاء اوعلاج یقینی دی لکه په خوړلو اوچینسلو کې، ځکه الله عزوجل

هر ژوندی شی (حيوان) داسې جوړ کړی دی چې بيله خوړلو او چيښلو ډیر وخت ژوندی نسی پاته کيدلای، که خوړل یا چيښل ونه کړی عاده هغه پسله څه وخته مرکيږي، داسې کوم مثال نسته چې انسان په دم، صبر، حجامت، دعاء او داسې نورو مباحو شيانو باندې موږ يا اوبه سوی وی، او که وی نوبياهم د حرام خوړل یا چيښل ورته جائز نه دی، نو معلومه سوله چې په آيت کې د ضرورت څخه همدغه دخوړلو او چيښلو خاص ضرورت مراد دی عام ضرورت مراد نه دی چې ناروغی او علاج هم تر لاندی سی، نو ځکه د علاج او دواء دپاره د حرامو خوړل یا علاج په کول جائز نه دی.

دوهم جواب: په دواء سره علاج يقيني نه دی بلکه غالب گمان هم نه دی چې په دغه دواء سره دغه مرض خامخا جوړيږي، ځکه که داسې وای نو هيڅکله به څوک نه وای مړسوی. او کوم چې خواړه دی دلورې دپاره يقيني ده چې دی په دغه مړيږي او دمرگه څخه تر خپل معلوم وخت پورې را گرځي ځکه دالله تعالی دخپلو بندگانو سره دغه سنت او طريقه ده.

درېم جواب: ډیر ځله ديوه مرض لپاره ډيري دواوی وی چې په هغه کې حلالی هم وی نو تر څو چې حلالی وی د حرامو خوړل جائز نه دی، او د اکيدای نسی چې په حلالی دی علاج نه وسی او په حرامو دی علاج وسی، ځکه مخکې تیر سوله چې (ان الله لم يجعل شفاءكم فيما حرم عليكم) بيشکه الله تعالی ستاسو شفاء په هغه شی کې نه ده ايښی چې پرتاسوی حرام کړی دی، خودلورې دفاع په هر قسم خوړو کيدای سی حرام وی که حلال.

د دوی دوهم دليل: قال الحنفية: يجوز التداوى بالحرّم إن علم يقيناً أن فيه شفاء،

ولا يقوم غيره مقامه، أما بالظن فلا يجوز، وقول الطبيب لا يحصل به اليقين، ولا يرخص

التداوی بلحم الخنزیر وإن تعین. (۱)

ترجمة: حنفی عالمانو ویلی دی: چې په حرامو سره علاج اوتداوی کول جایز ده، که یقینی معلومه سی، چې په دغه دواء کې شفاء ده، اوبل شی ددی پرځای نسی دریدلای، خو په گمان باندې جایز نه دی، اودطیب په قول سره یقین نه حاصلیږی، اودخنزیر په غوښو تداوی کول جایز نه ده که څه هم دامعلومه سی چې په دغه کې علاج سته.

ددغه دلیل اول جواب: که پورتنی عبارت ته په سطحی نظر وگورو نوهم دا څوټکې په ښکاره معلومیږی: اول دامعلومه نه ده چې دغه حنفی عالمان څوک دی اوپه کوم کتاب کې داسې قول کړی دی؟ اوپه کوم دلیل؟ بل داچې دی وایی چې په علم یقین معلوم سی اودطیب په قول سره علم یقین نه حاصلیږی، نو دا معلومه نه ده چې دچاپه قول سره علم یقین حاصلیږی؟ بل داچې په اول کې وایی په مطلق حرام سره تداوی کول جایز ده، خو په آخر کې وایی دخنزیر په غوښو سره تداوی کول جایز نه ده که څه هم په یقین معلوم سی، ددغه فرق وجه معلومه نه ده.

دوهم جواب: اول خودغه عبارت اوحکم دهغو ټولوحدیثونو څخه خلاف دی کوم چې مخکې ذکرسوله چې په هغوی کې په ډیرصراحت اووضاحت سره ویل سوی وه چې په حرامو علاج جائز نه دی. اوالله تعالی په هغه شی کې شفاء نه ده ایښی کوم چې الله تعالی حرام کړی دی اوداسې نور، بل داچې دی حکم کوی چې په حرامو علاج کول جایز دی، خوپردغه حکم باندې دڅلورو دلائلو څخه هیڅ یو دلیل هم نه دی ویلی اوبیله دلیل یوشی ته حرام یا حلال ویل صحیح نه دی.

ددوی دریم دلیل: عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، أَنَّ أَنَسًا مِنْ غُرَيْتَةٍ قَدِمُوا عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَاجْتَوَوْا الْمَدِينَةَ، فَقَالَ: «لَوْ خَرَجْتُمْ إِلَى ذَوْدِ لَنَا، فَشَرِبْتُمْ مِنْ أَلْبَانِهَا

وَأَبْوَالَهَا» فَفَعَلُوا. فَأَرَادُوا عَنِ الْإِسْلَامِ، وَقَتَلُوا رَاعِي رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَاسْتَأْفَوْا ذَوْدَهُ، فَبَعَثَ رَسُولُ اللَّهِ فِي طَلَبِهِمْ، فَجِيءَ بِهِمْ، فَقَطَّعَ أَيْدِيَهُمْ وَأَرْجُلَهُمْ وَسَمَرَ أَعْيُنَهُمْ وَتَرَكَهُمْ بِالْحَرَّةِ حَتَّى مَاتُوا. (۱)

ترجمة: دانس بن مالک رضی اللہ تعالیٰ عنہ خخہ روایت دی چې څه خلگ د عرینه قبیلې خخه در رسول الله صلی الله علیه وسلم په زمانه کې مدینې ته راغله، خو د مدینې منورې هوا پردوی نه ولگیدل، نور رسول الله صلی الله علیه ورته وویل: تاسو زموږ داوښانو ځای ته ولاړه سئ او هلته داوښانو بولی اوشیدی وچینسئ، نو دوی هم داسې وکړله، کله چې جوړسوله نو دوی د اسلام خخه مرتد سوله اود رسول الله صلی الله علیه وسلم داوښانو چوپان (څارونکې) یې مړکړی او اوښان یې وتښتول، نونبی علیه السلام په دوی پسې خلگ واستول او هغوی یې راوستل، نو ددوی لاسونه او پښې یې ورپری کړلې، په سترگو کې سیخان تیرکړله او پرتوده مخکې یې ترهغو پریښودل چې مړه سوله.

ددې حدیث خخه داستدلال وجه داده: چې رسول الله صلی الله علیه وسلم ددوی د تداوی او علاج دپاره داوښانو د بولوتجویز وکړی سره ددې چې بولی حرامی او نجسی دی، نو همدارنگه په حراموهم د ضرورت په وخت کې علاج او تداوی کول جایز دی.

ددې حدیث خخه جواب دادی: چې دغه حدیث دخوحدیثونو سره تصادم او ټکرلری چې په هغوی کې داسې صراحت سوی دی چې په حرامو علاج کول حرام دی: ۱- عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّ اللَّهَ أُنْزِلَ الدَّاءَ وَالِدَّوَاءَ، وَجَعَلَ لِكُلِّ دَاءٍ دَوَاءً فَتَدَاوَوْا وَلَا تَدَاوَوْا بِحَرَامٍ». (۲)

ترجمة: ابی درداء رضی اللہ تعالیٰ عنہ روایت کوی چې رسول الله صلی الله

عليه وسلم وفرمايل: بيشكه الله تعالى مرض اودواء نازل كړى دى خودهر مرض لپاره يى دواء راستولى ده، نو تاسو دواء كوى خوتاسو په حرامو سره دواء مه كوى.
 ۲- وَقَالَ ابْنُ مَسْعُودٍ، فِي السَّكْرِ: «إِنَّ اللَّهَ لَمْ يَجْعَلْ شِفَاءَكُمْ فِيمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمْ». (۱)
 ترجمه: ابن مسعود رضى الله تعالى عنه دسكر په باره كې وويل: بيشكه الله تعالى ستاسو شفاء په هغه شى كې نه ده ايښى كوم شى چې پرتاسويى حرام كړى دى. (السكر) هو نبذ التمر فإذا اشتد وغلا أصبح مسكراً فيحرم [سكر]: دخرما هغه شيره ده چې جوش اوسخت سى، نشه ولرى او حرام سى.

۳- عَنْ عَلْقَمَةَ بْنِ وائِلٍ، عَنْ أَبِيهِ وَائِلِ بْنِ الْحَضْرَمِيِّ، أَنَّ طَارِقَ بْنَ سُوَيْدٍ الْجُعْفِيَّ، سَأَلَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ الْخَمْرِ، فَتَهَاةً أَوْ كَرَةً أَنْ يَصْنَعَهَا، فَقَالَ: إِنَّمَا أَصْنَعُهَا لِلدُّوَاءِ، فَقَالَ: «إِنَّهُ لَيْسَ بِدَوَاءٍ، وَلَكِنَّهُ دَاءٌ». (۲)

ترجمه: طارق بن سويد جعفي دى صلي الله عليه وسلم څخه دخمريه باره كې پوښتنه وكړله، نوهغه دى ځنى منع كړى اويايى بد وبلل چې جوړ يى كړى، نوده ورته وويل بيشكه موږ دغه ددواء لپاره جوړه وو، نو عليه السلام ورته وويل: چې دغه دواء نه ده بلكې داء يعنى مرض دى.

۴- عَنْ أَنَسٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «تَنْزَهُوا مِنَ الْبَوْلِ فَإِنَّ عَامَّةَ عَذَابِ الْقَبْرِ مِنْهُ». (۳)

نودپورتنیو حديثونو د تعارض درفع كولو دپاره علماء د حديثو د اصولو دمخى تطبيق كوى او وايي د عربيينو حديث دى صلي الله عليه وسلم پر خصوصيت حمل كوى اودغه نور حديثونه پر خپل اصل پريږدى، اويا دغه حديثونه ناسخ او د عربيينو حديث منسوخ دى، ځكه په دواړو په يوه وخت كې عمل كول ممكن نه دى.

۱- صحيح البخارى كتاب الأشربة
 ۲- رواه مسلم فى صحيحه كتاب الأشربة

۳- سنن الدار القطنى ج ۱ ص ۲۳۱

ددوی څلورم دلیل: دوی وایی په یو حدیث کې رسول الله صلی الله علیه

وسلم فرمایي: دورینسمو اوسرو زرو استعمال زما دامت پرنارینوو حرام دی لکه په دغه حدیث کې: عَنْ أَبِي مُوسَى، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «أَحِلَّ الذَّهَبُ وَالْحَرِيرُ لِإِنَاثِ أُمَّتِي، وَحُرِّمَ عَلَى ذُكُورِهَا». (۱)

ترجمة: ابی موسی رضی الله تعالی عنه روایت کوی چې رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل: بیشکه الله عزوجل زما دامت دښخودپاره دورینسمو اوسرو زرو استعمال حلال کړی دی، او پرنارینووی حرام کړی دی.

خوپه بل حدیث کې د علاج دپاره دورینسمو استعمال اجازه ورکړل سوی ده: عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: «أَنَّ عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ عَوْفٍ، وَالزُّبَيْرَ شَكَوَا إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَعْني الْقَمْلَ فَأَرْخَصَ لَهُمَا فِي الْحَرِيرِ، فَرَأَيْتُهُ عَلَيْهِمَا فِي غَزَاةٍ». (۲)

ترجمة: انس رضی الله تعالی عنه روایت کوی چې عبدالرحمن بن عوف اوزبیر بن عوام نبی کریم صلی الله علیه وسلم ته د شپږو ددرلودلو څخه شکایت وکړی، نو علیه الصلوة والسلام وددوی دواپوته دورینسمینو جاموداغوستلو اجازت ورکړی اوماپه غزا کې پردوی باندي ورینسمینی جامی ولیدلی.

ددغه حدیث څخه داستدلال وجه داده: چی ورینسم دنارینه دپاره حرام خوبیا هم وددوی ته د شپږو د علاج دپاره اجازت ورکول سوله.

ددوی ددغه دلیل جواب داسې ورکول سوی دی: اول خو دورینسمو استعمال داسې مطلق حرام نه دی لکه شراب اوداسې نور څکه چې ورینسم پرنارینه اوبنځی دواړو حرام نه دی بلکې دیوه صنف لکه بنځو ته یی استعمال جایز دی. بل دا چې دورینسمو تجارت کول پرمسلمان او کافر دواړو باندي خرڅول، او کافرت ته یی تحفه ورکول جایز دی، بل دا چې بنځوته هم دزینت دپاره جایز دی نوده

علاج اوتداوی حاجت دزینت تر حاجت قوی دی، اوبل داچې ورینسم که حرام دی خو نجس نه دی نوځکه دورینسمو او شرابو ترمنځ ډیر فرق سته نوکه دورینسمو استعمال دتداوی او علاج دپاره جایز سی دومره تضاد اوتکرنلری.

بل داچې دخورلو اولباس ترمنځ فرق سته، خواړه دلباس څخه مخالف دی، ځکه چې دخورو تاثیر په بدن کې ځی اودلباس تاثیر په بدن کې نه ځی، اوخواړه هم دهغه ضرورت دپاره مباح اوجایز دی چې دمرگ څخه ځان په وساتی، نوپه خورو سره دبدن داخلي ضرورت پوره کیږی اوپه لباس دبدن څخه خارج علاج کول کیږی. دپورتنی تحقیق خلاصه داسوله چې رب العالمین په قرآن کریم کې وخمرته رجس ویلی دی اورجس په عربی لغت کې دنجس په معنی دی، اوپه همدغه آیت کې الله تعالی داجتناب اوپرهیز امر کړی دی، دغه داجتناب لفظ عام دی، یوازی په خورلو اوچینلو کې نه دی، بلکه په ټولو حالتونو کې به وی لکه خرڅول رانول، تداوی اوعلاج اوداسې نور، ځکه فاجتنبوا دامر صیغه ده چې تحریم فایده کوی او دغه تحریم عام دی وهرهغه شی ته شامل دی چې نشه لری، خاص په یوشی یا حالت پوری نه دی، اودغه الله تعالی دشیطان داعمالو څخه بللی دی.

بل داچې نبی کریم صلی الله علیه وسلم په خپلو حدیثونو کې ورته داء ویلی دی نودامعقوله نه ده چې په داء اویامرض سره شفاء حاصله سی، په پورته ذکرسوی یوحديث کې رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایي چې تاسو دواء کوی خوپه حرامودواء مه کوی، نودغه خبره راجح اوغوره ده چې په حرامو اومنشیاتو لکه افیون اوداسې نورو علاج کول حرام دی، دغه بی دلیل بهانه چې څوک کوی دعالج اودواء دپاره استعمالیږی دغه ساده بهانه ده هیڅ دلیل اوحقیقت نه لری اونه په دغه باندې افیون اوداسې نور حلال کیدلای سی.

البتہ ترڅه حده چې ډاکتران وایی: دواء ځنی جوړیږی، خو هغه داسې دواء

وی چې په هغوی کې دافیون رنګ، بوی اوضررناکه خاصیت یی بدل سوی وی، هغه داچې انسان داسې نشه کړی چې عقل اوماغزه ورخراب کړی، بلکې داسې وی لکه دخمر یا شرابو څخه چې سرکه جوړه سی، داچې دخپل ضررمن حالت څخه ووزی لکه نشه بیایی استعمال جائز دی لکه دشرابو دسرکې خوړل، کوم چې زموږ په علاقه او منطقو کې حالا رواج لری هغه داسې دی چې پرداغه ضررمن حالت باندې خوری، تجارت یی کوی، اوزکاتونه اوخیراتونه پکښی ورکوی داسې کول دپورته ذکر سوی ټولو دلائلو اوتحقیق په استدلال حرام اونا جائز دی

حلال او حرام

زموږ مسلمانانو دغه عقیده ده چې حلال او حرام هغه دی چې الله تعالی په خپل کتاب قرآن کریم کې اودهغه رسول صلی الله علیه وسلم په خپلو حدیثونو کې ورته حلال یا حرام ویلی دی، په خپل هوا اوخواهش باندې بیله شرعی دلیل ویشی ته حلال یا حرام نسو ویلای.

اودالله تعالی دحکمت تقاضاده چې موږ ته یی څه شیان حلال کړی اوڅه یی حرام کړی دی، په کومو شیانو کې زموږ مصلحت اوفائده وی هغه یی حلال کړی دی، اوهغه چې زموږ په دین، بدن، عقل، نسل، مال اوداسې نورو کې ضرر وی لکه شرک بت فرستی، شراب، دنشی شیان، زنا، غلا اوداسې نور هغه یی ټول حرام کړی دی، اوانالله تعالی دخپل رسول صلی الله علیه وسلم دصفاتو څخه یوصفت داسې بیانوی اوفرمایي: الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الرَّسُولَ النَّبِيَّ الْأُمِّيَّ الَّذِي يَجِدُونَهُ مَكْتُوبًا عِنْدَهُمْ فِي التَّوْرَةِ وَالْإِنْجِيلِ يَأْمُرُهُمْ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَاهُمْ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُحِلُّ لَهُمُ الطَّيِّبَاتِ وَيُحَرِّمُ عَلَيْهِمُ الْخَبَائِثَ. (۱)

ترجمه: هغه کسان چې دوی دنبی امی ددین متابعت کوی داهغه رسول دی

چې ددوی په کتابونو توراۍ او انجیل کې دده نوم اوصفت لکلی سوی دی، چې دی به امر بالمعروف او نهی عن المنکر به کوی، اودوی ته ټول طیبات پاک شیان حلال او ټول خبیث او ناپاک شیان حرام سوی دی.

په بل آیت کې الله تعالی فرمایي: **يَسْأَلُونَكَ مَاذَا أَحَلَّ لَهُمْ قُلْ أُحِلَّ لَكُمْ** الطَّيِّبَاتُ. (۱)

ترجمة: پوښتنه کوی دوی لتاخځه ای محمد (صلی الله علیه وسلم) چې کوم شی دوی ته حلال او کوم حرام دی، نوته ورته ووايه چې طیبات یعنی ټول پاک شیان تاسوته حلال دی.

نو الله تعالی ټول هغه شیان چې پاک، نافع او ګټور دی حلال کړی دی، او ټول هغه چې خبیث او ضرر من وی حرام کړی دی، ځکه دغه دالله تعالی درحمت تقاضا ده چې خپل بند ګان دټولو هغو شیانو څخه ساتی چې دوی ته دژوندانه په ټولو اړخونو کې ضرروی، لکه دنشی شیان او داسې نور.

ځکه خوداهل کتابو په منځکې نبی کریم صلی الله علیه وسلم په داسې صفت مشهور وو چې دی په بنو امرکوی اودبدو څخه منع کوی، طیبات او پاک حلال بولی او خبیث او ناپاک حرام بولی.

اورب العالمین دخپل مخلوق په طبیعت نفع او ضرر ښه عالم او پوهیږی ځکه الله تعالی فرمایي: **وَاللَّهُ يَعْلَمُ الْمُفْسِدَ مِنَ الْمُصْلِحِ**. (۲)

ترجمة: او الله تعالی مفسد او مصلح ډیر ښه ترله پیژنی.

بلکې په بل آیت کې الله تعالی دپاکو خوړلو امرکوی او فرمایي: **فَكُلُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ حَلَالًا طَيِّبًا وَاشْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ إِنَّ كُتُوبَكُمْ إِذَا تَعْبُدُونَ**. (۳)

ترجمة: نوخوری تاسو دهغو خوړو څخه چې الله تعالی تاسوته په رزق درکړی

۱- سورة المائدة آیت ۴ -- ۲- سورة البقرة آیت ۲۲۰ -- ۳- سورة النحل آیت ۱۱۴

دی حلال او پاک، اودالله دنعمتونو شکروکړی، که تاسو خاص دالله تعالی عبادت کونکې او حکم منونکې یاست.

تفسیر: څوک چې دالله تعالی داطاعت او بندګۍ دعوی لری نو هغه دی دالله تعالی دورکړه سوی نعمتونو څخه حلال او پاک خوری، اودهغه داحسان قدر دی وکړی اودده دنعمتونو شکردی اداءکړی حلالو ته دی حرام نه وایی اوحراموته دی حلال نه وایی. (۱)

په حرام مال نفلی حج کول

ددی سره چې رب العالمین مومنان په حلال خوړلو امرکړی دی اودحرامو څخه یی منع کړی دی خوبیا هم په اسلامی معاشره اوتولنه کې داسې خلګ سته چې دهغوی څه یا ټول مالونه په شرعی لاری نه وی راټول سوی بلکې دحرامی لاری یی لاس ته راوړی وی، نو ځکه ددوی سره دغه مسئله سته چې په حرام مال سره دثواب کار یا فرضی عبادت کولای سی که نه؟ چې دهغوی دجملی څخه فرضی حج ادا کول، مسجد جوړول، یا نور عام المنفعه کارونه دثواب په نیت کول جائز دی که نه؟ دداسې سوالونو په جواب کې دڅلورو مذهبونو امامانو په منځ کې اختلاف نقل سوی دی چې دهغه اختلاف څه خلاصه په لاندی ډول ده.

دفرضی حج په مسئله کې ددلائلو پربنیاد دفقهاؤ او علماؤ اختلاف نقل سوی دی، دشافعی فقه یومعتبر کتاب کې داسې لیکلی دی: *اختلف الفقهاء في صحة الحج من المال الحرام ولهم في ذلك قولان: القول الاول ذهب الحنفية والشافعية واهل القولين في مذهب المالكية وقول في مذهب الحنابلة: إلى أن المال في الحج شرط للوجوب وليس شرطاً في صحة الحج من حيث هو أعمال وأقوال مخصوصة، فلا تلزم بين هذه الأعمال وبين ما ينفقه الحاج من مال في وصوله إلى بيت الله الحرام، فالحكم هو صحة الحج ممن أدى فريضة الحج*

من مال حرام ويجزى عنه حجه من حيث اسقاط الفريضة وبرائة ذمته منها، لكنه ياثم بانفاقه مال الحرام في اداء الطاعة من مال الحرام. (۱)

ترجمة: داچې په حرام مال سره فرضي حج کول صحيح دی که نه په دی هکله دفقهاؤ دوه قوله دی: اول قول: دحنفی، شافعی یوقول دمالکې اویوقول دحنبلې فقهاؤ رحمة الله تعالى عليهم په نزد دادی چې په حج کې مال دوجوب شرط دی دصحت شرط نه دی، ځکه چې حج دثومخصوصو اعمالو اوافعالو څخه عبارت دی، ددغه اعمالو اودهغه مال چې دبیت الله حرم ته درسیدلو دپاره خرڅیږی هیڅ تلازم اواریکه نسته، که یوڅوک په حرام مال فرضي حج وکړی نوحج صحيح دی دفرضوغاړی په خلاصیږی دحج زمه یی اداکیږی، خو په دغه گناه کاره دی چې ده دالله تعالی دعبادت په لاره کې حرام مال مصرف کړی دی.

دوی داسې دلیل وایی چې په حج کې مال شرط دوجوب دی شرط دصحت نه دی نوځکه حج صحيح دی خوشواب نلری، اوعذاب ورکول کیږی چې ده دعبادت په لاره کې حرام مال خرڅ کړی دی.

اوپه داغه مسئله کې دحنفی فقهی په یومعترکتاب کې داسې لکې: فَقَدْ يُقَالُ إِنَّ الْحَجَّ نَفْسُهُ الَّذِي هُوَ زِيَارَةُ مَكَانٍ مَخْصُوصٍ الْخَ لَيْسَ حَرَامًا، بَلَّ الْحَرَامُ هُوَ إِنْفَاقُ الْمَالِ الْحَرَامِ، وَلَا تَلَاَزُمٌ بَيْنَهُمَا، كَمَا أَنَّ الصَّلَاةَ فِي الْأَرْضِ الْمَغْصُوبَةِ تَقَعُ فَرَضًا، وَإِنَّمَا الْحَرَامُ شُغْلُ الْمَكَانِ الْمَغْصُوبِ، لِأَمِنْ حَيْثُ كَوْنُ الْفِعْلِ صَلَاةً لِأَنَّ الْفَرَضَ لَا يُمْكِنُ اتِّصَافُهُ بِالْحُرْمَةِ، وَهَذَا كَذَلِكَ فَإِنَّ الْحَجَّ فِي نَفْسِهِ مَأْمُورٌ بِهِ، وَإِنَّمَا يَحْرُمُ مِنْ حَيْثُ الْإِنْفَاقُ، وَكَأَنَّهُ أَطْلَقَ عَلَيْهِ الْحُرْمَةَ لِأَنَّ لِلْمَالِ دَخْلًا فِيهِ، فَإِنَّ الْحَجَّ عِبَادَةٌ مُرَكَّبَةٌ مِنْ عَمَلِ الْبَدَنِ وَالْمَالِ كَمَا قَدَّمْنَا، وَلِذَا قَالَ فِي الْبَحْرِ وَيَجْتَهِدُ فِي تَحْصِيلِ تَفَقُّةٍ حَلَالٍ، فَإِنَّهُ لَا يَقْبَلُ بِالتَّفَقُّةِ الْحَرَامِ كَمَا وَرَدَ فِي الْحَدِيثِ، مَعَ أَنَّهُ يَسْقُطُ الْفَرَضُ عَنْهُ مَعَهَا، وَلَا تَنَافِي بَيْنَ سَقُوطِهِ، وَعَدَمِ قَبُولِهِ، فَلَا يُثَابُ

لَعَدَمِ الْقَبُولِ، وَلَا يُعَاقَبُ عِقَابَ تَارِكِ الْحَجِّ.

أَيُّ لَأَنَّ عَدَمَ التَّرْكِ يُتَتَنَّى عَلَى الصَّحَّةِ: وَهِيَ الْإِثْبَانُ بِالشَّرَائِطِ، وَالْأَرْكَانِ، وَالْقَبُولِ الْمُتَرْتَّبُ عَلَيْهِ الثَّوَابُ يُتَتَنَّى عَلَى أَشْيَاءَ كَحِلِّ الْمَالِ وَالْإِخْلَاصِ كَمَا لَوْ صَلَّى مُرَاتِبًا أَوْ صَامَ وَاعْتَابَ، فَإِنَّ الْفِعْلَ صَحِيحٌ لَكِنَّهُ بِلَا ثَوَابٍ. (۱)

ترجمة: بیشکه حج دیو خاص مکان زیارت کول دی او هغه حرام نه دی، بلکې حرام په دغه لاره کې د حرام مال مصرف کول دی، اود دوی دواړو په منځکې هیڅ لزوم نسته، لکه داچې د غصب پر مخکې لمونځ وکړی نو فرض ادا کیږي، بلکې حرام ددغه مخکې مشغول کیدل دی، نه په دی حیث چې د لمانځه فعل کول حرام دی، ځکه فرض عبادت ته حرام نسی ویل کیدلای، نودلته په حج کې همداسې ده، ځکه حج په خپل ځان کې ماموریه دی، خودغه حراموالی د نفقی او مصرف د لازمی ورته راځي، داچې پرده باندې د حرام اطلاق کول کیږي د مال په وجه چې په ده کې د مال مداخلت سته، ځکه حج داسې عبادت دی چې په مال او بدن دواړو سره کیږي، ځکه خو په بحر نومی کتاب کې ویل سوی دی چې د حلالی نفقی په حصول کې به کوشش کوی، ځکه په حرامه نفقه سره نه قبلېږي لکه څرنګه چې په حدیث کې راغلی دی، سره ددی چې ددغه حرام مال سره فرض ساقطیږي، اود ساقط کیدلو اونه قبلیدلو په منځکې منافات نسته، ثواب نه ورکول کیږي ځکه چې قبول نه دی، اود حج د نه کولو عذاب هم نه ورکول کیږي، لکه داچې لمونځ دریا دپاره وسی، اویا داچې د فرضی روژی په حال کې غیبت وکړل سی، بیشکه فعل صحیح دی بیله ثوابه.

دامام شافعی د مذهب یو معتمد کتاب کې لیکي:

إِذَا حَجَّ بِمَالٍ حَرَامٍ أَوْ رَاكِبًا ذَابَّةً مَغْصُوبَةً أَوْ وَصَحَ حَجَّهُ وَأَجْزَأَهُ عِنْدَنَا، وَبِهِ قَالَ أَبُو حَنِيفَةَ وَمَالِكٌ وَالْعَبْدُ رِى وَبِهِ قَالَ أَكْثَرُ الْفُقَهَاءِ. وَقَالَ أَحْمَدُ لَا يُجْزِئُهُ* وَذَلِيلُنَا أَنَّ الْحَجَّ

افعال مخصوصة والتحریم لمعنی خارج عنها. (۱)

ترجمة: که په حرام مال حج وکړی یا دغصب اوغلا پر مرکب سپور ولاړسی نوحج صحیح او جائز دی، اوزموږ دلیل دادی چې حج خومخصوص افعال دی، او حراموالی ددی څخه خارج دی.

نودحج یا عبادت صحت دهغه دارکانو او شرطونو پر پوره کولو موقوف دی، دعبادت قبلیدل او ثواب پر مرتب کیدل پراخلاص او حلاله نفقه موقوف دی، اودغه دواړه یو پر بل موقوف نه دی.

بل دوی وایی: مادی اومالی طاقت دحج دصحت دپاره شرط نه دی، بلکې دغه دمسلمان دپاره دوجوب شرط دی، ځکه که یومسکین چې هیڅ مادی اومالی طاقت ونلری نو پرده حج واجب نه دی، خو بیا هم که دی بیت الله الحرام ته په تللو قادرسو اودحج ارکان او واجبات یی اداء کړله نودده حج بيله اختلافه صحیح دی، نو که مال دحج دصحت دپاره شرط وای نودده حج نه صحیح کیدی. دمالکی فقهی په یو کتاب کی لیکلی دی:

القول الثاني: ذهب المالكية في القول الآخر والحنابلة في القول الآخر الى الحج بالمال الحرام لا يجزئ ولا تبرأ به الذمة، ذلك ان النفقة في الحج شرط من شروط صحة الحج لا شرطاً من شروط الاداء والوجوب، وان كانت من شروط الوجوب فان شرط الوجوب كشرط الصحة، فمن حج من مال الحرام يجب عليه ان يعيد الحج من المال الحلال حتى تبرأ الذمة وتسقط الفريضة: (۲)

ترجمة: دوهم قول: دڅه مالیکي اوڅه حنبلي فقهاؤ په نزد که څوک په حرام مال سره حج وکړی نو هغه نه صحیح کیږی نه یی ذمه فارغه کیږی اونه یی د فرضو غاړی په خلاصیږی، ځکه نفقه په حج کې دصحت شرط دی داداء اودوجوب

شرط نه دی، که وجوب شرط هم وی خو هغه داسې دی لکه دصحت شرط، که څوک په حرام مال سره حج وکړی نو پر هغه واجب دی چې دغه حج په حلال مال سره برته راوگرځوی، ترڅو ذمه یی خلاصه سی او د فرضو غاړی خلاصی سی. په بل ځای کې دامام مالک رحمة الله تعالی علیه داسې قول نقل سوی دی: ونقل بعض الكتب المالكية عن الامام مالک أنه وقف في المسجد الحرام ونادى: يا ايها الناس من عرفني فقد عرفني ومن لم يعرفني فانا مالک بن انس، من حج بمال حرام فليس له حج. (۱)

ترجمة: د مالکې مذهب څه کتابونه دامام مالک رحمة الله تعالی علیه څخه داسې قول نقل کوی چې دی په مسجد حرام کې ودریدی او آواز یی وکړی: ای خلکو څوک چې ما پیژنی نو هغه ما پیژنی او څوک چې مانه پیژنی نو زه مالک ابن انس یم، چا چې په حرام مال حج وکړی نو ده هغه حج نسته.

ددوی دلائل څه په دی ډول دی: ۱- الْحَجُّ أَشْهَرُ مَعْلُومَاتٍ فَمَنْ فَرَضَ فِيهِنَّ الْحَجَّ فَلَا رَفْتٍ وَلَا فَسُوقَ وَلَا جِدَالَ فِي الْحَجِّ وَمَا تَفَعَّلُوا مِنْ خَيْرٍ يَعْلَمُهُ اللَّهُ وَتَزَوَّدُوا فَإِنْ خَيْرَ الزَّادِ اتَّقَوْا وَاتَّقُونِ يَا أُولِيَ الْأَلْبَابِ. (۲)

ترجمة: د حج میاشتی معلومی دی، نو که پر چا په دغه میاشتو کې حج فرض سی، نونه دی جماعی (کورولې) کوی، نه گناهونه کوی اونه جگړی کوی، (یعنی د حج په ورځو کې دا حرام په حالت کې) او هر څه چې تاسو نیک او د خیر کارونه کوی په هغه الله تعالی پوهیږی، او تاسو چې حج ته ځی نو د ځانو سره څواری او د سفر خرڅ در سره واخلی، بیشکه ښه توبښه او سفر خرڅ تقوی ځان ساتنه ده د سوال، غلا او حرام خوری او داسې نورو څخه، او الله تعالی وایی: ای دښو او صافو عقلونو خاوندانو زما څخه وپیږی.

د حج میاشتی (د کوچنی اختر، میانی اودلوی اختر دمیاشتی د لسمی شپې ترسهار پوری دغه دوی میاشت اولس شپې د حج میاشتی دی، که په دغه معلوم وخت کې چا د حج کولو توان پیدا کړی نو پر هغه حج فرض کیږي که نه د بل وخت په توان سره حج نه فرض کیږي.

د اسلام تر راتلو دمخه او اوس هم څه کسان د حج په سفر کې دلاری اود سفر خرڅ نه وړي او یا به نه وي ورسره، او ددوی په گمان دغه پر الله تعالی باندې خاص توکل دی اود ثواب په نیت یی کوي، او هلته بیا سوال یا بله غیر مشروع طریقې کوي، نو الله تعالی د داسې کسانو د عمل په خلاف اول خو حج پر هغو کسانو فرض کړی چې طاقت ولري، اوبل دا چې د ځان سره به د ټول سفر خرڅ وړي تر څو هلته بیا سوال ونکړي اونه دی پخپله سرگردان وي اونه دنورو دپاره د سرگردانی باعث سی.

کله چې د حج د فرضیت آیت نازل سو (وَلِلّٰهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ اِلَيْهِ سَبِيْلًا) ترجمه: الله تعالی لره پر خلکو باندې د حج په نیت د بیت الله زیارت کول واجب دی، څوک چې دلاری توان ولري.

په آیت کې د (سبیل) د لفظ څخه مراد د سفر خرڅ او سوارلی ده، ځکه په حدیث کې راغلی دی: عَنْ ابْنِ عُمَرَ، قَالَ: قِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا السَّبِيلُ اِلَى الْحَجِّ؟ قَالَ: " السَّبِيلُ الزَّادُ وَالرَّاحِلَةُ " (۱).

ترجمه: د ابن عمر رضی الله تعالی عنهما څخه روایت دی، وایي: چا وویل ای د الله تعالی رسوله و حج ته د سبیل څخه مراد دی؟ ده وفرمایي: چې د سبیل څخه د سفر خرڅ او دلاری سوارلی مراده ده.

په بل حدیث کې راغلی دی: عن انس عن النبي صلى الله عليه وسلم في قوله تعالى (ولله على الناس حج....) قال يا رسول الله ما السبيل؟ قال الزاد والراحلة. (۲)

ترجمة: انس رضى الله تعالى عنه دنى صلى الله عليه وسلم خخه دالله تعالى ددى قول دتفسير «ولله على الناس حج ...» په باره كې پوښتنه وكړه چې اى دالله رسوله سبيل څه ته وايي؟ نوده ورته وويل دسفر خرڅ او دلارى سوارلې ده.
 عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، مِثْلَ قَوْلِ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ السَّبِيلُ الزَّادُ وَالرَّاحِلَةُ. (۱)
 ترجمة: دابن عباس رضى الله تعالى عنهما څخه هم دعمر بن خطاب رضى الله تعالى عنه دقول په شان روايت سوى دى، چې دسبيل څخه دلارى خرڅ اوسوارلې مراد ده.

دحنفى فقهى يو ډير معتمد اومعتبر كتاب كې دزاد اوراحلى اندازه داسې بيان سوى ده: واما تفسير الزاد والراحلة فهو أن يملك من المال مقدار ما يبلغه الى مكة ذاهبا وجائيا راكبا لاماشيا، بنفقة وسطه لا اسراف فيها ولا تقتير، فاضلا عن مسكنه وخادمه وفرسه وسلاحه وثيابه وأثاثه ونفقة عياله وكسوقهم وقضاء ديونه. (۲)

ترجمة: دسفر خرڅ اوسوارلې معنی داده چې دى به ددومره مال مالک وي چې مکې مکرمې ته دده دتلو او راتلو کفايت کوي، هغه هم سپور نه پياده، درميانه نفقه به لري چې نه اسراف اونه کنجوسى پکښې وي، دده داوسيدلو ترځاى، تر خادم تر آس، تر سلاح، داغوستلو تر کالو، دکور تر کالو، دعيال تر نفقى اودهغوى تر کالو اودده تر قرضونو او پورونو به اضافه اوزيات وي.

دپورتنى حديثونو او آثارو څخه ثابته سوله چې دزاد اوراحلى څخه دسفر خرڅ او دلارى سوارلې مراد ده، نو ددى آيت څخه داستدلال وجه داده چې الله تعالى امر کوي چې تاسو دځان سره دخيرتوښه يا سفر خرڅ وړى، نوڅوک چې په حرام مال حج کوي نوښه او تقوى خونه ده بلکې ډيره بده توښه ده، او داسې عمل دالله تعالى په نزد دقبول وړ نه دى.

دوهم دليل: ۲- قُلْ لَا يَسْتَوِي الْخَبِيثُ وَالطَّيِّبُ وَلَوْ أَعْجَبَكَ كَثْرَةُ الْخَبِيثِ فَاتَّقُوا اللَّهَ يَأُولِي الْأَلْبَابِ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ. (۱)

ترجمة: ورته ووايه ای محمد (صلی الله علیه وسلم) دوی ته چې ناپاک او پاک نه سره برابری، که څه هم دغه ناپاک ډیر درته ښکاره سی، نو دالله تعالی څخه وبریږی ای دصافو عقلونو خاوندانو، ددی دپاره چې الله تعالی تاسوته کامیابی اونجات درکړی.

دپورتني آيت دشان نزول په هکله راغلی دی: عن جابر قال النبي صلى الله عليه وسلم ان الله عزوجل حرم عليكم عبادة الاوثان، وشرب الخمر، والطنن في الانساب، الا ان الخمر لعن شاربها، وعاصرها، وساقها وبائعها، وآكل ثمنها.

فقام اليه اعرابي فقال: يا رسول الله ان الخمر تجرتي واني جمعت من بيعها مالا، فهل ينفعني ذلك ان عملت فيه بطاعة الله؟ فقال له النبي عليه السلام: ان انفقته في حج او جهاد او صدقة لم يعدل عند الله جناح بعوضة، ان الله لا يقبل الاطيب، فانزل الله تعالی تصديقا لقوله عليه السلام، قل لا يستوى..... الآية. (۲)

ترجمة: دجابر رضی الله تعالی عنه څخه روایت دی چې نبی صلی الله علیه وسلم وفرمایل: بیشکه الله تعالی پرتاسوباندې دبتانوعبادت، دشرابوچینسل او په نسب کې طعن یا عیب ویل حرام کړی دی، خاص داچې دشرابو پرچینونکې، شیره جوړونکې، چینسونکې، خرڅونکې او قیمت پرخوړونکې لعنت ویلی دی. نویوصحرايي سړی ولاړسو او وی ویل: ای دالله رسوله بیشکه زما دشرابو تجارت دی، اوددی دخرڅولو څخه ما ډیر مال یوځای کړی دی، که زه دغه مال دالله تعالی په طاعت او عبادت کې ولگوم ماته نفع رسوی؟ نونبی علیه السلام ورته وویل: که ته دغه دحج، جهاد او خیرات په لاره کې خرڅ کړی نو دغه دالله تعالی په

نزد دغوماشی دوزر برابر حیثیت هم نلری، بیشکه الله تعالی نه قبلوی مگر طیب او پاک، نوالله تعالی دخپل نبی دقول دتصدیق دپاره دغه آیت نازل کړی.

ددغه آیت اوشان نزول څخه داستدلال وجه ډیره ښکاره ده چې په حرام سره حج کول جائز نه دی، که یی څوک وکړی دهغه دفرضو غاړی نه په خلاصیږی.

افسوس چې زموږ دوخت ټول حرام مالونه په همدغه درولارو کې دثواب په نیت ډیر خرڅیږی په دی گمان چی په دغه به دی دالله دعذاب څخه خلاص سی.

دریم دلیل: وَأَتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ ابْنَى آدَمَ بِالْحَقِّ إِذْ قَرَّبَا قُرْبَانًا فَتَقَبَّلَ مِنْ أَحَدِهِمَا وَلَمْ يُتَقَبَّلْ مِنَ الْآخَرِ قَالَ لَأَقْتُلَنَّكَ قَالَ إِنَّمَا يَتَقَبَّلُ اللَّهُ مِنَ الْمُتَّقِينَ. (۱)

ترجمة: او ولوله (ای محمد) پردغه خپل قوم یابنی اسرائیلو باندي دآدم علیه السلام ددوو زامنو قصه په حق سره، کله چې دواړو خپله قربانی دالله تعالی په حضور کې وړاندي کړله، نودیوه څخه قبوله سوله اودهغه بل څخه قبوله نسوله، نوقابیل وویل چې خامخا به زه تاوژنم ای هابیل، نوهابیل وویل چې بیشکه الله تعالی دمتقیانو اوپرهیزگارانو قربانی قبلوی.

مطلب داچې دالله تعالی په دربار کې دهیچازور او قوت نه چلیږی اویوازی هلته تقوی پکاریږی، یعنی زما دقربانی دقبلیدلو وجه تقوی ده که ته هم په خپل ځان کې تقوی پیدا کړی نوالله تعالی ستاسره څه مخالفت نه لری.

دپورتنی آیت څخه داستدلال وجه هم داده چې دعمل دقبلیدلو دپاره تقوی لازمه ده او حرام خوړل یا دالله تعالی په لاره کې مصرف کول دتقوی سره منافی دی.

خلورم دلیل: عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " أَطِيبُ النَّاسِ، إِنَّ اللَّهَ طَيِّبٌ لَا يَقْبَلُ إِلَّا طَيِّبًا، وَإِنَّ اللَّهَ أَمَرَ الْمُؤْمِنِينَ بِمَا أَمَرَ بِهِ الْمُرْسَلِينَ، فَقَالَ: {يَا أَيُّهَا الرُّسُلُ كُلُوا مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَاعْمَلُوا صَالِحًا، إِنِّي بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ} سورة المؤمنون: آیت ۵۱

وَقَالَ: {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُلُوا مِن طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ} سورة البقرة: آیت ۱۷۲
 ثُمَّ ذَكَرَ الرَّجُلَ يُطِيلُ السَّفَرَ أَشْعَثَ أَغْبَرَ، يَمُدُّ يَدَيْهِ إِلَى السَّمَاءِ، يَารِبُّ، يَارِبُّ، وَمَطْعَمُهُ
 حَرَامٌ، وَمَشْرَبُهُ حَرَامٌ، وَمَلْبَسُهُ حَرَامٌ، وَغُذِيَ بِالْحَرَامِ، فَأَنَّى يُسْتَجَابُ لِذَلِكَ؟" (۱)

ترجمه: ای خلگو بیشکه الله تعالى پاک دی اونه قبلوی مگر نه پاک. او
 بیشکه الله تعالى مومنان په هغه څه امرکړی دی په کوم شی چی رسولان یی
 امرکړی دی، ای رسولانو تاسو دپاکو څخه خوړل کوی، اونیک اوبنه عملونه
 کوی. بیشکه زه ستاسو په کارونو خبریم.

په بل آیت کی فرمایي: ای مومنانو تاسو دهغو پاکو څخه خوړل کوی چی
 موږ تاسوته په رزق درکړی دی. اوبیایي دهغه سړی ذکر وکړی چی اوږد سفر
 وکړی سړی بېر اوپه گرځونو سپیره وی، خپل لاسونه دآسمان طرف ته غزولی
 وی اودیارب یارب ناری وهی، په داسی حال کی چی دده خواږه حرام وی، چینبل
 یی حرام وی، دده اغوستی حرام وی، اودده غذاپه حرامو سوی وی، نوڅنگه به
 دده دعا قبوله سی.

په دغه حدیث کې رسول الله صلی الله علیه وسلم صراحت کړی دی چې الله
 تعالی ناپاک او حرام شی نه قبلوی، اونه دهغه چا دعا قبلوی چی حرام یی خوړلی،
 چینبلی، اواغوستی وی.

داول قول دعلماؤ اوفقهاؤ دطرفه دپورته ذکرسوی آیتونو اوحديثونو
 جواب اوتوجیه داسې سوی ده چې ټول آیتونه اوحديثونه پرته قبلیدلو دلالت
 کوی، دحج صحت اونه قبلیدل خپل منځ کې تضاد نه لری ځکه موږ مخکې وویل
 دغه داسې دی لکه پرمغصوبه مخکه یادریا دپاره لمونځ اویاد فرضی روژی په
 حال کې غیبت کول، لمونځ اوروژه صحی ده دفرضو غاړی په خلاصیږی، خود

الله تعالیٰ په دربار کې قبول نه دی چې ثواب پر مرتب سی، ددغه توجیه پر بنیاد اول قول راجح دی چې په حرام سره فرضی حج کولو سره د فرضو غاړې خلاصیږي خو د ثواب حقداره نه بلل کیږي.

د نفلی حج او نورو نفلی عباداتو په هکله د ټولو مذاهبو اتفاق دی چې په حرام مال سره اداء کول نه صحیح کیږي، اونه ثواب ورباندې سته، ځکه په هغوی کې یوازنی مقصد ثواب دی، اود ثواب دپاره قبول شرط دی، اود قبول دپاره اخلاص اود حلال مال نفقه شرط ده لکه مخکې چې ددی ذکر و سو.

د حرام مال څخه زکات ورکول حرام دی

زکات د مسلمانانو یو مالی عبادت دی چې الله تعالیٰ پر مال لرونکو بندګانو فرض کړی دی، په قرآن کریم کې تقریباً (۳۲) ځایه د لمانځه سره یوځای ذکر سوی دی، په یو آیت کې الله تعالیٰ فرمایي: **وَأَقِمْوْا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَمَا تُقَدِّمُوا لِأَنْفُسِكُمْ مِنْ خَيْرٍ تَجِدُوهُ عِنْدَ اللَّهِ إِنْ أَلَّهَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ**. (۱)

ترجمه: اوسم ادا کوی لمونځ او ورکوی زکوة او هغه شی چې مخکې لیرې لپاره د ځانو خپلو لکه صدقه او خیرات، نو پیدابه کړی ثواب دهغه په نزد د الله، بیشکه الله تعالیٰ په هغه شی چې کوی یی تاسو ښه لیدونکې دی، یعنی ستاسو اعمال نه ضائع کوی او جزایه درکوی.

په بل آیت کې فرمایي: **وَأَقِمْوْا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَارْكَعُوا مَعَ الرَّاكِعِينَ**. (۲)
ترجمه: اوسم ادا کوی په ښه ترتیب سره ادا کوی لمونځ او ورکوی زکوة، او رکوع کوی درکوع کونکو مسلمانانو سره.

په بل آیت کې فرمایي: **وَأَقِمْوْا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ لَعَلَّكُمْ**

تُرْحَمُونَ. (۱)

ترجمة: اوسم اداکوی لمونځ (دټولو حقونوسره) او ورکوی زکوة او اطاعت وکړی حکم ومنی دالله درسول، کیداسې چې پرتاسو رحم وکړل سی.

دپورتنی آیتونو څخه معلومه سوله چې زکات هم دالله تعالی دطرف څخه داسې یو فرضی عبادت دی لکه لمونځ، همداسې به دخپلو شرطونو سره اداکړی، لکه لمونځ چې شرطونه لری چې په پاکو جامو، پاک بدن او پاک ځای باندې به وی، همدارنگه زکوة هم خپل شرطونه لری، چې څه یی په لاندی ډول دی.

اول شرط یی دادی: چې دزکات ورکونکې به مقصد خپل دنفس تزکیه او پاکوالی مراد وی، او دغه شرط هم رب العالمین په خپل عظیم کتاب کې بیان کړی دی، الله تعالی فرمایي: خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِمْ بِهَا. (۲)

ترجمة: یعنی ته ددوی څخه صدقه اوزکوة واخله، چې ته دوی پاک کړی، او تزکیه یی په وکړی. په بل آیت کې الله عزوجل فرمایي: قَدْ أَفْلَحَ مَنْ تَزَكَّى. (۳)

ترجمة: یعنی چاچې خپل ځان پاک کړی په تحقیق نوهغه کامیاب دی.

په بل آیت کې فرمایي: وَسَيَجْزِيهَا الْآتِقَى. الَّذِي يُؤْتِي مَالَهُ يَتَزَكَّى. (۴)

ترجمة: یعنی ددوزخ داوړه به لیری کړل سی هغه څوک چې تقوی لری، او خپل مال ددی دپاره ورکوی چې پاک سی.

همدغه مقصد په حدیث کې هم بیان سوی دی: عَنْ أَبِي أُمَامَةَ قَالَ: حَجَّجْتُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَجَّةَ الْوَدَاعِ، فَحَمِدَ اللَّهُ وَأَثْنَى عَلَيْهِ، ثُمَّ قَالَ: «أَلَا لَعَلَّكُمْ لَا تَرَوْنِي بَعْدَ عَامِكُمْ هَذَا، أَلَا لَعَلَّكُمْ لَا تَرَوْنِي بَعْدَ عَامِكُمْ هَذَا، أَلَا لَعَلَّكُمْ لَا تَرَوْنِي بَعْدَ عَامِكُمْ هَذَا». فَقَامَ رَجُلٌ طَوِيلٌ كَأَنَّهُ مِنْ رِجَالِ شَنْوَةَ فَقَالَ: يَا نَبِيَّ اللَّهِ، فَمَا الَّذِي تَفْعَلُ؟

۲- سورة التوبة آیت ۱۰۳

۱- سورة النور آیت ۵۶

۴- سورة الليل آیتونه ۱۷-۱۸

۳- سورة اعلی آیت ۱۴

فَقَالَ: «اعْبُدُوا رَبَّكُمْ وَصَلُّوا خَمْسَكُمْ، وَصُومُوا شَهْرَكُمْ، وَحُجُّوا بَيْتَكُمْ، وَأَدُّوا زَكَاةَكُمْ طَيِّبَةً بِهَا أَنْفُسُكُمْ تَدْخُلُوا جَنَّةَ رَبِّكُمْ». (۱)

ترجمة: ابی امامة وایی: مادر رسول الله صلی الله علیه وسلم سره دحجة الوداع حج وکری، نوده دالله تعالی حمد ووايه اودهغه ثنا اوصفت یی وکری اوبیایی وویل: خبراوسی کیدایسی تاسویه ماتردی کال وروسته نه ووینی، خبراوسی کیدایسی تاسو به ماتردی کال وروسته نه ووینی، خبراوسی کیدایسی تاسو به ماتردی کال وروسته نه ووینی، نویوجگ سری ورولاړسو اوورته وی ویل: ای دالله تعالی نبی نوموړ څه وکړو؟ ده ورته وویل: دخپل رب عبادت کوی، خپل پنځه لمنځونه کوی، خپل درمضان دمیاشتی روژه نسی، خپل دبیت الله حج کوی، او خپل زکاتونه ورکوی، چې په هغه باندې خپل نفسونه پاک کړی، اودالله عزوجل جنت ته داخل سی.

دپورتنیو آیتونواوحدیث څخه ثابته سوله چې دزکوة یومقصد ددنیا دحرص څخه دزړه پاکیدل او تزکیه کول دی، ځکه په یوحدیث کې راغلي دی: (حب الدنيا راس کل خطیئة). (۲) یعنی ددنیا سره محبت کول دهری گناه سر اوبنیاد دی.

نوپاکې په پاک او حلال مال سره راځی، په ناپاک او حرام مال سره پاکې نه راځی، ځکه ناپاک او حرام مال الله تعالی نه قبلوی ځکه په حدیث کې راغلي دی: عَنْ أَبِي الْمَلِیح، عَنْ أَبِيهِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَا يَقْبَلُ اللَّهُ صَلَاةَ بَغِيرِ طَهْوَرٍ، وَلَا صَدَقَةً مِنْ غُلُولٍ». (۳)

ترجمة: ابی الملیح دخیل پلار څخه روایت کوی چې رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل: الله تعالی بيله پاکۍ یا اوداسه لمونځ نه قبلوی، اودخیانت او حرام

۱- رواه مسند امام احمد بن حنبل مسند الانصار ۲- کتزل العمال عن الحسن ج ۳ ص ۱۹۲

۳- سنن النسائی کتاب الطهارة

مال صدقه او خیرات نه قبلوی.

لکه څرنگه چې دلمانځه دقبلیدلو دپاره پاکې شرط ده همداسې دزکات او خیرات دپاره دمال حلال والی او پاکوالی شرط دی.

دوهم مقصد او شرط دزکوة دادی: چې دالله تعالی درضا دپاره به وی ځکه الله تعالی په قرآن کریم کې فرمایي: وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ خَيْرٍ فَلَأَنْفُسِكُمْ وَمَا تُنْفِقُونَ إِلَّا ابْتِغَاءَ وَجْهِ اللَّهِ. (۱)

ترجمة: هغه څه چې تاسو په صدقه او خیرات کې ورکوی، هغه به یوازې او یوازې دالله تعالی درضا دپاره وی. یعنی خپل ذاتی مقصد به هیڅ پکښې نه وی، ځکه په پورتنۍ آیت کې نفی او اثبات دواړه دی، دعربی ژبی قاعده داده چې یوشی په نفی او اثبات سره ذکرسی نوهغه حصر فایده کوی، یعنی یوازې دالله تعالی د رضا دپاره به وی.

نوالله تعالی په پاک او حلال شی راضی کیږي، په ناپاک او حرام شی نه راضی کیږي، ځکه نا پاک او حرام دبنده دپاره نه خوښوی. نوخپله به یی څنگه غواړي؟ بل داچې الله تعالی یوشی حرام کړی وی نوهغه خپله هم نه قبلوی.

دریم مقصد او شرط دادی: چې دپاک او حلال مال څخه به وی، ځکه الله تعالی فرمایي: يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا اَلْفَقُوْا مِنْ طٰیِّبٰتِ مَا كَسَبْتُمْ وَمِمَّا اَخْرَجْنَا لَكُمْ مِنَ الْاَرْضِ وَلَا تَيَمَّمُوْا الْخَبِيْثَ مِنْهُ تُنْفِقُوْنَ وَلَسْتُمْ بِاَخٰذِيْهِ اِلَّا اَنْ تُغْمِضُوْا فِيْهِ وَاعْلَمُوْا اَنَّ اللّٰهَ غَنِيٌّ حَمِيْدٌ. (۲)

ترجمة: ای هغه کسانو چې ایمان یی راوړی دی، لگوی دحلالو او پاکو هغو مالونو څخه چې په کسب سره تاسو گټلی وی، اوله هغو شیانو څخه چې ایستلی دی موږ تاسی لره دمخکې څخه، او قصد مکوی تاسو دورکولو دخیثو او حرامو

شیانو، له هغه ماله چې لگوي تاسو په لاره دالله کې، حال دا چې نه ئی تاسو
 اخستونکې دهغه ناکاره شی په خپل حق کې، مگر خوداسې اخلي چې سترگی پر
 پټی کړی په اخستلو دهغه کې، پوه سی چې بیشکه الله تعالی غنی دی، بی پروا
 دی دهره شی څخه، ورته ښه صفت او ثناویلی سوی دی.

یعنی دالله تعالی په نزد دزکوة او خیرات دمقبولیت شرط دادی چې دپاک او
 حلال مال څخه به وی، حرام او څه شبهه به پکښی نه وی، ځکه الله تعالی فرمایي:
 تاسو په خپله هم یو دبله بیکاره او خراب شی نه اخلي مگر نه په هغه صورت کې چې
 سترگی پرپټی کړی، اوپوهیږی چې الله تعالی بی پروا او دچا محتاج نه دی، بلکې
 تاسو ورته محتاج یاست، که تاسو ښه پاک او حلال شی په ډیره مینه او اخلاص دده
 په لاره کې ورکړی نودی یی قبلوی، او تاسوته به ثواب پر درکړی، که نه نو حرام او
 ناپاک شی نه قبلوی.

په یوحدیث کې نبی کریم صلی الله علیه وسلم په ډیر صراحت او وضاحت
 سره فرمایي: عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "أَيُّهَا النَّاسُ، إِنَّ اللَّهَ
 طَيِّبٌ لَا يَقْبَلُ إِلَّا طَيِّبًا، وَإِنَّ اللَّهَ أَمَرَ الْمُؤْمِنِينَ بِمَا أَمَرَ بِهِ الْمُرْسَلِينَ، فَقَالَ: {يَا أَيُّهَا الرُّسُلُ كُلُّوا
 مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَاعْمَلُوا صَالِحًا، إِنِّي بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ} سورة المؤمنون: آیت ۵۱

وَقَالَ: {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ} سورة البقرة: آیت ۱۷۲.
 ثُمَّ ذَكَرَ الرَّجُلُ يُطِيلُ السَّفَرَ أَشْعَثَ أَغْبَرَ، يَمُدُّ يَدَيْهِ إِلَى السَّمَاءِ، يَا رَبُّ، يَا رَبُّ، وَمَطْعَمُهُ
 حَرَامٌ، وَمَشْرَبُهُ حَرَامٌ، وَمَلْبَسُهُ حَرَامٌ، وَغُذِيَ بِالْحَرَامِ، فَأَنَّى يُسْتَجَابُ لِذَلِكَ؟". (۱)

ترجمه: ابوهریره رضی الله تعالی عنه روایت کوی چې رسول الله صلی الله
 علیه وسلم وفرمایل: بیشکه الله تعالی پاک دی اونه قبلوی مگر نه پاک، بیشکه الله
 تعالی مومنان په هغه څه امرکړی دی په کوم شی چې یی خپل رسولان امرکړی دی،

لکه داچې په دغه آیت کې الله تعالی ورسولانو ته امر کوی او فرمایي: ای رسولانو تاسو د پاکو خوړو څخه خوراک کوی، اونیک اوښه عملونه کوی، بیشکه زه په هغه څه علم لرم چې تاسو یی کوی.

په دغه بل آیت کې الله تعالی مومنانو ته امر کوی او فرمایي: ای هغه کسانو چې ایمان یی راوړی دی، تاسو دهغو پاکو خوړو څخه خوراک کوی کوم چې موږ تاسو ته په رزق درکړی دی، او پر دغو نعمتونو باندې د الله تعالی شکروباسی، که تاسو د الله تعالی عبادت کونکي یاست.

اویا (رسول الله صلی الله علیه وسلم) دهغه سړی ذکر وکړی چې ډیر اوږد مزل یې کړی وی سړی بیر او په گردونو سپیره وی (مطلب حج ته تللی وی او هلته پر عرفات باندې) لاسو نه یی د آسمان طرف ته پورته کړی وی او دیارب یارب ناری وهی په داسې حال کې چې دده خواړه حرام وی، چينبک یی حرام وی، لباس یی د حرامو څخه وی، په حرامو سره تغذیه سوی وی، نو کله یا څنگه به دده دعا قبوله سی؟ مطلب دا چې په حج کې هم نه قبلیری چې څومره لوی عبادت دی.

د پورتنی حدیث څخه څو ټکي معلوم سوله: اول دا چې د ټولو رسولانو په دین کې دغه حکم سته چې حلال خوراک کول، او د حلالی لاری څخه پیدا کول یا گټل، نیک اوښه عملونه کول، دوهم دا معلومه سوله چې د هر چا خوړل، چينبل، اغوستل د حرامو څخه وی دهغه دعا نه قبلیری، نه یوازی په حج کې بلکې په هروخت او حالت کې چې وی، دریم دا چې د دوهم آیت په آخر کې الله تعالی فرمایي که تاسو زما عبادت کونکي یاست، معنی دا چې د پاکو او حلالو خوړل د ټولو عباداتونو د قبلیدلو د پاره شرط دی.

ځکه په دی هکله ډیر حدیثونه راغلي دی: ۱- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّ اللَّهَ قَسَمَ بَيْنَكُمْ أَخْلَاقَكُمْ، كَمَا قَسَمَ بَيْنَكُمْ أَرْزَاقَكُمْ،

وَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ يُعْطِي الدُّنْيَا مَنْ يُحِبُّ وَمَنْ لَا يُحِبُّ، وَلَا يُعْطِي الدِّينَ إِلَّا لِمَنْ أَحَبَّ، فَمَنْ
 أَعْطَاهُ اللَّهُ الدِّينَ، فَقَدْ أَحَبَّهُ، وَالَّذِي تَفْسِي بِيَدِهِ، لَا يُسَلِّمُ عَبْدٌ حَتَّى يَسَلِّمَ قَلْبُهُ وَلِسَانُهُ، وَلَا
 يُؤْمِنُ حَتَّى يَأْمَنَ جَارُهُ بِوَأْتِقَهُ» ، قَالُوا: وَمَا بِوَأْتِقَهُ يَا نَبِيَّ اللَّهِ؟ قَالَ: «غَشْمُهُ وَظُلْمُهُ، وَلَا
 يَكْسِبُ عَبْدٌ مَالًا مِنْ حَرَامٍ، فَيَنْفِقَ مِنْهُ فَيَبَارِكَ لَهُ فِيهِ، وَلَا يَتَصَدَّقُ بِهِ فَيَقْبَلَ مِنْهُ، وَلَا يَتْرُكُ
 خَلْفَ ظَهْرِهِ إِلَّا كَانَ زَادَهُ إِلَى النَّارِ، إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ لَا يَمْحُو السَّيِّئَ بِالسَّيِّئِ، وَلَكِنْ يَمْحُو
 السَّيِّئَ بِالْحَسَنِ، إِنَّ الْخَبِيثَ لَا يَمْحُو الْخَبِيثَ. (۱)

ترجمہ: دعبدا اللہ بن مسعود رضی اللہ تعالیٰ عنہ خخہ روایت دی چہ رسول
 اللہ صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایل: بیشکہ اللہ تعالیٰ ستاسو پہ منخ کی اخلاق
 داسی تقسیم کری دی لکہ خرنکہ چہ ستاسو پہ منخ کی رزقونہ تقسیم کری دی،
 او بیشکہ اللہ عزوجل دنیاہرچاتہ ورکوی، خوبن وی کہ ناخوبن وی، خودین نہ
 ورکوی مگر نہ ہغہ چاتہ چہ خوبنی وی، اوچاتہ چہ دین ورکری نوپہ تحقیق ہغہ
 یی خوبن دی، اوزمادی پہ ہغہ ذات قسم وی چہ زمانفس دہغہ پہ لاس کی دی،
 یوبندہ ترہغو کامل مسلمان نسی جو پیدلای ترخوچہ ددہ زہ او ددہ ژبہ داللہ قانون
 تہ نوی تسلیم سوی، اویو خوک ترہغو کامل مومن نسی جو پیدلای ترخو ددہ
 ہمسایہ ددہ دبوائقو خخہ پہ امن نہ وی، دوی وویل ای داللہ نبی بوائق خہ تہ وایی؟
 رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایل: ددہ خیانت او ددہ ظلم، اویوبندہ بہ مال
 دحرامی لاری خخہ کسب نہ کوی، نودی بیا دہغہ خخہ فرضی زکات ورکوی، چہ
 اللہ تعالیٰ ددہ دیارہ پہ دغہ مال کی برکت وچوی، اونہ بہ دی ددغہ مال خخہ نفلی
 خیرات ورکوی چہ اللہ تعالیٰ یی ددہ خخہ قبول کری، اودی بہ نہ پریپردی دغہ مال
 خپل ترشامگر نہ ہغہ بہ ددہ لپارہ ددوزخ داور لپارہ توبنہ اوخواری وی، بیشکہ اللہ
 عزوجل بدی پہ بدی سرہ نہ لیری کوی، خواللہ تعالیٰ بدی پہ نیکی سرہ لیری کوی،

بیشکه مردار ناپاک شی نه پاکوی .

دافیون خخه زکات

او خیرات ورکول حرام دی

دپورته ذکرسوی ټول بحث اودلائلو خخه دغه ثابته سوله چې چرس، افیون، اوداسې نورنشه کونکې شیان دشراب په شان حرام دی، ځکه نشه لری دنشی په وجه حرام دی، ځکه که دنشی دحالت خخه ووزی لکه داچې سرکه ځنی جوړه سی یا دومره پاخه سی چې دوی حصی اوبه ځنی ولاری سی یا اوبه ورزیاتی سی نوبیا حرام نه دی، لکه چې دغه بحث مخکې په ډیرتفصیل سره ذکر سوی دی، همداسې دغه نشه کونکې شیان دهغه حدیثونوپه استدلال حرام دی چې وایی هرنشه کونکې شی خمر دی اوهرخمرحرام دی اوداسې نورحدیثونه چې تفصیل یی مخکې تیرسو .

یادونه: یوبنه جید اوممتازعالم چې ددغه کتاب دتصحیح په وخت کی یه وه ملاحظه لیکلی هغه داچې دپوځوالی دکلمی وضاحت باید وسی ځکه افیون چه پخیرپی حتما څه حصه اوبه که نرم وی دوی بلکی دری څلور حصی اوبه یی ځنی ولاری سی نوآیا افیون بیا حلال سوله؟

دوهم سوال: که دپوځرو دجوړونکې خخه پوښتنه وسی هغه دافیون وبیلرانو ته دومره زیاتی اوبه وراچوی چه بالکل دافیون ماهیت اوکیفیت پکښی ورک سی، اوبیا دډیر جوش یا اهاکو اونشادرو په ذریعه نورمواد ځنی باسی، آن تردی چې دلس منه یعنی (خلوینست ۴۰) کیلوافیون خخه څلور یا پنځه کیلو مواد ځنی وزی، چه هغه بیابیرته واوبو اونورو موادو ته ورلویرپی چه هیروین اویانور مواد ځنی جوړیرپی، مطلب دا که په جوش اویادخپل کیفیت خخه اوبستل وی نوافیون خو ټوله اوبه گرځی اویا په پخوالی سره خوافیون هم پخیرپی؟

جواب: کومه طریقه چې موږته رسول الله صلی الله علیه وسلم اودهغه

اصحابو کرامو رضوان الله تعالى عليهم دپخیدلو اویا داوبو دزیاتولو رانبودلی ده هغه دشرابو په هکله ده، ځکه هغه په دغه طریقو سره دنشی دحالت څخه وزی او بیانسه نلری، اوس هم هر نشه کونکې شی که په دغو طریقو اویانورو طریقو سره د نشی دحالت څخه وزی نو هغه بیا حلال دی، ځکه دغه دلائل دهغوی دپاره هم دلائل دی، داچې افیون په پخیدلو سره اویا هیروین داوبو په زیاتولو سره دنشی دحالت څخه نه وزی بلکه نور هم ددوی په نشه کې اصل والی راځی، نو زکه دوی په پخیدلو اویا داوبو په زیاتولو سره نه پاکیرې اونه حلالیرې، که ددوی دپاره نور داسې مواد پیداسې چې دوی دنشی دحالت څخه وباسی نوبیا حلالیرې، ځکه موږ مخکې په ډیر تفصیل سره ثابته کړله چې په اصل کې نشه حرامه ده، دغه عنوان (شراب چې دنشی دحالت څخه ووزی حلال دی) دهمدی مقصد ه پوره کولو دپاره دی، چې دا حدیثو او آثارو په رڼا کې ثابته کړو چې یوشی دنشی دحالت څخه ووزی نو هغه حلال دی.

دهغه بحث څخه یوڅو دلائل دمثال په ډول راوړم ددی دپاره چې بل چاته هم داسې سوالونه پیدانسی، لکه داچې شراب په اور او جوش پاکیرې ددی دپاره دلیل دی: ۱- عَنْ دَاوُدَ، قَالَ: سَأَلْتُ سَعِيدًا: مَا الشَّرَابُ الَّذِي أَحَلَّهُ عُمَرُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ؟ قَالَ: «الَّذِي يُطْبَخُ حَتَّى يَذْهَبَ ثُلَاثًا، وَيَبْقَى ثُلَاثُهُ». (۱)

ترجمه: داود روایت کوی چې ما د سعید څخه پوښتنه وکړه چې هغه کوم شراب وه چې عمر رضی الله تعالی عنه ورته حلال ویل؟ ده ویل هغه داچې دومره پاخه سی یا جوش ورکړل سی چې دوی حصی اوبه یی ولاری سی اویوه حصه یی پاته سی.

۲- عَنْ ابْنِ سِيرِينَ، أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ يَزِيدَ الْخَطْمِيَّ، قَالَ: كَتَبَ إِلَيْنَا عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: «أَمَّا بَعْدُ، فَاطْبُخُوا شَرَابَكُمْ حَتَّى يَذْهَبَ مِنْهُ نَصِيبُ الشَّيْطَانِ، فَإِنَّ لَهُ اثْنَيْنِ

وَلَكُمْ وَاحِدَةً. (۱)

ترجمة: عبد الله بن يزيد خطمی وایی: مودته عمر بن الخطاب رضی الله تعالی عنه لیک و لیک: ترجمه اوصلوة وروسته یی لیکلی وه: تاسو خپل شراب دومره پاخه کړی چې دشيطان حصه ځنی ولاړه سی، بیشکه دشيطان دپاره دوی حصی دی، اوستاسو دپاره یوه حصه ده.

داچی داوبوپه ډیریدلو شراب پاکیرې: قَالَ ابْنُ عُمَرَ: رَأَيْتُ رَجُلًا جَاءَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِقَدَحٍ فِيهِ نَبِيذٌ وَهُوَ عِنْدَ الرُّكْنِ، وَدَفَعَ إِلَيْهِ الْقَدَحَ فَرَفَعَهُ إِلَى فِيهِ، فَوَجَدَهُ شَدِيدًا فَرَدَّهُ عَلَى صَاحِبِهِ، فَقَالَ لَهُ رَجُلٌ مِنَ الْقَوْمِ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَحَرَامٌ هُوَ؟ فَقَالَ: «عَلَيَّ بِالرَّجُلِ»، فَأَتَى بِهِ، فَأَخَذَ مِنْهُ الْقَدَحَ، ثُمَّ دَعَا بِمَاءٍ فَصَبَّهُ فِيهِ فَرَفَعَهُ إِلَى فِيهِ، فَقَطَّبَ ثُمَّ دَعَا بِمَاءٍ أَيْضًا، فَصَبَّهُ فِيهِ، ثُمَّ قَالَ: «إِذَا اغْتَلَمْتُ عَلَيْكُمْ هَذِهِ الْأَوْعِيَةُ، فَاكْسِرُوا مُتَوْنَهَا بِالْمَاءِ». (۲)

ترجمة: ابن عمر رضی الله تعالی عنهما روایت کوی چې ما یوسړی ولیدی، چې رسول الله صلی الله علیه وسلم ته راغلی، یوه پیاله یی ورکړله اوپه هغه کی نبیذ وه، اوپه دغه وخت کی دی درکن سره وو، او ده مبارک خولی ته نزدی کړل نو هغه ډیر سخت اوتیز وه، اوبیرته یی خپل خاوند ته ورکړل او ردیی کړل، د خلگو دډلی څخه یوبل سړی ورته وویل: ای دالله تعالی رسوله ایا دغه حرام دی؟ نو علیه السلام ورته وفرمایل: ماته هغه سړی راوولی، نو هغه سړی ورته راوستل سو، دهغه څخه یی هغه لوبنی واخستی بیایی اوبه راوغوښتلی اوپردغه نبیذ باندې واچولی، دوهم ځل یی خولی ته پورته کړی، نو دهغه سخت والی په وجه یی بیا هم خوندسم نه وو، بیایی نوری اوبه راوغوښتلی اوپه پیاله کی واچولی، اوبیایی وفرمایل: کله چې په لوبنوکی شراب سخت اوتیزسی نوتاسو دهغوی تیزی په اوبوماته کړی.

داغه حديث په بل روايت كې داسې راغلی دی: عَنْ ابْنِ عُمَرَ قَالَ شَهِدْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَتَى بِشَرَابٍ فَأَذْنَاهُ إِلَيَّ فِيهِ ، فَقَطَّبَ فَرَدَّهُ ، فَقَالَ رَجُلٌ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَحَرَامٌ هُوَ؟ فَرَدَّ الشَّرَابَ، ثُمَّ عَادَ بِمَاءٍ فَصَبَّهُ عَلَيْهِ، ذَكَرَ مَرَّتَيْنِ أَوْ ثَلَاثًا، ثُمَّ قَالَ: «إِذَا اغْتَلَمْتَ هَذِهِ الْأَسْقِيَّةُ، عَلَيْكُمْ، فَاكْسِرُوا مُتَوْنَهَا بِالْمَاءِ». (۱)

ترجمة: ابن عمر رضی الله تعالی عنهما فرمایي: زه حاضر وم چی رسول الله صلی الله علیه وسلم ته شراب ورکول سول، نوده خولی مبارکې ته پورته کړل، نو هغه سخت وه بیرته یی رد کړل، نویوسړی ورته وویل: ای دالله تعالی رسوله ایا دغه حرام دی؟ نو هغه شراب یی واپس راوغوښتل، اوبیایي اوبه راوغوښتلی پر دغه شرابی وچولی، ده ذکر کړی دی چی دوه که دری واره یی اوبه پرواچولی، اوبیایي وفرمایل: کله چی په دغو لوبنوکی شراب تیز اوسخت سی نو تاسو دهغه تیزی اوسختی په اوبو سره مات کړی.

دغه پورته څه لیکنه د سوالونو په جواب کې وه اوس راځو خپل بحث ته، او په تیر بحث کې مو ولوستل چې د حرام مال څخه زکات ورکول حرام دی نوځکه د مذهب فقهاء او علماء حکم کوی چې دنشی په موادو کې هم زکات او خیرات ورکول حرام دی او فرمایي: واذا كان ثمن هذه المخدرات حراما و كان خبيثا، وكان انفاقه في القربات كالصدقات وبناء المساجد وحج بيت الحرام غير مقبول، ای لایثاب المنفق علیه. (۲)

ترجمة: نو چې ددغو نشی شيانو قیمت حرام اوناپاک دی، نو د ثواب په چارو کې مصرف کول لکه زکات، د مسجد جوړیدل، دبیت الله حج یا زیارت په کول ټول نه قبلیدونکي دی یعنی ثواب باندې نسته.

د حنفی فقهی په یو ډیر معتمد او معتبر کتاب کې لیکلی دی: فمنها ان يكون

۱- أخرجه الطحاوی فی شرح معانی الآثار جلد ۴ ص ۲۱۹

۲- فقه علی المذاهب الاربعه جلد ۵ ص ۴۱

مالا متقوما علی الاطلاق، سواء كان منصوصا عليه أولا، من جنس المال الذی وجبت فيه لزكاة، او من غیر جنسه، والاصل ان كل مال يجوز التصديق به تطوعا يجوز اداء الزكاة منه والا فلا، وعندنا. (۱)

ترجمة: دزکات دشرطونوڅخه یو شرط داهم دی چې مال به مطلق متقوم وی (دمتقوم مال تعریف مخکې سوی دی، چې هغه مال ته ویل کیږي چې شرعا نفع پر اخستل جائز وی) دغه نفع پراختل منصوصی وی که نه، اودهغه مال دجنس څخه وی چې زکات پکښی فرض دی او که دبل جنس څخه وی، اصل اوقانون دادی چې کوم مال دنفلی ثواب دپاره په خیرات کې ورکول جائز وی، دهغه څخه دزکات ورکول جائز دی، که نه نوجائز نه دی، اودغه هم زموږ احنافو فقهاؤ په نزد.

ددغه کتاب لیکونکې فقیه عالم موږ ته یو عام قانون راکړی هغه داچې دکوم مال څخه نفلی خیرات ورکول جائز وی، نودهغه څخه زکات ورکول هم جائز دی، او دکوم مال څخه چې نفلی خیرات ورکول جائز نه وی، دهغه څخه زکات ورکول هم جائز نه دی، نوداچې نشه اونورنشه لرونکې شیان حرام دی، اودهغوی څخه نفلی خیرات ورکول جائز نه دی، نودهغوی څخه فرضی زکات ورکول هم جائز نه دی، ځکه په یوحدیث کې رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایي: عن علی عن رسول الله صلی الله علیه وسلم انه قال لازكاة فی مال الضمار. وهو مال الذی لا ینتفع به. (۲)

ترجمة: علی رضی الله تعالی عنه در رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه روایت کوی چې ده وفرمایل: دضمار په مال کې زکات نسته، دضمار مال هغه دی چې شرعا نفع پراختل جائز نه وی.

داچې افیون اونورنشه لرونکې شیان مال متقوم نه دی یعنی شرعا پردوی نفع اخستل جائز نه ده ځکه نشه لری اونشه حرامه ده، نودثواب په نیت نفلی خیرات

پکښی ورکول جائز نه دی، نو فرضی زکات ځنی ورکول هم جائز نه دی.

دغه پورته ذکرسوی اختلاف په حرام مال سره فرضی عبادت اداء کولو کې دی، په نفلی عباداتو کې لکه په حرام مال سره نفلی حج، عمره کول، یا خیرات کول د ټولو علماؤ و فقهاؤ په نزد حرام دی، مطلب دا چې عام طور عبادت پرډری ډوله دی: یو بدنی عبادت دی لکه لمونځ روژه، اوبل خالص مالی عبادت دی لکه زکات او مالی صدقات او خیرات، بل مالی او بدنی عبادت دی لکه حج، عمره او جهاد، نو هغه چې خالص مالی عبادت دی لکه زکات او خیرات فرضی وی که نفلی دواړه په حرام مال سره نه صحیح کیږي اونه قبلېږي، او کوم چې مالی او بدنی عبادت دی لکه حج او عمره په فرضی کې صحیح کیږي خو ثواب نه ورکول کیږي، او په نفلی کې نه صحیح کیږي اونه قبلېږي اونه ثواب ورکول کیږي.

د حرام مال په خیرات کې ثواب نسته

د زکات، خیرات او ثواب په نیت حرام شی چاته ورکول یا اخستل دواړه حرام دی، په داسې حال کې چې ورکونکې او اخستونکې په حرمت خبروی، او که څوک یې د ثواب په نیت ورکوي نو ثواب خو نلري بلکې عذاب لري، ځکه د الله تعالی رسول صلی الله علیه وسلم خبر راکوي او فرمایي: ۱- عن ابی هريرة رضي الله تعالى عنه عن النبي صلى الله عليه وسلم: قال من جمع مالا حراما ثم تصدق به لم يكن له فيه اجر، وكان اصره عليه. یعنی اثمه وعقوبته عليه. (۱)

ترجمة: ابو هريرة رضي الله تعالى عنه روایت کوي چې نبی صلی الله علیه وسلم وفرمایي: چا چې حرام مال جمع کړي او بیا د هغه څخه زکات او خیرات ورکړي نو دده د پاره په دغه کې هیڅ ثواب نسته، بلکې د دغه عذاب به پرده باندې وي.

په یوبل حدیث کې فرمایي: ۲- قال رسول الله صلى الله عليه وسلم (من اصاب مالا من مائه، فوصل به رحما، او تصدق به او انفق به في سبيل الله جمع ذلك جميعا، ثم قذف به جهنم. (۱)

ترجمة: بل دليل هغه حدیث دی چې قاسم بن مخیره روایت کوی چې (رسول الله صلى الله عليه و فرمایي: چا چې د حرامی یا گناه د لاری مال حاصل کړی، نوده د صله رحمی پر بنیاد و خپلو قریبانوته ورکړی، او یایی خیرات کړی، او یا د الله تعالی په لاره کې ورکړی، نودغه ټوله به سره یوځای سی او بیا به دغه کس سره به و جهنم او دوزخ ته وغورځول سی.

په یوبل حدیث کې راځي: ۳- وروى عن النبى صلى الله عليه وسلم انه قال: اذا خرج الحاج بالنفقة الخبيثة فوضع رجله فى الغرر، اى الركاب، وقال لبيك، ناداه ملك من السماء لا لبيك، ولا سعديك، وحجك مردود عليك. (۲)

ترجمة: د نبی صلی الله علیه وسلم څخه روایت دی چې ده وویل: کله چې یو حاجی په حرامه نفقه یا مال سره ووزی نودی خپله پښه د آس په رکاب کې کښیږ دی او وایی لبيک، یوه ملکه د آسمان د طرفه آواز ورته وکړی نه لبيک اونه سعديک دی، او ستاحج پرتاباندې مردود دی.

په یوبل اثر کې راځي: ۴- عن عبد الرحمن بن شريح الخولاني انه كان له عم يبيع الخمر وكان يتصدق بثمانه فنهته عنها. (۳)

ترجمة: عبد الرحمن بن شريح خولاني وایی: دده یواکا شراب خرڅول او قیمت به یی صدقه یا خیرات کوی نودی د داسې کولو څخه منع سو.

دغه پورتنی ټول حدیثونه یو د بل سره تائید او دلیل دی پر دغه باندې چې الله

۱- کثر العمال ج ۴ ثمر ۹۲۶۵ ومافی مراسیل القاسم بن مخیره

۳- مستدرک للحاکم کتاب الاشربة

۲- فقه على المذاهب الاربعه ج ۵ ص ۴۱

تعالیٰ دحرام مال څخه زکوٰۃ، خیرات اوحج نه قبلوی، ځکه که دی پردغه حرام باندې دثواب هیله اوامید لری نو دحلال والی حکم به پرکوی، اویابه پرالله تعالیٰ باندې داسې گمان کوی چې الله تعالیٰ یوځل شی حرام کړی اوبیا هغه خپله قبلوی او ثواب باندې ورکوی، او پرالله تعالیٰ باندې داسې گومان کول پر الله تعالیٰ باندې افتراء اودرواغ ویل دی، پرالله تعالیٰ باندې افتراء اودرواغ ویل کفر دی.

په حلال مال کې الله تعالیٰ

برکت اچوی

په مخکنې بحث کې ولیکل سوله چې الله تعالیٰ دحرام مال څخه زکات، خیرات نه قبلوی په دغه بحث کې دی ته اشاره کول کیږی چې الله تعالیٰ په حلال مال کې برکت اچوی، ځکه داسلام پیغامبر دالله تعالیٰ برحق رسول صلی الله علیه وسلم په خپل مبارکو حدیثونو کې په ډیر وضاحت اوصراحت سره فرمایي:

۱- عَنْ سَعِيدِ بْنِ يَسَارٍ، أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا هُرَيْرَةَ، يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَا تُصَدَّقُ أَحَدٌ بِصَدَقَةٍ مِنْ طَيِّبٍ، وَلَا يَقْبَلُ اللَّهُ إِلَّا الطَّيِّبَ، إِلَّا أَخَذَهَا الرَّحْمَنُ بِيَمِينِهِ، وَإِنْ كَانَتْ ثَمَرَةً، فَتَرَبُّوْا فِي كَفِّ الرَّحْمَنِ حَتَّى تَكُونَ أَغْظَمَ مِنَ الْجَبَلِ، كَمَا يُرَبِّي أَحَدُكُمْ فَلَوْهٗ أَوْ فَصِيلَهٗ». (۱)

ترجمة: سعید بن یسار وایی ما دابوهریره رضی الله تعالیٰ عنه څخه واوړیدل چې ویلی: رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایي: یو خیرات کونکې چې دپاک او حلال مال څخه خیرات ورکړی او الله تعالیٰ نه قبلوی مگر پاک او حلال مال قبلوی، نوڅوک چې دخپل پاک مال څخه صدقه او خیرات کوی الله تعالیٰ هغه په خپل راسته لاس کې (بلاکیف) واخلي، که څه هم یوه خرماوی (په عربو کې دغه یوه خرما ډیر کم شی دی)، او الله تعالیٰ هغه صدقه او خیرات په خپل لاس کې تربیه کوی او

لویه وی، ترڅو چې ترغره هم غټ سى، لکه له تاسو څخه چې خپل دآس بهانې، یا داوښ جونگی. روزی اولویوی.

دحدیث شرح کونکې وایی: دالله تعالی دراسته لاس داخستلو څخه مراد قبلیدل دی که نه نود الله تعالی هر لاس راسته دی، دتربیی څخه مراد دثواب څوچند کیدل دی، ځکه داغه حدیث په صحیح بخاری کې په داسې الفاظو نقل سوی دی:

۲- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ تَصَدَّقَ بِعَدَلٍ ثَمَرَةً مِنْ كَسْبٍ طَيِّبٍ، وَلَا يَقْبَلُ اللَّهُ إِلَّا الطَّيِّبَ، وَإِنَّ اللَّهَ يَتَقَبَّلُهَا بِيَمِينِهِ، ثُمَّ يُرَبِّيْهَا لِصَاحِبِهِ، كَمَا يُرَبِّي أَحَدُكُمْ فَلُوًّا، حَتَّى تَكُونَ مِثْلَ الْجَبَلِ». (۱)

ترجمة: ابوهريرة رضى الله تعالى عنه روایت کوی چې رسول الله صلى الله عليه وسلم وویل: څوک چې دیوی خرما په اندازه خیرات دخپل پاک اوحلال مال څخه ورکړی او الله تعالی نه قبلوی مگر نه پاک اوحلال مال، نو الله تعالی هغه په خپل راسته لاس کې قبلوی، اوبیایې دخپل خاوند دپاره غټوی لکه یوستاسو څخه چې دآس بهانې (بچې) لویوی، ترڅو دومره غټ سى لکه غر په قرآن کریم کې الله عزوجل فرمایي: وَمَا آتَيْتُمْ مِنْ رَبٍّ لِيَرْبُوَ فِي أَمْوَالِ النَّاسِ فَلَا يَرْبُو عِنْدَ اللَّهِ. (۲)

ترجمة: او هغه څه چې تاسو ورکوی دسود دمالونو څخه ددی دپاره چې دخلگو په مالونو کې زیاتوالی راسی، خود الله تعالی په نزد هغه نه زیاتیري.

۳- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: «لَا يَتَصَدَّقُ أَحَدٌ بِثَمَرَةٍ مِنْ كَسْبٍ طَيِّبٍ، إِلَّا أَخَذَهَا اللَّهُ بِيَمِينِهِ، فَيُرَبِّيْهَا كَمَا يُرَبِّي أَحَدُكُمْ فَلُوًّا أَوْ قَلُوصَةً». (۳)

ترجمة: ابوهريرة رضى الله تعالى عنه روایت کوی چې رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمایي: خیرات به نکوی یوستاسو څخه یوه خرما دخپل حلال کسب څخه مگر نه الله تعالی به هغه پخپل راسته لاس کې واخلي، نو هغه به داسې تربیه

کړی لکه تاسو چې خپل د آس بهانې (بچې) تربیه کوی.

حرام ته حلال ویل کفر دی

د حرام مال پرزکات یا خیرات ثواب غوښتل دامعنی لری چې دی حلال ورته وایی، نو څوک چې حرام ته حلال یا حلال ته حرام وایی، نو داسې عقیده درلودل دهغو آیتونو او حدیثونو خلاف ده کوم چې مخکې په ډیر تفصیل ذکر سوی دی، او هم د اهل سنت والجماعت د عقیدې خلاف دی ځکه په دی هکله څه د حنفی مذهب او نورو معتمدو عالمانو اوفقهاؤ اقوال نقل کوم: ۱- من استحل حراما وقد علم فی دین النبی صلی الله علیه وسلم تحريمه، کنکاح ذوی اغارم، او شرب الخمر، او اکل الميتة، او دم، او لحم خنزیر من غیر ضرورة فکافر. (۱)

ترجمة: کچا حرام ته حلال وویل په داسې حال کې چې دی خبروو چې دغه د نبی صلی الله علیه په دین کې حرام دی، لکه د ذوی المحارم سره نکاح کولو ته، د شرابو چيښلو ته، د مردار سوی حیوان غوښی خوړلو ته، د ښارګ وینه خوړلو ته، بيله ضرورته د خنزیر غوښی خوړلو ته حلال ووايي نو کافر دی.

۲- أما الخمر فيتعلق بها أحكام، منها أنها نجسة غليظة، بمعنى أنها نجسة العين كالبول وغيره من الأعيان النجسة، وأنها محرمة ويحكم على مستحلها بالكفر. (۲)

ترجمة: د شرابو په اړه ډیر حکمونه تعلق لری، دهغوی څخه یو دادی غلیظ یا سخت نجس او مردار دی، معنی دا چې نجس العین دی لکه بولی او نور نجس العین شيان، او بل دا چې حرام دی که څوک حلال ورته ووايي پر هغه د کفر حکم کول کیږي.

۳- وهي: أي الخمر نجسة بنجاسة مغلفة كالبول، ويكفر مستحلها. (۳)

ترجمة: دغه خمر نجس مغلف دی لکه بولی، ورته حلال ویونکې کافر کیږي.

۱- شرح ملا علی قاری علی الفقه الاکبر ص ۱۵۲

۲- بدائع الصنائع للکاسانی، ج ۵ ص ۱۱۲ -- ۳- حاشیة ابن عابدین رد المحتار ج ۱۰ ص ۳۳

۴- قال شيخ الاسلام ابن تيمية رحمه الله: والحشيشة المسكرة حرام ومن استحل المسكر منها فقد كفر، بل هي في اصح القولين العلماء نجسة كالخمر، فالخمر كالبول والحشيشة كالعذرة. (۱)

ترجمة: شيخ الاسلام ابن تيمية رحمه الله ويلى دى: نشه كونکې چرس حرام دى، څوک چې نشه كونکې شى ته حلال وايي نوبيشکه کافر دى، بلکې د علماؤ په صحيح قول کې نجس دى لکه خمر، نو خمر لکه بولى اودغه نور نشه كونکې شيان لکه قازورات يا پاخانه.

۵- فكل مسكر مطرب من اى نوع كان من الانبذة والاشربة محرم العين نجس الانتفاع، فارقتها دليل على انها لاتصلح لاي استعمال، وهذا ما فهمه الصحابة رضى الله عنهم، والقول بطهارتها لم يقل به احد منهم. (۲)

ترجمة: نوهرنشه كونکې اومستونکې شى دهرى نوع چې وى لکه نشه كونکې شيرى او شربتونه عين حرام دى، اونفع پراخستل نجس دى، داچې نبى کریم صلى الله عليه وسلم ددوى دتوييدلو حکم کړى دى ددى دليل دى چې دهیڅ ډول استعمال صلاحیت نلري، صحابه کرامو همدغه معنی فهولى ده، يوه هم ددوى څخه په پاکوالى قول نه دى کړى.

۶- ونقل عن الجامع وغيره ان من قال بحل البنج والحشيشة فهو زنديق مبتدع، بل قال نجم الدين الزاهدي: انه يكفر ويباح قتله. (۳)

ترجمة: دجامع اونورو کتابونو څخه نقل سوى دى: هغه څوک چې بنج او چرسوته حلال وايي نوهغه زنديق اومبتدع دى، بلکې نجم الدين زاهدى وايي: بيشکه دغه کافر اومرگ يې جائز دى.

۱- مجموع الفتاوى لابن تيمية ج ۳۴ ص ۲۰۲

۲- البيوع المحرمة والمنهى عنها. ص ۲۱۵ -- ۳- الدر المختار شرح تنوير الأبصار ص ۶۷۸

څه فتواوی او دهغوی ترمنځ تضاد

ددی عنوان څخه مطلب دادی چی دمنطقی څه علماء دفتاواوو دڅه کتابونو دعبارتونو په حواله دنشی دموادو پرحلال والی حکم کوی. اودهغوی په عبارتونو دلایل وایی، چی افیون، چرس، تنباکو اوداسی نور حلال اومباح دی، نوپه دی بحث کی به اول دفتوی حیثیت وگورو، اوبیا به ددوی دفتاواو ترمنځ تضاد اوتکرته څه اشاره وکړو، اوددوی دکتابونو به څه عبارتونه رانقل کړو ترڅو معلومه سی چی په داسی عبارتونو اوفتاواو باندی حکم کول صحیح دی که نه؟ یومنصوصی حرام ته حلال ویل کیدایسی که نه؟

دفقهاؤ په نزد دفقهی داصولو مطابق یوه قضاء ده یوه فتوی ده، قضاء هغه ده چې د وقت دحاکم لخوا یو عالم دمسلمانانو په منځکې دفیصلی کولو دپاره مقرر کړی نودغه عالم ته قاضی او حکم ته یی قضاء ویل کیږی.

اومفتی هغه عالم ته ویل کیږی چې دحاکم دطرفه نه بلکې خلگ په خپله دیوعالم څخه دیومسئلی پوښتنه کوی اوهغه ورته حکم ورکوی نودغه عالم ته مفتی اوحکم ته فتوی ویل کیږی، نود قاضی حکم نافذ دی یعنی عمل په کول لازمی دی، ځکه چې هغه دحاکم نائب دی اطاعت یی واجب دی، لکه خپله دحاکم اطاعت چې واجب دی، خودمفتی حکم نافذ نه دی، معنی داچې لازمه نه ده چې د مفتی په حکم یاخبره عمل وسی، که ددغه مفتی حکم دفقهی دڅلورو دلائلوڅخه یودلیل ورسره ذکر کړی وو نودهغه دلیل داتباع په خاطر عمل په کول لازمی دی که دلیل ورسره نه وو نو هغه دده خپله رایه بلل کیږی عمل په کول لازمی نه دی، بلکې که دقرآن، حدیث اونورو شرعی دلائلو سره ښکاره تضاد اوتکر ولری نو عمل په کول گناه لری.

دخپل وخت څه علماؤ دافیون چرسو اوداسی نورو نشه لرونکوشیانوپه هکله

څه بي دليله فتواوې په خپلو کتابونو کې ليکلي دي، کيدايسى چې هغوى په خپل وخت کې دعوامو دپوښتنو په جواب کې ورکړې وي، دليل ځکه ورسره نه وي چې عامې سړي دليل ته ضرورت نه لري اونه په پوهيږي، خوداوسنى زمانى څه عالمان دهغوى دغه بى دليله اقوال ديوشى دحلال او حرام دپاره ددليل په ډول وړاندې کوي، چې دهغوى د جملې څخه څه په لاندې ډول دي:

۱- وصح بيع غير الخمر لما مر ومفاده صحة بيع الحشيشة والافيون. قال ابن عابدين تحت قوله وصح بيع غير الخمر اى عنده، خلافا لهما فى البيع والضمان، لكن الفتوى على قوله فى البيع وعلى قولهما فى الضمان. (۱)

ترجمة: دشرابو څخه علاوه دنورو بيع صحيح ده لکه چې مخکې تيرسوه، ددى فايده داسوله چې دچرسو اوافيون بيع صحيح ده. ابن عابدين «ردالمحتار مصنف» ددى قول لاندې ليکې چې وايي چې بيله شرابو دنورو بيع صحيح ده يعنى دامام صاحب په نزد، خودده ياران دده سره اختلاف لري په بيع اوضمان دواړو کې، خوفتوى په بيع کې دامام صاحب پر قول ده او په ضمان کې ديارانو پر قول ده. مطلب داچې امام صاحب وايي بيع صحيح ده خوکه دغه شى دمشتري په لاس کې هلاک سى ضمان يى نسته، اودده ياران وايي چې بيع هم نه ده صحيح اوضمان يى هم نسته.

نوداڅنگه کيداي سى چې بيع صحيح وي اوضمان دى نه وي؟ نومعلومه سوله چې نه بيع صحيح ده اونه ضمان سته لکه دامام صاحب ياران چې وايي. بل داچې خپله ردالمحتار مصنف په بل ځاى کې داسې ليکې: وبطل بيع مال غير متقوم كخمر وخنزير، فالمال المتقوم هو المال المباح الانتفاع به شرعا. (۲)

ترجمة: دغيرمتقوم مال بيع باطله ده، لکه شراب اوخنزير، اومتقوم مال هغه

دی چې پر هغه باندې په شریعت کې نفع اخستل جایز وی.

په اول عبارت کې لیکلی دی بيله خمره دتولو بيع صحيح ده، دلته وایی: دغیر متقوم مال بيع باطله ده، لکه خمر او خنزیر او بیادغه حکم نور هم عام کوی او وایی: مال متقوم هغه دی چې شرعا نفع پر اخستل جائز او مباح وی، او دا ثابته خبره ده چې هر نشه لرونکې شی حرام دی او پر حرام نفع اخستل جائز نه ده، نو چې نفع نه پر اخستل کیږي هغه مال متقوم نه دی، چې متقوم نه وی دهغه بيع باطله ده، او دباطلي بيع حکم دادی چې نه صحيح کیږي او نه یی ضمان سته، لکه دامام صاحب یاران چې وایی:

اوبل دا چې دردالمختار مصنف په بل خای کې لیکلي دي: قال فی شرح التنویر: (وحرمتها محمد) الأشربة المتخذة من العسل والتين ونحوهما، قال المصنف (مطلقا) قليلها وكثيرها، وبه يفتي، ذكره الزيلعي وغيره، وقال ابن عابدين: قوله وغيره كصاحب الملتقى والمواهب والكفاية والنهاية والمعراج وشرح المجمع وشرح درر البحار والقهستاني والعيني حيث قالوا الفتوى في زماننا بقول محمد لغلبة الفساد، وعلل بعضهم بقوله لأن الفساق يجتمعون على هذه الأشربة ويقصدون اللهو والسكر بشربها، أقول: الظاهر مرادهم التحريم مطلقا وسد الباب بالكلية. (۱)

ترجمة: په شرح تنوير کې ویلی دی (چې امام محمد حرام بللی دی) هغه نشه کونکې شربتونه چې د عسلو، انځرو او داسې نورو څخه جوړ سوی وی، مصنف وایی مطلق حرام دی لږ وی او که ډیر، او په همدغه قول فتوی کول کیږي، همدغه قول زیلعي او نور و ذکر کړی دی. ابن عابدين (درد المختار مصنف) وایی: دغیره څخه د الملتقى، المواهب، الكفاية والنهاية، المعراج، شرح المجمع، شرح درر البحار، قهستاني او عینی کتابونو خاوندان مراد دی، دوی ټولو ویلی دی چې زموږ

په زمانه کې فتوا د امام محمد رحمة الله تعالى عليه پر قول ده، ځکه چې فساد غالب دی، اوڅه کسانو داعلت ویلی دی چې فاسقان پردغه نشیې شيانو راټولیرې اوددغه دچینلو مقصد لخوا ونشه ده، درد مختار مصنف وایی زه وایم چې ددوی مراد مطلق حرام والی دی، ترڅو چې دغه دروازه بالکل بنده سی.

دلته ښکاره تضاد دادی چې دمخکی ویلی دی چې فتوی د امام صاحب پر قول ده، خودلته بیا وایی فتوی د امام محمد صاحب پر قول ده، اودحنفی فقه ډیر معتبر کتابونه یی لیکلی دی چې ددوی ټولو همدغه رایه ده، اوبیا په آخرکی خپله رایه هم بیانوی چې ددوی مراد مطلق حرمت دی، نودغه ټکر اوتعارض دی.

په بل ځای کې فرمایي: أما آراء الفقهاء في حكم تعاطي هذه المخدرات من الحشيشة، والأفيون، والمورفين، والكوكاين، والهيريون، والبنج، والعنبر، والزعفران، فإن فقهاء المذاهب الأربعة متفقون على تحريم القدر المغيب للعقل من هذه المواد وما أشبهها من كل ما يغطي العقل، ويضر البدن. (۱)

ترجمة: دفقهاء آراء ددغه نشه لرونکو شيانو دحکم په باره کې لکه چرس، افیون، کوکاين، هیروین، بنجې، عنبر اوزعفران، بیشکه دڅلورو مذهبونو فقهاء اتفاق لری چې ددغو موادو اوددی په شان نورو دومره اندازه حرامه ده چې پرعقل پرده اچوی اوبدن ته ضرر رسوی.

یوبل ځای بیا وایی: (وفي حاشية ابن عابدين ولا يجوز بيعها، لأن الله تعالى لما نجسها فقد أهانها والتقوم يشعروها بعزها). (۲)

ترجمة: دابن عابدين په حاشیه (رد المحتار) کی لیکلی دی (دشرايو خرڅیدل جایزه دی، ځکه الله تعالی نجس بللی دی، نوددوی اهانت یی وکړی، اودخرڅیدل اورانول ددوی دعزت معنی لری.

۱- تحقیق علی ردالمختار علی درالمختار، کتاب الحدود ص ۷۶ -- ۲- رد المختار علی درمختار ج ۱۰ ص ۳۳

پہ درمختار کی چہ درد مختار متن دی لیکلی دی: و یحرم اکل البنج
والحشيشة والأفیون، لأنه مفسدة للعقل، ویصد عن ذکر الله وعن الصلوة. (۱)
ترجمہ: دبنج، چرسو او افیون خوہل یا شکول حرام دی، خکہ دغہ عقل فاسد
کوی اود الله تعالیٰ د ذکر اولمانخہ خخہ یی منع کوی.
دلته پورته ذکر سوی شیانونته حرام ویل سوی دی، اود حرمت یی هغه علتونه
بیان کری دی کوم چہ رب العالمین د خمر د حرمت دیارہ بیان کری دی، نومعلوم سو
چی تول حرام دی اود تولو د حرمت علت سرہ یو دی.
پورتنی عبارتونه کہ پہ سطحی نظر مطالعہ سی نوہم پہ ډیر ہیکارہ ډول
ددوی ترمنخ داسی تضاد او تکر معلومیری چہ ہر عالم یی درک اوفہم کولای سی.
بل کتاب چہ زموږ د علماؤ پہ منخ کہ ډیر معتبر او حکمونہ خنی اخستل
کیږی اود دلیل پہ ویل کیږی او دہغہ پہ فتوا او حکمونو کہ ہم ہیکارہ اختلاف دی
لکہ داچہ وایی: سوال: مسلمان کولفون، چرس، اور کوکین کا تجارت کرنا اور اس سے منافع حاصل
کرنا اپنی ضروریات زندگی میں صرف کرنا شریعت محمدی سے جائز ہے یا نہیں؟ اور اگر کوئی اسی تجارت میں
سے کسی دوسری مسلمان کے دعوت کری اس شخص کو باوجود علم ہونے کے دعوت کھانا جائز ہے یا نہیں؟ (۱)
ترجمہ: مسلمان تہ دافیون، چرسو او کوکینو تجارت کول اودہغہ خخہ
د حاصل سوی منافع باندی خپل دژوندانہ ضرورتونہ پورہ کولو حکم پہ محمدی
شریعت کہی خہ دی؟ جائز دی کہ ناجائز دی؟ اوکہ د داغہ تجارت د مال خخہ دبل
مسلمان دعوت یا میل مستیا وکری نوہغہ سپری تہ د علم او خبر تیا سرہ دہغہ دعوت
خوہل جائز دی کہ نہ؟

جواب: افیون، چرس اور کوکین یہ تمام چیزیں پاک ہیں اور انکا دوا میں خارجی استعمال جائز ہے،

۱- الدر المختار شرح تنویر الابصار ص ۶۷۸ -- 1- کفایت المفتی ج ۹ کتاب الحظر والاباحہ.

نشہ کی غرض سے ان کو استعمال کرنا ناجائز ہے، مگر ان سب کی تجارت بوجہ فی الجملہ مباح الاستعمال ہونے کی مباح ہے، تجارت تو خمر اور خنزیر کی حرام ہے، کہ ان کا استعمال خارجی بھی ناجائز ہے۔ محمد کفایت اللہ کان اللہ، دہلی

ترجمة: افیون، چرس او کوکین دغہ تول پاک دی او پہ خارجی دواء کی ددوی استعمال جائز دی، دنشی پہ غرض ددوی استعمال جائز نہ دی، مگر ددوی تولو تجارت دغہ وجہی مباح او جائز دی تجارت خود شرابو او خنزیر حرام دی خکہ چہی دھغوی خارجی استعمال ہم جائز نہ دی۔

خوپہ دغہ لاندی فتوی بیا ددی خخہ خلاف دہ:

سوال: گانجا، لفون، چرس، بھنگ ان چاروں کی متعلق شریعت کا کیا حکم ہے حرام ہے یا مکروہ؟
ترجمة: دگانجا، افیون، چرسو او بنگو پہ بارہ کی دشریعت خہ حکم دی حرام دی کہ مکروہ؟

جواب: گانجا، چرس، لفون، بھنگ یہ سب چیزیں ناپاک نہیں ہے، ان کا کھانا تو حرام ہے اسلیئے کہ نشہ لانی والی ہے، یا نشہ جیسے آثار و نتائج پیدا کرتی ہیں۔ (1)

ترجمة: گانجا، چرس، افیون او بنج دغہ تول شیان ناپاک نہ دی، دھغوی خورل حرام دی خکہ چہی نشہ لری او یا دنشی پہ شان آثار لری۔

ملاحظة: دکفایۃ المفتی دغہ پورتنی حکم دیوبل حکم سرہ تضاد لری لکہ چہی وایی: سوال: خمر او دیگر مسکرات بغرض سکر حرام ہے؟ یا کوئی اور وجہ سے؟ اگر بغرض سکر حرام ہے تو بغرض دوا استعمال کی کیوں اجازت دی گئے حلا کی حدیث میں ممانعت موجود ہے (لا شفاء فی الحرام)؟ (2)

ترجمة: نشہ او نور نشہ کونکی شیان دنشی پہ وجہ حرام دی کہ بلہ وجہ دہ؟ کہ دنشی پہ وجہ حرام دی نو ددواء دپارہ ولی دا استعمال اجازہ ورکول سوی دہ پہ

1- کفایت المفتی کتاب الحظر والاہامۃ -- 2- کفایت المفتی ج ۶ کتاب الحظر والاہامۃ

داسی حال کي چي په حديث کي ممانعت موجود دي، (په حرامو کي شفاء نسته).
 جواب: خمر اور ديگر مسکرات حرام هي، ان کو بغرض سکر استعمال بهي حرام هي، اور بغرض دوا بهي استعمال کرنا حرام هي. لکن اسي حالت مين که کسی کو مرض مهلک لاحق هو اور وه تمام صورتين دوا علاج کا ختم کر چکا هو، اور طبيب مسلم حازق نے بتايا هو که اب تير علاج خمر يا تاڙي کي سوا اور کچھ نهيں تو اس کو خمر يا تاڙي کا استعمال کرنا مباح هو جاتا هے، جيے مضطر کو خنزير کھا لینا يا خمر کي ذريعه سے حلق ميں پھنسا هوا لقمه جب که جان کا خوف هو اتار لینا مباح هو جاتا هے.

حديث جو سوال ميں مذکور هے اسکا مطلب يه هے که بغير ايسے ضرورت کي خمر کو دواء استعمال کرنا حرام هے، اور جب شفاء کا انحصار خمر ميں هو جائي تو وه حرام نهيں رھتے بلکہ مباح هو جاتي هے، لھذا لا شفاء في الحرام اس پر عائد نهيں هوتا، اور بعض منافع کا خمر ميں هونا قرآن سے ثابت هے، (قل فيهما اثم كبير ومنافع للناس) مگر غلبه مضرت کي وجه سے اسکو عام حالات ميں حرام فرما ديا هے، اضطراب و انحصار شفاء کي حالت مستثني هے جيسي خنزير عام حالات ميں حرام مگر اضطراب ميں مباح هو جاتا هے، پس ميراجواب ان تمام قيود کي ساته جو ميں نے لکھی تھيں صحيح هے. (1)

ترجمة: شراب اونور نشه لرونکي شيان حرام دي، دنشي دپاره استعمال هم حرام دي اود دواء دپاره استعمال هم حرام دي، خوپه داسي حال کي چي يو خوک په داسي هلاکونکي ناروغي اخته وي چي ددواء او علاج ټول صورتونه يي ختم کړي وي، اوبيا يوبنه تجريبه کار مسلمان طبيب ورته ووايي چي اوس ستا علاج په شرابو يا افيون سره دي ددي نه علاوه په بل هيڅ شي سره نه کيږي، نوده ته د شرابو او افيون استعمال مباح گرځي، لکه چي مضطر ته د خنزير خوړل يا د شرابو په ذريعه په ستوني کي بنده سوي گوله تيږول کله چي ژوند ته خطره وي نو خوړل مباح دي.

په سوال کې چې کوم حدیث ذکر سوی دی، دهغه مطلب دادی چې بيله داسې ضرورته شراب ددواء دپاره استعمال حرام دی، اوکله چې دشفاء انحصار پرشرابو وسی نوبياحرام نه دی بلکه مباح گرځي، نوځکه پردغه باندې د(لاشفاء فی الحرام) اطلاق نه کول کېږي، اودشرابوڅه منافع په قرآن ثابت دی ځکه وايي(قل فيهما اثم كبير ومنافع للناس) خوداچې په شرابوکې ضرر غالب وو نوځکه يې په عام حالاتو کې حرام وگرځول، خودضرورت په وختکې مباح گرځي، نوز ماجواب ددغو ټولو قیدونو سره چې ماليکلی دی صحيح دی.

ملاحظة: که یو عالم په غور مطالعه وکړي نونه یوازې داچې دده دخپل داول، دویم اودریم جوابونو ترمنځ تضاد اواختلاف دی بلکه دمخکنیو ذکرسوی عربی کتابونو اوحکمونو سره هم په ښکاره ډول تضاد اواختلاف معلوم دی، چې کله وایي مباح دی اوکله وایي حرام دی، حال داچې یوشی په یوه حال کې حلال او احرام نسی کیدلای. اوموږ مخکې یومستقل عنوان (ضرورت څه ته وایي) جوړکړی اوپه هغه کې موپه ډیر تفصیل اودلایلو ثابته کړله چې ناروغی داسی ضرورت نه دی چې دحرامو خوړل ورته جایز سی، که وهغه ته مراجعه وسی نوموضوع ښه روښانه کېږي. که داغه فتوی درد محتار دفتوی سره مطالع کړو نو تضاد یې نورهم ښکاره کېږي هغه داچې درد محتار مصنف په خپل یو کتاب کې داسی لیکلی دی: قال الحنفية: يجوزالتداوى باغرم إن علم يقينا أن فيه شفاء، ولايقوم غيره مقامه، أما بالظن فلا يجوز، وقول الطبيب لا يحصل به اليقين، ولايرخص التداوى بلحم الخنزير وإن تعين. (۱)

ترجمة: حنفی عالمانو ویلی دی: چې په حرامو سره علاج اوتداوی کول جایز ده، که یقینی معلومه سی، چې په دغه دواء کې شفاء ده، اوبل شی ددی پرځای نسی دریدلای، خو په گمان باندې جایز نه دی، اودطبيب په قول سره یقین نه حاصلېږي،

اودخنزیر پہ غوڻبو تداوی کول جایز نہ ده کہ څه هم دامعلومه سی چې په دغه کې علاج سته.

په اوله فتوی کی لیکلی دی دطیب په قول یقین حاصلیری خوپه دویمه فتوی کی لیکلی دی چې دطیب په قول یقین نہ حاصلیری، مهمه نکته: داچی په شرابو هم دگولی تیریدل جایز کړی دی، حال داچی دغه هم یونوعه علاج دی، نوکه د علاج دپاره دشرابو چنبل جایز سی نوددغی فتوی لمخی دشرابو جوړیدل، تجارت اوداسی نور ټول جایز بلل کیږی، نوهم دزکات ورکول اوداسی نورو ټولو دجواز حکم ورکول کیدایسی، حال داچی داسی قول په هیڅ دین اومذهب کی صحیح نہ دی اونه چا داسی قول کړی دی.

راسی چې دیوبل کتاب فتواوو اوسوال اوجواب ته هم یو نظر وکړو چې هغوی څومره تضاد اواختلاف لری، اوخلگوته څنگه حکمونه ورکوی.

سوال ایک شخص لفون کا کار بار کرتا ہے تو اس کے مال پر زکات واجب ہے کہ نہیں؟
ترجمہ: سوال یوسری دافیون کاروبار کوی نودهغه په مال کې زکات واجب دی کہ نہ؟

جواب: ہر وہ چیز جس کا خارجی استعمال ہوتا ہو تو اسکے کاروبار میں کوئی شرعی قباحت نہیں ہے اسلئے لفون کا کاروبار درست ہے، اور اسکے مالیت میں زکوات بھی واجب ہے، البتہ بہتر یہ ہے کہ اگر کوئی اور کاروبار مل جانی تو اسکو ترک کر دی. (۱)

جواب: ہر ہغه شی چې دخارجی استعمال دپاره وی نودهغه په کاروبار کې ہیڅ بدی نسته، نوځکه دافیون کاروبار صحیح دی اودهغه په مالیت کې زکات هم واجب دی، البتہ ښه داده کہ بل کاروبار ورپیداسی نودغه کاروبار دی پریرېدی. کہ دفتاوی حقانیہ دغه فتواددی ددوهمی فتوی سره مطالعه سی نوهم

دیر تضاد او ټکر سره لری لکه چې وایی: سوال افیون کی کاشت کا شرعی نکتہ نظر سے کیا حکم ہے؟
ترجمہ: سوال: دافیون کنست د شریعت د نظره څه حکم لری؟

جواب: افیون ایک ایسی چیز ہے جس سے عصر حاضر میں خطرناک اور مہلک ترین منشیات (یعنی ہیروین) تیار کی جاتی ہے جس سے پوری دنیا تباہی اور بربادی کے لپیٹ میں ہے، اور اسکے مضر محض ہونی پر اقوام عالم متفق ہیں، اسیلئے اسکے کاشت او خرید و فروخت کی جواز کی کوئی خاص دلائل نہیں پائی جاتی ہے، بلکہ عام اقوال اس کی حرمت کا مؤید ہیں، تاہم اگر افیون کا استعمال دوائی تک محدود ہو یا تخم افیون (خشخاش) حاصل کرنا مقصود ہو تو ان ضروریات کی مطابق محدود پیمانی پر اس کی کاشت کے گنجائش پائی جاتی ہے، لیکن معاشرہ میں یہ نیت بہت کم پائی جاتی ہے۔ (۱)

جواب: افیون یو داسی شی دی چې په اوسنی زمانه کې دیر خطرناک او هلاکونکې نشه کونکې شی ځنی جوړیږي لکه هیروین، چې د هغه پوځه ټوله دنیا د تباہی او بربادی سره مخامخ ده، او ددی پر خالص ضرر باندې ټوله دنیا متفقہ ده، ځکه ددوی د کنست او خرڅولو او رانیولو پر جواز باندې خاص دلائل نسته، بلکې عام قولونه ددی پر حرام والی دلالت کوی، که دافیون استعمال یوازې ددواء دپاره یا دافیون د تخم (خشخاش) د حاصلولو دپاره وی نو بیا په لږ اندازه د کنست کولو دپاره څه لاره پیدا کیدلای سی، خو په ټولنه کې داسې نیت کول دیر کم دی.

نه یوازې دا چې دخپلی مخکنی فتوی سره تضاد او ټکر لری بلکې په افیون کې دزکات د وجوب حکم یی هم ورکړی او دافیون تجارت یی جایز بللی دی، حال دا چې موږ مخکې ثابته کړه چې افیون نشه لری او هر شی چې نشه لری حرام دی، او په حرام مال کې زکات ورکول حرام دی، ځکه چې زکات په حلال مال کې واجب دی، هر څوک یی په خپله تضاد مطالعه کولای سی.

دلوستونکو د استفادی او مطالعی دپاره دڅه نورو کتابونو حکمونه او فتوی
لیکم چې لوستونکې دوخت د علماؤ حکمونه وگوری او صحیح لاره پیدا کړی.
سوال: افیون مال متقوم څه اوړاس میں عشر واجب ہے یا نہیں؟ جواب: اس صورت میں صحیح
یہی معلوم ہوتا ہے کہ افیون مال متقوم ہے اور اسمیں عشر واجب ہے۔ (1)

ترجمہ: سوال افیون مال متقوم دی اوپه دغه کې عشر واجب دی که نه؟ جواب
په دغه کې صحیح داسې معلومېږي چې افیون مال متقوم دی اوپه دغه کې عشر
واجب دی.

ملاحظه: موږ مخکې د معتبرو کتابونو په حواله ولیکل چې متقوم مال هغه
دی چې په شریعت کې نفع پراخستل جایز وی او فیون یونشه کونکې شی دی حرام
دی نوځکه په شریعت کې نفع پراخستل جائز نه ده، نو متقوم مال نه دی، نودی بی
دلیلہ څنگه مال متقوم ورته وایی؟

افیون کا خرید و فروخت دوائی کیلئے جائز ہے دوائی کا علاوہ افیون کا خرید و فروخت مکروه تحریمی ہے۔ (2)
ترجمہ: ددواء دپاره دافیون خرڅول اورانیول جایز دی، خوددواء نه بغیر
دافیون خرڅول اورانیول تحریمی مکروه دی.

ملاحظه: موږ مخکې په ډیرو دلیلونو ثابته کړه چې افیون نشه لری اوهرشی
چې نشه لری هغه حرام دی اوپه حرام باندې علاج کول جایز نه دی. بل دا که افیون ته
علاج دپاره عامه اجازه ورکول کیږي نو شرابو ته هم څه فقهاؤ ددواء دپاره د استعمال
اجازه ورکړی ده وایی که دانسان په ستونی کې گوله بنده سی نود تیریدلو دپاره
د شرابو غرف کولای سی، نوداخو هم یوقسم علاج دی، نود شرابو تجارت، اوپه
هغوی کې زکات ورکول هم باید جائز سی حالانکې داسې قول په هیڅ کتاب کې
هیڅ عالم نه دی کړی.

سوال: افیون او تمباکو میں عشر واجب ہے۔ (۱)

ترجمة: پہ افیون او تمباکو کی عشر واجب دی۔

دخیر الفتاویٰ مصنف دی تہ کتلی دی چہی دافیون کسبت دمقاصدو خخہ دی دتوابعو خخہ نہ دی او پہ مقاصدو کی زکات واجب دی، خودہ دغہ بحث نہ دی کپی چہی دافیون استعمال شرعا جائز دی کہ نہ؟ او افیون نشہ لری کہ نہ؟ کہ ہر خای پہ مقاصدو کی زکات واجب وی، نو پہ شرابو اود شرابو پہ تجارت کی بہ ہم زکات واجب وی، خکہ چہی ہغہ ہم دتاجر پہ مقاصدو کی شمار دی، بلہ دا چہی مورہ مخکی ثابتہ کپلہ چہی عشر او زکات پہ حلال مال کی واجب دی پہ حرام کی واجب نہ دی۔

افیون کا زکوات کی بجائی قیمت بھی جائز ہے، اس عبارت سے افیون کی تجارت، زراعت اور

زکوات سب جائز معلوم ہوتی ہے۔ (۲)

ترجمة: دافیون دزکوات پر خای قیمت ورکول ہم جائز دی، ددغہ عبارت خخہ دافیون تجارت، کسبت، اوزکات ورکول تول جائز معلومیری۔

اول کہ پہ پور تہ ذکر سوی تولو فتاویٰ کی وگورو نونہ یوازی دا چہی دوی پخپلو مینخو کی یو دبل سرہ تضاد او تکر لری بلکی دہغو صریحو او واضحو حدیثونو اودلائلو سرہ ہم تضاد او تکر لری چہی مخکی مورہ پہ ډیر تفصیل سرہ ذکر کپی اولیکلی دی۔

ددغو ذکر سوی فتواو سرہ کہ دحنفی فقہی دیوبل کتاب فتوا ہم ورسرہ یو خای مطالعہ سی نو نور ہم موضوع نہ روئسانہ کیڑی لکہ چہی وایی: قال الحنفیة: یجوز التداوی باغرم إن علم یقینا أن فیہ شفاء، ولا یقوم غیرہ مقامہ، أما بالظن فلا یجوز، وقول الطیب لا یحصل بہ الیقین، ولا یرخص التداوی بلحم الخنزیر وإن تعین۔ (۳)

۱- خیر الفتاویٰ ج ۳ ص ۳۹۳ ۲- امداد الفتاویٰ ج ۲ ص ۶۰

۳- ائدیة العلانیة للعلامة الشیخ علاء الدین عابدین. ص ۲۵۱

ترجمة: حنفی عالمانو ویلی دی چې په حرامو سره علاج اوتداوی کول جایز ده، که یقینی معلومه سی، چې په دغه حرامو کې شفاء ده، اوبل شی ددی پرځای نسی دریدلای، خو په گمان باندې جایز نه دی، اودطیب په قول سره یقین نه حاصلیږی، اودخنزیر په غوښو تداوی کول جایز نه ده که څه هم دغه معلومه سی چې په دغه کې علاج سته.

په پورتنی فتوی کی وایی چې په علم یقین معلوم سی اودطیب په قول سره علم یقین نه حاصلیږی نو دا معلومه نه ده چې دچاپه قول سره علم یقین حاصلیږی؟ اومخکی دکفایة المفتی په فتوی مولانا کفایت الله صاحب لیکلی وه که مسلمان پوه طبیب په قول افیون خوڅه بلکی په شرابو هم علاج اوتداوی کول جایز بللی دی، بل داچې په اول کې وایی په مطلق حرام سره تداوی کول جایز ده خو په آخر کې وایی دخنزیر په غوښو سره تداوی کول جایز نه ده که څه هم په یقین معلوم سی.

دپورتنی څه تفصیل څخه وروسته زما په فکر داخلاف یوازنی وجه داده چې دغه ټولی فتواوی بی دلیل اوشخصی قولونه دی، که دلیل ورسره وای نو دومره زیات تعارض اواختلاف به نه وای، ځکه دلیل دحکم دپاره معیار دی، نو ځکه دوخت علماء اومفتیان باید په خپلو فتواوو اوحکمونو کې غور وکړی، او بیله دلیل یوچاته حکم ورنه کړی، ځکه بیله شرعی دلیل فتوی یا حکم ورکولو په هکله رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایي: عَنْ عَدِيِّ بْنِ حَاتِمٍ، قَالَ: أَتَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَفِي عُنُقِي صَلِيبٌ مِنْ ذَهَبٍ. فَقَالَ: «يَا عَدِيُّ اطْرَحْ عَنْكَ هَذَا الْوَتْنَ»، وَسَمِعْتُهُ يَقْرَأُ فِي سُورَةِ بَرَاءةٍ: {اتَّخَذُوا أَحْبَارَهُمْ وَرُهْبَانَهُمْ أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ} [التوبة: ۳۱]، قَالَ: «أَمَّا إِنَّهُمْ لَمْ يَكُونُوا يَعْبُدُونَهُمْ، وَلَكِنَّهُمْ كَانُوا إِذَا أَحَلُّوا لَهُمْ شَيْئًا اسْتَحْلَوْهُ، وَإِذَا حَرَّمُوا عَلَيْهِمْ شَيْئًا حَرَّمُوهُ». (۱)

ترجمة: عدی بن حاتم روایت کوی چي زه نبي صلی الله عليه وسلم ته راغلم او زماپه غاړه صلیب وو، نوده راته وویل ای عدی دغه بت دخپله ځانه لیری کړه، اوما اوریدل چي ده دستوراً براءة دغه آیت وایه (دوی بيله الله څخه خپل ملايان اوخپل پیران په خدایي نیولی وه)، ده صلی الله عليه وسلم ویل: داسې نه وه چي دوی دهغوی عبادت کوی، بلکې داسې وه چي هغوی به دوی ته کوم شی حلال کړی هغه به یی حلال بالی اوچي کوم شی به یی ورته حرام کړی هغه به یی حرام بالی.

بله مهمه خبره داده چي علماء په عامه توګه او مفتیان په خاصه توګه د نبي کریم صلی الله عليه وسلم وارثان دی ځکه یو حدیث کي راغلی دی:

عَنْ كَثِيرِ بْنِ قَيْسٍ، قَالَ: كُنْتُ جَالِسًا مَعَ أَبِي الدَّرْدَاءِ، فِي مَسْجِدِ دِمَشْقَ فَجَاءَهُ رَجُلٌ، فَقَالَ: يَا أَبَا الدَّرْدَاءِ: إِنِّي جِئْتُكَ مِنْ مَدِينَةِ الرَّسُولِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِحَدِيثٍ بَلَغَنِي، أَنَّكَ تُحَدِّثُهُ، عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا جِئْتُ لِحَاجَةٍ، قَالَ فَإِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «مَنْ سَلَكَ طَرِيقًا يَطْلُبُ فِيهِ عِلْمًا سَلَكَ اللَّهُ بِهِ طَرِيقًا مِنْ طُرُقِ الْجَنَّةِ، وَإِنَّ الْمَلَائِكَةَ لَتَضَعُ أَجْنَحَتَهَا رِضًا لِطَالِبِ الْعِلْمِ، وَإِنَّ الْعَالَمَ لَيَسْتَغْفِرُ لَهُ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ، وَمَنْ فِي الْأَرْضِ، وَالْحَيَّاتُ فِي جَوْفِ الْمَاءِ، وَإِنَّ فَضْلَ الْعَالَمِ عَلَى الْعَابِدِ، كَفَضْلِ الْقَمَرِ لَيْلَةَ الْبَدْرِ عَلَى سَائِرِ الْكَوَاكِبِ، وَإِنَّ الْعُلَمَاءَ وَرَثَةُ الْأَنْبِيَاءِ، وَإِنَّ الْأَنْبِيَاءَ لَمْ يُورَثُوا دِينَارًا، وَلَا دِرْهَمًا وَرَثُوا الْعِلْمَ، فَمَنْ أَخَذَهُ أَخَذَ بِحِطِّ وَافِرٍ» (۱).

ترجمة: کثیر بن قیس وایی زه د دمشق په مسجد کی ناست وم چي یوسړی راغلی او وی ویل: ای د درداء پلاره زه در رسول الله صلی الله عليه وسلم د ښار څخه دیو حدیث دپاره راغلی یم، زه خبرسوی یم چي ته یی در رسول الله صلی الله عليه وسلم څخه روایت کوی، زه دهیڅ بل حاجت دپاره نه یم راغلی، نوده ورته وویل: چي مادر رسول الله صلی الله عليه وسلم څخه اوریدلی دی چي ده ویل: څوک چي پر

داسې لاره ولاړه سى چې په هغه کې علم غواړي، الله تعالى به دده دپاره دجنت لاره آسانه کړي، او بيشکه ملائکې دده درضاء دپاره خپل وزرونه غوړوي، او بيشکه هغه چې په اسمانونو او مځکې کې دى اودابو دنس ماهيان دعالم دپاره بخښنه غواړي، بيشکه دعالم فضل پرعابد باندې دومره دى لکه دخوارلسم سپوږمۍ پر نورو ستورو باندې، او بيشکه عالمان دنبيان وارثان دى، اونبيانو هيڅ دينار اودرهم په ميراث نه دى پري ايښى بلکه ددوى ميراث علم دى، چاچې علم واخستى نو هغه پوره برخه واخستله.

دپورتنيو حديثونو څخه ثابته سوله چې حلال او حرام هغه دى چې الله تعالى اودهغه رسول صلى الله عليه وسلم ورته حلال يا حرام ويلى وي، دخپله ځانه په خپله خوښه بيله شرعى دليله ويو شى ته حلال يا حرام ويل جائز نه دى، ځکه الله تعالى په خپل کتاب قرآن مجيد کې مومنان دداسې کولو څخه منع کوى او فرمايى:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَحْرُمُوا طَيِّبَاتٍ مَا أَحَلَّ اللَّهُ لَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ. وَكُلُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ حَلَالًا طَيِّبًا وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي أَنْتُمْ بِهِ مُؤْمِنُونَ. (۱)

ترجمة: اى مومنانو تاسو مه حراموى هغه پاک شيان چې الله تعالى تاسو ته حلال کړى دى، او تاسو دالله تعالى ترحدودو تيرى مکوى، بيشکه الله تعالى تيرى کونکې نه خوښوى. او تاسو دهغو پاکواو حلالو څخه خوراک کوى چې الله تاسو ته په رزق درکړى دى او تاسو دهغه الله څخه وبيريږى چې ايمان مو پر راوړى دى.

بل داچې دپورتنيو فتاواوو په هکله پوښتنه کيږي چې ددغو حکمونو په هکله ددوى سره شرعى اوفقهې دلائلو څخه دليل سته که نه؟ که وي نو ولى يې نه دى ليکلى، که ليکلى وای نو دحکم کولو تقاضا به پوره سوى وای، که نه وي ورسره نوبيا دومره لوى حکمونه بې دليله څنگه کوى؟

که پورته ذکرسوی حکمونو ته وگورو نودغه ټوله دحنفی فقه داصولو څخه هم خلاف دی ځکه داصولو په یو کتاب کې داسې لیکلی دی:

لايجوز للمفتي أن يفتي بأحكام عن غيره بل إنما يفتي باجتهاده، لأنه إنما سئل عنه ولم يسئل عن قول غيره، وإن سئل أن يحكي قول غيره جازت حكايته، ولو جاز للمفتي أن يفتي بالحكاية جاز للعامي أن يفتي بما يجده في كتب الفقهاء). (۱)

ترجمة: مفتی ته جایز نه ده چې دبل په حکمونو فتوی ورکړي، بلکې دی به په خپل اجتهاد فتوی ورکوي، ځکه دده څخه فتوی غوښتل سوی ده دبل دقول غوښتنه نه ده سوی، او که دده څخه داسې پوښتنه وسي چې ماته دبل دقول حکایت وکړه نو بیا دته حکایت کول جایز دی، او که مفتی ته دبل په حکایت فتوی ورکول جایز سی نو بیا عامی ته هم جایز وی چې په هغه څه فتوی ورکړي چې دفقهاؤ په کتابونو کې لوستلی وی.

دبي دليله فتواو څخه ځان ساتنه

نبی کریم صلی الله علیه وسلم اودده اصحابانو رضوان الله تعالی علیهم دبی دليله فتواگانو په هکله دا جتناب او پرهیز لارښودنه کړې ده او فرمایي:

۱- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي جَعْفَرٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «أَجْرُكُمْ عَلَى الْفُتْيَا، أَجْرُكُمْ عَلَى النَّارِ». (۲)

ترجمة: عبید الله بن ابی جعفر روایت کوي چې رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایي: ستاسو څخه پرفتوا ډیر جرات کونکې ددوزخ پراورد ډیر جرات کونکې دی.

۲- عَنْ ثَوْبَانَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ: «إِلْمَا أَخَافُ

۱- قواطع الأدلة في الأصول ج ۲ ص ۳۶۲

۲- مسند الدارمي ص ۲۶ کتاب المقدمة

عَلَى أُمَّتِي الْأُئِمَّةَ الْمُضِلِّينَ». (۱)

ترجمة: ثوبان رضی الله تعالی عنه روایت کوی چي نبی صلی الله علیه وسلم وفرمایل: بیشکه زه دخپل امت پرگمراه کونکو امامانو بیریریم.

۳- عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّ أَخَوْفَ مَا أَخَافُ عَلَيْكُمُ الْأُئِمَّةَ الْمُضِلِّينَ». (۲)

ترجمة: ابی درداء وایی: رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل: بیشکه چي زما ډیر بیریدونکي حالت پرتاسو باندی زما دامت گمراه کونکي امامان دی.

۴- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ أَفْتِيَ بِقُتِيَا مَنْ غَيْرِ ثُبَّتْ، فَإِنَّمَا إِيْمُهُ عَلَى مَنْ أَفْتَاهُ». (۳)

ترجمة: ابوهريرة رضي الله عنه روایت کوی چي رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل: څوک چي بیله علمه فتوی ورکوی نوبیشکه دهغه گناه پرهغه فتوا ورکونکي ده.

دعلم څخه دڅلورو دلیلونو څخه یو دلیل مراد دی، اوکه بی دلیل غلته فتوا چاته ورکړی او هغه عمل په وکړی نو دهغه گناه پرفتوا ورکونکي ده پر عمل کونکي نسته، ځکه عمل کونکي خو دالله تعالی دحکم مطابق د عالم څخه پوښتنه وکړه، داچي هغه غلته فتوا ورکړه اوده عمل په وکړی نو گناه پرفتوا ورکونکي ده.

۵- عَنْ أَبِي عُبَيْدَةَ بْنِ حُذَيْفَةَ قَالَ: قَالَ حُذَيْفَةُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: "إِنَّمَا يُفْتِي النَّاسَ أَحَدُ ثَلَاثَةٍ: رَجُلٌ عَلِمَ نَاسِخَ الْقُرْآنِ مِنْ مَنَسُوحِهِ، " قَالُوا: وَمَنْ ذَاكَ؟ قَالَ: عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ، قَالَ: «وَأَمِيرٌ لَا يَجِدُ بُدًّا، أَوْ أَحْمَقٌ مُتَكَلِّفٌ» ثُمَّ قَالَ مُحَمَّدٌ: فَلَسْتُ بِوَاحِدٍ مِنْ هَذَيْنِ، وَأَرْجُو أَنْ لَا أَكُونَ الثَّالِثَ. (۴)

۱- سنن الدارمی کتاب المقدمة غیر ۲۱۴ ص ۳۲ ۲- سنن الدارمی غیر ۲۱۷ ص ۳۲

۳- سنن الدارمی باب کراهية الفتيا.

۴- سنن الدارمی کالمقدمة

ترجمة: ابی عبیده دحذیفه زوی روایت کوی چي حذیفه رضی الله تعالی عنه وفرمایل: بیشکه خلگوته فتوا دری کسان ورکوی: یوهغه چي دقرآن خخه ناسخ او منسوخ ورمعلوم وی، نودوی ورته وویل هغه به خوک وی؟ ده ورته وویل عمر بن خطاب، دوهم هغه امیر دی چي چاره نلری، دریم بي عقل دی، اوبیامحمد وویل ددغه دوو خخه نه یم اوهیله لرم چي دریم هم نه سم.

۶- عَنْ زِيَادِ بْنِ حُدَيْرٍ، قَالَ: قَالَ لِي عُمَرُ: «هَلْ تَعْرِفُ مَا يَهْدِمُ الْإِسْلَامَ؟» قَالَ: قُلْتُ: لَا، قَالَ: «يَهْدِمُهُ زَلَّةُ الْعَالِمِ، وَجِدَالُ الْمُنَافِقِ بِالْكِتَابِ وَحُكْمُ الْأَئِمَّةِ الْمُضِلِّينَ». (۱)

ترجمة: زیاد بن حدیر وایی: ماته عمر رضی الله تعالی عنه وویل: ایا ته په هغه پوهیږی چي اسلام نړی وی؟ ماورته ویل: یا، ده ویل: دعالم خطاوتل، دالله په کتاب کي دمنافق مناقشه کول، دگمراه کونکو امامانو حکمونه کول، اسلام نړوی.

۷- عَنْ جَعْفَرِ بْنِ بُرْقَانَ، حَدَّثَنَا مَيْمُونُ بْنُ مِهْرَانَ، قَالَ: كَانَ أَبُو بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، إِذَا وَرَدَ عَلَيْهِ الْخَصْمُ نَظَرَ فِي كِتَابِ اللَّهِ، فَإِنْ وَجَدَ فِيهِ مَا يَقْضِي بَيْنَهُمْ، قَضَى بِهِ، وَإِنْ لَمْ يَكُنْ فِي الْكِتَابِ، وَعَلِمَ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي ذَلِكَ الْأَمْرِ سُنَّةً، قَضَى بِهِ، فَإِنْ أَغْيَاهُ، خَرَجَ فَسَأَلَ الْمُسْلِمِينَ وَقَالَ: «أَتَانِي كَذَا وَكَذَا، فَهَلْ عَلِمْتُمْ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَضَى فِي ذَلِكَ بِقَضَاءٍ؟» فَرُبَّمَا اجْتَمَعَ إِلَيْهِ الثَّقَرُ كُلُّهُمْ يَذْكُرُونَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِيهِ قَضَاءً. فَيَقُولُ أَبُو بَكْرٍ: «الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي جَعَلَ فِينَا مَنْ يَحْفَظُ عَلَى نَبِيِّنَا،» فَإِنْ أَغْيَاهُ أَنْ يَجِدَ فِيهِ سُنَّةً مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، جَمَعَ رُءُوسَ النَّاسِ وَخِيَارَهُمْ فَاسْتَشَارَهُمْ، فَإِذَا اجْتَمَعَ رَأَيْهُمْ عَلَى أَمْرٍ، قَضَى بِهِ. (۲)

ترجمة: میمون بن مهران وایی: ابوبکر رضی الله تعالی عنه ته به چي کله د فیصلی دپاره دعوی راغله نوده به اول دالله تعالی په کتاب کي کتل، نوکه په هغه

۱- سنن الدارمی نمبر ۲۲۰ ص ۳۳

۲- سنن الدارمی نمبر ۱۶۳ ص ۲۷

کې هغه څه وه چې ددوی په منځ کې حکم په وکړی نوپه هغه به یې حکم وکړی، که به دالله تعالی په کتاب کې نه وه، نو در رسول الله صلی الله علیه وسلم کوم حدیث به دده سره وو په هغه به یې حکم وکړی، که به په هغه کې دده سره نه وو، نو راوبه وتی دمسلمانانو څخه به یې پوښتنه کوله چې ماته فلانی فلانی مسئله راغلی ده، ایا تا سوله معلومه ده چې رسول الله صلی الله علیه وسلم په داسې مسئله کې حکم کړی وی؟ ډیر ځله به داسې وو چې ډیر خلک به رایوځای سوله اوهریوه به هغه څه یادول چې رسول الله صلی الله علیه وسلم به حکم په کړی وو، نو ابوبکر رضی الله تعالی عنه به وویل هغه الله تعالی ته دی حمد وی چې په موږ کې داسې څوک سته چې زموږ دنبی حکمونه یې ساتلی دی، که به بیا هم معلوم نه سو چې په دغه کې در رسول الله صلی الله علیه وسلم حدیث سته، نو بیا به یې مشران او مخور خلک راتول کړل دهغوی سره یې مشوره وکړله چې پر کوم شی به دهغوی رایه یوځای سوله نوپه هغه بی حکم وکړی.

۸- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: «مَنْ أَفْتَى بِفُتْيَا يُعَمَّى عَنْهَا، فَاثْمَهَا عَلَيْهِ» (۱).

ترجمه: ابن عباس رضی الله تعالی عنهما وایی: چا چې بيله علمه، بی دلیله فتوا ورکړله نو دهغه گناه پرفتوا ورکونکې ده.

۹- عَنْ يَحْيَى قَالَ: قُلْتُ لِلْقَاسِمِ: مَا أَشَدُّ عَلَيَّ أَنْ تُسْأَلَ عَنِ الشَّيْءِ لَا يَكُونُ عِنْدَكَ، وَقَدْ كَانَ أَبُوكَ إِمَامًا، قَالَ: «إِنْ أَشَدُّ مِنْ ذَلِكَ عِنْدَ اللَّهِ وَعِنْدَ مَنْ عَقَلَ عَنِ اللَّهِ أَنْ أَفْتِيَ بِغَيْرِ عِلْمٍ أَوْ أَرْوِي عَنْ غَيْرِ ثِقَةٍ» (۲).

ترجمه: يحيى وایی ما قاسم ته وویل: پرما دغه ډیره سخته ده چې ستا څخه پوښتنه وسی اوته ورته وایی ماته نه ده معلومه، حال دا چې ستا پلار امام وو، دی وایی پرما دالله تعالی په نزد دغه ډیره سخته ده چې بيله علمه فتوا ورکړم او یاد غیر

ثقه خخه روایت وکرم.

۱۰- عَنْ ابْنِ الْمُثَنَّدِ، قَالَ: إِنَّ «الْعَالَمَ يَدْخُلُ فِيمَا بَيْنَ اللَّهِ وَبَيْنَ عِبَادِهِ، فَلْيَطْلُبْ لِنَفْسِهِ الْمَخْرَجَ». (۱)

ترجمة: ابن منکدر وایی: بیشکه هغه عالم چی دالله تعالی اودهغه دبندگانو په منځ کې ځان اچوی، نو هغه دی دخپل ځان دپاره دخلاصون لاره پیدا کړی.

۱۱- عَنْ شَقِيقٍ قَالَ: سَأَلَ عَبْدُ اللَّهِ عَنْ شَيْءٍ فَقَالَ: «إِنِّي لَأَكْرَهُ أَنْ أُحِلَّ لَكَ شَيْئًا حَرَّمَ اللَّهُ عَلَيْكَ، أَوْ أَحَرَّمَ مَا أَحَلَّهُ اللَّهُ لَكَ». (۲)

ترجمة: شقیق وایی دعبداالله خخه دیوشی پوښتنه وسوله، نوده ورته وویل بیشکه زه ناخوښه گنم چې یوشی تاته حلال کړم اوهغه الله تعالی پرتاحرام کړی وی، یازه یوشی تاته حرام کړم اوهغه الله تعالی تاته حلال کړی وی.

۱۲- عَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ قَالَ: «إِنَّ الَّذِي يُفْتِي النَّاسَ فِي كُلِّ مَا يُسْتَفْتَى لَمَجْنُونٌ». (۳)

ترجمة: ابن مسعود رضی الله تعالی عنه وایی: بیشکه هغه څوک لیونی دی چې خلگوته په هرڅه کې فتوا ورکوی.

امام شعبی رضی الله تعالی عنه وایی: عَنْ الشَّعْبِيِّ، قَالَ: وَاللَّهِ «لَنْ أَخْذُلُكُمْ بِالْمَقَائِيسِ، لَتَحَرُمَنَّ الْحَلَالُ، وَلَتَحِلَّنَّ الْحَرَامُ». (۴)

ترجمة: دشعبي خخه روایت دی وایی: په الله تعالی قسم که تاسو په قیاسونو باندی عمل شروع کړی نوپه تحقیق تاسو به حلال حراموی اوپه تحقیق تاسو به حرام حلالوی.

۱- سنن الدارمی کتاب المقدمة ص ۲۲ نمبر ۱۱۸

۲- سنن الدارمی کتاب المقدمة نمبر ۱۴۸ ص ۲۴

۳- سنن الدارمی کتاب المقدمة نمبر ۱۷۶ ص ۲۹

۴- سنن الدارمی ج ۱ ص ۲۸۱

۱۳- عَنْ ابْنِ سِيرِينَ قَالَ: أَوَّلُ مَنْ قَاسَ إِبْلِيسُ، وَمَا عُبِدَتِ الشَّمْسُ وَالْقَمَرُ إِلَّا ب-

الْمُقَايِسِ (۱)

۱۴- عَنِ الشَّعْبِيِّ، قَالَ: «إِيَّاكُمْ وَالْمُقَايِسَةَ، وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَنْ أَخَذْتُكُمْ بِالْمُقَايِسَةِ

لَتُحِلَّنَ الْحَرَامَ وَلَتُحَرِّمَنَّ الْحَلَالَ، وَلَكِنْ مَا بَلَغْتُكُمْ عَمَّنْ حَفِظَ مِنْ أَصْحَابِ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَعْمَلُوا بِهِ». (۲)

ترجمة: دشعبي رضی اللہ تعالیٰ عنہ خخہ روایت دی چې ده ویله: زمادی په

اللہ تعالیٰ قسم وی که تاسو په ډیرو قیاسونو عمل شروع کړی نو حرام به حلال

کړی او حلال به حرام کړی، خو هغه څه چې تاسوته رسیدلی دی، د محمد صلی

اللہ علیه وسلم د اصحابو څخه چې هغوی یاد کړی دی نو په هغه عمل کوی.

دبی دلیلہ فتوا په هکله اوزاعی وایی: عن الازاعی قال من اخذ بنواذر العلماء

خرج من الاسلام. (۳)

ترجمة: داو زاعی خخہ روایت سوی دی چې ده ویل: چا چې د علماؤ په نادرو

قولونو عمل کول شروع کړل نو هغه د اسلام څخه ووتی.

۱۵- حَدَّثَنَا الْأَوْزَاعِيُّ، قَالَ: أُثْبِتُ أَنَّ اللَّهَ كَانَ يُقَالُ: «وَيْلٌ لِلْمُتَفَقِّهِينَ لِغَيْرِ الْعِبَادَةِ

وَالْمُسْتَحِلِّينَ الْحَرَمَاتِ بِالشُّبُهَاتِ». (۴)

ترجمة: اوزاعی رحمة اللہ تعالیٰ علیه وایی: عذاب دی وی هغه فقیه لره

چې عبادت نه کوی او په شبهه باندې حرام ته حلال وایی.

دپورتنی تحقیق خخہ یوازنی مقصد دادی چې ډیر عالمان خلگوته بی

دلیلہ فتواوی ورکوی هغه هم داسې چې مسئله د حق اونا حق وی، یا مسئله د حرام

۱- سنن الدارمی ج ۱ ص ۲۸۰ ۲- سنن الدارمی کتاب المقدمة ۱۰۹

۳- رواه المستدرک للحاکم ص ۳۳ ۴- سنن الدارمی باب تغیر الزمان ج ۱ ص ۲۷۹

او حلال وی، چې په داسې فتواو سره نه یوازې دا چې دخلکو حقوق تر پېښولاندې کيږي او یا خلک حرام ته حلال یا حلال ته حرام وایی، دهغه عالم دپاره هم د دین او آخرت تاوان او نقصان وی، ځکه پوښتونکي دده څخه د شرعی مسئلې پوښتنه کوي، اودې بې علمه یابي دلیله فتوا یا حکم ورکوي، او هغه دده په حکم یافتوا عمل کوي نو چې هغه غلط وی نو در رسول الله صلی الله علیه وسلم دفرمان مطابق گناه پرفتوا ورکونکې ده ځکه په حدیث کې راغلی دی:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ أَفْتِيَ بِفُتْيَا مِنْ غَيْرِ ثَبَتَ، فَإِنَّمَا إِثْمُهُ عَلَى مَنْ أَفْتَاهُ». (۱)

ترجمة: عبدالملک بن مروان وایی مادابوهريرة رضي الله تعالى عنه څخه واوریدل چې ویلی رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل: چا چې بې علمه (بې دلیله) فتوا ورکړه نو دهغه گناه پرفتوا ورکونکې ده.

په بل ځای کې راغلی دی: قَالَ مَالِكٌ: قَالَ الْقَسَّامُ بْنُ مُحَمَّدٍ: "لَأَنْ يَعِيشَ الرَّجُلُ جَاهِلًا خَيْرٌ لَهُ مِنْ أَنْ يَقُولَ عَلَى اللَّهِ مَا لَا يَعْلَمُ". (۲)

ترجمة: مالک وایی: قسام بن محمد رحمة الله تعالى عنه فرمایي: دسړي دپاره دجهالت ژوند خیر دی تردی چې پر الله تعالى باندې بې علمه خبره وکړي. باید په ډیر تاسف ووايو چې موږ نن په داسې ټولنه کې ژوند کوو چې عامه مقوله داسې ویل کيږي (ملاهغه دی چې چېپ نسې) مطلب دا چې د سوال یا پوښتنې په جواب کې بې علمه فتوی یا حکم ورکول ورته خوښ دی تردی چې چې پاته سی، ځکه بیاباه خلک وایی عالم یا ملا نه دی، حالانکې موږ ولوستل چې بې دلیله حکم ورکول څومره لوی وبال او گناه ده، په همدغه کې زمونږ دټولو دپاره عبرت او نصیحت دی چې دالله تعالى دین دخپل عزت او خواهشاتو تابع نه کړو

بلکې دالله تعالى مخلوق اوبندگانونه دالله تعالى دين په صحيح توگه بيان او ورسو، ځکه موږ دطالب علمي څخه خپل ځانونه دهمدغه دپاره وقف کړی دی.

دشریعت څلور اصول یا دلائل

داچې اسلام یو مکمل دین، قانون او نظام دی او موږ عقیده لرو چې دغه دین الله عزوجل زموږ لپاره خوښ او نعمت بللی دی ځکه الله تعالى په خپل آخړنی او کامل کتاب کې وټولو انسانانو ته په عامه توگه او مسلمانانو ته په خاصه توگه داسې فرمایي:

الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتِمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا. (۱)

ترجمه: نن ورځ ما ستاسو لپاره ستاسو دین مکمل کړی، او خپل نعمت می پر تاسو باندې پوره کړی، او اسلام ما ستاسو لپاره دیو دین په حیث خوښ کړی دی.

تفسیر: یعنی دده په اخبارونو او قصو کې پوره صداقت او په بیان کې پوره تاثیر په قوانینو او حکمونو کې پوره اعتدال سته، هغه حقایق چې په پخوانیو کتابونو او آسمانی ادیانو کې محدود او نا تمام وو، دهغوی تکمیل او تعمیم په دغه دین سره وکړه سو، او په دغه دین کې ټول هغه حکمونه چې دانسانانو د دنیا په ژوند پورې اړه لری لکه حلال او حرام، روا ناروا، حق او ناحق، عبرتونه او پندونه او همدارنگه ټول هغه څه چې دانسانانو د آخرت په ژوندانه پورې اړه لری لکه جنت دوزخ، ثواب او عذاب، حساب او کتاب، پسله مرگه ژوند، عذاب قبر او نور داسې مسائل په ډیر تفصیل سره په دغه دین کې دالله عزوجل په کتاب قرآن کریم، دنبی کریم صلی الله علیه وسلم په حدیثونو او یا دفقهاؤ (رحمة الله تعالى علیهم) په اجتهدی اقوالو کې بیان سوی دی.

ددی عالمگیر او مکمل دین څخه علاوه دبل کوم دین یا قانون منل یا انتظار

ورته ایستل د صحیح عقل تقاضا نه ده، د اسلام څخه ماسوا دمقبولیت اونجات بله وسیله اولارده نسته.

ځکه په یوبل آیت کې الله تعالی فرمایي: أَفَغَيْرَ دِينِ اللَّهِ يَبْتَغُونَ وَلَهُ أَسْلَمَ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ طَوْعًا وَكَرْهًا وَإِلَيْهِ يُرْجَعُونَ. (۱)

ترجمه: ایا دالله ددین نه علاوه دوی بل دین غواړي حال داچې خاص الله ته غاړه ایښی ده هر هغه چې په آسمانو کې دی او هغه چې په مخکې کې دی په خوښه یا په زور، اوبیا داتول خلک دمجازات لپاره هم دغه الله ته بیول کیږي. تفسیر: یعنی تل ترته ددنیا اومافیها دپاره دالله تعالی دین اسلام دی، مطلب داچې کله دحق تعالی کوم حکم درشتینی رسول په وسیله تاسی ته در ورسېږي هغه ومنی او غاړه ورته کښیږي دی.

دوقت علماؤ اوفقهاؤ دانسانانو دښه فهم اودمسائلو دحل دپاره څه اصول وضع کړي دی، ترڅو ددغو اصولو په رڼا کې ددین حلال اوحرام، فرض اوسنت، حق اوناحق اوداسې نور خلکو ته معلوم اوبیان سی، داسې نه چې یوڅوک وایی زه نه پوهیږم یانه دی رامعلوم ځکه جهالت یا نا پوهی په اسلام کې عذر نه دی، ځکه الله عزوجل اول وانسان ته عقل ورکړی دی، دویم یې دا حکم ورته کړی دی که نه پوهیږي دهغه چاڅخه پوښتنه وکړه چې هغه پوهیږي، نو دهغو اتفاقی اصولو څخه څه لږ بحث ددی دپاره کوم چې معلومه سی چې بی دلیل حکم کول جائز نه دی.

اول دلیل دالله تعالی کتاب دی: ددغه الهی دین اصل اوقانون ترهرڅه دمخه یوازی د الله تعالی کتاب قرآن مجید دی، ځکه همدغه قرآن رب العالمین دانسانانو دلارښودنی، قضایاوو اوفیصلو دحل دپاره را لیږلی دی اوفرمایي: إِنَّا أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ لِتَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ بِمَا أَرَاكَ اللَّهُ وَلَا تَكُنْ لِلْخَائِنِينَ خَصِيمًا. (۲)

ترجمة: بیشکه موږ تاته کتاب (قرآن) نازل کړی دی ای (محمد صلی الله علیه وسلم) په حق سره، ددی دپاره چې ته دخلگوپه منځ کې دمستلو دخل فیصلی وکړی په هغه طریقه چې الله تعالی تاته ښودلی ده، اوته دجنایت کارانو ملگری مه جوړیږه. په بل آیت کې رب العالمین تخصیص کوی او فرمایي چې حکم نسته مگر نه الله تعالی لره دی او فرمایي: **إِنِ الْحُكْمُ لِلَّهِ أَمَرَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ ذَلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ.** (۱)

ترجمة: بیشکه حکم نسته مگر نه الله لره دی، او امر یی کړدی چې عبادت مه کوی مگر خاص دداغه الله، همدغه دده عبادت سم دین اود حق ښکاره لاره ده، خو ډیر خلگ دغه دحق په لاره نه پوهیږی. اودځان دپاره نوری لاری اوقوانین جوړوی. داسلامی قانون لمخې دحاکم، حکم اومحکوم ترمنځ تعلق سته هغه داچې حاکم الله تعالی اوحکم دالله تعالی کتاب اومحکوم دالله تعالی مخلوق دی، نو څوک چې پرچاحکم کوی هغه به دالله تعالی دخلیفه په توگه دالله تعالی دکتاب څخه دالله تعالی پرمخلوق باندې حکم کوی، هیچاته هم داسې اختیار نسته چې د حلال، حرام حق اوناحق، عباداتو، اوامرو، منهیاتواوپه داسې نورو شرعی امورو کې دالله تعالی دقانون قرآن کریم دحکمونو خلاف په نورو قوانینو یا قولونو باندې حکم وکړی، که یی څوک کوی نوهغوی ته اسلامی یاشرعی حکم نه ویل کیږی. په بل آیت کې رب العالمین فرمایي: **وَهُوَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ لَهُ الْحَمْدُ فِي الْأُولَى وَالْآخِرَةِ وَلَهُ الْحُكْمُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ.** (۲)

ترجمة: همدغه الله دی، دعبادت لایق نسته مگر همدغه یوالله دی، اوخاص ده لره ټول ثناء اوصفت دی په دنیا او آخرت کې، اوخاص ده لره دحکم اوفیصلی اختیارسته، اوپه آخرت کې خاص ده ته دفیصلی دپاره رجوع کول کیږی.

په پورتنی آیت کې رب العالمین موږ ته داسې لارښودنه کوی چې په دنیا او آخرت کې دحکم اختیار خاص دالله تعالی سره دی که څوک دده دحکم نه بغیر بل حکم کوی نو هغه بیا د حساب کتاب دپاره موږ ته راتلونکې دی، نوکه موږ دحلال یا حرام، حق یا ناحق اوداسې نور دژوند اړوند مسائلو کې کوم دلیل ته اړتیا لرو نو تر هرڅه دمخه ودغه الهی کتاب ته مراجعه کوو، ځکه پردغه موږ ایمان راوړی دی د ایمان راوړلو مطلب او معنی داده چې هرڅه زموږ رب په دغه کتاب کې موږ ته ویلی په هغه عمل کوو او منو، او د الله تعالی په کتاب باندې فیصله داسې ده چې هیڅ مسلمان دهغه څخه انکارنسی کولای ځکه انکار ځنی کول د عقیدې دمخې کفر دی.

په بل آیت کې رب العالمین انسانان دخپل سريزه حکمونو څخه منع کوی اوفرمايي: مَا كَانَ لِبَشَرٍ أَنْ يُؤْتِيَهُ اللَّهُ الْكِتَابَ وَالْحُكْمَ وَالنَّبُوءَةَ ثُمَّ يَقُولَ لِلنَّاسِ كُونُوا عِبَادًا لِي مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلَكِنْ كُونُوا رَبَّانِيِّينَ بِمَا كُنْتُمْ تُعَلِّمُونَ الْكِتَابَ وَبِمَا كُنْتُمْ تَدْرُسُونَ. (۱)

ترجمه: هیڅ بشر ته دا حق نسته چې ده ته الله تعالی کتاب ورکړی وی، شرعی حکمونه اونبوت یی ورکړی وی، اوبیا خلگوته ووايي چې بيله الله څخه زما عبادت وکړی، بلکې دی به خلگوته وایي چې تاسو دالله تعالی بندگان عبادت کونکې سئ، په هغه څه چې تاسو دالله دکتاب څخه زده کونکې یاست، اوپه هغه څه چې تاسو خلگوته تدريس کونکې یا بنسو ونکې یاست.

دپورتنی آیت شان نزول که څه هم خاص دی خود اصول تفسیر دقانون دمخې چې ویل کیږی مورد خاص خو حکم عام دی، ویلای سو چې په آیت کې الله تعالی د ټول بشر څخه دداسې حکم اختیار اخستی دی چې دالله دکتاب څخه خلاف وی، او بل داچې نبی اورسول ته هم اختیارنسته چې په شرعی حکمونو کې دالله تعالی دکتاب په خلاف حکم وکړی.

په بل آيت کې الله تعالى ټول انسانان منع کوي چې ملائکې او نبیان دخپل ځانو دپاره معبودان جوړ کړي او فرمايي: وَلَا يَأْمُرُكُمْ أَنْ تَتَّخِذُوا الْمَلَائِكَةَ وَالنَّبِيِّينَ أَرْبَابًا أَيَأْمُرُكُمْ بِالْكَفْرِ بَعْدَ إِذْ أَنْتُمْ مُسْلِمُونَ. (۱)

ترجمه: او تاسو ته (الله تعالى ياد هغه رالېږل سوی نبي) امر نه کوي چې تاسو ملائکې يا نبیان دخپل ځانو دپاره معبودان جوړ کړي، ايا دوی تاسو په کفر سره امر کوي؟ وروسته تردی چې تاسو مسلمانان کړي، اودالله تعالى مخلص بندگان جوړ کړي. يعنی داسې نسي کيدلای.

په شرعي حکمونو کې دالله تعالى دحکمونو په خلاف ديوچا حکم منل داسې دی لکه دهغه عبادت کول، اوهغه په عبادت منل دی، ځکه الله تعالى خپل رسول صلی الله عليه وسلم ته ددعوت په اصولو کې داسې لارښونه کوي او فرمايي: قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا إِلَى كَلِمَةٍ سَوَاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ أَلَّا نَعْبُدَ إِلَّا اللَّهَ وَلَا نُشْرِكَ بِهِ شَيْئًا وَلَا يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضًا أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُولُوا اشْهَدُوا بِأَنَّا مُسْلِمُونَ. (۲)

ترجمه: ووايه ای (محمد صلی الله عليه وسلم) د کتاب خاوندانو ته (يهود نصاری) چې راسی هغی خبری ته چې زموږ اوستاسو په منځ کې سره شریکه او برابره ده، هغه داچې دیوه الله عبادت به کوو دبل الله عبادت به نه کوو، اودالله تعالى سره به هیڅ شی شریک نه نیسو، اوزموږ څخه به څه کسان دخپلو ځانو دپاره بېله الله څخه حکم منونکې نه جوړوو (لکه تاسو چې دخپل احبار اورهبان څخه ارباب اوحکم منونکې جوړ کړی دی) نوکه دوی دتوحید څخه وگرځیدل او اسلامی حکمونو ته یی شاوگرځول، نو تاسو ورته وواياست چې تاسو شاهدان سی چې بیشکه موږ مسلمانان یو او تاسو نه یاست.

يعنی لکه څرنگه چې په ژبه خپل ځانونه مسلمان او موحد بولي همدا سې په

عمل او حقیقت کې هم خپل ځانونه هغه واحد اولاشریک ذات ته وسپاری، اودهغه نه علاوه دبل چابندګۍ مه کوی، او دالوهیت په مخصوص صفتونو کې بل شی دالله تعالی سره مه شریک کوی، اومه دکوم نبی، ولی، مرشد، پیر، فقیر اوبل چاسره داسې معامله کوی چې هغه یوازی دالله تعالی سره وړاومناسبه وی، یاداچې دالهی اوشرعی حکمونو څخه سترګی پټوی، اویوازی دبل چا دحرام اوحلال ویلو ځنی دیوشی په حل اوحرمت باندې باورمه کوی، لکه چې دسورة براءت دآیت (اتخذوا احبارهم ورهبانهم اربابا من دون الله) دتفسیر څخه معلومیږی، چې دغه ټول دتوحید اوداسلام ددعوی سره مخالف اومنافی دی.

داچې دارباب څخه معبودان مراد دی ددی تفسیر دقرآن کریم دبل آیت څخه ثابتیږی چې فرمایي: **يُصَاحِبِي السَّجَنُ أَرْبَابٌ مُتَفَرِّقُونَ خَيْرٌ أَمِ اللَّهِ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ**. (۱)
ترجمه: ای زما دزدان دواړو ملګرو ایا ډیر جدا جدا متفرق معبودان ښه دی که هغه الله ښه دی چې یودی او پرهړشی ډیر قوی او غالب دی.

اونبی کریم صلی الله علیه وسلم چې کله دروم پادشاه قیصر هرقل ته داسلام راوړلو دعوت ورکړی په هغه لیک کې هم دنورو شرطونو څخه علاوه دغه غوښتنه هم سوی وه **(وَلَا يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضًا أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ)** چې بيله الله څخه به نور معبودان دځان دپاره نه جوړه وو.

اوپه یو بل حدیث کې رسول الله صلی الله علیه وسلم داسې تفسیر کړی دی او فرمایي: **عَنْ عَدِيِّ بْنِ حَاتِمٍ، قَالَ: أَتَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَفِي عُنُقِي صَلِيبٌ مِنْ ذَهَبٍ. فَقَالَ: «يَا عَدِيُّ اطْرَحْ عَنْكَ هَذَا الْوَتْنَ» وَسَمِعْتُهُ يَقْرَأُ فِي سُورَةِ بَرَاءةٍ: {اتَّخَذُوا أَحْبَارَهُمْ وَرُهْبَانَهُمْ أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ} [التوبة: ۳۱]، قَالَ: «أَمَّا إِلَهُهُمْ لَمْ يَكُونُوا يَعْبُدُونَهُمْ، وَلَكِنْهُمْ كَانُوا إِذَا أَحْلَوْا لَهُمْ شَيْئًا اسْتَحْلَوْهُ، وَإِذَا حَرَّمُوا عَلَيْهِمْ شَيْئًا حَرَّمُوهُ».** (۲)

ترجمة: عدی بن حاتم وایی زه نبی صلی الله علیه وسلم ته راغلم اوزماپه غاره دسرو زرو صلیب وو، نوده راته وویل: ای عدی دغه بت وغورځوه، اوما اوریدل چې ده دسورت براءت دغه آیت لوستی (اتخذوا احبارهم ورهبانهم اربابا من دون الله) اوده ویل: دوی دخپل (احبار اورهبان) عبادت نه کوی، بلکې هغوی چې به کوم شی ته حلال وویل نو دوی به هغه حلال باله، او کوم شی ته به یی حرام وویل نو هغه به یی حرام باله. (احبار دیهودو علماء اورهبان دنصرانیانو علماء ته وایی.

په بل آیت کې الله عزوجل فرمایي: أَفَغَيْرَ اللَّهِ أَبْتَغِي حَكْمًا وَهُوَ الَّذِي أَنْزَلَ إِلَيْكُمُ الْكِتَابَ مُفَصَّلًا وَالَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَعْلَمُونَ أَنَّهُ مُنَزَّلٌ مِّن رَّبِّكَ بِالْحَقِّ فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُمْتَرِينَ. وَتَمَّتْ كَلِمَةُ رَبِّكَ صِدْقًا وَعَدْلًا لَا مُبْدِلَ لِكَلِمَاتِهِ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ. (۱)

ترجمة: ایا بيله الله تعالى څخه بل حکم کونکې فیصله کونکې وغواړم؟ حال داچې الله هغه ذات دی چې تاسوته یی مفصل کتاب (قرآن) رالیرلی دی، او هغو کسانوته چې موږ کتاب ورکړی دی هغوی پوهیږي چې دغه کتاب ستادرب جل جلاله دطرفه دی او په حق سره دی، نو تاسو د شک کونکو څخه مه کیږي.

اودغه خبره ستادرب دطرفه ثابته ده چې دده داخبارونو تصدیق او دحکمونو عدل کمال ته رسیدلی دی، دالله تعالى دخبرو هیڅ بدلونکې نسته، او دی دټولو اقوالو بڼه اوریدونکې، اود ټولو احوالو بڼه خبرکونکې دی.

په یو بل آیت کې رب العالمین په شرعی حکمونو کې دمخلوق دپیروی د انجام څخه خبروی او فرمایي: وَإِنْ تُطِيعُوا أَكْثَرَ مَن فِي الْأَرْضِ يُضِلُّوكَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ إِنْ يَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ وَإِنْ هُمْ إِلَّا يَخْرُصُونَ. إِنْ رَبُّكَ هُوَ أَعْلَمُ مَن يَضِلُّ عَنْ سَبِيلِهِ وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ. (۲)

ترجمة: که ته متابعت وکړی دهغو کسانو چې په مخکې کې دی نوتابه الله تعالى دلاری څخه بیلاری کړی، اودوی پیروی نه کوی مگر دگمان، اونه دی دوی مگر درواغ تړی پرالله باندې. بیشکه ستارب ښه عالم دی په هغه چاچې دده دلاری بیلاری سوی وی، اودی ښه عالم دی په هغه چاچې په سمی اوصافی لاری تلونکې دی.

تفسیر: مشاهده اوتاریخ دغه رابیی چې په دنیا کې تحقیق کونکې اوبا اصوله انسانان لږوی، اواکثريت اودیر خلک هغه دی چې دفضول اوچتی خبرو پیروی کوی، که څوک ددغه اکثريت خبروته غوږ کښیږدی اوپرې اصوله خبرو باندې تگ شروع کړی نودی به ضرور دالله تعالى درابنو دلی سمی اوصافی لاری څخه یقینی بی لاری کیری. (۲)

مطلب داچې په شرعی حکمونو کې بيله شرعی دلیل او دالله تعالى دکتاب څخه خلاف دبل چاحکم منل جایز نه دی.

حکمه خو عمر بن عبدالعزیز خلگوته په خپله خطبه کې داسې فرمایي: عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ، أَنَّ عُمَرَ بْنَ عَبْدِ الْعَزِيزِ رَحِمَهُ اللَّهُ، خَطَبَ فَقَالَ: «يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّ اللَّهَ لَمْ يَخْلُقْ بَعْدَ نَبِيِّكُمْ نَبِيًّا، وَلَمْ يُنْزِلْ بَعْدَ هَذَا الْكِتَابِ الَّذِي أُنْزِلَ عَلَيْهِ كِتَابًا، فَمَا أَحَلَّ اللَّهُ عَلَى لِسَانِ نَبِيِّهِ فَهُوَ حَلَالٌ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ، وَمَا حَرَّمَ عَلَى لِسَانِ نَبِيِّهِ فَهُوَ حَرَامٌ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ، أَلَا وَإِنِّي لَسْتُ بِقَاضٍ، وَلَكِنِّي مُتَقَدِّمٌ، وَلَسْتُ بِمُبْتَدِعٍ، وَلَكِنِّي مُتَّبِعٌ، وَلَسْتُ بِخَيْرٍ مِنْكُمْ، غَيْرَ أَنِّي أَثْقَلُكُمْ حِمْلًا، أَلَا وَإِنَّهُ لَيْسَ لِأَحَدٍ مِنْ خَلْقِ اللَّهِ أَنْ يُطَاعَ فِي مَعْصِيَةِ اللَّهِ، أَلَا هَلْ أَسْمَعْتُ؟» (۲)

ترجمة: عبیدالله بن عمر رضی الله تعالى عنهما روایت کوی چې عمر بن عبدالعزیز خلگوته په خطبه کې وویل: ای خلگو بیشکه الله تعالى ستاسو ترنبي وروسته بل نبی نه رالیږی، اوتردغه کتاب وروسته چې دغه کتاب پرده باندې نازل

سوی دی بل کتاب نه رالیږي، نو هغه څه چې ددغه نبي پر ژبه حلال ورته ويل سوی دی هغه تر قیامت نه حلال دی، او هغه څه چې ددغه نبي پر ژبه حرام ورته ويل سوی دی هغه تر قیامت نه حرام دی، خبراوسی چې زه تاسو ته قصه کونکې نه یم بلکې زه پر تاسو نافذ کونکې یم، زه مبتدع نه یم بلکې زه اتباع کونکې یم، زه تر تاسو خیر نه یم بلکې زه تر تاسو ډیر په مسئولیت باریم، او بېشکه دالله تعالی هیڅ بنده ته د احق نسته چې دالله تعالی په گناه کې دهغه اطاعت وسی خبراوسی چې ماته تاسو ته درواو رول.

په بل آیت کې رب العالمین فرمایي: **إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْقُرْآنَ تَرْتِيلًا. فَأَصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ وَلَا تَطِعْ مِنْهُمْ آثِمًا أَوْ كَفُورًا.** (۱)

ترجمه: بېشکه همداموږ نازل کړی دی پرتا باندې (ای محمد) قرآن کریم، نو خپل درب حکم ته صبر وکړه، د گناه کارانو او ناشکره خلکو خبره مه منه.

په یو بل آیت کې الله عزوجل مومنانو ته دالهی حکمونو دمنلو طریقه ورښیي او فرمایي: **إِنَّمَا كَانَ قَوْلَ الْمُؤْمِنِينَ إِذَا دُعُوا إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ أَنْ يَقُولُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ.** (۲)

ترجمه: بېشکه دا خبره ده چې کله مومنان دالله او دهغه در رسول لاری ته دعوت سی ترڅو ددوی په منځ کې ددوی د مخالفتونو حکم وسی نو ددوی به وایی موږ واوریدل او موږ متابعت وکړی او ومو منل نو همدغه کسان کامیاب دی.

یعنی دصادقو مسلمانو کار داسې وی چې په کومه معامله کې دوی ته دالله تعالی د حکمونو دعوت او بلنه وسی نو ددوی وایی زموږ قبول دی، او دالله تعالی او دهغه در رسول حکم منلو ته تیاروی، او په همدغه کې ددوی اصلی نیکی او حقیقی کامیابی ده.

او بل که دشریعت د حکم په خلاف څوک بل حکم ورکړی نو هغه ته شرعی

حکم نه ویل کیږي، او که د شرعی اصولو مطابق دخلگو په منځکې حکم یا فیصله وسی نو هغه نزاع او دعوه ختم کیږي ځکه خلگ ورته عقیده لری او منی یی، بل دا چې شرعی فیصله یوه او په یوه عبارت او الفاظو وی، هیڅ بل تاویل اولاره نسته چې هغه غوره کړی.

دا چې نن زموږ مسئلې نه خلاصیږي او خلگ کله دیوه عالم او کله دبل عالم څخه پوښتنی کوی ترڅو دخپل ځان په نفع حکم پیدا کړی، ددی یوازنی وجه داده چې زموږ اکثره فتواوی او حکمونه د عربی کتابونو په عباراتو دی، تبعی خبره ده چې هغه کتابونه دخپل وخت عالمانو لیکلی دی او دهر عالم دعلم انداز او اندازه مختلفه وی نو هغومره مخالف حکمونه کیدای سی، نو ځکه وینو چې یو چا ته یو عالم یو حکم ورکړی وی او بل ته بیابیل حکم ورکړی وی، په همدی وجه دخلگو په مشکلاتو کې اضافه کیږي اونه خلاصیږي او په خلگو کې پردین او عالمانو باندې بی اعتمادی نوره هم اضافه کیږي، او خپل د فیصلو د پاره نوری لاری لتوی.

دوهم دلیل حدیث دی: **دالله تعالی درالیرل سوی رسول صلی الله علیه وسلم حکمونه او هدايات دی، ځکه کله چې په دغه الهی کتاب کې موږ دیو حکم دپاره دلیل پیدانکړو نو بیا رب العالمین موږ ته امرکړی دی چې دسید المرسلین خاتم النبیین محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم حدیثونه موږ ته د حکمونو اولارښودنی دلیل دی، او په هغوی باندې د عمل کولو او دلیل ویلو امرهم په دغه قرآن کې الله تعالی فرمایي: وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ. (۱)**

ترجمه: او هغه څه چې دالله رسول تاسوته درکوی (امرکوی) د حکمونو څخه نو هغه واخلی او قبول یی کړی، او هغه څه چې دالله رسول تاسو د هغه څخه منع کوی

نوهغه پريږدي اومه يي کوي اويا مه يي غواړي . اودالله څخه وييرپري بيشکه دالله تعالي عذاب ډير سخت دی .

تفسير: يعنی ټول هغه حکمونه، امرونه اونواهي چې رسول الله صلی الله عليه وسلم تاسوته درکړي هغه په ډيره خوښي سره مني ځکه چې درسول الله صلی الله عليه وسلم نافرمانی دالله تعالي نافرمانی ده او وييرپري که درسول الله دنافرمانی په وجه الله تعالي ستاسو څخه خفه سي نو سخت عذاب به درباندي مسلط کړي .

ځکه په بل آيت کې الله تعالي فرمايي : قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ . (۱)

ترجمة: ورته ووايه اي محمد (صلي الله عليه وسلم) ودغه خپل امت ته که تاسو دالله تعالي سره محبت لري نوزما متابعت وکړي، دغه زما داتباع په وجه به الله ستاسو سره محبت وکړي، او تاسوته به دگناهونو مغفرت وکړي اوالله تعالي ډير بخښونکي اومهربان دی .

تفسير: يعنی که په دنياکې څوک دخپل حقيقي مالک دمحبت دعوي ياخيال لري نولازم دی چې هغه دمحمد صلی الله عليه وسلم ددين متابعت وکړي، هرسړي په هره اندازه چې دمحمد صلی الله عليه وسلم په شريعت باندي سم ځي اوداسلامي دين لارښودني خپلوي نوپه هغه اندازه به دالله تعالي په محبت کې صادق اوسوچه وي، اوپه هره اندازه چې دی په دغه دعوا کې رشتني وي په هغه اندازه به دی درسول الله صلی الله عليه وسلم په شريعت عمل کوي . تفسير کابلي جلد اول

دپورتنیوآيتونوڅخه معلومه سوله چې داسلام قانون په اوله درجه کې قرآن کریم دی په دوهمه درجه کې درسول الله صلی الله عليه وسلم قولونه اوحديثونه هم

ددی قانون حصه بلل کیری، حکم الله جل جلاله فرمایي: وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ (۳) اِنْ هُوَ اِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ. (۱)

ترجمة: او خبري نه کوی محمد صلی الله علیه وسلم دخپله خانه بلکه څه چې دي وایي هغه ټولي وحی دی چې ده ته رالېږل سوی دی.
یعنی ټول هغه څه چې دی ورته وایي هغه دالله تعالی دطرفه رالېږل سوی وحی دی، او ټول دالله تعالی دحکمونو سره برابر دی.

داچې موږ پر رسول باندې ایمان لرو اودایمان هم دغه تقاضا ده چې دی صلی الله علیه وسلم څه وایي اوموږ به عمل په کوو، حکم رسول الله صلی الله علیه وسلم په یوحدیث کې فرمایي: عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَمْرٍو السُّلَمِيِّ، أَنَّهُ سَمِعَ الْعُرْبَاضَ بْنَ سَارِيَةَ، يَقُولُ: وَعَظَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَوْعِظَةً ذَرَفَتْ مِنْهَا الْعُيُونُ، وَوَجَلَتْ مِنْهَا الْقُلُوبُ، فَقُلْنَا: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّ هَذِهِ لَمَوْعِظَةٌ مُودَّعٌ، فَمَاذَا تَعْهَدُ إِلَيْنَا؟ قَالَ: «قَدْ تَرَكْتُكُمْ عَلَى الْبَيْضَاءِ لَيْلُهَا كَنَهَارُهَا، لَا يَزِيغُ عَنْهَا بَعْدِي إِلَّا هَالِكٌ، مَنْ يَعِشْ مِنْكُمْ فَسِيرَى اخْتِلَافًا كَثِيرًا، فَعَلَيْكُمْ بِمَا عَرَفْتُمْ مِنْ سُنَّتِي، وَسُنَّةِ الْخُلَفَاءِ الرَّاشِدِينَ الْمَهْدِيِّينَ، عَصُوا عَلَيْهَا بِالتَّوَاجِدِ، وَعَلَيْكُمْ بِالطَّاعَةِ، وَإِنْ عَبْدًا حَبَشِيًّا، فَإِنَّمَا الْمُؤْمِنُ كَالْجَمَلِ الْأَنْفِ، حَيْثُمَا قِيدَ الْقَادُ». (۲)

ترجمة: عبدالرحمن بن عمرو سلمی وایي: مادعرباض بن ساریه څخه واوریدل چې ویلي: رسول الله صلی الله علیه وسلم موږ ته داسې نصیحت وکړې چې دهغه څخه دسترگو څخه اوبنکې وبهیدلی اوزړونه ورپریدیدل، موږ ورته وویل ای دالله رسوله داڅو رخصت والا نصیحت دی ته زموږ څخه دچشې وعده اخلي، ده وویل زه تاسو پرداسې روښانه قانون باندې پریرېدم اوځم چې دهغه شپه داسې روښانه ده لکه ورځ، ددی څخه به مخ نه اړوی مگر نه هغه هلاک سوی، که څوک ستاسو څخه ژوندی پاته وو نو دیر اختلافونه به وویني نو پرتاسو لازم ده چې هغه څه چې زما څخه

اوزمادهدایت کونکو خلفاء راشدینو خخه موزده کړی دی په هغه عمل وکړی اوداپه غاښونوسره مضبوط ونیسی، اوپرتاسوباندې دامیراطاعت لازم دی که څه هم یو حبشی مریی وی، داځکه چې مومن دمهارکړه سوی اوبښ په شان دی چې څنگه یی چلوی هغسی اطاعت کوی.

په بل حدیث کې راغلی دی: عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنِّي قَدْ تَرَكْتُ فِيكُمْ شَيْئَيْنِ لَنْ تَضِلُّوا بَعْدَهُمَا: كِتَابَ اللَّهِ وَسُنَّتِي. (۱)
ترجمه: ابوهریره رضی الله تعالی عنه روایت کوی چې رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل: مایه تاسوکې دوه شیا پرینودل که په هغوی عمل وکړی نو تاسوبه هیڅ کله بیلاری نه سی دالله کتاب اوزماسنت دی.

په بل حدیث کې راغلی دی: عَنْ مَالِكٍ أَنَّهُ بَلَغَهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "تَرَكْتُ فِيكُمْ أَمْرَيْنِ، لَنْ تَضِلُّوا مَا تَمَسَّكْتُمُ بِهِمَا: كِتَابَ اللَّهِ وَسُنَّةَ نَبِيِّهِ". (۲)
ترجمه: امام مالک رحمه الله تعالی علیه وایي: ماته رسیدلی ده چې رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل: مایه تاسوکې دوه امره پرینودله، ترڅوچې تاسوپه هغوی منگولی لگولی وی نو تاسوبه هیڅ کله بیلاری نسی، یودالله تعالی کتاب اوبل دهغه دنبی سنت دی.

۸۷۷ - "ألا هل عسى رجل يبلغه الحديث عني وهو متكئ على أريكته فيقول بيننا وبينكم كتاب الله فما وجدنا فيه حلالا استحللناه وما وجدنا فيه حراما حرماناه وإن ما حرم رسول الله كما حرم الله". (ت عن المقدم بن معد يكرب). (۳)

ترجمه: مقدم بن معديکرب رضی الله تعالی عنه خخه روایت دی وایي رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلی دی: چې یوسړی ته به زما لخوا حدیث ورسیرې په داسې حال کې چې ده په پرخیل کت باندې تکیه وهلې وې (یعنی په تکبر سره به

۱- رواه مستدرک للحاکم -- ۲- موطأ امام مالک بن انس کتاب الجامع -- ۳- کتر العمال ج ۱ ص ۱۷۳

ناست وی، نوخلگوتته به وایی زمور اوستاسو په منځ کې یوازی دالله تعالی کتاب دی، وېس نوهرشی چې مو په کتاب الله کې حلال وموند هغه به حلال بولو، او هرشی چې موپکېنې حرام وموند هغه به حرام بولو، او حال داچې رسول الله صلی الله علیه وسلم حرام کړی وی هغه داسې دی لکه الله جل جلاله چې حرام کړی وی. دپورتنیو دلائلو څخه ثابته سوله چې داسلامی شریعت دڅلورو دلیلونو څخه دوهم دلیل ددغه دین در رسول اوپیغامبر محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم حدیثونه دی هغه هم دقرآن کریم په استناد چې قرآن کریم زمور دپاره دلیل بللی دی. دریم دلیل اجماع ده: داسلامی امت اجماع هم ددین ددلائلو څخه یو دلیل دی اوداهم په اصل کې الله تعالی اودهغه محبوب رسول صلی الله علیه وسلم دمسلمانانو دپاره په معاملاتو کې یو دلیل بللی دی، داچې اجماع دامت هم دشرعی دلائلو څخه یو قطعی دلیل دی دقرآن کریم په دغه آیت چې رب العالمین فرمایي: وَمَنْ يُشَاقِقِ الرَّسُولَ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُ الْهُدَىٰ وَيَتَّبِعْ غَيْرَ سَبِيلِ الْمُؤْمِنِينَ تُوَلِّهِ مَا تَوَلَّىٰ وَلُصِّلِهِ جَهَنَّمَ وَسَاءَتْ مَصِيرًا. (۱)

ترجمه: اوڅوک چې در رسول مخالفت کوی وروسته ترهغه چې ده ته سمه لاره ښکاره سی، اودی دمومنانو دلاری نه بغیر دبلې لاری متابعت کوی نودی به موږ هغه لاری ته وگرځوو کوم ته چې دی گرځیدلی دی، اودی به موږ جهنم اودوزخ ته داخل کړو اودغه ډیر بدځای دگرځیدلو دی.

تفسیر: یعنی چاته چې حقه لاره معلومه سی اوبیا هم دی در رسول اودمومنانو دلاری څخه مخالفت کوی نودهغه ځای به دوزخ وی اودغه ډیر بدځای دی. په دغه آیت باندې علماء داجماع دفرضیت اودلیل والی ثابته وی، اودلیل وایی چې دامت داجماع منل فرض اومنکریی کافراودوزخی دی.

په بل آیت کې فرمایي: وَكَذَلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا لِتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ وَيَكُونَ الرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهِيدًا. (۱)

ترجمة: همدارنگه موږ تاسو عادل امت ګرځولي یاست ددی دپاره چې د قیامت په ورځ تاسو د نورو امتونو پر ځلګو شاهدان سی او محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم ستاسو پر عدالت شاهد سی.

دغه آیت هم دا جماع پر فرضیت دلالت کوی ځکه رب العلمین دغه امت ته عادل امت ویلی دی او عدالت د ظلم ضد دی، دا چې دغه امت پر نورو شاهدی وایی ددی هم دغه معنی ده چې دی پر حق دی.

په یو حدیث کې راغلی دی: یحيى نوح وأمه، فيقول الله: هل بلغت؟ فيقول: نعم، أي رب، فيقول لأمه: هل بلغكم؟ فيقولون: لا، ما جاءنا من نبي، فيقول: لنوح من يشهد لك، فيقول: محمد وأمه، وهو قوله تعالى: {وَكَذَلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا لِتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ}، والوسط: العدل، فتدعون فتشهدون له بالإبلاغ، ثم أشهد عليكم". (۲)

ترجمة: ابی سعید وایی: چې نوح علیه السلام او دده امت راسی نوالله تعالی ورته ووايي تادین ورسوی؟ نودی ورته وایی هو یارب، بیا دده امت ته وویل سی ایاده تاسو ته دین رسولی دی؟ نودوی وایی نه موږ ته هیڅ نبی نه دی راغلی، نویا ونوح علیه السلام ته وویل سی څوک ستا دپاره شاهدی وایی؟ نودی ورته وایی محمد او دده امت، همدغه د آیت مطلب دی (و کذلک جعلناکم وسطا)

او دوسط معنی ده عدل، نودغه امت راغونښتل کیږی اوبیا دده (نوح علیه السلام) دپاره شاهدی وایی چې ده دین رسولی دی، او رسول الله صلی الله علیه وسلم وایی بیا زه پرتاسو شاهدی وایم.

په بل ځای کې داغه حدیث په څه تفصیل سره راغلی دی او فرمایي: عَنْ أَبِي

سَعِيدُ الْخُدْرِيِّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "يَجِيءُ النَّبِيُّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، وَمَعَهُ الرَّجُلُ، وَالنَّبِيُّ وَمَعَهُ الرَّجُلَانِ، وَأَكْثَرُ مِنْ ذَلِكَ، فَيَدْعَى قَوْمَهُ، فَيَقَالُ لَهُمْ: هَلْ بَلَّغْتُمْ هَذَا؟ فَيَقُولُونَ: لَا. فَيَقَالُ لَهُ: هَلْ بَلَّغْتَ قَوْمَكَ؟ فَيَقُولُ: نَعَمْ. فَيَقَالُ لَهُ: مَنْ يَشْهَدُ لَكَ؟ فَيَقُولُ: مُحَمَّدٌ وَأُمَّتُهُ. فَيَدْعَى مُحَمَّدٌ وَأُمَّتُهُ، فَيَقَالُ لَهُمْ: هَلْ بَلَّغَ هَذَا قَوْمَهُ؟ فَيَقُولُونَ: نَعَمْ. فَيَقَالُ: وَمَا عَلِمْتُمْ؟ فَيَقُولُونَ: جَاءَنَا نَبِيُّنَا، فَأَخْبَرَنَا: أَنَّ الرُّسُلَ قَدْ بَلَّغُوا، فَذَلِكَ قَوْلُهُ: " {وَكَذَلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا} قَالَ: " يَقُولُ: عَدْلًا "، {لَتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ، وَيَكُونَ الرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهِيدًا}. (۱)

ترجمة: ابی سعید وایی: چي دقيامت په ورځ یونبی راځی دهغه سره یوسړی وی، اوبل نبی راځی دهغه سره دوه کسان وی، یوبل نبی راځی دهغه سره دری یا تردی ډیر وی، نو ودوی ته وویل سی ایا تاسوته دغه نبی دین رسولی دی؟ نودوی ورته وایی یا، نوودغه نبی ته وویل سی چي څوک ستا شاهد دی؟ نودی ورته وایی: محمد صلی الله علیه وسلم اودهغه امت، نومحمد اودهغه امت راوغوښتل سی او دوی ته وویل سی ایا ده خپل قوم ته دین رسولی دی؟ نودوی ورته وایی: هو، نو دوی ته وویل سی تاسوته چا وویل؟ دوی ورته وایی زموږ نبی راغلی اوموږ یی خبر کړو چي بیشکه ټولو رسولانو دین رسولی دی اوموږ دهغه تصدیق وکړی، همدغه ددی قول معناده، موږ تاسو منځنی امت وگرځولاست ددی دپاره چي پرخلگو شاهدان سی اوستاسو رسول پرتاسو شاهد سی.

په بل آیت کې فرمایي: کُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَتُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ. (۲)

ترجمة: ای دمحمد (صلی الله علیه وسلم امته) تاسو ترټولو هغو امتونو خیر یاست چي دخلگو لپاره را ایستل سوی دی، چي تاسو هرچاته دمعروف اونیکي.

حکم کوی، اوتاسو هرڅوک دمنکر اوبدی څخه منع کوی، اوتاسو په دوام او ثبات سره پر الله تعالی ایمان لری.

دا چې دغه امت د ټولو امتونو خیر دی د خیریت هم دغه مطلب اومعنا ده چې ددوی اجماع ددوی په خپل منځی معاملاتو کې دلیل قطعی دی.

ځکه په حدیث کې راغلی دی: عَنْ ابْنِ عُمَرَ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: إِنَّ اللَّهَ لَا يَجْمَعُ أُمَّتِي، أَوْ قَالَ: أُمَّةٌ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى ضَلَالَةٍ، وَيَدُّ اللَّهُ مَعَ الْجَمَاعَةِ، وَمَنْ شَذَّ شَذَّ إِلَى النَّارِ. (۱)

ترجمة: ابن عمر رضی الله تعالی عنه روایت کوی چې رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل: بیشکه الله تعالی زما امت یا دا چې دمحمد صلی الله علیه وسلم امت پرگمراهی او غلطه لار نه سره یو ځای کوی، اودالله تعالی لاس اومدد دجماعت سره دی، اوڅوک چې دجماعت څخه جدا سو نو هغه دجهنم اورته ولویدی. په بل حدیث کې راغلی دی: عَنِ الْمُسَيَّبِ بْنِ رَافِعٍ قَالَ: كَانُوا إِذَا تَزَلَّتْ بِهِمْ قَضِيَّةٌ لَيْسَ فِيهَا مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَثَرٌ، اجْتَمَعُوا لَهَا وَأَجْمَعُوا، فَالْحَقُّ فِيمَا رَأَوْا، فَالْحَقُّ فِيمَا رَأَوْا. (۲)

ترجمة: مسیب بن رافع وایی: چې کله به ددوی (صحابه کرام) په منځ کې داسې کومه قضیه پېښه سوله چې په هغه کې به درسول الله صلی الله علیه وسلم کوم اثر یا قول نه وو، نودوی به سره راټول سوله نو کوم شی چې به ددوی په نزد حق وو، یعنی کوم شی چې به ددوی پراتفاق ووهغه حق وو.

او عبدالله ابن مسعود رضی الله تعالی عنه وایی: عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ، قَالَ: «إِنَّ اللَّهَ نَظَرَ فِي قُلُوبِ الْعِبَادِ، فَوَجَدَ قَلْبَ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَيْرَ قُلُوبِ الْعِبَادِ، فَاصْطَفَاهُ لِنَفْسِهِ، فَابْتَعَثَهُ بِرِسَالَتِهِ، ثُمَّ نَظَرَ فِي قُلُوبِ الْعِبَادِ بَعْدَ قَلْبِ مُحَمَّدٍ، فَوَجَدَ

قُلُوبَ أَصْحَابِهِ خَيْرَ قُلُوبِ الْعِبَادِ، فَجَعَلَهُمْ وَرَاءَ نَبِيِّهِ، يُقَاتِلُونَ عَلَى دِينِهِ، فَمَا رَأَى الْمُسْلِمُونَ حَسَنًا، فَهُوَ عِنْدَ اللَّهِ حَسَنٌ، وَمَا رَأَوْا سَيِّئًا فَهُوَ عِنْدَ اللَّهِ سَيِّئٌ». (۱)

ترجمة: عبدالله ابن مسعود رضی الله تعالی عنه وای: بیشکه الله تعالی دخپلو بندگانوپه زړونوکې وکتل نودمحمد صلی الله علیه وسلم زړه یې ترټولو زړونو خیر وو نوځکه ئی دخپل ځان دپاره غوره کړی اوپه رسالت سری مبعوث کړی، اوبیا یی دخپلو بندگانوپه زړونوکې وکتل دمحمد صلی الله علیه وسلم تر زړه وروسته دده داصحابو زړونه ترټولو زړونو خیر وه نودوی ئی دخپل نبی وزیران جوړ کړل، دوی دالله پر دین باندې جنگ کوی، نوهغه څه چې مسلمانان ښه وبولی نوهغه د الله تعالی په نزد هم ښه دی، اوهغه څه چې ددوی په نزد بدوی نوهغه دالله تعالی په نزد هم بد دی.

مراد دامت څخه هغه دی چې دخپل هواء، بدعاتو او خواهشاتو تابع نه وی، دپورتنیو دلائلو څخه ثابته سوله چې داسلامی نظام داصولومطابق اجماع هم دقرآن اوحديث متواتر په شان یو قطعی دلیل دی چې عمل په کول فرض اومنکر یی کافر دی.

په دی هکله زموږ دحنفی فقهی داصولو په یو کتاب کې لیکلی دی: وقد انقطع الوحی فوجب القول بأن اجماعهم صواب یقین، کرامة من الله تعالی وصيانة لهذا الدين، فصار الاجماع كآية من الكتاب اوحديث متواتر فی وجوب العمل والعلم به، فيکفر جاحده فی الاصل. (۲)

ترجمة: بیشکه وحی بندی سولی، نوداسې قول کول واجب دی چې دامت اجماع یقینی حق ده، او دغه دالله تعالی دطرف څخه ددی امت کرامت او عزت دی، اوددغه دین ساتنه ده، نو اجماع داسې سوله لکه دقرآن کریم آیت اوحديث متواتر،

۱- مسند امام احمد، مسند اکثرين الصحابة -- ۲- کراصول الی معرفة الاصول، المشهور باصول الہدوی ص ۱۰۱

د علم او عمل په وجوب کې، نوځکه یې منکر کافر دی.

دا چې ددی دین رسول خاتم النبیین دی وروسته بل نبی نه راځي او د اسلام دین به تر قیامت پورې پاته وي، ددی هم دغه تقاضاده چې ددی امت اجماع دلیل سی، ځکه په حدیث کې راغلی دی: *عَنِ الْمُغِيرَةِ بْنِ شُعْبَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: «لَا يَزَالُ نَاسٌ مِنْ أُمَّتِي ظَاهِرِينَ حَتَّى يَأْتِيَهُمْ أَمْرُ اللَّهِ وَهُمْ ظَاهِرُونَ»*. (۱)

ترجمه: مغیره بن شعبه رضی الله تعالی عنه روایت کوی چې نبی صلی الله علیه وسلم وویل: چې همیشه به خلک زما دامت څخه پردغه دین قایم او غالب وي ترڅو چې د الله تعالی امر یعنی قیامت راځي او دوی به غالب وي.

په بل حدیث کې راغلی دی: *عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، يَقُولُ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «لَا تَزَالُ طَائِفَةٌ مِنْ أُمَّتِي يُقَاتِلُونَ عَلَى الْحَقِّ ظَاهِرِينَ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ»*. (۲)
ترجمه: جابر بن عبدالله رضی الله تعالی عنه روایت کوی چې مادر رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه واوریدل چې ویلی: همیشه به زما دامت څخه یوه ټولې پرحق باندې جنگ کوی، دوی به غالب وي تر قیامت پورې.

نود عقل هم داغه تقاضاده چې ددی امت دپاره دداسې مسائلو دپاره چې په وروستی وختونو کې پېښېږي دحل یا حرمت لاره وي، نودهغو لارو دجملې څخه یو اجماع او بل قیاس دی.

څلورم اصل یا دلیل قیاس دی: په دی هکله هم داسلامی دین علماء او فقهاء د قیاس د دلیل والی دپاره د نبی کریم صلی الله علیه په دغه حدیث دلیل وایی: *عَنْ الْجَارِثِ بْنِ عَمْرٍو، عَنْ رِجَالٍ مِنْ أَصْحَابِ مُعَاذٍ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعَثَ مُعَاذًا إِلَى الْيَمَنِ، فَقَالَ: «كَيْفَ تَقْضِي؟»، فَقَالَ: أَقْضِي بِمَا فِي كِتَابِ اللَّهِ، قَالَ: «فَإِنْ لَمْ يَكُنْ فِي كِتَابِ اللَّهِ؟»، قَالَ: فَبِسُنَّةِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: «فَإِنْ لَمْ*

يَكُنْ فِي سُنَّةِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ؟»، قَالَ: أَجْتَهِدُ رَأْيِي، قَالَ: «الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي وَفَّقَ رَسُولَ رَسُولِ اللَّهِ». (۱)

ترجمة: حارث بن عمرو دمعاذ رضی الله تعالی عنه دهیرو ملگرو څخه روایت کوی چې کله رسول الله صلی الله علیه وسلم یمن ته لیږی نو ورته وی ویل: په چشی به قضاء یا حکم کوی؟ نو ده ورته وویل په هغه څه چې د الله تعالی په کتاب کې دی، نو ده صلی الله علیه وسلم ورته وویل که د الله تعالی په کتاب کې نه وه؟ نو ده ورته وویل: درسول الله صلی الله علیه وسلم په سنت باندې، نو ده صلی الله علیه وسلم ورته وویل که درسول الله صلی الله علیه وسلم په سنت کې نه وه؟ نو ده ورته وویل: په خپله رایه، نورسول الله صلی الله علیه وسلم وویل: الله تعالی لره دی حمد وی چې درسول الله رسول ته یی د حق فیصلی کولو توفیق ورکړی.

په پورتنی حدیث سره دغه ثابته سوله چې د کتاب الله اوسنت رسول الله نه وروسته خپله رایه هم دلیل ده خو علماؤ ددغه خپلی رایې دپاره هم اصول وضع کړی دی داسې نه چې هر سړی وایی زما رایه دغه ده اوزه په خپله رایه عمل کوم، ځکه دداسې کولو څخه په دین کې خلل او عبث راځی.

بل دامعلومه سوله چې معاذ رضی الله تعالی عنه یمن ته دیو حاکم اوقاضی په صفت تللی، نو دهر قاضی او حاکم دپاره ضروری ده چې اول د کتاب الله دوهم دسنت رسول الله دریم داجماع څلورم بیایه قیاس عمل وکړی.

دقیاس دپاره اصول دده دتعریفونو څخه معلومیږی، دقیاس څو ډوله تعریفونه سوی دی چې دهغوی دجملی څخه څه داسې دی: ۱- قال بعض المتأخرين: القياس رد فرع إلى أصل بما يجمع بينهما. ۲- وقال الأستاذ أبو بكر: القياس حمل الشيء على الشيء لإثبات حكم بوجه شبه. ۳- فأقرب العبارات ما ذكره القاضي إذ قال: "القياس

حمل معلوم على معلوم في إثبات حكم لهما أو نفيه عنهما بأمر يجمع بينهما من إثبات حكم أو صفة أو نفيهما". (۱)

ترجمة: ۱- ڄڻ آخري علماء وایي: قیاس رد دفرعی دی واصل ته دهغه شی په واسطه چي دوی دوه سره یوځای کوی.

ترجمة: ۲- استاذ ابوبکر وایي: قیاس حمل دیوشی دی پربل شی باندې د حکم داثبات دپاره په داسې وجه چي ددواړو په منځ کې مشابَهت لری.

ترجمة: ۳- ډیر نزدی عبارت هغه دی چي قاضی وایي: هغه داچي قیاس دیوه معلوم پربل معلوم باندې دحمل کولو څخه ددواړو حکم معلومیږي، په اثبات یانفی کې، دداسې امر یا صفت په واسطه چي ددواړو په منځ کې شریک وی په اثبات یانفی کې.

دپورتنیو تعریفونو څخه معلومه سوله چي قیاس هم داسې نه دی چي بس څوک وایي دغه یوشی پر هغه بل شی قیاس دی بلکې داسې به وی چي ددغه دوشیانو ترمنځ به یو مناسبت اوداسې واسطه وی چي دوی دوه سره یوځای کوی، اودابه هم ورته معلومه وی چي اول شی په چشي ثابت دی یعنی په قرآن او حدیث که هغه هم په قیاس ثابت وی نویابل شی نه پر قیاس کیږي.

بل داچي څوک قیاس کوی په هغه کې به دومره علمی توان وی چي داجتهاد درجی ته رسیږي یعنی دمجتهد صفات که ټوله نه وی اقلًا خپل دمذهب اودمجتهد داستنباط طریق به ورته معلومه وی، کوشش به کوی چي تر قیاس دمخه په قرآن، حدیث اواجماع سره دلیل ووايي اود قیاس څخه ځان وساتي ځکه د قیاس په باره کې یوروايت داسې راغلی دی: عَنِ الشَّعْبِيِّ، قَالَ: «إِيَّاكُمْ وَالْمُقَايَسَةَ، وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَنْ أَخَذْتُكُمْ بِالْمُقَايَسَةِ لَتَحِلُّنَّ الْحَرَامَ وَلَتَحَرَّمُنَّ الْحَلَالَ، وَلَكِنْ مَا بَلَّغَكُمْ عَنْ حَفِظَ مَنْ

۱- البرهان فی اصول الفقه، لامام الحرمین ابی المعالی عبدالملک بن عبدالله بن یوسف الجوينی

أَصْحَابُ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَعْمَلُوا بِهِ» (۱).

ترجمة: دشعبي رضي الله تعالى عنه خخه روايت دى چي ده وييله: زما دى په الله تعالى قسم وى كه تاسو په ډيرو قياسونو عمل شروع كړى نو ډير حرام به حلال او ډير حلال به حرام كړى، خو هغه څه چي تاسوته دهغه چاڅخه ورسپړي چي هغه د محمد صلى الله عليه وسلم د اصحابو څخه ياد كړى وى نو په هغه عمل كوي.

څلور اختلافي اصول

د اسلامي فقهې د علماؤ په منځ كې د فقهې څه اصول سته چي په هغوى كې د دوى اختلاف دى، څه علماء يې د دليل په توگه مني اوڅه يې نه مني، داسي اختلافي اصول هم څلور دي:

۱- د صحابي قول او فعل دى مخكې تردى چي دا اختلاف تشرېح او وضاحت وسى د صحابي تعريف كول ضروري دى، د صحابي د تعريف په هكله ويل كيږي: الصحابي في اللغة: من صحب غيره ما يطلق عليه اسم الصحبة وإن قلت.

واختلفوا في تعريفه اصطلاحاً: فذهب الأكثرون ومنهم المحدثون والإمام أحمد وبعض الأصوليين وبعض أصحاب الإمام الشافعي عليه الرحمة إلى أنه من اجتمع بالنبي صلى الله عليه وسلم مؤمناً ومات على الإيمان.

وبعضهم قال من رأى النبي يدل من اجتمع بالنبي. ويدخل على الأول مثل ابن أم مكتوم رضي الله عنه ولا يدخل على الثاني. (۲)

ترجمة: په عربي لغت كې صحابي وهغه چاته ويل كيږي چي د بل سره دومره وخت ملگري سى چي پر هغه باندې د ملگرتيا اطلاق كول كيږي كه څه هم لږ وي. په اصطلاحې تعريف كې د علماؤ څخه اختلاف نقل سوي دى، هغه داچي ډير علماء چي دهغوى څخه محدثين، امام احمد بن حنبل، اوڅه د اصولو علماء،

اودامام شافعی رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ خہ ملگری وایی: صحابی ہغہ دی چی
دنبی صلی اللہ علیہ وسلم سرہ دایمان پہ حال کی یوخی سوی وی او پرداغہ
ایمان مروی.

اوخہ علماء دیوخی کیدلو پرخی لیدل وایی، یعنی چی نبی صلی اللہ
علیہ وسلم یی دایمان پہ حال کی لیدلی اوپرداغہ ایمان مروی، ددغہ اختلاف
نتیجہ داسولہ چی داول تعریف پرینا راندہ خلگ لکہ عبداللہ ابن مکتوم رضی
اللہ تعالیٰ عنہ دصحابی پہ تعریف کی داخلیری، خوددوہم تعریف پرینا نہ
داخلیری.

پہ یوبل کتاب کی داسی تعریف نقل سوی دی: والصحابی کل من لقیہ صلی
اللہ علیہ وسلم مؤمناً ومات علی ذلك. (۱)

ترجمة: صحابی ہرہغہ خوک دی چی دنبی صلی اللہ علیہ وسلم سرہ د
ایمان پہ حال کی یوخی سوی وی اوپرداغہ ایمان مروی.

پہ یوبل کتاب کی داسی تعریف نقل سوی دی: والصحابی: هو من لقي النبي
صلى الله عليه وسلم مؤمناً به ومات على ذلك ولو كان ذلك ساعة من ليل أو نهار. (۲)

ترجمة: صحابی ہغہ خوک دی چی دنبی صلی اللہ علیہ وسلم سرہ دایمان
پہ حال کی یوخی سوی وی اوپرداغہ ایمان مروی کہ خہ ہم دشپی یاورخی خخہ
یوساعت وی.

پہ یوبل کتاب کی داسی تعریف نقل سوی دی: الصحابي هو من رأى النبي
صلى الله عليه وسلم مؤمناً به ومات على ذلك، وقد يكون الصحابي صغيراً، وقد يراه ولا
يسمع منه.

۱- مختصر الاسئلة والاجوبة الاصولية على العقيدة الواسطية ج ۱ ص ۱۵

۲- شرح لمعة الاعتقاد لخالد المصلح ج ۱۸ ص ۳

المحققون من أهل الحديث، كالبخاري وأحمد بن حنبل على أن الصحابي هو "من لقي النبي صلى الله عليه وسلم وهو مميز مؤمن به، ومات على الإسلام، طالت مجالسته له أو قصرت، روى عنه أو لم يرو، غزا معه أو لم يغز". (۱)

ترجمة: صحابی هغه څوک دی چی د نبی صلی الله علیه وسلم سره دایمان په حال کی یوځای سوی وی او پر داغه باندی مروی، څو کله دغه صحابی کوچنی وی او څوک بیا داسی وایی چی نبی صلی الله علیه وسلم یی لیدلی وی خوڅه یی نه وی ځنی اوریدلی.

د علم حدیث تحقیق کونکو: لکه امام بخاری او امام احمد بن حنبل رحمة الله تعالیٰ علیهما په نزد صحابی هغه څوک دی چی د نبی صلی الله علیه وسلم سره په داسی حال کی یوځای سوی وی چی تمیز کونکی او ایمان پر لری، او پر داغه اسلام مروی، د دغه ملاقات مدة او پرده او که لنډه وی، روایت یی ځنی کړی او که نه وی کړی، غزایی ورسره کړی او که نه وی کړی.

د پورتنیو تعریفونو څخه معلومه سوله چی صحابی هغه چاته ویل کیږی چی رسول الله صلی الله علیه وسلم یی لیدلی یا ورسره یوځای سوی وی، ایمان یی پر راوړی وی، او پر داغه ایمان مرسوی وی، حدیث ځنی روایت کول شرط نه دی، او علم یازد کړه پکښی شرط نه دی، او داچی په قول یا فعل یی دلیل ویل کیږی یا حکم په کول کیږی دهغه دپاره علم شرط دی، نوڅکه څه فقهاؤ او علماؤ په نزد د مطلق صحابی قول او فعل په شرعی مسائلو کی دلیل نسی کیدلای.

دغه اختلاف د فقه د اصولو په یو کتاب کی داسی بیان سوی دی: وَقَدْ ذَهَبَ قَوْمٌ إِلَى أَنَّ مَذْهَبَ الصَّحَابِيِّ حُجَّةٌ مُّطْلَقًا، وَقَوْمٌ إِلَى أَنَّهُ حُجَّةٌ إِنْ خَالَفَ الْقِيَاسَ، وَقَوْمٌ إِلَى أَنَّ الْحُجَّةَ فِي قَوْلِ أَبِي بَكْرٍ وَعُمَرَ خَاصَّةٌ لِقَوْلِهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «اقتدوا بالَّذَيْنِ مِنْ

بَعْدِي» وَقَوْمٌ إِلَى أَنْ الْحُجَّةَ فِي قَوْلِ الْخُلَفَاءِ الرَّاشِدِينَ إِذَا اتَّفَقُوا.
وَالْكُلُّ بَاطِلٌ عِنْدَنَا فَإِنْ مَنْ يَجُوزُ عَلَيْهِ الْغَلَطُ وَالسَّهْوُ وَلَمْ تُثْبِتْ عِصْمَتُهُ عَنْهُ فَلَا حُجَّةَ
فِي قَوْلِهِ، فَكَيْفَ يُحْتَجُّ بِقَوْلِهِمْ مَعَ جَوَازِ الْخَطَا؟ وَكَيْفَ تُدْعَى عِصْمَتُهُمْ مِنْ غَيْرِ حُجَّةٍ
مُتَوَاتِرَةٍ؟ (۱)

ترجمہ: دیوقوم یعنی علماؤ قول دادی: چہی دصحابی مذهب مطلق دلیل
دی، دبل قوم قول دادی چہی دصحابی قول ہغہ وخت دلیل دی چہی دقیاس خخہ
مخالف وی، دبل قوم قول دادی: چہی یوازی دابوبکر اوعمر رضی اللہ تعالیٰ
عنہما قول دلیل دی حکہ درسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قول دی چہی (پہ ہغو
دوو پسی اقتدا وکری چہی ترما وروستہ دی)، دبل قوم قول دادی چہی یوازی
دخلورو خلفاؤ راشیدی نو قول دلیل دی چہی کلہ پریومسئلہ سرہ متفق سی۔
خودغہ ٲول زموږ (شافعیانو) پہ نزد باطل دی، حکہ ہغہ خوک چہی ہغہ تہ
دغلط اوسہوی نسبت کول جایز وی، اودہغہ عصمت ثابت نہ وی نودہغہ پہ قول
باندی دلیل ویل صحیح نہ دی، خنگہ بہ ددہ پہ قول سرہ دلیل ویل جایز وی چہی
دخطا نسبت ورته کول جایز دی، اودیومتواترثبوت نہ بغیربہ خنگہ ددوی
عصمت ثابت سی؟

دیورتنی کتاب لیکونکی (ابو حامد محمد امام غزالی رحمہ اللہ) دامام
شافعی رحمہ اللہ دمذهب اتباع کونکی دی، ددہ دعبارت خخہ معلومہ سولہ چہی
دصحابی قول مطلق دلیل نہ دی، حکہ دی وایی: (والکل باطل عندنا) دغہ ٲول
زموږ پہ نزد باطل دی۔

خوداصول فقہ یوبل کتاب لیکونکی (محمد امین شنقیطی) بیا پہ خپل
کتاب کی داسی لیکلی دی:

۱- انه حجة يقدم على القياس ويخص به العموم، وعزاه مالك والشافعي في القديم وبعض الحنفية واستدل بحديث (أصحابي كالنجوم) الحديث.

۲- ليس بحجة وعزاه لعامة المتكلمين والشافعي في الجديد واختار أبي الخطاب واستدل له بإمكان الغلط والخطأ من الصحابة وبأنه يجوز عليهم الاختلاف ولم تثبت عصمتهم.

۳- قول الخلفاء الراشدين دون غيرهم واستدل له بحديث: ((عليكم بسنتي وسنة الخلفاء الراشدين)) الحديث.

۴- قول أبي بكر وعمر واستدل له بحديث اقتدوا باللذين من بعدي: أبي بكر وعمر. (۱)
ترجمة: اول قول دادی چی وایی: دصحابی قول مطلق حجت او دلیل دی،
پر قیاس دمخه عمل په کول کیږي، اودعام تخصیص په کیږي. دغه قول دامام
مالک دی، اودامام شافعی اولنی قول دی، اودخه حنفیانو هم داغه قول دی.
ددوی دلیل هغه حدیث دی چی په هغه کی ویل سوی دی (زما اصحابان لکه
ستوری، چی په هریوه پسی اقتداء وسی نو هغه پر هدايت باندی دی).

۲- دوهم قول دادی چی وایی: دصحابی قول هیڅ دلیل نه دی، دغه قول
دعامو متکلموینو، دامام شافعی رحمه الله نوی قول دی، اودغه قول ابی خطاب
هم غوره اومختار کړی دی.

ددوی دلیل دادی چی دصحابی څخه غلط او خطا کول ممکن دی، او دا
چی ددوی څخه مخالفت کول جایز دی، اوداچی ددوی معصومیت ثابت نه دی.

۳- دریم قول داچی دخلورو خلفاء راشیدینو قول دلیل دی، دنورو نه دی،
ددوی دلیل هغه حدیث دی چی په هغه کی راغلی دی (پرتا سوباندی زما اوزما
دخلفاء راشیدینو د سنتو پیروی لازمه ده).

۴- خلورم قول دادی: یوازی دابوبکر او عمر رضی الله تعالی عنهما قول

دلیل دی، ددوی دلیل هغه حدیث دی چی په هغه کی راغلی دی (تاسو اقتداء وکړی په هغو ددو پسی چی ترما وروسته راخی ابوبکر او عمر) رضی الله عنهما. خوک چی دصحابی قول دلیل نه بولی هغوی داهم وایی چی دغه حدیث (أَصْحَابِي كَالنَّجْمِ، بَأْيُهُمْ اقْتَدَيْتُمْ اهْتَدَيْتُمْ) ضعیف دی، بلکی څه علماء ورته موضوعی وای، ابن عبدالبر دغه حدیث په خپل کتاب (جامع بيان العلم وفضله (۱۱۱/۲) کی نقل کړی اوبیا وایی: ددغه په سند باندی دلیل نه ویل کیږی ځکه دده په سند کی حارث بن غصین دی او هغه مجهول دی.

اوداغه حدیث ابن حزم په خپل کتاب (الإحكام ص (۸۱۰) کی نقل کړی دی، اوبیا وایی: ددغه حدیث په راویانو کی سلام بن سفیان دي او هغه ضعیف حدیثونه روایت کوی اودغه حدیث دهغوی دجملی څخه دی، او په دغه کی شک نسته چی دغه حدیث دسند دضعف په وجه ساقط دی.

دصحابی دقول داستدلال په هکله بل اختلاف داسی نقل سوی دی: حجة قول الصحابي: تنوعت مذاهب العلماء في هذه المسألة وانقسمت إلى خمسة مذاهب مشهورة: المذهب الأول: قول الصحابي حجة يجب العمل به. وقد نسب هذا القول إلى مالك والشافعي في القديم، وأحمد في رواية عنه، وعليه أكثر الأصوليين والفقهاء من الحنفية، وابن عقيل من الحنابلة، والعلاني والخطيب البغدادي من الشافعية. واختاره ابن القيم في إعلام الموقعين، والشاطبي في الموافقات وابن تيمية.

المذهب الثاني: أنه ليس بحجة مطلقاً: وقد نسب إلى الشافعي في الجديد وليس بصحيح وأحمد في رواية، ومذهب جمهور الشافعية، منهم الغزالي والآمدي وبه قالت المعتزلة وهو مذهب ابن حزم.

المذهب الثالث: أنه حجة إن كان مما لا مجال للرأي فيه فقط وهو قول جماعة من الأحناف

المذهب الرابع: قول أبي بكر وعمر رضي الله عنهما حجة دون غيرهما.

المذهب الخامس: قول الخلفاء الأربعة أبي بكر، وعمر، وعثمان، وعلي رضي الله

عنهم حجة دون غيرهم. (۱)

ترجمة: داچی دصحابی قول حجت دی که نه: په دی هکله دعلماءو مذهبونه وپنځه مشهورو مذهبونو ته ویشل سوی دی: اول مذهب داچی دصحابی قول مطلق حجت او دلیل دی عمل په کول واجب دی، ددغه قول نسبت و امام مالک ته، او دامام شافعی پخوانی قول ته دی، دامام احمد بن حنبل څخه هم یو روایت سوی دی، اودحنفی مذهب ډیر داوولواو فقهی علماء پر دغه قول باندی دی، دحنبل مذهب څخه ابن عقیل، دشافعی مذهب څخه علائی او خطیب بغدادی پر دغه قول دی، همدغه قول ابن قیم په اعلام موقعین کی اوشاطبی په موافقات کی او ابن تیمیة رحمة الله تعالی علیهم مختاره کړی دی.

دوهم مذهب داچی مطلق حجت او دلیل نه دی، ددغه قول نسبت و امام شافعی ته په نوی قول کی سوی دی، اودغه صحیح نه دی، او امام احمد بن حنبل ته په یو روایت کی سوی دی، دډیرو شافعیانو دغه مذهب دی، چی دهغوی د جملی څخه امام غزالی رحمه الله دی، اودغه دمعتزلوو او ابن حزم مذهب هم دی. دریم مذهب: داچی دصحابی قول یوازی هغه وخت دلیل دی چی درایی خای پکښی پاته نه وی، اودغه دډیرو حنفیانو قول هم دی.

څلورم مذهب: داچی دابوکر او عمر رضي الله عنهما قول دلیل دی دنورو قول دلیل نه دی.

پنځم مذهب: داچی دڅلورو خلفاء راشیدینو لکه ابوبکر، عمر، عثمان او علی رضي الله تعالی عنهم قول دلیل دی دنورو قول دلیل نه دی.

بل اختلاف داسی نقل سوی دی چی صحابی وایی: مور داسی ویل یا داسی کول، یا وایی: مور دنی صلی الله علیه وسلم په زمانه کی داسی ویل یا داسی کول، یا مور ته امر وکړل سو یا مور منع کړل سولو، یا سنت داسی دی، په دی هکله دحنفی مذهب داصول فقهی په یو کتاب فصول الاصول کی داسی لیکلی دی: قَالَ أَبُو بَكْرٍ: قَوْلُ الصَّحَابِيِّ: أَمَرْنَا بِكَذَا، وَنَهَيْنَا عَنْ كَذَا. وَقَوْلُهُ: السُّنَّةُ كَذَا. لَا يَجُوزُ أَنْ يُجْعَلَ شَيْءٌ مِنْهُ رَوَايَةً عَنِ النَّبِيِّ عَلَيْهِ السَّلَامُ، إِذْ كَانَ الْأَمْرُ وَالنَّهْيُ وَالسُّنَّةُ لَا يَخْتَصُّ بِالنَّبِيِّ عَلَيْهِ السَّلَامُ، دُونَ غَيْرِهِ مِنَ النَّاسِ، قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ} [النساء: ۵۹].

وَكَذَلِكَ السُّنَّةُ، فَقَدْ تَكُونُ لِغَيْرِ النَّبِيِّ عَلَيْهِ السَّلَامُ، قَالَ النَّبِيُّ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «عَلَيْكُمْ بِسُنَّتِي، وَسُنَّةِ الْخُلَفَاءِ الرَّاشِدِينَ مِنْ بَعْدِي». ابوداود كتاب السنة غير ۳۹۹۱

وَقَالَ: «مَنْ سَنَّ سُنَّةً حَسَنَةً فَلَهُ أَجْرُهَا وَأَجْرُ مَنْ عَمِلَ بِهَا إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ، وَمَنْ سَنَّ سُنَّةً سَيِّئَةً فَعَلَيْهِ وَزَرُّهَا، وَوَزَرُ مَنْ عَمِلَ بِهَا إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ». سنن ابن ماجه كتاب المقدمة وأما إذا قال الصحابي: أَمَرْنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِكَذَا، أَوْ نَهَانَا عَنْ كَذَا، وَسَنَّ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَذَا، فَإِنَّ مِنَ النَّاسِ مَنْ يَأْبَى أَنْ يُوجِبَ بِمِثْلِهِ حُكْمًا، حَتَّى يَخْكِي لَفْظَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِعَيْنِهِ، لِأَنَّهُ جَائِزٌ أَنْ يَكُونَ سَمِعَ لَفْظًا يَحْتَمِلُ الْمَعْنَى، فَتَأَوَّلَهُ عَلَى الْمَعْنَى عِنْدَهُ، وَلَحْنٌ فَلَا يُلْزَمُنَا تَأْوِيلُهُ.

وَقَالَ آخَرُونَ: حُكْمُ مَا هَذَا سَبِيلُهُ مِنَ الْأَلْفَافِ ثَابِتٌ: لِأَنَّ مِنَ الْعُلَمَاءِ مَنْ يَرَوِي نَقْلَ الْمَعْنَى دُونَ اللَّفْظِ مِنْهُمْ: الْحَسَنُ، وَالشَّعْبِيُّ، وَغَيْرُهُمَا. وَمِنْهُمْ: مَنْ يَرَى نَقْلَ اللَّفْظِ بِعَيْنِهِ. (۱) ترجمه: أبو بكر رازی جصاص حنفی (رحمه الله) وایی: دصحابی داسی قول چی وایی: مور په داسی امر کړل سوی یو یا مور دداسی څخه منع کړل سوی یو،

یا وایی چی سنت دادی، ددغو څخه یو هم د نبی صلی الله علیه وسلم څخه روایت
نسی کیدلای، ځکه امر، نهی او سنت یوازې په نبی علیه السلام پوری خاص نه
دی، ځکه بل څوک هم امر او نهی کولای سی، الله تعالی فرمایي: تاسو د الله تعالی
دامر اطاعت کوی د الله تعالی در رسول اطاعت کوی او خپل دامیر دامر اطاعت
کوی. نو کیدای سی چی امر کونکی او نهی کونکی دوخت آمران او والیان وی، نو
ځکه دلته خاص دلیل نسته چی دغه امر او نهی د نبی علیه السلام دی.

همدارنگه سنت هم بيله نبی دبل چا هم کیدای سی، ځکه رسول الله صلی
الله علیه وسلم فرمایي: پرتاسو باندی زما دستتو او ترما وروسته زما د خلفاء
راشیدینو دستتو اتباع لازمه ده. په بل حدیث کی فرمایي: که چا د بنو سنتو بنیاد
جوړ کړی نوده ته دهغو ثواب رسیږي او څوک چی تر قیامت په پوری په دغو سنتو
عمل کوی دهغوی ثواب ورسیږي، او همدارنگه که چا د بدو سنتو بنیاد جوړ کړی
نوده ته دهغو عذاب رسیږي او څوک چی تر قیامت په پوری په دغو بدو سنتو عمل
کوی دهغوی عذاب ورسیږي.

او که صحابی داسی وایی: چی موږ رسول الله صلی الله علیه وسلم امر کړلو
یا منع کړلو یا وای چی رسول الله صلی الله علیه وسلم دغه کار سنت بللی دی،
خوبیا هم څه خلک په داسی الفاظو باندی حکم کول صحیح نه بولی ترڅو چی
بعینه در رسول الله صلی الله علیه وسلم خپل الفاظ نقل کوی، ځکه کیدای سی
چی ده داسی الفاظ اوریدلی وی چی هغه د پیرو معناگانو احتمال لری، اوده پر
هغه معنا حمل کړی وی چی دده سره وی، خو پر موږ باندی هغه دده تاویل کول
لازم نه دی.

څه نور بیا وایی: په داسی الفاظو باندی حکم کول ثابت دی، ځکه څه علماء

بیله الفاظو دمعنا روایت صحیح بولی، چی دهغوی دجملی خخه حسن، شعبی
(رحمة الله تعالى علیهما) اوداسی نور دی.

یاد اچی صحابی وایی: قَالَ: كُنَّا نَقُولُ وَرَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَيٌّ:
«أَفْضَلُ أُمَّةِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعْدَهُ أَبُو بَكْرٍ، ثُمَّ عُمَرُ، ثُمَّ عُثْمَانُ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ
أَجْمَعِينَ» (۱)

یاد اچی صحابی وایی: «كُنَّا نَفْعَلُهُ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ،
يَعْنِي الْعَزْلَ» (۲)

یاد اچی صحابی وایی: كُنَّا نُخْرِجُ فِي عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَاعًا
مِنْ تَمْرٍ، أَوْ صَاعًا مِنْ شَعِيرٍ، أَوْ صَاعًا مِنْ أَقِطٍ لَا نُخْرِجُ غَيْرَهُ» عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ، (۳)
یاد اچی صحابی وایی: موبز امر کرل سولو یا منع کرل سولو: فإذا أخبر أحدهم
بأنهم أمروا، أو نهوا، أو من السنة كذا، فإما أن يصرح بالآمر، والنهي، وصاحب السنة،
وحيث فلا إشكال ولا خفاء.

ومثاله في الأمر: ما أخرجه الترمذي "عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ: لَمَّا بَلَغَ النَّبِيُّ صَلَّى
اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَامَ الْفَتْحِ مَرَّ لظَهْرَانَ، فَأَذِنَّا بِلِقَاءِ الْعَدُوِّ «فَأَمَرْنَا بِالْفِطْرِ»، فَأَفْطَرْنَا أَجْمَعُونَ. (۴)
ومثاله في النهي: ما أخرجه الترمذي، عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ قَالَ: «نَهَانِي النَّبِيُّ صَلَّى
اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ التَّخْتُمِ بِالذَّهَبِ، وَعَنْ لِبَاسِ الْقَسِيِّ، وَعَنِ الْقِرَاءَةِ فِي الرُّكُوعِ
وَالسُّجُودِ، وَعَنْ لِبَاسِ الْمُعْصَفَرِ»: (۵)

إذا صرح بأنه أمر الرسول وفيه، هل يكون حجة أو لا؟ فقال الجمهور: نعم.

۱- عَنْ ابْنِ عُمَرَ ابْنِ عَبْدِ اللَّهِ، مسند احمد غير ۱۴۹۵۷ - ۲- عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، مسند احمد غير ۱۴۹۵۷

۳- سنن النسائي كتاب الزكوات غير ۱۸۲۵ - ۴- سنن الترمذي كتاب الجهاد غير ۱۶۸۴

۵- سنن الترمذي كتاب اللباس والزينة غير ۱۷۳۷

وحكي عن أبي داود، وبعض المتكلمين: إنه لا يكون حجة؛ حتى ينقل لفظه. (۱)
ترجمة: داچی یوصحابی وایی: موږ امر کرل سولو یا موږ منع کرل سولو یا
داچی وایی دستت څخه داده، نوکه امر کونکی، یا منع کونکی یاد سنت خاوند
بښکاره کړی یا تصریح په وکړی چی موږ رسول الله صلی الله علیه وسلم امر کړلو
یا منع کړلو نو په دغه کی هیڅ اشکال او پوشیدگی نسته، یعنی په دغه دلیل
ویل صحیح او جایز دی.

دامر مثال: لکه داچی ترمذی د ابوسعید خدری رضی الله تعالی عنه څخه
روایت کړی دی: دی وایی: دمکی دفتح په کال چی کله نبی صلی الله علیه وسلم
د (مرظهران) منطقی ته ورسیدی نوموړته یی د دښمن سره د جنگ کولو اذن
وکړی، او موږ ته یی دروژی د ماتولو امر وکړی، نوموړ ټولو روژی ماتۍ کړلې.
د نهی مثال: لکه داچی ترمذی نقل کړی دی، چی علی بن ابی طالب رضی
الله تعالی عنه وایی: نبی علیه السلام موږ د زرو دگتمی، په روکوع او سجده کی
دقرات ویلو او د ژړو کالو داغوستلو څخه منع کړلو.

که په دغه صراحت وکړی چی رسول الله صلی الله علیه وسلم امر کړی دی
او یایی منع کړی ده، نو جمهور علماء وایی هو دلیل په ویل کیدلای سی، دا بوداود
او څه متکلمینو څخه نقل سوی دی چی دلیل نه په ویل کیږی ترڅو چی د نبی
علیه سلام الفاظ نقل کوی.

یوبل قول داسی نقل سوی دی چی وایی: فَمَتَى أَضَافَ ذَلِكَ إِلَى زَمَنِ النَّبِيِّ
صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى وَجْهِ كَانَ يَعْلَمُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلَا يُنْكِرُهُ، وَجَبَ
الْقَضَاءُ بِكَوْنِهِ شَرْعًا.

ترجمة: یعنی که د نبی صلی الله علیه وسلم وزمانی ته داسی نسبت وسی

چی رسول الله صلی الله علیه وسلم علم پر درلودی نو انکار نه ځنی کیری او حکم باندی کیدلایسی چی دغه شرعی دلیل دی.

ځکه دغه ته حدیث تقریر ویل کیری هغه داچی در رسول الله صلی الله علیه وسلم په مخکی څوک یوکار وکړی او هغه منع نه پروکړی، او حدیث تقریر د حدیثونو د جملی څخه دی.

د پورتنی ذکر سوی اختلاف په وجه و دغه اصل ته اختلافی ویل کیری، او مومر و لو ستل چی ډیر علماء د صحابی قول او فعل د دلیل وړ نه بولی او وایی دوی معصوم نه دی د خطا نسبت ورته کول جایز دی، نو داچی زموږ په ټولنه کی علماء د ښه گمان په وجه د داسی چاپه قول دلیل وایی چی هغوی په رتبه کی تراصحابانو (رضی الله تعالی عنهم) ډیر کښته دی.

۲- دوهم اختلافی اصل یا دلیل: د اسلام څخه مخکی شریعتونه دی: چی هغوی زموږ دپاره دلیل کیدایسی که نه؟ څه علماء وایی هغه حکمونه چی په قرآن کریم کې راغلی دی اوزموږ شریعت ورته منسوخ نه وی ویلی نو هغه دلیل کیدلایسی، او که زموږ په شریعت کی نه وی او یا ورته منسوخ ویلی سوی وی، نو دلیل نسی کیدلای، او څه علماء وایی چی ټول دلیل کیدلایسی ځکه نبی کریم صلی الله علیه وسلم تربعت دمخه په دغه شریعت عمل کاوه.

و دغه اختلاف ته د اصول فقهی په کتابونو کی داسی اشاره سوی ده:

۱- اَخْتَلَفَ أَهْلُ الْعِلْمِ فِي ذَلِكَ. فَقَالَ قَائِلُونَ: لَا يَلْزَمُنَا الْاِفْتِدَاءُ بِمَنْ كَانَ قَبْلَ نَبِيِّنَا عَلَيْهِ السَّلَامُ فِي شَرَائِعِهِمْ، لِأَنَّهُمْ لَمْ يَكُونُوا مَبْعُوثِينَ إِلَيْنَا، وَإِنَّمَا الْمَبْعُوثُ إِلَيْنَا نَبِيُّنَا عَلَيْهِ السَّلَامُ، وَإِنَّمَا يَلْزَمُنَا شَرِيعَتُهُ خَاصَّةً دُونَ شَرَائِعِ غَيْرِهِ مِنَ الْأَنْبِيَاءِ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ. وَقَالَ آخَرُونَ: كُلُّ مَا ثَبَتَ مِنْ شَرَائِعِ مَنْ كَانَ قَبْلَهُ مِنَ الْأَنْبِيَاءِ مَا لَمْ يَثْبُتْ نَسْخُهُ فَهُوَ

لَا زِمَ لَنَا، ثَابِتُ الْحُكْمِ عَلَيْنَا، وَالْوُصُولُ إِلَى مَعْرِفَتِهِ، بِأَنْ يَذْكُرَ اللَّهُ تَعَالَى فِي كِتَابِهِ: أَنْ حُكْمَ كَيْتَ وَكَيْتَ قَدْ كُنْتَ شَرَعْتَهُ لِبَعْضِ الْأَنْبِيَاءِ، وَيُخْبِرُنَا بِذَلِكَ النَّبِيُّ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَلَمْ يَثْبُتْ أَنَّهُ مَنسُوخٌ، فَيَلْزَمُنَا ذَلِكَ، عَلَى حَسَبِ مَا كَانَ يَلْزَمُنَا لَوْ شَرَعَهُ النَّبِيُّ عَلَيْهِ السَّلَامُ.

وَأَمَّا مَا لَمْ يَثْبُتْ مِنْ ذَلِكَ مِنْ أَحَدِ هَذَيْنِ الْوَجْهَيْنِ فَلَا اعْتِبَارَ بِهِ، لِأَنَّ أَهْلَ الْكِتَابِ قَدْ غَيَّرُوا كَثِيرًا مِنْ أَحْكَامِهِ وَبَدَّلُوهَا، فَلَا يُلْتَفَتُ إِلَى رِوَايَةِ مَنْ حَكَى مِنَ الْمُسْلِمِينَ: أَنَّ فِي التَّوْرَةِ أَوْ الْإِنْجِيلِ كَذًا، وَلَا إِلَى رِوَايَةِ أَهْلِ الْكِتَابِ عَنْ كُتُبِهِمْ أَيْضًا، لِأَنَّ قَوْلَ هَؤُلَاءِ غَيْرُ مَقْبُولٍ فِي إِبْطَالِ الشَّرِيعَةِ، بِكُفْرِهِمْ وَضَلَالِهِمْ. (۱)

ترجمه: دعلم دخاوندانو په دغه کي اختلاف دی، څوک وايي: پرموږ دهغو نبیانو د شریعتونو اقتداء لازم نه ده چې زموږ ترنبي عليه السلام مخکي تیرسوی دی، ځکه هغوی زموږ دپاره نه دی رالیږل سوی، بيشکه زموږ دپاره زموږ نبي عليه السلام رالیږل سوی دی، بيشکه پرموږ باندی خاص دده دشریعت اتباع لازمه ده، دنورو انبياء عليهم السلام دشریعتونو اتباع لازمه نه ده.

څه نور بیا وایي: زموږ دنبي څخه مخکي نبیانو دشریعتونو څخه هر هغه څه چې منسوخ سوی نه وی دهغوی اتباع پرموږ لازمه ده، اوحکم یی پرموږ ثابت دی، دداسی حکم دپیژندلو طریقه داده چې الله تعالی په خپل کتاب کي ذکرکړی وی چې فلانی اوفلانی حکم مادڅه نبیانو دپاره مشروع کړی وو، یا داچې نبي صلی الله علیه وسلم موږ خبرکړی چې دغه حکم ثابت نه دی او یا منسوخ دی، نو پرموږ داسی لازم دی لکه څرنگه چې پرموږ دخپل نبي صلی الله علیه وسلم مشروع سوی حکم.

اوهغه چې ددغو دوو لارو څخه نه وی ثابت سوی نوهغه ته هیڅ اعتبار

نسته، ځکه دمخکنی کتابونو خاوندانو ډیر حکمونه تغیر کړي او بدل کړي دي،
و دی ته نه کتل کیږي چي دغه د مسلمانانو څخه چا روایت کړي دي: چي په توراۍ
یا انجیل کی داسی لیکلی دي، ځکه اهل کتابو خپل کتابونه تغیر کړي دي، اونه
د اهل کتابو ددوی د کتابونو څخه وروایت ته کتل کیږي، ځکه ددوی قول ددوی
د کفر او گمراهی په وجه قبول نه دی.

مادلتہ یوازی تحت لفظ ترجمه کړي ده په دغه مبحث کی احمد بن علی
ابوبکر رازی جصاص حنفی رحمة الله تعالی علیه ډیر ښه، مدلل او په زړه پوری
تفصیل کړي دي چي د هر قول د پاره یی قرآنی او حدیثونو دلایل لیکلي دي،
نوکه څوک دخپل علم داضافه کولو دپاره نور تفصیل غواړي نوموځکی لیکلی
سوی حوالی (الفصول فی الاصول) ته دی مراجعه وکړي، ډیره فایده لری.
د حنفی فقهی د اصولو یو بل متبحر او ممتاز عالم هم په خپل کتاب کی دغه
موضوع داسی څیرلی او تری بحث لاندی راوړي ده او فرمایي:

فصل فی بیان شرائع من قبلنا: اختلف العلماء في هذا الفصل على أقاويل: فمنهم من
قال ما كان شريعة لنبي فهو باق أبدا حتى يقوم دليل النسخ فيه، وكل من يأتي فعليه أن
يعمل به على أنه شريعة ذلك النبي عليه السلام ما لم يظهر ناسخه.
وقال بعضهم شريعة كل نبي تنتهي ببعث نبي آخر بعده حتى لا يعمل به إلا أن يقوم
الدليل على بقاءه وذلك ببيان من النبي المبعوث بعده.

وقال بعضهم شرائع من قبلنا يلزمنا العمل به على أن ذلك شريعة لنبينا عليه السلام
فيما لم يظهر دليل النسخ فيه ولا يفصلون بين ما يصير معلوما من شرائع من قبلنا بنقل أهل
الكتاب أو برواية المسلمين عما في أيديهم من الكتاب وبين ما ثبت من ذلك ببيان في
القرآن أو السنة.

وَأَصَحُّ الْأَقَاوِيلِ عِنْدُنَا أَنْ مَا ثَبَتَ بِكِتَابِ اللَّهِ أَنَّهُ كَانَ شَرِيعَةً مِنْ قَبْلِنَا أَوْ بَيَّانَ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَإِنْ عَلَيْنَا الْعَمَلُ بِهِ عَلَى أَنَّهُ شَرِيعَةٌ لِنَبِينَا عَلَيْهِ السَّلَامُ مَا لَمْ يَظْهَرْ نَاسَخُهُ، فَأَمَّا مَا عِلْمٌ بِنَقْلِ دَلِيلٍ مُوجِبٍ لِلْعِلْمِ عَلَى أَنَّهُمْ حَرَفُوا الْكُتُبَ فَلَا يَعْتَبَرُ نَقْلُهُمْ فِي ذَلِكَ لِتَوَهُّمِهِمْ أَنَّ الْمَنْقُولَ مِنْ جُمْلَةٍ مَا حَرَفُوا وَلَا يَعْتَبَرُ فَهَمُّ الْمُسْلِمِينَ ذَلِكَ مِمَّا فِي أَيْدِيهِمْ مِنَ الْكُتُبِ لَجَوَازِ أَنْ يَكُونَ ذَلِكَ مِنْ جُمْلَةٍ مَا غَيَّرُوا وَبَدَّلُوا. (۱)

ترجمه: په دغه فصل کې علماء پرديرو قولنو اختلاف لری: چی دهغوی څخه یو قول دادی: هغه چی یو وخت دیونبی دپاره شریعت ووهغه همیشه او ابدی پاته دی ترڅوچی دمنسوخ کیدلو دلیل یی ثابتیږی، اوهرڅوکی چی راځی نو پرهغه باندی عمل کول پردی بنا لازم دی چی ددغه نبی شریعت دی، ترڅو چی ددغه ناسخ ښکاره سوی نه وی.

اودڅه علماؤ قول دادی: چی دهرنبی شریعت دبل نبی په راتلو سره پای ته رسیږی، داسی چی عمل نه په کول کیږی ترڅوچی دبقاء اوپاته والی دلیل یی نه وی ثابت، اودغه ثبوت ترده وروست درالیزل سوی نبی په بیان سره کیدای سی. دڅه علماؤ قول دادی: چی ترموږ مخکی شریعتونو باندی عمل کول پر موږ باندی په دی وجه لازم دی چی هغه زموږ دنبی علیه السلام دپاره شریعت دی ترڅوچی دمنسوخ کیدلو دلیل یی ښکاره یا ثابت سوی نه وی، اودوی ددغه ترمنځ جلاوالی نه کوی چی دغه دلیل داهل کتابوپه نقل سره وی اوکه دمسلمانو په روایت سره دهغو کتابونو څخه وی چی ددوی په لاسونو کی دی، اودهغه ترمنځ چی دقرآن کریم اودنبی صلی الله علیه وسلم په بیان سره وی.

اودقولونو دجملی څخه صحیح قول زموږ په نزد هغه دی: چی دالله تعالی په کتاب سره ثابت وی چی دغه ترموږ مخکی شریعت وو، اویادرسول الله صلی الله

عليه وسلم په بيان سره وی، خوبياهم پرموړ باندی عمل په دی وجه لازم دی چی دا زموږ د نبی صلی الله علیه وسلم شریعت دی، ترڅوچی منسوخ کونکی یی ښکاره سوی یا ثابت سوی نه وی، اودهغه دلیل په وجه چی موږ ته معلوم سوی دی چی دوی په کتابونو کی تحریف اوتغیرکړی دی نوددوی ونقل ته اعتبار نسته، ځکه کیدای سی چی دغه نقل سوی هم دهغه جملی څخه وی چی دوی تغیراوتحریف پکښی کړی دی، اودمسلمانانو ونقل ته هم اعتبار نسته ځکه کیدای سی چی ددوی په لاسونو کی هم هغه محرف اوتغیر سوی کتابونه وی.

دغه اختلاف داسی نه چی یوازی دحنفی فقهی داصولو په کتابونو کی لیکلی سوی دی بلکی دشافعی فقهی داصولو په کتابونو کی دغه اختلاف داسی نقل سوی دی: اختلف أصحابنا وغيرهم هل تعبده الله تعالى أعني نبينا صلى الله عليه وسلم باتباعها أعني شريعة من قبلنا أم كان منها عن اتباعها على ثلاثة مذاهب.

أحدها: أنه لم يكن متعبدا باتباعها بل كان منها عنها وقد ذهب إلى هذا جماعة من أصحابنا وأكثر المتكلمين وطائفة من أصحاب أبي حنيفة.

والمذهب الثاني: أنه صلى الله عليه وسلم كان متعبدا باتباعها إلا ما نسخ منها وإلى

هذا مال أكثر أصحابنا وكثير من أصحاب أبي حنيفة وطائفة من المتكلمين.

والمذهب الثالث: أنه صلى الله عليه وسلم لم يتعبد فيها بأمر ولا نهي. وقال بعض

الفقهاء كان متعبدا بشريعة إبراهيم عليه السلام على الخصوص دون غيره وهو قول شاذ والمعروف ما قدمنا من قبل.

والمذهب الصحيح هو الأول وإنه كان المذهب الثاني قد نصره كثير من أصحابنا وقد

أومىء إليه الشافعي في بعض كتبه. (۱)

ترجمة: زمور (شافعی) ملگرو اونورو په دی کی اختلاف دی: چی زمور
نبی صلی الله علیه وسلم دمخکنی شریعتونو داتباع په ډول عبادت کړی دی که
ځنی منع کړل سوی دی؟ په دی هکله دری مذهبونه دی:

یومذهب دادی چی دبل شریعت په اتباع یی عبادت نه دی کړی بلکی ځنی
منع کړل سوی دی، دغه قول زمور دملگرو دیوتولی دی، اودهیرو متکلمینو او
دامام ابوحنیفه رحمه الله دملگرو دیوتولی دی.

دوهم مذهب دادی: چی نبی صلی الله علیه وسلم دمخکنی شریعت په
اتباع عبادت کړی دی، مگر نه په هغو چی ددوی څخه منسوخ سوی دی، او دغه
قول زمور دهیرو ملگرو اودابی حنیفه رحمه الله اودمتکلمینو دیوی ډلی دی.

دریم مذهب دادی: چی نبی صلی الله علیه وسلم په مخکنی شریعت باندی
هیڅ عمل نه دی کړی، نه په امر او نه په نهی، اوڅه فقهاء وایی: چی خاص دابراهیم
علیه السلام په شریعت باندی یی عمل کړی دی په نورو نه دی کړی، خودغه شاذ
او نادر قول دی معروف او معلوم قولونه هغه دی چی مور مخکی ذکر کړل.

اوصحیح مذهب هغه اول دی، اودوهم مذهب هم زمور دهیرو ملگرو تایید
کړی دی اوخپله امام شافعی رحمه الله هم په څه کتابونو کی اشاره ورته کړی ده.

زمور دحنفی فقهی داصولو په یوبل کتاب کی ودغه اختلاف داسی اشاره
سوی ده: قَالَ بَعْضُ الْعُلَمَاءِ: يَلْزَمُنَا شَرَائِعُ مَنْ قَبْلَنَا حَتَّى يَقُومَ الدَّلِيلُ عَلَى النُّسْخِ بِمَنْزِلَةِ
شَرَائِعِنَا. وَقَالَ بَعْضُهُمْ لَا يَلْزَمُنَا حَتَّى يَقُومَ الدَّلِيلُ. وَقَالَ بَعْضُهُمْ يَلْزَمُنَا عَلَى أَنَّهُ شَرِيعَتُنَا.

وَالصَّحِيحُ عِنْدَنَا أَنَّ مَا قَصَّ اللَّهُ تَعَالَى مِنْهَا عَلَيْنَا مِنْ غَيْرِ انْكَارٍ أَوْ قَصِّ رَسُولِ اللَّهِ
صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ غَيْرِ انْكَارٍ فَإِنَّهُ يَلْزَمُنَا عَلَى أَنَّهُ شَرِيعَةُ رَسُولِنَا عَلَيْهِ السَّلَامُ. (۱)

ترجمة: څه علما ويلي دي: چی په مخکنی شریعتونو باندی داسی عمل

کول لازم دی لکه زموږ شریعت، ترڅوچی دمنسوخ کیدلو دلیل بی ثابت سوی نه وی، اوڅه بیا وایی پرموږ عمل کول لازم نه دی ترڅو چی دعمل کولو دلیل قایم او ثابتیږی، اوڅه بیا وایی: پرموږ عمل کول لازم دی په دی بنا چی دغه زموږ شریعت دی، اوزموږ (حنفیانو) په نزد صحیح قول دادی: هغه چی الله تعالی د هغوی څخه موږ ته بیله انکاره بیان کړی دی، اویا رسول الله صلی الله علیه وسلم بیله انکاره بیان کړی وی، نوپر دغه باندی عمل کول داسی لازم دی ځکه چی دغه زموږ د رسول صلی الله علیه وسلم شریعت دی.

دغه پورتنی اختلاف ته هم ددی دپاره څه اشاره وسوله چی ثابتہ سی چی دغه اصل یا دلیل هم د علماؤ اوفقهاؤ ترمنځ اختلافی دلیل دی، داچی کوم قول صحیح او کوم غیر صحیح دی یا کوم قول قوی او کوم غیر قوی دی دهغه سره زما بحث تعلق نلری، زه یوازی دا ثابتول غوازه چی په داسی دلایلو سره دیومسئلی اثبات کول تحقیق ته ضرورت لری وبس.

۳- دریم اختلافی دلیل استحسان دی: داستحسان لغوی معنی په عربی لغت کی داسی سوی ده: *الِاسْتِحْسَانُ فِي اللُّغَةِ اسْتِفْعَالٌ مِنَ الْحُسْنِ، وَهُوَ عَدُّ الشَّيْءِ وَاعْتِقَادُهُ حَسَنًا نَقُولُ اسْتَحْسَنْتُ كَذَا أَيْ اعْتَقَدْتُهُ حَسَنًا.* (۱)

ترجمة: استحسان په لغت کی داستفعال دباب څخه دی، دحسن څخه یعنی دمجرد باب یی حَسُنَ دی، معنی یی ده یوشی ښه بلل اودښوعقیده باندی ساتل، لکه داچی ته وایی: مافلانی شی ښه وباله، اودښوعقیده پرلرم. داستحسان په اصطلاحی معنی کی داصول فقهی د علماؤ څخه ډیر اختلاف نقل سوی دی لکه چی وایی:

۱- *أَمَّا فِي اصطلاح الأصوليين فَقَدْ «قِيلَ فِي تَعْرِيفِهِ: إِنَّهُ دَلِيلٌ يَتَقَدِّحُ فِي نَفْسِ*

الْمُجْتَهِدِ، لَا يَقْدِرُ عَلَى التَّعْبِيرِ عَنْهُ» أَيُّ: لَا يَقْدِرُ أَنْ يُفْصِحَ عَنْهُ بِعِبَارَةٍ.

۲- وَقِيلَ: مَا اسْتَحْسَنَهُ الْمُجْتَهِدُ بِعَقْلِهِ، فَإِنْ أُرِيدَ مَعَ دَلِيلٍ شَرْعِيٍّ فَرِيقًا، وَإِلَّا مُنْعَ، إِذْ لَا فَرْقَ بَيْنَ الْعَالِمِ وَالْعَامِّيِّ إِلَّا النَّظَرُ فِي أدَلَّةِ الشَّرْعِ، فَحَيْثُ لَا نَظَرَ فَلَا فَرْقَ، وَيَكُونُ حُكْمًا بِمُجَرَّدِ الْهَوَى وَاتِّبَاعًا لِلشَّهْوَةِ فِيهِ.

۳- حُكْمِي فِي «الرَّوَضَةِ» عَنِ الْقَاضِي يَعْقُوبَ. قَالَ: وَهُوَ أَنْ يَتْرَكَ حُكْمًا إِلَى حُكْمٍ هُوَ أَوْلَى مِنْهُ.

۴- وَقَالَ أَبُو الْكَرَّخِيِّ: هُوَ الْعُدُولُ عَمَّا حُكِمَ بِهِ فِي نَظَائِرِ مَسْأَلَةٍ إِلَى خِلَافِهِ لَوَجْهِهْ أَقْوَى مِنْهُ.

۵- وَقَالَ الْقَاضِي أَبُو الْوَلِيدِ الْبَاجِي مِنَ الْمَالِكِيَّةِ: الْإِسْتِحْسَانُ هُوَ الْقَوْلُ بِأَقْوَى الدَّلِيلَيْنِ. (۱)

۶- وَقَالَ بَعْضُهُمْ: هُوَ عُدُولٌ عَنْ قِيَاسٍ إِلَى قِيَاسٍ أَقْوَى مِنْهُ وَهَذَا أَيْضًا بَاطِلٌ لِأَنَّهُمْ يَسْمُونِ إِذَا عُدِلُوا عَنْ الْقِيَاسِ إِلَى نَصِّ اسْتِحْسَانًا أَيْضًا.

۷- وَقَالَ بَعْضُهُمْ: الْإِسْتِحْسَانُ تَرْكُ طَرِيقَةِ الْحُكْمِ إِلَى أُخْرَى هِيَ أَوْلَى مِنْهَا. (۲)
ترجمة: دفعی داصولینو په اصطلاح کی داستحسان په تعریف کی چا ویلی دی: ۱- چی داهغه دلیل دی چی دمجتهد په دماغ کی راگرخی خو پر تعبیر بی قدرت نلری، یعنی په الفاظوی تعبیر نسی کولای.

۲- چا ویلی دی: استحسان هغه دلیل دی چی مجتهد بی په خپل عقل ښه وگنی، ددغه تعریف په باره کی ویل کیږی، که دغه دده ښه گڼل که دشرعی دلیل سره وی نوبیاخو ورسره موافق یو، که دشرعی دلیل په وجه نه وی نوداسی قول منع دی، حکه دعالم اوعامی په منځ کی فرق دادی چی عالم په شرعی دلایلو کی

۱- شرح مختصر الروضة ج ۳ ص ۱۸۱-۱۹۷ ۲- قواطع الادلة فی الاصول ج ۲ ص ۲۷۱

نظر کولای سی نوپه هغه ځای کی چی دشرعی دلایلو نظر اولحاظ نه وی نوپه هغه ځای کی دعالم اوعامی فرق نسته، نوداسی حکم دهوی اودخپلی خوښی اتباع بلل کیږی، شرعی دلیل نه ورته ویل کیږی.

۳- دقاضی یعقوب رحمه الله څخه په روضه نومی کتاب کی حکایت سوی دی: چی استحسان دیو حکم دبل قوی حکم دپاره پریښودل دی.

۴- ابوالحسن کرخی رحمه الله وایی: استحسان دیو حکم څخه عدول کول دی چی دده په امثالوکی سوی وی، وداسی حکم ته عدول وی چی هغه ترده اولی اوبښه وی.

۵- دمالکی مذهب یو عالم ابو الولید باجی رحمه الله وایی: استحسان د دوو دلیلونو څخه په قوی باندی قول کولو ته استحسان وایی.

۶- چاویلی دی چی استحسان دیوه قیاس څخه وبل داسی قیاس ته عدول یارجوع کول دی چی هغه ترده قوی وی، اوداهم باطل دی ځکه دوی (حنفیان) چی کله دقیاس څخه ونص ته عدول وکړی هم استحسان ورته وایی.

۷- چاویلی دی: چی استحسان دیوه حکم بل داسی حکم ته پریښودل دی چی هغه ترده ښه وی.

دپورتنیو تعریفونو دا اختلاف پربنیاد دعلماؤ په منع کی اختلاف دی چی استحسان دلیل دی که نه؟ که دلیل وی نومستقل دلیل دی که دقیاس یوقسم دی؟ په دی هکله ډیر زیات اختلاف داحنافو اوشافعیانو ترمنځ نقل سوی دی، او د اختلاف لویه وجه هغه اولنی دوه تعریفونه دی، چی احناف داسی استحسان حجت اودلیل بولی اوشافعیان یی حجت اودلیل نه بولی، دنورو امامانو څخه هم مختلف قولونه نقل سوی دی، په دی هکله یو عالم لیکلی دی: *الاستحسان حجة*

عَنْ أَبِي حَنِيفَةَ. وَفِي كَوْنِهِ حُجَّةٌ عِنْدَ أَحْمَدَ قَوْلَانِ، وَحَقِيقَتُهُ أَنَّ تَرْكَ قِيَاسٍ إِلَى قِيَاسٍ هُوَ أَقْوَى مِنْهُ. ثُمَّ قَالَ بَعْدُ: وَمُقْتَضَى كَلَامِ أَحْمَدَ أَنَّ الْإِسْتِحْسَانَ هُوَ الْعُدُولُ عَنْ مُوجِبِ الْقِيَاسِ إِلَى دَلِيلٍ هُوَ أَقْوَى مِنْهُ. (۱)

ترجمة: استحسان داماد ابو حنيفة رحمة الله تعالى عليه په نزد حجت او دليل دی، او داماد احمد رحمة الله تعالى عليه په دغه کې دوه قولونه دی، او داستحسان حقيقت دادی چې یو قیاس د بل داسی قیاس دپاره پرینودل سی چې هغه ترده قوی وی، خوداماد احمد دکلام مقتضی داده چې استحسان د قیاس د موجب څخه عدول کول دی و داسی دلیل ته چې هغه ترده قوی وی.

د کتابونو دمطالعی څخه معلومیري چې دلته لوی اختلاف د حنفی او شافعی فقهاؤ ترمنځ دی، ځکه ډیر دهغوی ترمنځ د دلائلو او اقوالو تبادله سوی ده، لکه داچې د حنفی فقهي د اصولو په یو کتاب کې داستحسان پر اثبات باندی د دلیل په ډول لیکلی دی: قَالَ أَبُو بَكْرٍ الرَّازِيُّ الْجصاصُ الحنفی: تَكَلَّمَ قَوْمٌ مِنْ مُخَالَفِينَا فِي إِبْطَالِ الْإِسْتِحْسَانِ حِينَ ظَنُّوا أَنَّ الْإِسْتِحْسَانَ حُكْمٌ مِمَّا يَشْتَبِهُهُ الْإِنْسَانُ وَيَهْوَاهُ، أَوْ يَلْدُهُ، وَلَمْ يَعْرِفُوا مَعْنَى قَوْلِنَا فِي إِطْلَاقِ لَفْظِ الْإِسْتِحْسَانِ.

فَنَقُولُ: لَمَّا كَانَ (مَا حَسَنَهُ اللَّهُ تَعَالَى) بِإِقَامَتِهِ الدَّلَائِلَ عَلَى حُسْنِهِ مُسْتَحْسَنًا، جَازَ لَنَا إِطْلَاقُ لَفْظِ الْإِسْتِحْسَانِ فِيمَا قَامَتِ الدَّلَالَةُ بِصِحَّتِهِ. فَقَالَ عَزَّ مِنْ قَائِلٍ: {فَبَشِّرْ عِبَادِ} {الَّذِينَ يَسْتَمِعُونَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ أُولَئِكَ الَّذِينَ هَدَاهُمُ اللَّهُ وَأُولَئِكَ هُمْ أُولُو الْأَلْبَابِ} (۲) وَرَوَى عَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ، وَقَدْ رُوِيَ مَرْفُوعًا إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَنَّ اللَّهَ قَالَ: «مَا رَأَى الْمُؤْمِنُونَ حَسَنًا فَهُوَ عِنْدَ اللَّهِ تَعَالَى حَسَنٌ وَمَا رَأَى الْمُسْلِمُونَ سَيِّئًا فَهُوَ عِنْدَ اللَّهِ تَعَالَى سَيِّئٌ».

فَإِذَا كُنَّا قَدْ وَجَدْنَا هَذَا اللَّفْظَ أَصْلًا فِي الْكِتَابِ وَالسُّنَّةِ لَمْ يَمْنَعْ إِطْلَاقَهُ بَعْضَ مَا قَامَتْ عَلَيْهِ الدَّلَالَةُ بِصِحَّتِهِ عَلَى جِهَةِ تَعْرِيفِ (الْمَعْنَى) وَإِفْهَامِ هُوَ الْمُرَادُ. (۱)

ترجمة: ابوبکر رازی جصاص حنفی فرمائی: زمور بمخالف قوم (شافعیان) داستحسان پربطلان خبره کری ده، دوی داسی گمان کوی چی استحسان داسی حکم دی چی انسان یی دخپل اشتها، خواهش اوخوند پربناکوی، اودوی زمور هغه معنی نه ده فهمولی کوم چی مور داستحسان دلفظ کری ده.

نومور وایو داچی الله تعالی هغه ته مستحسن وایی چی پرحسن یی دلایل قایم سی، نومور ته هم جایز ده چی داستحسان دلفظ اطلاق پرهغه وکړو چی دهغه پرصحت دلایل قایم وی.

دهغو دلایلو دجملی څخه چی داستحسان پر استدلال دلیل په ویل کیږی دالله تعالی دغه قول دی چی فرمایی: نوزیری وکړه (ای محمد صلی الله علیه وسلم) زماپرهغو بندگانو چی خبره اوری (دقرآن) اوبیا دوی ډیربڼه دهغوی متابعت کوی.

یاداچی دوی ټولی خبری اوری اوبیادوی دهغوی دجملی څخه چی ډیری بڼه وی دهغوی متابعت کوی. همدغه کسان دصافو اوخالصو عقلونو خاوندان دی. بل دابن مسعود رضی الله تعالی عنهما څخه مروفوع روایت دی چی نبی صلی الله علیه وسلم فرمایی: هغه چی مومنان یی بڼه گڼی نو هغه دالله تعالی په نزد بڼه دی، او هغه چی مومنان یی بد گڼی هغه دالله تعالی په نزد بد دی.

نوچی مور ددغه لفظ (استحسان) دپاره په قرآن اوحدیث کی اصل پیدا کړو نومور کولای سو هغه چی پرصحت باندی دتعریف او افهام اوتفهیم دوجهی دلیل قایم سی نومور هغه ته حسن ووايو ځکه دداسی ویلو څخه هیڅ مانع نسته.

دشافعی فقہی داصولو پہ یو کتاب کی دغه بحث داسی بیان سوی دی،
چی په هغه کی دحنفی فقہی داصولو ددلایلو جوابونو او توجیه هم سوی ده چی
خه خلاصه یی داسی ده:

الأصل الثالث من الأصول الموهومة الاستحسان: وَقَدْ قَالَ بِهِ أَبُو حَنِيفَةَ وَقَالَ
الشَّافِعِيُّ مَنْ اسْتَحْسَنَ فَقَدْ شَرَعَ.

أَنَا نَعْلَمُ قَطْعًا إِجْمَاعَ الْأُمَّةِ قَبْلَهُمْ عَلَى أَنَّ الْعَالِمَ لَيْسَ لَهُ أَنْ يَحْكُمَ بِهِوَاءَ وَشَهْوَتِهِ مِنْ
غَيْرِ نَظَرٍ فِي دَلَالَةِ الْأَدِلَّةِ، وَالِاسْتِحْسَانُ مِنْ غَيْرِ نَظَرٍ فِي أدِلَّةِ الشَّرْعِ حُكْمٌ بِالْهَوَى الْمُجَرَّدِ
وَهُوَ كَاسْتِحْسَانِ الْعَامِّيِّ وَمَنْ لَا يُحْسِنُ النَّظَرَ، فَإِنَّهُ إِذَا جُوزَ الاجْتِهَادُ لِلْعَالِمِ دُونَ الْعَامِّيِّ؛
لأنَّهُ يُفَارِقُهُ فِي مَعْرِفَةِ أدِلَّةِ الشَّرِيعَةِ وَتَمْيِيزِ صَحِيحِهَا مِنْ فَاسِدِهَا، وَإِلَّا فَالْعَامِّيُّ أَيْضًا
يَسْتَحْسِنُ.

قُلْنَا: اتَّبَاعُ أَحْسَنٍ مَا أُنْزِلَ إِلَيْنَا هُوَ اتِّبَاعُ الْأَدِلَّةِ، فَيَتَّبِعُوا أَنَّ هَذَا مِمَّا أُنْزِلَ إِلَيْنَا فَضْلًا
عَنْ أَنْ يَكُونَ مِنْ أَحْسَنِهِ وَهُوَ كَقَوْلِهِ تَعَالَى: [الزمر: ٥٥]
ثُمَّ نَقُولُ: نَحْنُ لَسْتَحْسِنُ إِبْطَالَ الِاسْتِحْسَانِ، وَأَنْ لَا يَكُونَ لَنَا شَرْعٌ سِوَى الْمُصَدِّقِ
بِالْمُعْجِزَةِ، فَلْيَكُنْ هَذَا حُجَّةً عَلَيْهِمْ.

الجواب الثاني: أَنْ يُلْزَمَ مِنْ ظَاهِرِ هَذَا اتِّبَاعُ اسْتِحْسَانِ الْعَامِّيِّ وَالطُّفْلِ وَالْمَعْتَوَةِ
لِعُمُومِ اللَّفْظِ.

الشُّبْهَةُ الثَّانِيَّةُ: قَوْلُهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ «مَا رَأَاهُ الْمُسْلِمُونَ حَسَنًا فَهُوَ عِنْدَ اللَّهِ
حَسَنٌ». وَلَا حُجَّةَ فِيهِ مِنْ أَوْجِهِ. الْأَوَّلُ: أَنَّهُ خَبَرٌ وَاحِدٌ لَا تُثْبِتُ بِهِ الْأَصُولُ.
الثَّانِي: أَنَّ الْمُرَادَ بِهِ مَا رَأَاهُ جَمِيعُ الْمُسْلِمِينَ؛ لِأَنَّهُ لَا يَخْلُو أَنْ يُرِيدَ بِهِ جَمِيعَ
الْمُسْلِمِينَ أَوْ أَحَادِهِمْ، فَإِنْ أَرَادَ الْجَمِيعَ فَهُوَ صَحِيحٌ إِذْ الْأُمَّةُ لَا تَجْتَمِعُ عَلَى حُسْنِ شَيْءٍ إِلَّا
عَنْ دَلِيلٍ، وَالْإِجْمَاعُ حُجَّةٌ، وَهُوَ مُرَادُ الْخَبَرِ. وَإِنْ أَرَادَ الْآحَادَ لَزِمَ اسْتِحْسَانُ الْعَوَامِّ.

الثالث: أَنَّ الصَّحَابَةَ أَجْمَعُوا عَلَى اسْتِحْسَانِ مَنَعَ الْحُكْمِ بِغَيْرِ دَلِيلٍ، وَلَا حُجَّةٍ؛ لِأَنَّهُمْ
مَعَ كَثْرَةِ وَقَائِعِهِمْ تَمَسَّكُوا بِالظُّوَاهِرِ وَالْأَشْبَاهِ وَمَا قَالَ وَاحِدٌ حَكَمْتُ بِكَذَا وَكَذَا لِأَنِّي
اسْتَحْسَنْتُهُ وَلَوْ قَالَ ذَلِكَ لَشَدَّدُوا الْإِنْكَارَ عَلَيْهِ وَقَالُوا: مَنْ أَلْتَ حَتَّى يَكُونَ اسْتِحْسَانُكَ
شَرْعًا وَتَكُونَ شَارِعًا لَنَا. (۱)

ترجمة: دموهومه اصولو خخه دریم اصل استحسان دی، اوپه دغه باندی
امام ابوحنیفه رحمه الله قول کړی دی، اوامام شافعی رحمه الله وایی خوک چی په
استحسان عمل کوی نوهغه نوی شریعت جوړکړی دی.

امام شافعی رحمه الله وایی چی موږ پوهیږو چی دمخکنی امت اجماع ده
چی یو عالم ته دغه نسته چی په خپل هوا اوخواهش باندی حکم وکړی بیله دی
چی ددلایلو په دلالت کی نظروکړی، اوداسی استحسان چی په هغه کی دشریعت
ددلایلو مراعت نه وی نوهغه په مطلق خواهش باندی حکم کول دی، اودغه
داسی دی لکه دعامی اودهغه چا استحسان چی ښه نظر نلری، اوبیشکه عالم ته
داجتهادکول جایز دی وعامی ته جایزه دی، ځکه عالم دشرعی دلایلو ترمنځ جلا
والی کولای سی اودصحيح اوفاسد ترمنځ فرق کولای سی، که نه نوعامی به هم
دخپل استحسان پربناء حکم کوی.

داحنافودقرآنی آیتونو {الَّذِينَ يَسْتَمِعُونَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ} او {وَاتَّبَعُوا أَحْسَنَ
مَا أُنْزِلَ إِلَيْكُمْ مِنْ رَبِّكُمْ} په توجیه کی دشافعیانو دخوا داسی ویل کیږی چی موږ
وايو: دښه اتباع څخه ددلایلو پربناء اتباع مراد ده، داسی نه چی دهر سامع
اوریدونکی په نزد ښه مراد دی.

اوبل دوی وایی: که هرچا خپله خوښه اوبښه مراد سی نوزموږ په نزد

داستحسان بطلان نبه دی، اوبل دوی وایی: موږ داسی شریعت نه منو چی دهغه تصدیق په معجزه سره نه وی سوی. لکه دنبی صلی الله علیه وسلم تصدیق چی په معجزو سره سوی دی.

دویم جواب: ددغه اتباع دظاهر څخه دعامی، کوچنی اوبی عقل دنبه نظر اتباع هم لازمیری ځکه دغه لفظ ډیر عام دی.

ددویم دلیل یعنی حدیث «مَا رَأَى الْمُؤْمِنُونَ حَسَنًا فَهُوَ عِنْدَ اللَّهِ تَعَالَى حَسَنٌ وَمَا رَأَى الْمُسْلِمُونَ سَيِّئًا فَهُوَ عِنْدَ اللَّهِ تَعَالَى سَيِّئٌ». په جواب کی اول داسی توجیه کوی او فرمایي: چی دغه حدیث خبر واحد دی او په خبر واحد باندی اصول نه ثابتیری.

دویم جواب: په دغه حدیث کی د(المسلمون) لفظ جمع دی، مطلب دا چی دتولو مسلمانانو په نزد نبه وی، اودغه صحیح ده ځکه ټول امت مسلمة دیوشی پرحسن یانبه والی نه سره یوځای کیږی مگر ددلیل پربنیاد، نودغه اجماع ده او اجماع په خپله یو قطعی دلیل دی او په حدیث کی همدغه مراد دی، اوکه دمسلمون څخه احاد یا افراد مراد سی نویاڅو دعوامو داستحسان اتباع هم لازمه گرځی اودغه باطله ده ځکه دعامی داستحسان اتباع لازمه نه ده.

دریم جواب: داچی داصحابو کرامو څخه هم داسی بی دلیل استحسان نه دی نقل سوی بلکی دوی په تولو واقعاتو کی په دلایلو سره قول کړی دی داسی د هیڅ یوه څخه هم نه دی نقل سوی چی هغوی دی ویلی وی چی زه داسی حکم کوم ځکه دغه زما په نزد حسن یانبه ده، که چا داسی قول هم کړی وای نو ډیر سخت انکار سره به مخامخ سوی وای، چی ته بیاڅوک یی چی ستا استحسان زموږ دپاره شریعت یادلایل جوړ سو.

دالمستصفی مصنف په بل ځای کی لیکلی دی (ذَكَرَهُ الْكَرْخِيُّ وَبَعْضُ

أَصْحَابُ أَبِي حَنِيفَةَ مِمَّنْ عَجَزَ عَنْ نُصْرَةِ الْإِسْتِحْسَانِ وَقَالَ: لَيْسَ هُوَ عِبَارَةً عَنْ قَوْلٍ بِغَيْرِ دَلِيلٍ بَلْ هُوَ بِدَلِيلٍ، مِثْلُ قَوْلِهِ: مَالِي صَدَقَةٌ لِلَّهِ أَوْ عَلَيَّ أَنْ أَتَصَدَّقَ بِمَالِي، فَالْقِيَاسُ لُزُومُ التَّصَدُّقِ بِكُلِّ مَا يُسَمَّى مَالًا، لَكِنْ اسْتَحْسَنَ أَبُو حَنِيفَةَ التَّخْصِصَ بِمَالِ الزَّكَاةِ لِقَوْلِهِ تَعَالَى: {خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً} [التوبة: ۱۰۳] وَلَمْ يُرِدْ إِلَّا مَالَ الزَّكَاةِ. وَاللَّهُ أَعْلَمُ. (۱)

ترجمة: کرخی اودامام ابوحنيفة رحمة الله عليه خه داسی اصحابانو چی د استحسان د دفاع خخه عاجزوه ذکرکری دی چی د استحسان خخه داسی قول مراد نه دی چی دلیل نلری بلکی داسی قول مراد دی چی دلیل ورسره وی لکه داچی یو شوک وایی: زما مال دالله تعالی دپاره دی، یا وایی: پر مال لازم ده چی خپل مال صدقه کرم، نوپه داسی قول کی د قیاس تقاضا دغه ده چی ټول هغه خه صدقه کړی چی مال ورته ویل کیږی، خوامام ابوحنيفة رحمه الله د استحسان په ډول دغه قول یوازې په فرضی زکات پوری خاص کوی، ځکه داچی الله تعالی فرمایي: ته ددوی د مالونو خخه صدقه واخله، نودلته هم یوازې فرضی صدقه مراد ده.

د شافعی فقهی د اصولو یو عالم بیالیکلی دی چی دغه اختلاف یو لفظی اختلاف دی: واعلم أن مرجع الخلاف معهم في هذه المسألة إلى نفس التسمية فإن الاستحسان على الوجه الذي ظنه بعض أصحابنا من مذهبهم لا يقولون به والذي يقولونه لتفسير مذهبهم به العدول في الحكم من دليل إلى دليل هو أقوى منه وهذا لا ننكره لكن هذا الاسم لا نعرفه بآية لمثل هذا الدليل. (۲)

ترجمة: اوپوه سی چی په دغه مسئله کی ددوی سره دا اختلاف مرجع صرف او یوازې په نوم کی ده، ځکه د استحسان هغه مطلب چی زموږ ملگرو ددوی

دمذهب خخه اخستی دی په هغه باندی دوی قول نه کوی او هغه چی دوی دخپل مذهب په تفسیر کی قول په کوی هغه داچی (په حکم کی دیوه دلیل خخه بل داسی دلیل ته عدول کول دی چی هغه ترده قوی وی) اوددی خخه موږ هم انکار نه کوو، خودداسی دلیل دپاره دغه نوم نه پیژنو.

داستحسان مثالونه

داستحسان دقسمونو اومثالونو په هکله دحنفی فقهی په یو کتاب کی لیکلی دی: قَوْلُهُ: وَلِلْإِسْتِحْسَانِ أَلْوَاغٌ آخَرٌ مِثْلُ الْإِسْتِحْسَانِ الثَّابِتِ بِالْأَثَرِ وَالْإِجْمَاعِ وَالضَّرُورَةِ مِثْلُ السَّلَمِ وَالْإِجَارَةِ وَبَقَاءِ الصَّوْمِ مَعَ فِعْلِ النَّاسِي.

فَإِنَّ الْقِيَاسَ يَأْتِي جَوَازَ السَّلَمِ؛ لِأَنَّ الْمَعْقُودَ عَلَيْهِ الَّذِي هُوَ مَحَلُّ الْعَقْدِ مَعْدُومٌ حَقِيقَةً عِنْدَ الْعَقْدِ، وَالْعَقْدُ لَا يَنْعَقِدُ فِي غَيْرِ مَحَلِّهِ إِلَّا أَنَّا تَرَكْنَاهُ بِالْأَثَرِ الْمَوْجِبِ لِلتَّرْخِصِ، وَهُوَ قَوْلُ الرَّائِي وَرَخَّصَ فِي السَّلَمِ، وَقَوْلُهُ عَلَيْهِ السَّلَامُ «مَنْ أَسْلَمَ مِنْكُمْ فَلْيَسْلَمْ فِي كَيْلٍ مَغْلُومٍ».

وَكَذَا الْقِيَاسُ يَأْتِي جَوَازَ الْإِجَارَةِ؛ لِأَنَّ الْمَعْقُودَ عَلَيْهِ، وَهُوَ التَّفَقُّعُ مَعْدُومٌ فِي الْحَالِ، إِلَّا أَنَّا تَرَكْنَاهُ بِالْأَثَرِ، وَهُوَ قَوْلُهُ عَلَيْهِ السَّلَامُ «أَعْطُوا الْأَجِيرَ حَقَّهُ قَبْلَ أَنْ يَجِفَّ عَرَقُهُ» فَالْأَمْرُ بِإِعْطَاءِ الْأَجْرِ دَلِيلُ صِحَّةِ الْعَقْدِ.

وَكَذَا الْأَكْلُ نَاسِيًا يُوجِبُ فَسَادَ الصَّوْمِ فِي الْقِيَاسِ؛ لِأَنَّ الشَّيْءَ لَا يَبْقَى مَعَ وُجُودِ مَا يُتَنَافَاهُ كَالطَّهَّارَةِ مَعَ الْحَدَثِ وَالْإِعْتِكَافِ مَعَ الْخُرُوجِ مِنْ غَيْرِ حَاجَةٍ، إِلَّا أَنَّهُ مَتْرُوكٌ بِالْأَثَرِ، وَهُوَ قَوْلُهُ عَلَيْهِ السَّلَامُ «أَتِمُّ عَلَى صَوْمِكَ فَإِنَّمَا أَطْعَمَكَ اللَّهُ وَسَقَاكَ».

وَمِنْهُ أَيْ وَمِنْ الْإِسْتِحْسَانِ مَا ثَبَتَ بِالْإِجْمَاعِ مِثْلُ الْإِسْتِصْنَاعِ يَعْنِي فِيمَا فِيهِ لِلنَّاسِ تَعَامُلٌ مِثْلُ أَنْ يَأْمُرَ إِنْسَانًا لِيُخَرِّزَ لَهُ خُفًّا مِثْلًا بِكَذَا وَيَبَيِّنَ صِفَتَهُ وَمِقْدَارَهُ، وَلَا يَذْكُرُ لَهُ أَجَلًا وَيُسَلِّمُ إِلَيْهِ الدَّرَاهِمَ أَوْ لَا يُسَلِّمُ فَإِنَّهُ يَجُوزُ وَالْقِيَاسُ يَقْتَضِي عَدَمَ جَوَازِهِ؛ لِأَنَّهُ يَنْبَغُ مَعْدُومٌ لِلْحَالِ حَقِيقَةً، وَهُوَ مَعْدُومٌ وَصْفًا فِي الذِّمَّةِ، وَلَا يَجُوزُ بَيْنَ شَيْءٍ إِلَّا بَعْدَ تَعَيُّنِهِ حَقِيقَةً أَيْ ثُبُوتِهِ

فِي الذِّمَّةِ كَالسَّلَمِ فَأَمَّا مَعَ الْعَدَمِ مِنْ كُلِّ وَجْهِ فَلَا يُتَصَوَّرُ عَقْدٌ لَكِنَّهُمْ اسْتَحْسَنُوا تَرْكَهُ
بِالْإِجْمَاعِ الثَّابِتِ بِتَعَامُلِ الْأُمَّةِ مِنْ غَيْرِ كَثِيرٍ. (۱)

ترجمه: د استخسان نور قسمونه او انواع هم سته لکه هغه استحسان چي په
اثر، اجماع او ضرورت سره ثابت وي لکه سلم، اجارة اودهیرونکی دخورلو سره
دروژی پاته کیدل.

ځکه د قیاس په مقتضا سلم جایز نه دی، ځکه په سلم کی پر کوم شی چي
عقد کول کیږي هغه حقیقه معدوم دی په دغه وخت کی وجود نلري، (سلم داسی
دی چي غنم یا بل شی شنه وي تر پخیدلو دمخه خرڅ کړل سی) او عقد بیله خپله
ځایه صحیح نه دی، خودلته چي سلم ته جایز ویل کیږي دهغه اثر پر بناء چي
رسول الله صلی الله علیه وسلم ورته اجازت ورکړی دی (لکه داچي فرمایي که
ستاسو څخه چا سلم کوی نو په معلومه پیمانه یی کوی).

همدارنگه د اجاری عقد د قیاس په مقتضا صحیح نه دی، ځکه پر کوم شی
چي عقد کول کیږي (منافع) هغه د عقد په وخت کی معدوم دی، خودغه دهغه اثر
پر بناء صحیح ده چي رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایي: (تاسو مزدور ته دده
حق هغه وخت ورکوی چي دده خوله وچه سوی نه وي، د اجرت په ورکولو امر کول
د دغه معنای چي عقد صحیح دی.

همدارنگه که څوک روژیاتی په هیږه څه و خوری یا وچنسی نو د قیاس تقاضا
داسی ده چي د دغه روژیاتی روژه ماته ده، ځکه د قیاس تقاضا داده چي د یوشی
وجود دخپل منافی سره نه پاته کیږي، لکه طهارت دبی اودسی سره یا اعتکاف
دبی ضرورته وتلو سره، خودلته دغه دهغه اثر پر بناء پاته دی چي رسول الله صلی
الله علیه وسلم فرمایي (ته خپله روژه پوره کړه بیشکه الله تعالی تاته خواږه درکړه

اوته یی اوبه کړی،

دهمدغه استحسان دجملی څخه یو قسم هغه دی چی په اجماع سره ثابت وی لکه دیوشی په جوړیدلو کی دخلگو معامله، داچی موچی ته وایی (خپلې په دومره راوکنده) ډول اومقداریی معلوم کړی، خووخت اومده یی معلومه نکړی، مزدوری ورکړی که ورنکړی داصحیح اوجایز ده، خودقیاس په مقتضا جایزه نه ده، ځکه دغه حقیقه دمعدوم عقد دی، حال داچی دوصف دنظره دغه په زمه کی معدوم دی، ځکه دیوشی بیع ترهغو جایزه نه ده ترڅو چی حقیقه دهغه تعین نه وی سوی، یعنی لکه سلم چی په زمه کی نه وی ثابت سوی، اوهغه چی دتولو وجهو څخه معدوم وی هغه ته عقد نه ویل کیږی، خودوی دغه حکم دعامو خلگو دتعامل په وجه ښه وبللی اوپرخیل حال یی پریښودی.

بل مثال دابوخطاب قول دی: قَوْلُ أَبِي الْخَطَّابِ فِي مَسْأَلَةِ الْعَيْنَةِ: وَإِذَا اشْتَرَى مَا بَاعَ بِأَقْلٍ مِمَّا بَاعَ قَبْلَ تَقْدِ الثَّمَنِ الْأَوَّلِ؛ لَمْ يُجْزَ اسْتِحْسَانًا، وَجَازَ قِيَاسًا، فَالْحُكْمُ فِي نَظَائِرِ هَذِهِ الْمَسْأَلَةِ مِنَ الرُّبُوبِيَّاتِ الْجَوَازِ، وَهُوَ الْقِيَاسُ، لَكِنْ عَدَلَ بِهَا عَنْ نَظَائِرِهَا بِطَرِيقِ الْإِسْتِحْسَانِ، فَمُنِعَتْ. وَحَاصِلُ هَذَا يَرْجِعُ إِلَى تَخْصِصِ الدَّلِيلِ بِدَلِيلٍ أَقْوَى مِنْهُ فِي نَظَرِ الْمُجْتَهِدِ. قَالَ ابْنُ الْمَعْمَرِ الْبَغْدَادِيُّ: وَمِثَالُ الْإِسْتِحْسَانِ مَا قَالَهُ أَحْمَدُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّهُ يَتِمُّ لِكُلِّ صَلَاةٍ اسْتِحْسَانًا، وَالْقِيَاسُ أَنَّهُ بِمَنْزِلَةِ الْمَاءِ حَتَّى يُخْذَ (۱).

ترجمه: ابو خطاب دعينه په مسئله کی فرمایي: دعينه مسئله داسی ده چی یو څوک شی خرڅ کړی اوبیایي دقیمت تر تسلیم دمخه ترهغه په کم قیمت رانسی چی ده خرڅ کړی دی، لکه داچی (یو څوک شی په شل خرڅ کړی اوقیمت تر تسلیم دمخه یی په لس یا پنځلس برته ځنی رانسی) نودغه بیع دقیاس په تقاضا صحیح

ده خوداستحسان په مقتضا صحيح نه ده، اودسودپه نورو داسی مسائلو کی د قیاس په دلیل دجواز حکم دی، خو په دغه مسئله کی داستحسان په دلیل دهغوی څخه عدول سوی دی اومنع کرل سوی دی، نوددی حاصل داسو چی استحسان دیوه دلیل څخه وبل داسی دلیل ته تخصیص ورکول دی چی هغه دمجتهد په نظر ترده قوی وی.

بل مثال دابن عمار بغدادی دغه قول دی چی وایی: داستحسان مثال هغه دی چی احمد رضی الله تعالی عنه وایی: داستحسان تقاضاده چی دهرلمانځه دپاره اودس تازه سی خودقیاس تقضاده چی تیمم داوبو په ځای کی دی ترڅوچی بی اودسه کیږی. نومعنی داچی دلته ددلیل دقوت په تقاضا استحسان دقیاس په مقابل کی پاته سو.

که پورتنی مثالونه مطالعه کړو نومعلومیږی چی په دوی کی یوهم داسی مثال نسته چی بیله دلیل یوازی دمجتهد په خوښه حکم سوی وی، بلکی ټول داسی دی چی دقیاس څخه وحديث یا اجماع ته عدول سوی دی، اوبنکاره ده چی حدیث او اجماع ترقیاس قوی دی.

څلورم اختلافی دلیل: استصلاح: دمصلحت یاصلحی غوښتنه. چی زموږ په ټولنه کی اصلاح، صلح یا مصلحت ورته ویل کیږی، اوموږ په خپله ټولنه کی ډیر دصلحی جرگې او مجلسونه وینو چی په هغوی کی څه دحقوقو، پورونو، مړو، مځکو اوداسی نوری فیصلی کیږی، لکه داچی موږ وینو چی دحقوقو په فیصلوکی څه تاوان پریوه اوڅه پریل وکړی وایی دجرگی فیصله ده، یاداچی دمړی په فیصله کی یوه یا څوښځی ورکړی وایی دادجرگی فیصله ده، اوڅه داډول دحدودو په مسئلوکی هم جرگې فیصلی کوی ورته داصلاح

یاصلحی نوم ورکول کیری، ډیرځله ښکاره دشریعت داصولو څخه خلاف وی، په دغه جرگو کی ډیرځله علماء هم شامل وی خو بیا هم ورته شرعی بڼه ورکول کیری، وایی په شریعت کی صلح سته، اودفقه په څه کتابونو کی دتحکیم نوم ورکول سوی دی، په دی هکله داصول فقهی په کتابونو کی ډیر مفصل اوپه زړه پوری بحث سوی دی، چی څه په دی دډول دی:

الأصل الرابع من الأصول الموهومة الاستصلاح: أما المصلحة فهي عبارة في الأصل عن جلب منفعة أو دفع مضرّة، ولستنا نغني به ذلك، فإن جلب المنفعة ودفع المضرّة مقاصد الخلق وصالح الخلق في تحصيل مقاصدهم، لكننا نغني بالمصلحة المحافظة على مقصود الشرع ومقصود الشرع من الخلق خمسة: وهو أن يحفظ عليهم دينهم ونفسهم وعقلهم ونسلهم ومآلهم، فكل ما يتضمن حفظ هذه الأصول الخمسة فهو مصلحة، وكل ما يفوت هذه الأصول فهو مفسدة ودفعها مصلحة.

وهذه الأصول الخمسة حفظها واقع في رتبة الضرورات، فهي أقوى المراتب في المصالح ومثاله: قضاء الشرع بقتل الكافر المضلّ وعقوبة المبتدع الداعي إلى بدعته، فإن هذا يفوت على الخلق دينهم، وقضاؤه بإيجاب القصاص إذ به حفظ النفوس، وإيجاب حدّ الشرب إذ به حفظ العقول التي هي ملاك التكليف، وإيجاب حدّ الزنا إذ به حفظ النسل والألساب، وإيجاب زجر الغصاب والسراق إذ به يحصل حفظ الأموال التي هي معاش الخلق وهم مضطرون إليها.

وتحريم نفوت هذه الأصول الخمسة والزجر عنها يستحيل أن لا تشتمل عليه ملة من الملل وشریعة من الشرائع التي أريد بها إصلاح الخلق، ولذلك لم تختلف الشرائع في تحريم الكفر والقتل والزنا والسرقه وشرب المسكر. (۱)

ترجمة: مصلحت په اصل کی دمنفعت جلبول اودضرر دفع کولو څخه عبارت دی، خودلته دمصلحت دغه معنی مراد نه ده، ځکه دمنفعت جلبول اود ضرردفع کول دخلقو دمقاصدو څخه دی اودخلقو اصلاح دمقاصدو دحصول سره دی، خوزموږ مقصد دشریعت دمقاصدو ساتنه ده، دخلقو دپاره دشریعت مقاصد پنځه دی: هغه داچی پردوی باندی ددوی دین، ددوی نفسونه، ددوی عقلونه، ددوی نسلونه اومالونه وساتل سی، نوهرهغه چی ددغو پنځو دجملی څخه وی هغه مصلحت دی اوهرهغه چی دغه پنځه اصول پکښی فوت سوی وی نوهرهغه فساد دی دفع کول یی مصلحت دی.

ددغو پنځواصولو ساتنه دضرورت په رتبه کی راځی، همدغه دمصلحت په مرتبو کی ډیره قوی ده، ددی مثال لکه داچی شریعت دگمراه کونکی کافر دوژنی حکم کوی، اودهغه بدعتی دعذاب حکم کوی چی خپل بدعت ته دعوت کوی، ځکه دوی پرخلگو باندی دین خرابوی، همدارنگه شریعت دقصاص دواجب کیدلو حکم کوی ځکه په قصاص سره دنسلونو حفاظت کوی، اوداچی دشرابو پرچینسلو یی حد مقرر کړی دی ځکه په دغه سره دعقلونو حفاظت کوی هغه عقلونه چی هغوی دشرعی حکمونو دتکلیف دار ومدار اوبنیاددی، اوداچی د زنا حد یی واجب کړی دی ځکه په دغه سره دنسل اونسب حفاظت کول کیږی، دا چی پرغصب اوغلاباندی زجر اوحده مقرر دی په دغو سره دمالونو حفاظت کول کیږی هغه مالونه چی دخلگو معاش دی اودوی ورته محتاج دی.

که دغه پنځه اصول فوت سی یاپریښودل سی نومشکله ده چی دملتونو څخه دی ملت جوړسی اویا دشریعتونو څخه داسی شریعت جوړسی چی په هغه سره دخلگو اصلاح وسی، همدا وجه ده چی شریعتونه دکفر، قتل، زنا، غلا او

دنشہ کونکی شی پر حرام والی ہیخ اختلاف نلری

اقسام المصلحة وامثالها

المَصْلَحَةُ بِالْإِضَافَةِ إِلَى شَهَادَةِ الشَّرْعِ ثَلَاثَةٌ أَقْسَامٌ: قِسْمٌ شَهِدَ الشَّرْعُ لاعتبارها
وَقِسْمٌ شَهِدَ لِبُطْلَانِهَا، وَقِسْمٌ لَمْ يَشْهَدْ الشَّرْعُ لَإِبْطَالِهَا وَلَا لاعتبارها.

وَمِثَالُهُ: حُكْمُنَا أَنَّ كُلَّ مَا أَسْكَرَ مِنْ مَشْرُوبٍ أَوْ مَأْكُولٍ فَيَحْرُمُ قِيَاسًا عَلَى الْخَمْرِ؛
لأنَّهَا حُرِّمَتْ لِحِفْظِ الْعَقْلِ الَّذِي هُوَ مَنَاطُ التَّكْلِيفِ، فَتَحْرِمُ الشَّرْعُ الْخَمْرَ ذَلِيلٌ عَلَى مُلَاحَظَةِ
هَذِهِ الْمَصْلَحَةِ.

الْقِسْمُ الثَّانِي: مَا شَهِدَ الشَّرْعُ لِبُطْلَانِهَا، مِثَالُهُ قَوْلُ بَعْضِ الْعُلَمَاءِ لِبَعْضِ الْمُلُوكِ لَمَّا
جَامَعَ فِي نَهَارِ رَمَضَانَ: إِنَّ عَلَيْكَ صَوْمَ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ حَيْثُ لَمْ يَأْمُرْ بِإِعْتِقَاقِ رَقَبَةٍ مَعَ اتِّسَاعِ
مَالِهِ قَالَ: لَوْ أَمَرْتُهُ بِذَلِكَ لَسَهَّلَ عَلَيْهِ وَاسْتَحْفَرَ إِعْتِقَاقَ رَقَبَةٍ فِي جَنْبِ قَضَاءِ شَهْوَتِهِ، فَكَانَتْ
الْمَصْلَحَةُ فِي إِيْجَابِ الصَّوْمِ لِيَنْزَجَرَ بِهِ، فَهَذَا قَوْلٌ بَاطِلٌ وَمُخَالَفٌ لِنَصِّ الْكِتَابِ بِالْمَصْلَحَةِ
وَفَتْحُ هَذَا الْبَابِ يُؤَدِّي إِلَى تَغْيِيرِ جَمِيعِ حُدُودِ الشَّرَائِعِ وَتُصَوِّفُهَا بِسَبَبِ تَغْيِيرِ الْأَحْوَالِ.

لَمَّا إِذَا عُرِفَ ذَلِكَ مِنْ صَنِيعِ الْعُلَمَاءِ لَمْ تَحْصُلِ الثِّقَةُ لِلْمُلُوكِ بِفَتْوَاهُمْ، وَظَنُّوا أَنَّ كُلَّ
مَا يُفْتَوْنَ بِهِ فَهُوَ تَحْرِيفٌ مِنْ جِهَتِهِمْ بِالرَّأْيِ.

الْقِسْمُ الثَّالِثُ: مَا لَمْ يَشْهَدْ لَهُ مِنَ الشَّرْعِ بِالْبُطْلَانِ وَلَا بِالاعتبارِ نَصٌّ مُعَيَّنٌ. وَهَذَا فِي
مَحَلِّ النَّظَرِ فَلْنَقْدِّمْ عَلَى تَمْثِيلِهِ تَقْسِيمًا آخَرَ وَهُوَ أَنَّ الْمَصْلَحَةَ بِاعتبارِ قُوَّتِهَا فِي ذَاتِهَا تَنْقَسِمُ
إِلَى مَا هِيَ فِي رُتَبَةِ الضَّرُورَاتِ وَإِلَى مَا هِيَ فِي رُتَبَةِ الْحَاجَاتِ وَإِلَى مَا يَتَعَلَّقُ بِالتَّحْسِينَاتِ
وَالْتَرْبِيَّاتِ.

الرُّتَبَةُ الثَّانِيَّةُ: مَا يَقَعُ فِي رُتَبَةِ الْحَاجَاتِ مِنَ الْمَصَالِحِ وَالْمُنَاسِبَاتِ، كَتَسْلِيَةِ الْوَلِيِّ
عَلَى تَرْوِيجِ الصَّغِيرَةِ وَالصَّغِيرِ، فَذَلِكَ لَا ضَرُورَةَ إِلَيْهِ لَكِنَّهُ مُحْتَاجٌ إِلَيْهِ فِي اقْتِنَاءِ الْمَصَالِحِ.
الرُّتَبَةُ الثَّالِثَةُ: مَا لَا يَرْجِعُ إِلَى ضَرُورَةٍ وَلَا إِلَى حَاجَةٍ وَلَكِنْ يَقَعُ مَوْقِعَ التَّحْسِينِ وَرِعَايَةِ

أَحْسَنَ الْمَنَاجِجِ فِي الْعَادَاتِ وَالْمُعَامَلَاتِ مِثَالُهُ: سَلَبُ الْعَبْدِ أَهْلِيَّةَ الشَّهَادَةِ مَعَ قَبُولِ فِتْوَاهُ وَرَوَايَتِهِ مِنْ حَيْثُ إِنَّ الْعَبْدَ نَازِلُ الْقَدْرِ وَالرُّتْبَةِ ضَعِيفُ الْحَالِ وَالْمَنْزِلَةِ بِاسْتِسْخَارِ الْمَالِكِ إِيَّاهُ فَلَا يَلِيقُ بِمَنْصِبِهِ التَّصَدِّي لِلشَّهَادَةِ.

أَمَّا الْوَاقِعُ فِي رُتْبَةِ الضَّرُورَاتِ وَإِنْ لَمْ يَشْهَدْ لَهُ أَصْلٌ مُعَيَّنٌ، وَمِثَالُهُ: أَنَّ الْكُفَّارَ إِذَا تَتَرَّسُوا بِجَمَاعَةٍ مِنْ أَسَارَى الْمُسْلِمِينَ قَلَوْ كَفَفْنَا عَنْهُمْ لَصَدْمُونَا وَغَلَبُوا عَلَى دَارِ الْإِسْلَامِ وَقَتَلُوا كَافَّةَ الْمُسْلِمِينَ، وَلَوْ رَمَيْنَا الثَّرْسَ لَقَتَلْنَا مُسْلِمًا مَغْصُومًا لَمْ يُذْنِبْ ذَنْبًا وَهَذَا لَا عَهْدَ بِهِ فِي الشَّرْعِ.

لَكِنْ تَحْصِيلُ هَذَا الْمَقْصُودِ بِهَذَا الطَّرِيقِ وَهُوَ قَتْلُ مَنْ لَمْ يُذْنِبْ غَرِيبٌ لَمْ يَشْهَدْ لَهُ أَصْلٌ مُعَيَّنٌ فَهَذَا مِثَالُ مَصْلَحَةٍ غَيْرِ مَاخُودَةٍ بِطَرِيقِ الْقِيَاسِ عَلَى أَصْلٍ مُعَيَّنٍ. (۱)
دمصلحت قسمونه اومثالونه

ترجمة: داخلافی دلایلو دجملی خخه خلورم وهمی دلیل استصلاح ده:
مصلحت دشرعی نسبت په اعتبار پردری قسمه دی: یوقسم هغه چی شریعت دهغه پراعتبارشاهدی وایی یعنی شرعی دلیل ورسره وی. دویم قسم هغه دی چی شریعت باطل بللی وی، یعنی دشریعت داصولو خخه خلاف وی. دریم قسم داچی شریعت یی نه دبطلان اونه دااعتبار شاهدی وایی، یعنی نه پراثبات باندی دلیل وی اونه پر بطلان باندی کوم دلیل وی. ودغه قسم ته مصلحت مرسله وایی

داول قسم مثال لکه زموږ داحکم چی وایو هرچینسونکی اوخرونکی شی چی نشه لری حرام دی، ځکه دغه پرخمر قیاس دی، اوخمر دعقل دساتنی په وجه حرام سوی دی، هغه عقل چی دشرعی حکمونو دتکلیف بنیاد دی، یعنی که عقل سالم وو نوهغه په شرعی حکمونو مکلف دی که نه نوبیا مکلف نه دی لکه کوچنی، لیونی اوداسی نور، داچی شریعت خمر اویانوره نشه حرامه کړی ده د

همدغه مصلحت پر بنياد، نودغه هغه مصلحت دی چی شریعت اعتبار ورکړی دی، اودخمر حرمت په قرآنی آیت اودنبی کریم صلی الله علیه وسلم په حدیثونو ثابت دی.

ددوهم قسم مثال: لکه داچی دوخت امیر یابل مالدار انسان درمضان د روژی په حال کی جماعی وکړی، اودعالم څخه دکفاری حکم وغواړی اوهغه ورته یوازی دشپيته روژو نیولو حکم ورکړی اودمیری دآزادولو حکم نه ورکوی، په دی مصلحت چی گواکی دی توان لری دغلام آزادی ورته آسانه ده، نو همیشه به خپل خواهش پوره کوی اومیری به آزادی، نوداسی مصلحت په نظر کی نیول اوداسی قول کول باطل دی، اودشریعت داصولو دقرآن کریم دصریح نص خلاف دی، بل دداسی مصلحت په نظر کی نیولوسره وتولو حدودو ته لاره خلاسیري، بل داکه امیرانو اومالدارانوته بیاوروسته دا ډول حکم معلوم سی نویا یی په تولو مسئلو کی دعلماء څخه اعتماد پورته کیږی اودوی به وایی چی علماء په تولو مسئلو کی تحریف کوی.

دریم قسم داچی شریعت یی نه دبطلان اونه یی داعتبار شاهدی وایی، یعنی نه پراثبات باندی دلیل وی اونه پر بطلان باندی کوم دلیل وی، ودغه قسم ته (مصلحة مرسله) یعنی مطلق مصلحت وایی، په اولنیو دوو کی دعلماء اختلاف نسته په دغه دریم کی اختلاف سته چی څوک یی جایز او څوک ورته ناجایز وایی، ځکه خو وایی: (وَقَدْ اِخْتَلَفَ الْعُلَمَاءُ فِي جَوَازِ اتِّبَاعِ الْمَصْلَحَةِ الْمُرْسَلَةِ) بیشکه علماء دمطلق مصلحت په اتباع کی اختلاف کړی دی نوموړ دداسی مصلحت دمثالونو ترڅنگ یوبل تقسیم ته اشاره کوو هغه داچی مطلق مصلحت دقوت او ضعف پر بنیاد دری تقسیمه ته ویشل سوی دي، چی یو دضرورت په

رتبه کي اودويم د حاجت اودريم د تحسین او بنیاست په رتبه کي راځي.
دويمه رتبه: هغه ده چي د مصلحتونو د جملې څخه د حاجت او مناسبت په
رتبه کي راځي: لکه د کوچني انجلي او هلک د پاره دنکاح په صورت کي دولي
مسلط يا شرط کيدل، ځکه دغه ضرورت نه دی بلکي دغه يو حاجت دی ترڅو
ددوي مصالح و ساتل سي.

دريمه رتبه: هغه ده چي نه ضروري ده او نه حاجت ورته سته بلکي دغه
د تحسین او په معاملاتو او عاداتو کي د ښه نظم د ساتلو د پاره داسي مصلحت په
نظر کي نيول کيږي، لکه داچي د غلام يا مريي شاهدي صحيح نه ده، ددی سره
چي دده فتوي او روايت صحيح دی، داځکه چي د مريي رتبه او حالت په دی وجه
ډير ضعیف دی چي دی مالک مسخر کړی دی، نو دده د منصب سره مناسب نه ده
چي دی د شهادت د پاره آواز پورته کړي، ځکه شاهدي يونوع حکم دی.

دپورتني څه تفصيل نه وروسته داچي موږ د مصلحت قسمونه اورتبې
وپيژندلي يوازي په رتبه د ضرورت باندې عمل کول صحيح او جايز دی، په دوو
آخريو باندې بيله شرعي دليله عمل کول صحيح او جايز نه دی، مگر په هغه
صورت کي عمل په کيدایسي چي د ضرورت و مرتبې ته ورسيږي، په هغه صورت
کي به هم مجتهد اجتهاد کوي ترڅو د شريعت اصل ورته پيداسي.

هغه مصلحت چي د ضرورت په رتبه کي راځي خود شريعت دليل ورباندې
نسته، دهغه مثال داچي د کفارو سره د جنگ په صورت کي کفار د مسلمانانو باندې
يا بنديان رامخته کړي او پر مسلمانانو را روان سي نو که موږ دغه مسلمان بنديان
نه وژنو خامخا دغه کفار موږ وژني او پر دار اسلام غالب کيږي، ولي که دوی مړه
نکړو نو کفار مخته راځي، پر مسلمانانو غلبه کوي، داغه بنديان هم وژني او نور

مسلمانان هم وژنی او که مسلمان بندی مږکړو نو یو معصوم اوبی گناه مسلمان مومږکړی اوداسی کول په شریعت کی هیڅ جواز نلری، نوڅه علماء دغه مصلحت هم د ضرورت څخه بولی او جایزی بولی که څه هم شرعی دلیل باندی نسته. اوڅه علماء وایی دا ډول مصلحت د ضرورت په رتبه کی نه راځی، ځکه دغه دبی گناه انسان وژنه ده او په شریعت کی دداسی مصلحت دپاره هیڅ اصل او دلیل نسته، ځکه اول خودایقینی نه ده چی دبندیانو تروژلو وروسته مسلمانان پرگافرانو غالب کیدای سی، اوبل دایقینی نه ده چی کافران غالب سی نو ټول مسلمان اودغه بندیان وژنی، بلکی دغه ټول گمان دی او په گمان باندی دمسلمان وژنه جایز نه ده.

دغه داسی دی لکه چی یو څوکسان دمخمصی اولوږی په حال کی وی نو بیا قرعه اندازی وکړی او یو مسلمان مږکړی او هغه و خوری ترڅو چی دغه نور دمرگه وژغورل سی، نو د مصلحت په خاطر داسی کول جایز نه دی، ځکه دلته مصلحت کلی نه دی، اوبل ددوی خلاصون یقینی نه دی، نو داسی مصلحت قطعی اویقینی نه دی، بلکی داسی مصلحت دقرآن کریم د صریح نص او آیتونو سره مخالف دی ځکه الله تعالی فرمایي: {وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ} [الإسراء: ۳۳] په بل آیت کی راغلی دی: {وَمَنْ يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُتَعَمِّدًا} [النساء: ۹۳] نو دلته دهغه بندیانو اوددغه انسان څه گناه ده چی دبل دپاره قربانی کیږی، او یو بی گناه انسان دنورو دپاره فدایی کیږی اودامخکی ثابت سوله چی مصلحت به دقرآن، حدیث او اجماع څخه مخالف نه وی که مخالف وو نو هغه مصلحت نه دی.

دمصلحت شرطونه

داصول فقه یوعالم په خپل کتاب کی دپورتنی تفصیل خلاصه بیان کړی اوفرمایي: شروط المصلحة المرسله: المصلحة عند الجمهور قائمة على أسس يصح أن تعد شرطاً فهي: (۱) لا تصادم نصوصاً ولا إجماعاً. وإلا كانت مصلحة ملغاة، لأن معنى إرسائها أن الشارع لم يلغها ولم يعتبرها.

(۲) أن تحقق أحد المصالح الخمس: الدين والنفس والعقل والنسل والمال، أي أن تكون المصلحة من جنس هذه المصالح.

(۳) أن تكون حقيقية وعامة. لأنها إن لم تكن حقيقية كانت وهماً، والوهم لا يبنى عليه حكم شرعي. وإن لم تكن عامة كانت خاصة، والأحكام في الشريعة لا توضع لفرد ولا لبعض وإنما هي للناس كافة بغير تفرقة. (۱)

ترجمة: دمصلحت شرطونه: دجمهورو علماؤ په نزد مصلحت پرداسی بنیادونو باندی ولاړ دی چی داصحیح ده چی شرطونه ورته وویل سی:

۱- د هغوی دجملی څخه یو دادی چی دنصوصو یعنی قرآن، حدیث او اجماع سره به تضاد او ټکر نلری، که نه نوییا دغه مصلحت لغو اوباطل دی، ځکه دمصلحة مرسله معنا داده چی دشارع دخوابه نه تائید اونه باطل سوی وی.

۲- دویم داچی دپنځو مصلحتونو څخه به یوپکښی ثابت وی لکه ددین، نفس، عقل، نسل اومال ساتنه، یعنی مصلحت به ددغو پنځو دجملی څخه وی.

۳- دریم داچی دغه مصلحت به حقیقی او عام وی، ځکه که حقیقی نه وی نوهغه وهم دی، اودشریعت حکم پروهم نه بناکیرې، اوکه عام نه وی نوهغه خاص دی، اودشریعت حکمونه دیوفرد دپاره نه وضع کیرې، بلکی دغه دټولو خلکو

۱- المصلحة المرسله محاولة لبسطها ونظرة فيها ج ۱ ص ۴۴

دپاره بی فرقه وی.

یوبل عالم دمصلحه مرسله یامطلق مصلحت په هکله لیکلی دی: وهو الوصف الذي لم يشهد له الشرع لبالغائه ولا باعتباره اى اتباع المصلحة المرسله، المصلحة المرسله ان كانت من الحاجيات والتحسينيات، فهو لايعلم خلافا في منع التمسك بها، لانه وضع حكم بغير دليل. وان كانت من الضروريات فهو يرى جواز العمل بها مطلقا. (۱)

ترجمة: مطلق مصلحت: هغه وصف دی چې په شریعت کې نه دا اعتبار درجه لری اونه دالغاء. یعنی دمطلق مصلحت داتباع اونه اتباع په هکله شرعی دلیل نلری. دغه مطلق مصلحت که په حاجاتو اوښه والی کې وی نو په دی باندې دلیل نه ویلو کې هیڅ اختلاف نه لیدل کیږی ځکه دغه حکم بی دلیل دی، او که دغه مصلحت په ضروریاتو کې وی نو بیا مطلق عمل په کول جایز معلو میږی.

دپورتنی بحث او کتابونو د عبارتونو څخه خلاصه داثابته سوله چې هغه مصلحت چې دقرآن، حدیث او اجماع څخه مخالف وی، او یا حقیقی نه وی وهمی اوفرضی وی، او یا دا چې عام نه وی بلکې خاص وی نو داسی مصلحت یا صلح دشریعت دنظره صحیح نه ده.

په اختلافی اصولو کې بحث ډیر مفصل او اوږد دی چې ټول بحث ته دلته ضرورت نه لیدل کیږی صرف دغه څه اشاره می ددی دپاره وکړه چې په څه کتابونو کې پرځای ددی چې په اتفاقی اصولو دلیل وواپی دداسې اختلافی اصولو اودلائلو څخه استفاده سوی وی. نو داښودل په کاردی چې اسلام یو استدلالی دین دی، آن تردی چې دلایل هم په دلایلو ثابته وی، صرف دغه کفایت نه کوی چې فلانی صاحب داسی ویلی دی یلا په فلانی کتاب کی داسی لیکلی

دی، بلکه دحکم اواستدلال دپاره دشرعی دلایلو څخه په شرعی طریقه سره استفاده کول ضروری ده.

داسلامی شریعت دحکمونو اودلائلو ترتیب داسې دی چې په یو مسئله کې دحکم کولو دپاره ترهرڅه دمخه دالله تعالی په کتاب کې وکتل سی اوپه هغه کې دلیل پیداسې اوحکم په وسی، که نه نوبیا دالله تعالی درسول صلی الله علیه وسلم په حدیثونو کې وکتل سی اوپه قوی حدیث اثبات یانفی دلیل پیداسې، که نه نوبیا دزمانی دعلماء په اجماع دلیل وویل سی، که هغه هم نه وی نوبیا دشرعی اصولو مطابق دقیاس څخه کار واخستل سی، که داسې مسئله پیداسې چې په اتفاقی اصولو کې هیڅ لاره نلری نوبیادزمانی داسې عالم کولای سی چې دراجح اومرجوح ترمنځ فرق اوتوپیر کولای سی دخپل مذهب داصولو مطابق داخلاقی اصولو څخه استفاده وکړی ترڅودوخت مسلمانان په تاریکه کې پاته نسی اودوی ته دحلال یا حرام، حق اونا حق حکم ورته پیداسې.

په قضاء اوحکم کی احتیاط کول

دپورتنی څه تفصیل نه وروسته که حقیقت ته نظر وکړو نوپوهیږو چې دنن زمانی هرعالم دحاکم اوقاضی حیثیت لری، داځکه چې زموږ په شاوخوا کې ټول سیکولر یالادینه حکومتونه دی چې هغوی ددین سره نابنده اوخپلی غالب فیصلی ددین داصول مطابق نه کوی، داچې دمنطقی ډیرخلگ مسلمان دی او غواړی چې خپل منځی فیصلی داسلام داصولو مطابق وکړی، نودوی خپل دعلاقی علماء ته مراجعه کوی ترڅوددوی په منځ کې شرعی فیصله وکړی، اوموږ وینوکه دهغوی په منځ کې شرعی فیصله دشرعی اصولو مطابق وسی نو هغوی یی منی اوقناعت پر کوی، نو علماء ته هم په کار ده چې دفیصلی په وخت کې شرعی اصول په نظر کې ونیسی اوبیا فیصله وکړی.

دقضاء او حکم په هکله رسول الله صلى الله عليه وسلم خپل دامت حاکمانو او قاضیانو ته هم په حدیثونو کې لارښودنې کړې دي او فرمایي: عَنْ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ، أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «إِذَا حَكَمَ الْحَاكِمُ فَاجْتَهَدَ ثُمَّ أَصَابَ، فَلَهُ أَجْرَانِ، وَإِذَا حَكَمَ فَاجْتَهَدَ ثُمَّ أَخْطَأَ، فَلَهُ أَجْرٌ». (۱)

ترجمه: عمرو بن العاص رضی الله تعالی عنه روایت کوي چې دی وايي: ما درسول الله صلى الله عليه وسلم څخه واوریدل چې ویلي: که یو حاکم حکم وکړي داسې چې دی اجتهاد او کوشش وکړي او بیا دی وحق ته ورسیدی نو ده ته دوه ثوابه دي، او که حکم وکړي داسې چې دی اجتهاد او کوشش وکړي او بیا دی خطاسی نو ده ته یو ثواب دی.

ددغه حدیث په شرح کې شارح (محمد فؤاد عبدالباقي) لیکلي دي چې دمسلمانو علماؤ اجماع ده چې دغه حدیث دهغه حاکم په باره کې دی چې عالم وي او دحکم کولو اهل وي، نوهغه حاکم چې جهد او کوشش وکړي نو که د اجتهاد په نتیجه کې وحق ته ورسیدی نو ده ته دوه ثوابه دي، یو داجتهاد او بل دحق درسیدلو، او که خطاسو نو ده ته داجتهاد یو ثواب ورکول کیږي، اوهغه چې دحکم کولو اهل نه وي هغه ته حکم کول دسره جایز نه دي، او ده ته ثواب خونسته بلکې گناه او عذاب سته، او دداسی کس حکم نافذ نه دی دحق سره برابر وي او که نه وي، ځکه دغه وحق ته رسیدل یو اتفاق دی دشریعت داصولو سره برابر نه دی، نو دده ټول عمل باطل او مردود دی.

ځکه په دی هکله امام بخاری رحمه الله تعالی علیه درسول الله صلى الله عليه وسلم حدیث رانقل کړی دی او فرمایي: بَابُ إِذَا اجْتَهَدَ الْعَامِلُ أَوْ الْحَاكِمُ، فَأَخْطَأَ خِلَافَ الرَّسُولِ مِنْ غَيْرِ عِلْمٍ، فَحُكْمُهُ مَرْدُودٌ لِقَوْلِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ عَمِلَ

عَمَلًا لَيْسَ عَلَيْهِ أَمْرُنَا فَهُوَ رَدٌّ». (۱)

امام بخاری رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ پہ دی ہکله مستقل باب جوہ کړی دی وایی: که یو عامل یا حاکم کوشش و کړی اوبیاهم خطاسی درسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم د سنت په خلاف حکم وکړی (یعنی په جهل باندی چی دلیل ورمعلوم نه وی) نودغه حکم مردود دی، ځکه نبی صلی اللہ علیہ وسلم فرمایي: څوک چې داسې عمل وکړی چې زموږ د حکم مطابق نه وی نو هغه مردود دی.

او که بیاوروسته ورته معلومه سی چی د سنت څخه خلاف دی نو پرده باندی رجوع کول واجب ده، او هغه حکم خپله هم مات دی.

دهغه مجتهد قاضی او عالم دپاره د ثواب وعده سوی ده چی د حکم کولو دپاره د شرعی دلیل جهد او پلټنه کوی په بل حدیث کې راغلی دی: عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِذَا حَكَمَ الْحَاكِمُ فَاجْتَهَدَ فَأَصَابَ، فَلَهُ أَجْرَانِ، وَإِذَا حَكَمَ فَأَخْطَأَ، فَلَهُ أَجْرٌ وَاحِدٌ». (۲)

ترجمه: ابوهریره رضی اللہ تعالیٰ عنه روایت کوی چې رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایي: یو حاکم چې حکم کوی نودی اجتهد او کوشش (ددین په اصولو کې) وکړی او که دی وحق ته ورسیدی نو ده ته دوه ثوابه دی، او که دکوشش او اجتهد سره بیاهم خطاسو نوده ته یو ثواب دی.

دهغه قاضی او حاکم دپاره د دوزخ داور عذاب ثابت دی کوم چی بی شرعی دلیل د خلکو په منځ کی په ناحقه فیصلی کوی، ځکه په حدیث کی درسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم څخه روایت سوی دی چی فرمایي: عَنْ ابْنِ بُرَيْدَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «الْقُضَاءُ ثَلَاثَةٌ: وَاحِدٌ فِي الْجَنَّةِ، وَاثْنَانِ فِي النَّارِ، فَأَمَّا الَّذِي فِي الْجَنَّةِ فَرَجُلٌ عَرَفَ الْحَقَّ فَقَضَى بِهِ، وَرَجُلٌ عَرَفَ الْحَقَّ فَجَارَ فِي الْحُكْمِ، فَهُوَ فِي النَّارِ،

۱- صحیح البخاری کتاب الاعتصام بالكتاب والسنة - ۲- سنن الترمذی کتاب الاقضية

وَرَجُلٌ قَضَى لِلنَّاسِ عَلَى جَهْلٍ فَهُوَ فِي النَّارِ .» (۱)

ترجمة: دبریده زوی دخپله پلار څخه روایت کوی چې رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل: قاضیان دری دی، دوه ددوږخ په اور کې او یو په جنت کې دی، یوهغه سړی دی چې حق وپیژنی او حکم په وکړی نودغه په جنت کې دی، بل هغه سړی دی چې حق وپیژنی او حکم نه په وکړی بلکې په حکم کې ظلم وکړی نودی ددوږخ په اور کې دی، بل هغه سړی دی چې حق نه پیژنی او دخلگوپه منځ کې په جهل یا ناپوهی باندې فیصله او حکم کوی نودغه هم ددوږخ په اور کې دی

په بل حدیث کی نبی کریم صلی الله علیه وسلم فرمایي: عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي جَعْفَرٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَجْرُكُمْ عَلَى الْفُتْيَا، أَجْرُكُمْ عَلَى النَّارِ. (۲)

ترجمة: عبید الله بن ابی جعفر روایت کوی چې رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل: ستاسو څخه پرفتوا ډیر جرات کونکې ددوږخ پراور ډیر جرات کونکې دی. په بل حدیث کی فرمایي: عَنْ ثَوْبَانَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ: «إِنَّمَا أَخَافُ عَلَى أُمَّتِي الْأَئِمَّةَ الْمُضِلِّينَ». (۱)

ترجمة: ثوبان رضی الله تعالی عنه روایت کوی چې نبی صلی الله علیه وسلم وفرمایل: بیشکه زه دخپل امت پر گمراه کونکو امامانو بیریم. په یو بل حدیث کی فرمایي: عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ أَفْتِيَ بِفُتْيَا مَنْ غَيْرِ ثَبَّتْ، فَإِنَّمَا إِلَهُهُ عَلَى مَنْ أَفْتَاهُ». (۲)

ترجمة: ابوهریره رضی الله تعالی عنه روایت کوی چې رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل: څوک چې بيله علمه فتوی ورکوی نوبیشکه دهغه گناه پر هغه فتوا ورکونکې ده.

۱- رواه سنن الاربعة واللفظ لابي داود -- ۲- مسند الدارمی ص ۲۶ کتاب المقدمة

۱- سنن الدارمی کتاب المقدمة نمبر ۲۱۴ ص ۳۲ -- ۲- سنن الدارمی کالمقدمة

دعلم څخه دڅلورو دليلونو څخه يو دليل مراد دی، او که بې دليله غلته فتوا چاته ورکړې او هغه عمل په وکړې نو دهغه گناه پرفتوا ورکونکې ده پر عمل کونکې نسته، ځکه عمل کونکې خو دالله تعالی دحکم مطابق دعالم څخه پوښتنه وکړه، دا چې هغه غلته فتوا ورکړه او ده عمل په وکړې نو گناه پرفتوا ورکونکې ده.

په دی هکله عمر فاروق رضی الله تعالی عنه فرمایي: عَنْ زِيَادِ بْنِ حُدَيْرٍ، قَالَ: قَالَ لِي عُمَرُ: «هَلْ تَعْرِفُ مَا يَهْدِمُ الْإِسْلَامَ؟» قَالَ: قُلْتُ: لَا، قَالَ: «يَهْدِمُهُ زَلَّةُ الْعَالِمِ، وَجِدَالُ الْمُنَافِقِ بِالْكِتَابِ وَحُكْمُ الْأَئِمَّةِ الْمُضِلِّينَ». (۱)

ترجمة: زياد بن حدير وايي: ماته عمر رضی الله تعالی عنه وويل: ايا ته په هغه پوهيږې چې اسلام نړۍ وي؟ ماورته ويل: يا، ده ويل: دعالم خطاوتل، دالله په کتاب کې دمنافق مناقشه کول، دگمراه کونکو امامانو حکمونه کول، اسلام نړۍ د بې دليله فتوا په هکله اوزاعي رحمه الله تعالی عليه وايي: عن الأوزاعي قال من اخذ بنوادر العلماء خرج من الاسلام. (۱)

ترجمة: داوزاعي څخه روايت سوی دی چې ده ويل: چا چې دعلماء په نادرو قولونو عمل کول شروع کړل نو هغه داسلام څخه ووتی. په بل ځای کې وايي: حَدَّثَنَا الْأَوْزَاعِيُّ، قَالَ: أُبَيِّنْتُ أَنَّهُ كَانَ يُقَالُ: «وَيْلٌ لِلْمُتَّفَقِينَ لِغَيْرِ الْعِبَادَةِ وَالْمُسْتَحْلِينَ الْحُرْمَاتِ بِالشُّبُهَاتِ». (۲)

ترجمة: اوزاعي رحمه الله تعالی عليه وايي: عذاب دی وی هغه فقیه لره چې عبادت نه کوی او په شبهه باندې حرام ته حلال وايي.

دپورتنی تحقیق څخه یوازنی مقصد دادی چې ډیر عالمان خلگوته بې دليله فتواوی ورکوی هغه هم داسې چې مسئله دحق اونا حق وی، یا مسئله دحرام

۱- سنن الدارمی غیر ۲۲۰ ص ۳۳ - ۲- رواه المستدرک للحاکم ص ۳۳

۳- سنن الدارمی باب تغیر الزمان ج ۱ ص ۲۷۹

او حلال وی، چې په داسې فتواو سره نه یوازې دا چې د خلکو حقوق تر پېښولاندې کيږي او یا خلک حرام ته حلال یا حلال ته حرام وایی، دهغه عالم د پاره هم د دین او آخرت تاوان او نقصان دی، ځکه پوښتونکې دده څخه د شرعي مسئلې پوښتنه کوي، اودې بې علمه یابې دلیله فتوا یا حکم ورکوي، او هغه دده په حکم یافتوا عمل کوي نو چې هغه غلط وي نو در رسول الله صلی الله علیه وسلم د فرمان مطابق گناه پرفتوا ورکونکې ده. ځکه په حدیث کې راغلی دی: عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ أَفْتِيَ بِفُتْيَا مِنْ غَيْرِ ثَبَتٍ، فَإِنَّمَا إِثْمُهُ عَلَى مَنْ أَفْتَاهُ. (۱) ترجمه: عبدالملک بن مروان وایی مادابوهریره رضی الله تعالی عنه څخه واوریدل چې ویلی رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل: چا چې بې علمه (بې دلیله) فتوا ورکړله نو دهغه گناه پرفتوا ورکونکې ده.

د پورتنیو حدیثونو او آثارو څخه ثابته سوله که یو سړی د خلکو په منځ کې حکم یافیسله وکړي که څه هم دغه حکم د حق سره برابر وي خودی علم نه پرلری یعنی دلیل یی ورته معلوم نه وي نو دغه سړی هم په دوزخ کې دی، ځکه ده په جهل یا ناپوهی سره حکم وکړي، دلته د علم څخه د اصولو علم مراد دی ځکه په اصولو یا دلیل سره سړی ته حق او باطل معلومیږي، بل په دغو حدیثونو کې د اسلام پیغامبر صلی الله علیه وسلم دخپل امت حاکمان، قاضیان او علماء بیرولی او منع کړي دی چې په جهل ناپوهی سره حکم نه وکړي یا دا چې حق ورمعلوم وي خودی په حکم اوفیسله کې ظلم وکړي او ناحقه حکم وکړي.

دهمدغو حدیثونو په استدلال علماء وایی: د حاکم، قاضی او هغه عالم د پاره چې د خلکو په منځ کې حکم یافیسله کوي دومره علم شرط دی چې دا جهاد مرحلی ته رسیدلی وي، مطلب دا چې دومره علم به لری چې د حکم او دلیل، دراجع او

مرجوح ترمنخ فرق کولای سی، که خه هم اجتهاد په مذهب کې وی، یعنی که یو عالم دیو خاص مذهب مقلد وی دهغه دپاره هم دغه شرط ده چې دخپل مذهب دامام اصول اودلائل به ورته معلوم وی اودی به دهغه داصولو مطابق حکم کوی.

باید په ډیر تاسف ووايو چې موږ نن په داسی ټولنه کی ژوند کوو چې عامه مقوله داسی ویل کیږي «ملاهغه دی چې چې نسی» مطلب داچې دسوال یا پوښتنی په جواب کی بی علمه فتوی یا حکم ورکول ورته خوښ دی تردی چې چې پاته سی، ځکه بیابه خلک وایی عالم یا ملا نه دی، حالانکی موږ ولوستل چې بی دلیلله حکم ورکول څومره لوی وبال او گناه ده، په همدغه کی زموږ دټولو دپاره عبرت اونصیحت دی چې دالله تعالی دین دخپل عزت او خواهشاتو تابع نه کړو بلکه دالله تعالی مخلوق اوبندگانوته دالله تعالی دین په صحیح توگه بیان او ورسوو، ځکه موږ دطالب علمی څخه خپل ځانونه دهمدی دپاره وقف کړی دی.

امام ابوحنيفة رحمة الله عليه

اوددلیل اهمیت

دپورته څه تفصیل څخه وروسته دالله تعالی دمبارک دین منونکو مسلمانو بندگانو عالمانو او حاکمانوته مناسب نه ده چې پخپله خوښه اویادبل چادبی دلیلله اقوالوپه وجه دالله تعالی ددین حکمونه پریرېدی اویایی ضرورته تاویلونه پکښی وکړی چې دهغه په وجه حلال ته حرام یا حرام ته حلال ووايي، دالله تعالی ددین منونکي مسلمانان باید په هر حال کې یوازی دالله تعالی اودهغه درسول دحکمونو متابعت وکړی، دفقهاؤ، دمجتهدینو امامانو او عالمانو رحمة الله تعالی علیهم د اقوالو اتباع یا عمل په کول ترهغو ضروری دی چې دقرآن، حدیث، اجماع اوقیاس څخه یو شرعی دلیل ورسره وی، اوددین داصولوسره مخالف نه وی، ځکه تقریبا

دټولو مجتهدینو امامانو او علماؤ پر دغه اتفاق رانقل سوی دی وایی که زما قول
دالله دکتاب او درسول الله دحدیثونو څخه مخالف وو نو په دیوال ئی ولی، یعنی
عمل مه په کوی بلکه په قرآن او حدیث باندي عمل کوی ځکه چې د فقهی حکم هغه
وخت اعتبار لری چې حکم ئی د څلورو شرعی دلائلو څخه اخستل سوي وي، یعنی
دقرآن، حدیث، اجماع او قیاس څخه دلیل ویلی وی، اود هغه څخه به داستدلال وجه
هم معلومه وی، که نه بیادغه قول دهغه عالم خپله رایه کیدایسی شرعی حکم نه
بلل کیږی.

که دبل چاد کتاب یا اقوالو څخه نقل کوی نوهم ضروری ده چې ورته وگوری
چې هغه په کوم دلیل دغه خبره کوی، که هغه دلیل ورسره ویلی وی نودی هم دهغه
قول ددلیل سره رانقل کولای سی، که دلیل ورسره نه وی اود هغه په قول دلیل وایی
نو دغه دبل په علم دلیل ویل دی چې په شریعت کې جائز نه دی.

ان تردی چې حدیث دقرآن مخالف راسی او په دواړو باندي په یوه وقت کی
عمل کول ممکن نه وی نو حدیث پرینسودل کیږی په قرآن عمل کول لازمی دی.
لکه دمثال په ډول دامام ابوحنیفه رحمه الله تعالی علیه د مذهب مطابق که
امام په لمانځه کی قرأت په زوره وایی نود هغه ترشابه مقتدی قرأت نه وایی. ځکه
په قرآن کریم کی الله تعالی فرمایي: **وَإِذَا قُرِئَ الْقُرْآنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ وَأَنْصِتُوا لَعَلَّكُمْ**
تُذَكَّرُونَ (۱)

ترجمه: او کله چی قرآن لوستل کیږی نو تاسو غوږ ورته ونیسی او چوپه خوله
سی ددی لپاره چی رحم درباندي وسی.

تفسیر: ددغه آیت څخه ډیرو علماؤ دامسئله را ایستلي ده چی په لمانځه کی
کله امام قرأت په زوره وایی نو مقتدیان دی چپه خوله سی قرأت دی نه وایی او غوږ

دی ورته ونیسی .

خوپه یوحدیث کی روایت دی: (عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: أَمَرَنِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ أَتَادِيَ: «أَلَّهُ لَا صَلَاةَ إِلَّا بِقِرَاءَةِ فَاتِحَةِ الْكِتَابِ».) (۱)

ترجمة: ابوهريرة رضی اللہ تعالیٰ عنہ در رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم خخہ روایت کوی چی ماته رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم امر وکړي چی زه خلگوته آواز وکړم چی بيله سورت فاتحه (الحمد لله) ويلو خخه لمونځ نه صحيح کيږي .

په یوبل روایت کی راغلی دی: عَنْ عَبْدِ بْنِ الصَّامِتِ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «لَا صَلَاةَ لِمَنْ لَمْ يَقْرَأْ بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ» . (۲)

ترجمة: عباده بن صامت رضی اللہ تعالیٰ عنہ روایت کوی چی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایل: دهغه چا لمونځ نه صحيح کيږي چی دالحمد لله سورت يعنى (الفاتحة) پکښی ونه وایي .

دپورتنیواو ددی په شان دنورو حدیثونو پر بنیاد تقریبا دتولو مذهبونو امامان پردی مسئله موافق دی چی دالحمد لله دسورت ویل په لمانځه کی واجب دی، امام وی که مقتدی، خو یوازی دامام ابوحنيفة رحمة الله تعالیٰ علیه دمذهب منونکی وایی که څوک په امام پسی ولاړ وو او امام قرأت په زوره وایه نو مقتدی به چپه خوله وی اوڅه به نه وایی ترڅو په قرآن باندی عمل وسی .

يعنى په دغه وختکې په دغه حدیثونو عمل نه کوی ځکه داحنافو دمذهب مطابق که په یوه وخت کی په دواړو (يعنى قرآن او حدیث) عمل کول ممکن نه وه نو حدیث پرینبودل کيږي، نوځکه دلته دقرآن اوریدل اودهغه داوړیدلو دپاره چوپ خوله کیدل واجب دی، اودالحمد لله ویل هم واجب دی نوځکه په حدیث باندی عمل کول پریږدی او یوازی په قرآن باندی عمل کوی چوپه خوله پاته کيږي .

نودلته باید و وایوچی امام ابوحنیفه اودهغه بناغلی شاگردان اودهغه د مذهب منونکی رحمة الله تعالی علیهم دقرآن په مقابل کی دالله تعالی در رسول حدیث پریریدی اوپه قرآن باندی عمل کوی نودبل چا دقول به بیا شه قدر اوقیمت وی، چې بیله دلیلله اویدادچې صریح دقرآن او حدیث سره تضاد اوتکرولری نوهغه باید په هر صورت پرینسودل سی اوپه قرآن اوپه حدیث باندی عمل وکړل سی.

ددی نه علاوه دامام ابوحنیفه رحمة الله تعالی علیه په نزد ددلیل اهمیت دده مبارک دقول شخه ډیر ښه معلومیږی، هغه داچې یو عالم په خپل کتاب کی دامام ابوحنیفه (رح) داسې قول نقل کړی دی: سئل: اذا قلت قولاً وكتاب الله يخالف قولك؟ قال: اترك قولی لكتاب الله، قيل: فاذا كان خبر رسول الله يخالف قولك؟ قال: اترك قولی بخبر رسول الله، قيل: فاذا كان قول الصحابي يخالف قولك؟ قال: اترك قولی بقول الصحابي، قيل: فاذا كان قول التابعي يخالف قولك؟ قال: اذا كان التابعي رجلاً فانا رجل. (۱)

ترجمة: دامام ابوحنیفه رحمة الله تعالی علیه شخه پوښتنه وسوله که تاداسی قول یا خبره وکړه چې قرآن ستا دقول سره مخالف وو؟ ده ورته وویل چې زما قول د الله د کتاب لپاره پریرده، بیا چا ورته وویل که در رسول الله قول ستا دقول مخالف وو؟ ده ورته وویل زما قول در رسول الله د حدیث لپاره پریرده، بیا چا ورته وویل که دصحابی قول ستا دقول سره مخالف وو؟ نوده ورته وویل چې زما قول دصحابی د قول لپاره پریرده بیا چا ورته وویل که ستا قول دتابعی دقول سره مخالف وو؟ نوده مبارك ورته وویل تابعی یوسړی دی اوزه هم یوسړی یم. یعنی که زما قول دتابعی دقول سره مخالف وو نوزما قول مه پریرده ځکه تابعی هم زما په مثل یوسړی دی.

دامام ابوحنیفه رحمة الله تعالی علیه په مناقبو کې دحجاز مفتی علامه شیخ شهاب الدین احمد بن جعفر هیشمی مکی شافعی په خپل کتاب (الخيرات الحسان

فی مناقب الامام الاعظم ابی حنیفة النعمان، نومی کتاب کپی لیکلی دی: وروی عنه أنه كان يقول لا ينبغي لمن لا يعلم دليلى أن يفتى بكلامى، وكان إذا أفتى يقول هذا رأى أبى حنیفة، وهو أحسن ما قدرنا عليه، فمن جئنا باحسن فهو أولى بالصواب، وهذا فيه غاية الورع والانصاف. (۱)

ترجمة: دامام ابوحنيفة رحمة الله تعالى عليه خخه روایت دی چې ده ویل: چاته چې زما دلیل معلوم نه وی هغه ته مناسب نه ده چې زما په قول فتوی ورکړی، اوده چې به کله فتوا ورکړه نو ویل به یی چې دغه د ابوحنيفة رایه ده اودغه هغه ښه دی چې موږ پر قادر سولو، که چا تر دغه ښه راوړله نو هغه په ښه والی حقداره دی، په همدغه قول کې دده نهایت پرهیز او انصاف معلومېږي.

دداغه کتاب په بل ځای کې لیکلی دی: وكتب أبو جعفر المنصور إليه قبل أن يجتمع به، بلغني عنك أنك تقدم القياس على الحديث، فقال أبو حنیفة ليس الأمر كما زعم من بلغك عنى ذالك، إن جاؤك فاعلمهم أيها الخليفة إنى أعمل بكتاب الله عز وجل ثم بسنة رسول الله صلى الله عليه وسلم ثم بأقضية الصحابة، ثم أقيس بعد ذالك.

وروى عنه أنه يقول ضعيف الحديث أحب الى من أراء الرجال. مخكنى مرجع ترجمة: ابو جعفر منصور ده ته ليک وليږي مخکې تردى چې دده سره يوځای سى، ليکلی وه چې ماته رسيدلى دی چې ته قياس پر حديث مخکې کوى، نو ابوحنيفة (رحمة الله تعالى عليه) ورته وويل: داسې نه ده لکه دهغه سړى گمان چې تاتى زما لخوا خبر را رسولی دی، که دوى درته راغله نو ورته ووايه اى خليفة چې زه اول دالله تعالى په کتاب او بيا در رسول الله صلى الله عليه وسلم په سنت او بيا د صحابه کرامو په قضایاوو عمل کوم، او بيا تردى وروسته قياس کوم.

دده خخه روایت سوی دی چې ده ویل: ضعیف حدیث ماته دخلگو ترقولونو

خوښ دی.

اوداچی په حنفی مذهب کی د حدیث په هکله خومره تحقیق اوخیرنه کیږی

دهغه اندازه هم د حنفی مذهب د اصولو په یو کتاب کی داسی لیکي دی:

شَرَطُ الْعَمَلِ بِخَبَرِ الْوَاحِدِ أَنْ لَا يَكُونَ مُخَالَفًا لِلْكِتَابِ وَالسُّنَّةِ الْمَشْهُورَةِ وَأَنْ لَا يَكُونَ مُخَالَفًا لِلظَّاهِرِ قَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ (تَكْثُرُ لَكُمْ الْأَحَادِيثُ بَعْدِي فَإِذَا رَوَيْ لَكُمْ عَنِي حَدِيثٌ فَأَعْرِضُوهُ عَلَى كِتَابِ اللَّهِ فَمَا وَافَقَ فَاقْبَلُوهُ وَمَا خَالَفَ فَرُدُّوهُ).

وَتَحْقِيقُ ذَلِكَ فِيمَا رَوَى عَنْ عَلِيٍّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ أَنَّهُ قَالَ كَانَتْ الرِّوَاةُ عَلَى ثَلَاثَةِ

أَقْسَامٍ: ١ - مُؤْمِنٌ مُخْلِصٌ صَحِبَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَعَرَفَ مَعْنَى كَلَامِهِ.

٢ - وَأَعْرَابِيٌّ جَاءَ مِنْ قَبِيلَةٍ فَسَمِعَ بَعْضَ مَا سَمِعَ وَلَمْ يَعْرِفْ حَقِيقَةَ كَلَامِ رَسُولِ اللَّهِ

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَرَجَعَ إِلَى قَبِيلَتِهِ فَرَوَى بِغَيْرِ لَفْظِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَتَغَيَّرَ الْمَعْنَى وَهُوَ يَظُنُّ أَنَّ الْمَعْنَى لَا يَتَفَاوَتُ.

٣ - وَمُتَّفِقٌ لَمْ يَعْرِفْ تَفَاقَهُ فَرَوَى مَا لَمْ يَسْمَعْ وَافْتَرَى فَسَمِعَ مِنْهُ أَنَسٌ فَظَنَّهُ مُؤْمِنًا

مُخْلِصًا فَرَوُوا ذَلِكَ وَاشْتَهَرَ بَيْنَ النَّاسِ، فَلِهَذَا الْمَعْنَى وَجِبَ عَرْضُ الْخَبَرِ عَلَى الْكِتَابِ وَالسُّنَّةِ الْمَشْهُورَةِ.

وَلِظَّهِرِ الْعَرَضِ عَلَى الْكِتَابِ فِي حَدِيثِ مَسِ الذِّكْرِ فِيمَا يَرَوِي عَنْهُ مِنْ مَسِ ذِكْرِهِ

فَلْيَتَوَضَّأْ) فَعَرَضْنَاهُ عَلَى الْكِتَابِ فَخَرَجَ مُخَالَفًا لِقَوْلِهِ تَعَالَى {فِيهِ رَجَالٌ يُحِبُّونَ أَنْ يَتَّطَهَّرُوا}

فَإِنَّهُمْ كَانُوا يَسْتَنْجُونَ بِالْأَحْجَارِ ثُمَّ يَغْسِلُونَ بِالْمَاءِ وَلَوْ كَانَ مَسِ الذِّكْرِ حَدَثًا لَكَانَ هَذَا

تَنْجِيسًا لَا تَطْهِيرًا عَلَى الْإِطْلَاقِ.

وَكَذَلِكَ قَوْلُهُ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَيَّمَا امْرَأَةٍ نَكَحَتْ نَفْسَهَا بِغَيْرِ إِذْنٍ وَلَيْهَا فَتَكَاحَهَا بَاطِلٌ

بَاطِلٌ بَاطِلٌ خَرَجَ مُخَالَفًا لِقَوْلِهِ تَعَالَى {فَلَا تَعْضَلُوهُنَّ أَنْ يَنْكَحْنَ أَرْوَاجَهُنَّ} فَإِنَّ الْكِتَابَ

يُوجِبُ تَحْقِيقَ التَّكَاحِ مِنْهُنَّ.

وَمِثَالُ الْعَرَضِ عَلَى الْخَبَرِ الْمَشْهُورِ رَوَايَةُ الْقَضَاءِ بِشَاهِدٍ وَيَمِينٍ فَإِنَّهُ خَرَجَ مُخَالَفًا لِقَوْلِهِ عَلَيْهِ (الْبَيِّنَةُ عَلَى مَنْ ادَّعَى وَالْيَمِينُ عَلَى مَنْ أَنْكَرَ). (۱)

ترجمة: په خبر و احد باندې د عمل کولو شرط دادی: چې د الله تعالی د کتاب او در رسول الله صلی الله علیه وسلم د مشهورو حدیثونو به مخالف نه وی، او د نصوصو د ظاهر سره به مخالف نه وی، ځکه علیه الصلوة والسلام فرمایي: ترما وروسته به ډیر حدیثونه تاسوته روایت سی، کله چې تاسوته زما څخه حدیث روایت سی نو هغه د الله تعالی پر کتاب عرض کړی که موافق سو نو قبول یی کړی او که مخالف سو نور د یی کړی.

ددې تحقیق داسی دی لکه چې د علی رضی الله تعالی عنه څخه روایت دی چې دی فرمایي: د نبی علیه سلام څخه روایت کونکی پردری قسمه دی: یو هغه مخلص مومن دی چې در رسول الله صلی الله علیه وسلم سره ملگری سی او دده دخبری په مطلب پوه سی.

دویم هغه صحرايي سړی دی چې دخپلی قبیلې دخواڅخه راسی، اوڅه واورى او در رسول الله صلی الله علیه وسلم دخبری په حقیقت پوه نسی، او خپلی قبیلې ته ولاړ سی، نودی در رسول الله صلی الله علیه وسلم دلفظ نه بغیر روایت کوی، او معنی تغیر کړی دی دا گمان کوی چې د معنی تغیر تفاوت نلری.

دریم هغه منافق دی چې نفاق یی معلوم نه وی دی هغه څه روایت کوی چې ده نه وی اوریدلی، افترا کوی او خلگ یی دده څخه واورى، او پرده باندې د مخلص مومن گمان کوی، نو هغوی یی روایت کوی او د خلگو په منع کی مشهور

سی، نودهمدغه وجهی خخه دخبر واحد دالله پرکتاب اودرسول الله پرمشهورو حدیثونو عرض کول واجب دی.

ددی مثال چی خبر واحد پرکتاب عرض سی هغه داچی دمس ذکر حدیث دی په هغه کی ویل سوی دی (که چا خپل ذکر مس کړی نو اودس دی وکړی) کله چی موږ دغه حدیث دالله تعالی پرکتاب عرض کړی نودهغه خخه مخالف سو. هغه داچی الله تعالی په قرآن کی دقبا دخلگو صفت بیانوی اوفرمایی: (په دغه قباکی خلگ دی چی ډیره پاکی خوښوی) ددوی ډیره پاکی دغه وه چی دوی یو ځل په لویه اویا په اوبو استنجاء کوله، نوکه دخپل ذکر مسه کیدل داوداسه ماتونکی سی نو پاکی هیڅ وخت نه راځی، ځکه چی هرځل چی لاس وروړی اودس یې ماتیري.

همدارنگه دعلیه السلام داقول چی وایی: هره نسخه چی دولی داجازی نه بغیر په خپله نکاح وکړی نوهغه نکاح باطله ده، باطله ده، باطله ده، کله چی موږ دغه حدیث دالله تعالی پرکتاب عرض کړی نودهغه خخه مخالف سو، ځکه په قرآن کریم کی رب العالمین فرمایی: (تاسو دوی مه منع کوی چی دخپلو خاوندانو سره دوباره نکاح وکړی، ځکه دآیت تقاضا داده چی دوی په خپله دنکاح عقد وکړی معنی داچی ددوی دنکاح عقد صحیح کیږي.

اوددی مثال چی خبرواحد پرمشهور حدیث عرض سی، هغه روایت دی چی وایی: که دمدعی سره یوشاهد وی اوبل قسم ورکړل سی نوپردغه باندی قضاء کیدلای سی، نودغه روایت دهغه مشهور حدیث مخالف دی چی په هغه کی ویلی سوی دی: پرمدعی باندی دوه شاهدان دی اوپرمنکر باندی قسم دی.

نودغه زموږ دامام ابوحنیفه رحمه الله تعالی علیه هغه زرین اصول اوقوانین دی چی ده مبارک دخپل مذهب اومنونکو دپاره وضع کړی دی، چی درسول الله

صلی الله علیه وسلم د حدیثونو په هکله هم دومره تحقیق او څیړنه کوی، اوبل موږ یو چی دهرچا قول او هرعربی عبارت بیله کوم تحقیق څخه دښه گمان په خاطر بیله دلیلہ قبلوو او حکمونه په کوو.

باید په ډیر افسوز ووايو چی دامام ابوحنيفة رحمة الله تعالى عليه د مذهب منونکي ډیر داسی علماء سته چی د ډیری وروستنی زمانی دیو عالم د قول لپاره د الله تعالى، د الله تعالى در رسول او اصحابو قول په دی گمان پریږدی چی وایی زه په قرآن، حدیث او دصحابی په قول نه پوهیږم، او ددغه عالم په قول پوهیږم.

او حال داچی موږ مکلف یوچی پردغه قرآن او پردغه رسول ایمان راوړو نو داچی موږ په دی قرآن او ددغه رسول په خبره نه پوهیږو نو ددغه تکلیف او ایمان فائده څه ده؟ حال داچی الله تعالى په خپل لوی کتاب کی فرمایي: **لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا**. (۱)

او الله تعالى هیڅ نفس نه مکلف کوی مگر دده د قدرت په اندازه. په دغه آیت کی الله تعالى ویتولو بندگانو ته دا ډاډ، اطمینان او تسلی ورکوی چی په دغه دین کی هیڅ داسی یوشی یا خبره نسته چی هغه دی دانسان په طاقت کی نه وی، که یو داسی مسئله راسی چی هغه دانسان په طاقت کی نه وی نو بیا هغه الله تعالى پخپله ورته آسانه کوی لکه داچی یو څوک په لمانځه کی پرولاره قدرت نه لری نو ورته اجازه ده چی په ناسته یی وکړی، یا یو څوک پر اوداسه قدرت نه لری نو ورته اجازه ده چی تیمم وکړی، یا یو څوک په سفر کی دروژه نیولو قدرت نه لری نو هغه ته اجازه ده چی په سفر کی و خوری او بیائی په اقامت کی ونیسی اوداسی نور مسائل چی دانسان تر طاقت وتلی وی نوالله تعالی ورته آسانه کړی دی.

داهيڅ امکان نلری چي احکم الحاکمین رب دی خپل مخلوق یابندگان په داسی شی امر کړی چي هغه دبنده په وس او طاقت کی نه وی، ځکه داخو عبث اوبی فائدي دی، اودا زموږ عقیده ده چي الله تعالی هیڅ کار بیله فائدي نه کوی ځکه الله تعالی په عظیم کتاب کی فرمائی: أَفَحَسِبْتُمْ أَنَّمَا خَلَقْنَاكُمْ عَبَثًا وَأَنَّكُمْ إِلَيْنَا لَا تُرْجَعُونَ. (۱)

ترجمه: ایا تاسو داسی گمان کوی چي بیشکه الله تعالی تاسو عبث پیدا کړی یاست، او داسی گمان کوی چي تاسو به بیرته موږ ته د حساب او کتاب لپاره نه راځی؟ پس الله تعالی حق باچا دی او ډیر لوی اولوړ دی د عبثیاتو او نورو عیبونو څخه پاک، او هیڅوک د عبادت رشتنی لائق نسته مگر یو رب دی چي مالک د عرش کریم دی چي رحمتونه تری نازلیری. په بل آیت کی الله عزوجل فرمایي: فَإِنَّمَا يَسِرُنَا بِلِسَانِكَ لِتُبَشِّرَ بِهِ الْمُتَّقِينَ وَتُنذِرَ بِهِ قَوْمًا لُدًّا. (۲)

ترجمه: بیشکه موږ آسانه کړی دی دغه (قرآن) ستا په ژبه (عربی) ددی دپاره چي تقوی لرونکي خلکو ته زیری په ورکړی او جگړه کونکي یا جاهل خلگ په وپیروی.

یعنی لوی قرآن په نهایت سهل، آسانه، صاف بیان او په واضح او ښکاره ډول سره تقوی لرونکو ته بشارت یا زیری او روی او جگړه کونکو یا منکرانوته دناکاره کارونو د خرابو نتايجو څخه خبر ورکوی

په دغه آیت کې الله تعالی و خپل حبیب ته وائی موږ ستا دپاره د شریعت یا ډول یا پلي کول آسانه کوو یا توفیق درکوو د آسانی لاری چي شریعت دی.

يعنی دوحی یا قرآن یادول به درته آسانه سی اودالله تعالی دمعرفت ، عبادت ، مملکت او سیاست ټولې چاری به درته آسانه سی .

بل داچې دغه قرآن یوازی دیوڅو عباداتو مجموعه نه ده اونه یوازی داچې فقط په ده باندې تبرک حاصل کړو اوڅو واره یی مچ کړو پرسترگو یی کښیږدو او په ډیرو پوښونو کې وپیچو وېس نو دده حق پرځای سو ، بلکه دده حق دادی چې خپله یی ووايو او زده یه کړو او بلته یی هم ورزده کړو ځکه داسلام رسول پیغامبر صلی الله علیه وسلم په یو حدیث کې فرمایي: عَنْ عُثْمَانَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «خَيْرُكُمْ مَنْ تَعَلَّمَ الْقُرْآنَ وَعَلَّمَهُ»، (۱)

ترجمه: ښه ستاسو هغه دی چې خپله قرآن زده کړي او بل ته یی ورزده کړي .
اودده په حکمونو باندې عمل وکړو اودده دلارښودنی سره مطابق خپل ژوند داسې جوړ کړو چې دبل لپاره یو کامله نمونه وی ترڅو وکړای سو ونورو هغو انسانانو ته هم دغه دین ورسوو چې هغوی تراوسه لاپه دغه مبارک دین نه دی مشرف سوی داځکه چې ترڅو موږ خپله عمل نه وی په کړی نو بلته یی هم نسو ښودلای ولی چې هغه به وایی چې ته خپله عمل نه په کوی نوماته څنگه وایی .

مسلمان په پوښتنه مکلف دی

ښکاره خبره ده چې دمسلمانانو علمی سويه یوشانته نه ده، څه پکښی عالمان اوڅه نور بیا عالمان نه دی، اوداچې داسلام دنظره دمسلمان دپاره جهالت عذر نه دی، نوځکه دانسانانو خالق وېی علمه خلکو ته امر کوی چې په کوم شی نه پوهیږی په هغه کی دعلم دځاوندانو څخه پوښتنه وکړی اوفرمایي: فَاسْأَلُوا أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ. (۲)

ترجمة: تاسو پوښتنه کوی د ذکر د خاوندانو څخه په هغه څه کې چې تاسو نه

پوهیږئ.

په پورتنۍ آیت کې د اهل ذکر څخه څه علماء کرام د علم خاوندان اخلي، د هر شی علم چې ورسره وي، مطلب دا چې په هره مسئله کې دی غیر عالم د عالم څخه پوښتنه کوی.

څه علماء وایی: د اهل ذکر څخه مراد د قرآن د علم خاوندان دي، ځکه الله تعالی قرآن کریم ته ذکر ویلی دی او فرمایي: **إِنَّا نَحْنُ نُزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ**. (۱)
ترجمة: بیشکه موږ ذکر نازل کړی دی او موږ به د دغه ذکر ساتونکي یو. او داغه ذکر ته په بل آیت کې قرآن ویلی سوي دی او فرمایي: **إِنَّا نَحْنُ نُزَّلْنَا عَلَيْكَ الْقُرْآنَ تَرِيلاً**. (۲)

ترجمة: بیشکه موږ پر تابهاندې قرآن نازل کړی دی. نو مطلب دا چې د دین په باره کې د هغه عالم څخه پوښتنه کوی د چاسره چې د قرآن علم ورسره وي.
په بل آیت کې رب العلمین صراحت کوی چې ذکر او قرآن دواړه یوشی دی او فرمایي: **وَمَا عَلَّمْنَاهُ الشُّعْرَ وَمَا يَنْبَغِي لَهُ إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ وَقُرْآنٌ مُبِينٌ**. (۳)
ترجمة: موږ دغه (محمد) ته شعر نه دی ښودلی او نه ښایی ده ته شعر ویل، او نه دی دغه قرآن مگر خالص پند او نصیحت دی او ښکاره قرآن دی.
په هر صورت که دیوی خوا مسلمان ته امر سوي دی چې د عالم څخه پوښتنه کوی، خودبلی خوا عالم ته هم دا ویل سوي دی چې علم به نه پتوی بلکه په حق سره به سوال کونکو ته جواب ورکوی.

په حدیث کې راغلی دی: **عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ**

۲- سورة الدهر آیت ۲۳

۱- سورة الحجر آیت ۹

۳- سورة يسین آیت ۶۳

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ كَتَمَ عِلْمًا مِمَّا يَنْفَعُ اللَّهَ بِهِ فِي أَمْرِ النَّاسِ أَمْرَ الدِّينِ، أَلْجَمَهُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ بِلِجَامٍ مِنَ النَّارِ». (۱)

ترجمة: ابو سعيد خدری رضی اللہ تعالیٰ عنہ روایت کوی چي رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایا: کہ چاعلم پت کړی چي په هغه باندې اللہ تعالیٰ خلگوته ددین په کارکې نفع رسول نودده په خوله کې به اللہ تعالیٰ دقیامت په ورځ داور ملونه واچوی او خبری به نسی کولای.

په بل حدیث کې راغلی دی: عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: " مَنْ كَتَمَ عِلْمًا يَعْلَمُهُ، جَاءَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، مُلْجَمًا بِلِجَامٍ مِنَ النَّارِ ". (۲)

ترجمة: ابوهريرة رضي الله تعالى عنه روایت کوی چي نبی صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایا: چاکه علم پت کړی نو دقیامت په ورځ به داسې راوستل نسی چي په خوله کې بی داور ملونه وی او خبری به نسی کولای.

دپورته ذکرسوی بیان مطلب دادی چي موږ دیومسلمان عالم په حیث وعواموته صحیح لاره بیان کړو داسې لاره چي هغه دالله تعالیٰ دکتاب اودهغه درسول صلی اللہ علیہ وسلم درابنودل سوی حکمونو اودامام ابو حنیفه رحمه الله تعالیٰ علیه دمذهب داوصولسره برابره وی، نوکه داسې وکړو نو موږ ته به دآخرت په ورځ دوه ثوابونه راکړی.

خکه په حدیث کې راځي: عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِذَا حَكَمَ الْحَاكِمُ فَاجْتَهَدَ فَأَصَابَ، فَلَهُ أَجْرَانِ، وَإِذَا حَكَمَ فَأَخْطَأَ، فَلَهُ أَجْرٌ وَاحِدٌ. (۳)

ترجمة: ابوهريرة رضي الله تعالى عنه روایت کوی چي رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایا: که یوحاکم داسې حکم وکړی چي په هغه کې اجتهد او کوشش وکړی او په حق سره حکم وکړی نودده دپاره دوه ثوابونه دی او که یوحاکم حکم

۱- سنن ابن ماجه كتاب المقدمة - ۲- مسند امام احمد باقی مسند مکتبین - ۳- جامع الترمذی كتاب الاقطیة